

અભિનંદન પત્રિકા.

શ્રીમાન્ ધર્મજિજ્ઞાસુ બંધુ,

શેઠ દલીચંદલાઈ વીરચંદલાઈ.

આપશ્રી એક ધર્મપ્રેમી જૈન ધર્મી હોવા છતાં સાર્વજનિક કામોમાં મુખ્ય ભાગ લેા છો, કેળવણીના આશ્રયદાતા છો, અત્રે સુરતમાં ચાલતા જૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમના પ્રમુખ છો, સુરત અશક્તાશ્રમના પ્રમુખ છો, સુરત ધરમચંદ હોદ્યંદ જૈન જીર્ણોદ્ધાર ફંડના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી છો, શ્રી આશુંદજી કલ્યાણજીની આપણી જૈનોની મદદન પંડોડીના સુરત તરફથી પ્રતિનિધી છો તથા કતારગામ જૈન દેરાસરના કાર્યવાહક છો તથા અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓને તથા બંધુઓને ઉત્તેજન આપો છો, તેમજ શ્રીમાન્ મોહનલાલજી જૈન શ્વે. જ્ઞાન ભંડારના મહાસદ છો, વીગેરે અનેક ધાર્મિક તથા જાહેર કામોમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લેો છો અને ભંડારને અંગે પ્રસિદ્ધ થતા ચૂકાગમોના સચોટ ભાષાતરમાં રૂ. ૬૧૦૧) આપી મદદાન્ પરોપકારનું કૃત્ય કર્યું છે તેથી આ ખાતા સાથે આપશ્રીના દાદા શેઠ લખમાજી જીવજીનું નામ જોડવામાં આવ્યું છે, અને અમને ઉમેદ છે કે તે પ્રમાણે અનેક ધર્મનાં કાર્યો કરતા રહેશો.

શ્રી. મોહનલાલજી જૈન } શ્રી. રૂકીરચંદ નગીનચંદ ઝવેરી
શ્વે. જ્ઞાન ભંડાર } શ્રી. સુનીલાલ ગુલામચંદ દાળીયા.
ગોપીપુત્ર—ગુરુત.

પ્રસ્તાવના.

આચારાંગ સૂત્રનો ત્રીજો ભાગ આપને મળેલો છે. આ ચોથો ભાગમાં છ, આઠ, અને નવમું અધ્યયન છે. દરેક અધ્યયન મોક્ષાભિલાષી સાધુ શ્રાવકોને વારંવાર વાંચવા જેવું છે. છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કર્મ ધોવાતું છે. આઠમામાં મોક્ષનો વિષય છે, અને નવમામાં મહાવીર પ્રભુએ તપ કરી બીજા સાધુઓને તપ કરવાતું સૂચવ્યું છે. સાતમું અધ્યયન આચાર્યોએ લોપ કર્યું છે. બાકીનાં ત્રણ અધ્યયનો મૂળ સૂત્ર નિર્ચુકિત અને ટીકાના બાપાન્તર સાથે આ ભાગમાં આપેલ છે તે જોડેની અનુક્રમણિકામાં જોવાશે. તથા આગમોદય સમિતિનું છપા-યેલ ટીકાવાળું સૂત્ર જેમની પાસે હોય તેમણે ટીકા પાસે રાખીને વાંચવું. બને ત્યાં સુધી સરળ અર્થ કરવામાં આવ્યો છે, પણ જ્યાં શુભરાત્રીમાં શબ્દ ન મળી આવ્યો ત્યાં જગ્યા રાખી છે.

નિર્ણયસાગર પ્રેસ તથા વિદ્વાનોનું સંશોધન જોતાં આ કાર્ય છેલ્લી પકિતનું છે. છતાં કંઈક પણ ફાયદો જાણીને અને તેના ઉપરથી બીજી આવૃત્તિમાં યોગ્ય સગવડ થએ કોઈ પણ વિદ્વાન વધારે સારું કામ કરશે, એવા હેતુથી આ કાર્ય તૈયાર થાય છે. સાધુ ભગવતો અને ભવ્યાત્મા શ્રાવકો જિન વચનને અમૂલ્ય આભૂષણ માનીને વારંવાર પઠન દરશે, તો તેમાં ઘણું જાણવાનું મળશે. અહીં પ્રથમ સ્કંધ સમાપ્ત થાય છે અને બીજો સ્કંધ પાંચમા ભાગમાં આવશે તે છપાય છે. આ પાંચે ભાગ સાથે રાખી વાંચતા જ્યાં જ્યાં ભૂલ

માલમ પડે અર્થના સુધારો વધારો કરવાનું હાથે તેમણે દરેક જ્ઞાન સંહારમાં લખી જણાવવું કે યોગ્ય દેરદાર થાય. વર્તમાન સમયમાં પશ્ચિમના દેશોમાં વિધાનદ વધવાથી કેટલાક અન્ય વિદ્વાનો આપણા જોન સ્ત્રોમાં પ્રેમ ધરાવતા થયા છે, પણ તેઓના અભિપ્રાયમાં જ્યાં વાત ન સમજાય ત્યાં ગમે તેમ લખી પણ દેવાય છે, તેમને આ સટીક આપાતર છપાવાથી સરખાવવાનું મળશે, નમ સાધુમાર્ગી પંથવાળા ટપા ઉપર કામ ચલાવનારને ધણું જાણવાનું મળશે, તેમ દિગંજરો વિચ્છેદ માને છે તેમને પણ વિચારવાનું મળશે, આ સુત સાધુઓનું મર્વસ્વ છે, અને જિનેશ્વરે સમવસ્તુમા પ્રથમ જોનેજ ઉપદેશોનું હોવાથી આ ગ્રંથ આપણું વારંવાર લેખ્યું ગેરેવું જોઈએ. પાચમો ભાગ પૂરો થતાં પાંચે ભાગની આખી સમાલોચના એકાદ સુત્ર અગ્રેષ્ઠ સંસ્કૃત ભણેલા વિદ્વાન પામે લખાવવા વિચાર છે. મારે ચાર ભાગ વાંચતાં જો કંઈ નવીન સુધારવ જેવું હાથે તેણે લખી જણાવવું.

આ ભાગ છપાતા આ પુસ્તક મટે ન ચડી ગદરો મળી છે. તેમને સારર ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે.

૩૧. ૨૫૦) મેતા પરથીરાજ સુખચંદના સ્મરણાર્થે પાલિપુ-
સ્ત્રાળા ઝવેરી વીરચંદલાલના કૃત્ય તરફથી તેમના, તેમની સ્ત્રીના,
આતુર્થીના, અંધુના તથા જેન દીવાળીના સ્મરણાર્થે આ મહા પૂજ્ય
મામ મમજી આપેલ છે તે ગાથી કેસવદાસ અમુલ્યખજાદ માર્ગને
આપેલ તે ત્રીજા ભાગમાં ગતાવેલ છે.

ચોથ દસીચંદ વીરચંદ જેઓ જોન વિદ્યાર્થી આચમ—નવન
વડાદેવાના પ્રમુખ છે, અને અનેક ધર્મોના કાર્યોમાં આગેવાન બન

શેઠ લખમાલ જીવજીવના પૌત્ર—
શેઠ દલીચંદ વીરચંદ, નવાપુરા-મુરત.

મે છે, તેમણે આ ખાતું હમેશાં ચાલુ રહે તેની ખાતર રૂ. ૧૧૦૧) અગ્યારસો એક મદદ આપેલ છે, તેમની આ ઉદાર વૃત્તિથી તેમના દાદાશ્રી શેઠ લખમાળ જીવણજી પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ એવું નામ આપેલ છે, અને શેઠજી તે શ્રી જ્ઞાનમંડાર તરફથી અભિનંદન પત્રિકા આપેલી આ સાથે જોડવામાં આવી છે, કે જીજ્ઞા ભગ્યાત્માઓ પણ આવા મહાન પરોપકારી કાર્યમાં સહાય કરે.

વકીલ કેશવલ લ પ્રેમચંદ જેઓ અમદાવાદ હાજી પટેલની યોજનામાં રહે છે-તેઓ ધર્મપ્રેમી અને સંસ્કૃત માગધીના તથા જૈન સાહિત્યના પરમ પ્રેમી સુશ્રાવક છે તેમણે તેમના બંધુ ડાહ્યાભાઈના રમરણાર્થે રૂ. ૫૦) બેટ આપ્યા છે.

વિષય અનુક્રમણિકા.

ધૂત અધ્યયન—

પૃષ્ઠ

વિષય.

- ૧-૨ નિર્ધુક્તિ ગાથા ૨૫૦-૨૫૧માં મોકલ્યાગ કરવાનું છે, એટલે ધાતિ કર્મ ફર કરવા ઉપકરણ શરીર અને ગૌરવ ત્યાગ કરવા બતાવેલ છે. તથા ધૂત શબ્દના નિર્દેશ બતાવે છે.
- ૩-૬ ૨૫૨ ગાથા તથા સૂત્ર ૧૭૨માં કેવળ જ્ઞાની ધર્મ બતાવે છે, તે તીર્થંકર શરીર ધારી હોય છે. અને આર વર્ષદત્તું સ્વરૂપ બતાવે છે.
- ૭-૧૧ ધર્મની દુર્લભતા માટે કાચખાનું દ્રવ્ય બતાવે છે અને સુગુરુનો ઉપદેશ છે.
- ૧૨-૧૯ ધર્મ વિમુખ હોયને થતા રોગોનું વર્ણન.
- ૨૦-૨૮ સૂત્ર ૧૭૭માં નારકી વિગેરે ચારે ગતિમા હોવાને થતા દુઃખો બતાવે છે.
- ૨૯-૩૦ સૂત્ર ૧૭૮માં કર્મ વિપાકનો નિશ્ચય કરી ધર્મ સાધવાનું છે.
- ૩૧-૩૮ ૫૫ ૧૭૯માં મદામુનિત્તું સ્વરૂપ છે. દીક્ષા લેનારને વિદન કરનારાં સૂત્ર ૧૮૦ માં બતાવે છે.
- ૩૫-૩૮ સૂત્ર ૧૮૧-૮૨ માં કુમ્મીલ પુરૂષ દીક્ષા કેમ લેવો છે, તે છે.
- ૩૯-૪૭ સૂત્ર ૧૮૩-૮૪ કિતમ સ્નાન કેવી જાવના બાવે, તે છે.

૪૮-૫૪ સૂત્ર ૧૮૫ માં મુનિએ વધારાનાં ત્રણ ત્યાગી દેવાં.

૫૫ વધતાં ઓછાં ત્રણ પહેરનારે પરસ્પર સમભાવ રાખવો
કારણ કે બધા વીતરાગી આસામા છે.

૫૬-૫૯-સૂત્ર ૧૮૬-૮૭ માં ગીતાર્થ સાધુ પરિસહ સહે છે, અને
મનમાં શાંતિ રાખે છે.

૬૦-સૂત્ર ૧૮૭મા ઈંદ્રિયો કુમાર્ગે લાઇ જાય માટે સાવચેત રહેવું.

૬૧-૬૪ સંદીનદીપ અને અસંદીન દ્વીપનું વર્ણન.

૬૫-૬૭ ગીતાર્થે સામાન્ય સાધુની રક્ષા કરવી, તેના ઉપર
ઉજ્જયિનીના રાજકુમાર (એડકાક્ષ) નું દષ્ટાત.

૬૮-૭૨ સૂત્ર-૧૮૮ શિષ્યોને બણાવનાનો ક્રમ છે, તથા બણાવનાર
કોણ છે, તથા તુચ્છ બુદ્ધિવાળા થોડું બધી અડંકાર
કરે છે, તથા જિન વચનનું બહુમાન કરતા નથી,
તેને સમજાવે છે.

૭૩ માંદાના દષ્ટાતથી અપવાદ સૂત્ર ખેંચાવે છે.

૭૫-૮૦ કુશીલીયો શું કામ બણે છે ? સૂત્ર ૧૯૨માં અધ્યમાર્થોનું
વર્ણન છે.

૮૧-૮૩ દીક્ષાબ્રહ્મ કેવા હોય છે.

૮૪-૮૭ કુસાધુનાં દુ.ખ ખતાવી શિષ્યને મુસાધુ થવા બોધ
અપાય છે.

૮૮ સૂત્ર-૧૯૪ માં સાધુએ ઉપસર્ગો સહેવા,

૮૯-૯૦ આર્યક્ષેત્રોની હદ-અહત્ત કલ્પનો પાઠ,

૯૧-૯૪ ઉપસર્ગોનું વર્ણન.

૯૫-૯૬ કેવો સાધુ ઉપદેશ કરે,

- ૯૭-૧૦૪ ઉત્તમ સાધુ ખોલે તેવું પાળે છે.
- ૧૦૫-૧૦૭ તેવો સાધુ મોક્ષ સુધી પહોંચવા પાદપોત્ય ગમન આશુ-
શણુ કરે છે,
- ૧૦૭ સાતમું અધ્યયન વિચ્છેદ હોવાથી આઠમું અધ્યયન
વિમોક્ષ અધ્યયનક હે. છે.
- ૧૦૮ ૨૫૪ થી ૨૫૭ નિર્ચુકિતમાં હૃદયોનો અર્થાધિગાર છે.
- ૧૦૯ પાસત્યા તથા કુવાદીઓની સંગતિ ત્યાગવા કહે છે.
તથા ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડથી ધૂનતાં દેખીને
ગૃહસ્થને ખોટી શંકા થાય તો દૂર કરવી.
- ૧૧૦ અપ્રશસ્ત મરણનું વર્ણન તથા ત્રણ પ્રકારના આશુ-
શણુથી મરવાનું બતાવ્યું છે.
- ૧૧૧-૧૨ ૧૧૧-૧૨ વિમોક્ષના નિક્ષેપા નિ. ૨૫૮થી ૬૦ માં છે.
- ૧૧૨-૧૪ ૧૧૨-૧૪ આઠ કર્મ કેમ બંધાય છે ?
- ૧૧૫-૨૦ ૧૧૫-૨૦ આશુશણુમાં સપરાક્રમ અપરાક્રમ બતાવે છે.
- ૧૨૧-૨૨ ૧૨૧-૨૨ આશુશણુમાં હોય ત્યાગ કરવા ઉપર દૃષ્ટાંત સંલેખ-
નાતું વર્ણન નિ. ૨૭૪-૭૫ તથા સૂ. ૧૯૭માં સ્પષ્ટતાથી
વેવાનંત્ય બતાવે છે.
- ૧૨૬-૨૭ ૧૨૬-૨૭ અન્ય સાધુની આપેલી ગાંઠ ન લેવી.
- ૧૨૮-૧૪૦ ૧૨૮-૧૪૦ અન્ય વાદીઓનું મંતવ્ય અને તેમનું સ્વાધ્યાય
દૃષ્ટિએ સમાધાન.
- ૧૪૧-૪૫ ૧૪૧-૪૫ મોક્ષાભિલાષી સાધુની ઉત્તમતા.
- ૧૪૬ અકલ્પનીય પરિત્યાગ ઉપર સૂ. ૨૦૨ કહે છે.
- ૧૪૭-૫૦ ૧૪૭-૫૦ સાધુને હિનરવાનાં સ્થાન ત્યાં ગોચરોની વિનંતી કરે, તે
ગોચરીમા લાગતાં દોષોનું વર્ણન.

- ૧૫૧-૧૫૬ સૂત્ર ૨૦૩ માં સાધુ દોષિત આહારનો નિષેધ કરે, તથા
ધર્મકથા સુપાત્ર દાન અને દ્રાસ આહારની વિધિ બતાવે છે.
- ૧૫૭-૧૫૮ કુશીલીયા સાધુને આહાર આપણે કરવાનો નિષેધ છે,
સમનોમ્નને આપવા દેવાની વિધિ છે.
- ૧૫૯-૬૪ સુ-૨૦૭ સાધુને મારે તો સમભાવે સહન કરે.
- ૧૬૫-૬૭ સાધુ ઠંડથી કંપતાં ગૃહસ્થને કુશીલીની શંકા થાય તો
ખરી વત સમજવી શંકા દૂર કરવી,
- ૧૬૮-૬૯ સાધુ ઉપર સ્ત્રી મોહિત થાય તો સાધુએ પ્રભુ ત્યાગ
કરવા પણ કુશીલ ન સેવવું. તેમાં પ્રથમ જિન કલ્પિ
સ્થવિર કલિનીના ઉપકરણોનું વર્ણન છે. સાધુ ઉચ્ચ
ગુણસ્થાને ચઢી વસ્ત્રો ત્યાગે.
- ૧૭૦-૧૭૩ ઓછાં વસ્ત્રોનો લાભ.
- ૧૭૪-૧૭૬ સ્ત્રીના ઉપસર્ગમાં આત્મ હત્યાનાં કારણો.
- ૧૭૭-૧૮૦ અનૈષ્ણીય આહાર સાધુ ન લે.
- ૧૮૧-૮૪ પ્રતિમાધારી સાધુઓનું વર્ણન-તે શરીરથી થાકતાં
બક્ત પ્રત્ય ખ્યાન અણુસણુ કરે.
- ૧૮૫ ૮૯ સાધુ એકત્વ ભાવના ભાવે, તથા જીભ દાતથી આહાર
રનો સ્વાદ ન કરે, ગોચરીના ય દોષ ત્યાગવા.
- ૧૯૦-૯૭ ઇગિત મરણુ (અણુશણુ) નું વર્ણન.
- ૧૯૮-૨૦૪ પાદપોષગમન અણુશણુનું વર્ણન.
- ૨૦૫-૨૦૭ દાળ પર્યાયે થતું સંલેખના મરણુનું વર્ણન.
- ૨૦૮-૨૧ સંલેખનાવાળો કોષ ત્યાગે, ત્રણ પ્રકારમાંથી કોઈ પણ
અણુસણુ હેવટે કરે તેની વિવિ.

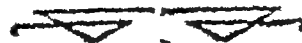
- ૨૨૨-૨૪ સાધુ નિયાણું ન કરે.
- ૨૨૫ ઉપધાન શ્રુત નામનું નવમું અધ્યયન.
- ૨૨૬-૨૩૦ ચીર વર્ધમાન સ્વામીના વપનું વર્ણન. ઉપધાનના નિર્દેશા નિ. ૨૭૬ થી ૨૮૪ સુધી.
- ૨૩૧-૩૭ ઉપશમ તથા ઉપશમ શ્રેષ્ઠિતું વર્ણન.
- ૨૩૮-૩૯ ક્ષપક શ્રેષ્ઠિતું વર્ણન.
- ૨૪૦ કેવળિ સમુદ્ધાતનું વર્ણન.
- ૨૪૧ યોગનિગ્રહ.
- ૨૪૨-૪૪ ભગવાન મહાવીરનું દીક્ષા પંચીતું છદ્મરથ અવ-
રક્તનું વર્ણન.
- ૨૪૫-૪૬ પ્રભુનું વસ્ત્ર રાખવું, તથા ત્યાગવું.
- ૨૪૭-૨૫૨ પ્રભુ દીક્ષા સેવને કેમ વિચારે છે.
- ૨૫૩-૫૬ છકાયતું વર્ણન તથા પ્રભુનો પરોપ.
- ૨૫૭-૨૬૬ ખાલીસે પરિપ્રેરિત મહાવીર પ્રભુએ છદ્મરથ આવસ્થામાં
સારામાર વરસ સલા તેનું વર્ણન છે-

शुद्धिपत्र.

अष्ट	लीटी	अशुद्ध	शुद्ध.
१२	१०	संभारी	संभारी
१५	२	शक्य	शक्य
१७	६	शरीररनां	शरीरना
१७	६	अवयवे।	अवयवेना
१८	२१	त्वा	त्व
२१	१३	तामरे	तोमर
२१	१३	मि	मिः
२१	१३	र्त्ता	र्त्ताः
२२	३१	सिनाः	खिना
२३	२	तथा	तथा
२४	१३	सर्प	सर्प
२५	५	सुभनो	सुभनो
२५	१६	वा	वा
२७	१५	भद्र	भद्र
२८	१३	भाटे	थी
३८	१५	अडे	आडे
३६	६	एह	हए
४२	१०	तध	तध
४४	१०	साधुमे	साधुमे
४५	३	यरि	परि
४५	६	छ	छे

૪૫	૧૩	નઅ	નઅત
૪૬	૮	જેના વડે	જે
૫૪	૧૭	ર	રિ
૫૫	૧૭	ળ્ણો	ળ્ણે
૫૯	૧૩	ળ	ળે
૬૧	૮	સાદ	સાદ ને
૬૮	૧૧	ત્યા	ત્યા
૭૦	૭	શાંત	શાંતિ
૭૧	૧૯	શસ્ત્ર	શાસ્ત્ર
૭૨	૭	બેધા	વેધા
૯૩	૧૧	ગુ	ગુરૂ
૮૦	૨૦	યમાળે	ળમાળે
૮૩	૭	યદ્ર	યદ્રે
૮૭	૭	વિહાર	વિહારી
૧૦૦	૨	અશા	આશા
૧૦૩	૧૧	ગદ્	ગદ્ધ
૧૧૧	૪	છે	છ
૧૩૫	૧૧	દ્રૂતિમ	દ્રૂતિગ
૧૩૬	૫	નિક	નેક
૧૩૬	૫	નહ	તુ
૧૩૯	૧૦	ઉપાનિ	ઉપપાનિ
૨૧૧	૨૧	અનેક	અતે ક
૨૨૦	૭	સુમ	સંરા

ૐ નમો વીતરાગાય ।

આચારાંગ સૂત્ર ભાષાંતર.

(ભાગ ૪ થો.)

(ધુતાખ્ય નામનું છઠું અધ્યયન.)

પાંચમું અધ્યયન ત્રીજા ભાગમાં કહ્યું, હવે છઠું અધ્યયન કહે છે, તેનો આ ગ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં લોકમાં સાર ભૂત સંચય અને મોક્ષ બતાવ્યો છે, અને તે નિઃસંગતા સિવાય સંચય ન હોય, તથા કર્મ દ્વરે કયાં વિના મોક્ષ ન થાય. તેથી કર્મ દ્વરે કરવા આ ધુત તે કર્મ ધોવાનું બતાવવા કહે છે. આ સંબંધે આવેલા ધુત નામના અધ્યયનના ચાર અનુયોગ દ્વાર થાય છે, તેમાં પ્રથમ ઉપક્રમ છે. તે ઉપક્રમમાં અર્થાધિકાર બે લેદે છે, અધ્યયનનો અર્થ અધિકાર અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ૧લા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર કહેવા નિયુક્તિકાર કહે છે,

પદમે નિયત વિહુણણા, કમ્માણં ચિત્તિયણ તહ્યગંમિ;
લવગરણ સરીરાણં ચત્થણ મારવ તિગસસ ॥૨૬॥

પહેલા ઉદ્દેશમાં પોતાનાં બે સગાં છે, તેઓનું વિધૂન ન (મોહ ત્યાગ) કરવો જોઈએ. બીજા ઉદ્દેશમાં ઘાતીકર્મને

હર કરવાં, ત્રીજામાં ઉપકરણ શરીરને, અને ચોથામાં ત્રણ
આરવને હર કરવા, તથા ઉપસર્ગ કે સન્માન થાય, તોપણ
રાગ દ્વેષ ન કરવો, તથા સાધુઓએ (પૂર્વે) તે પ્રમાણે કર્મ
વિગેરે ધોયાં છે, તે આ પાંચમા ઉદ્દેશમાં જતાવે છે. આ
પ્રમાણે અર્થાધિકાર જતાવીને નિશ્ચયો કહે છે, તે ત્રણ પ્રકાર-
નો છે, ઓઘ નિષ્પત્તમાં અધ્યયન છે, નામ નિષ્પત્તમાં
ધૂત નામ છે, તેના આર પ્રકારે નિશ્ચયો છે, તેમાં સુગમનામ
સ્થાપના છોડીને દ્રવ્ય અને ભાવ જતાવવા અડધી (પૂરી)
ગાથા કહે છે.

ઉવસર્ગા સમ્માણય, વિહુમાણિ પંચમંમિહદેસે ॥

દૃઢચુર્યં વત્યાઈ, ભાવ ચુર્યં કમ્મ અટ્ટવિદં ॥૧૬૧॥

દ્રવ્યધૂત જી પ્રકારે છે, આગમધી અને નો આગમધી
તેમાં આગમધી ધૂતનો જ્ઞાતા (જાણનારો) હોય, પણ તેમાં
ઉપયોગ ન હોય; અને નો આગમધી તો જ શરીર ભવ્ય
શરીર સિવાય દ્રવ્યધૂત તે કપડાં વિગેરેની ધૂળ વિગેરે હર
કરવાનું છે. (દ્રવ્ય તે કપડાં વિગેરેને અને ધૂત તે મેલ હર
કરવાનું છે)

આદિ શબ્દથી વૃક્ષ વિગેરે ફળ મારે ધોવાનું છે.
(સૂકાં પાંદડાં વિગેરે હર થવાથી ફળ તૈયાર થાય છે, અ-
થવા વિના જરૂરની વનસ્પતિ વગમાંથી નિર્દી કહે છે)
અને ભાવ ધૂત તો આઠે કર્મને હર કરવા (ગોણ મારે)

ઉપાય કરાય તે છે, (આ અડધી ગાથાનો અર્થ છે.)
ફરી આજ વિષયને ખુલાસાથી કહે છે.

અહિયાસિ ત્તુવ સગ્ગે, દિવ્વે માણુસ્સણ તિરિચ્છેય
જોવિહુણ્ણ કમ્માહં, ભાવ ધુયંતં વિયાણાહિ ॥૨૫૨॥

ઉપસર્ગોને અતિશે (સારી રીતે) સહન કરીને કર્મ
ધોવાં, એટલે દેવતાના કે મનુષ્યોના કે તિર્યચોના દુઃખ
સુખ રૂપ જે ઉપસર્ગો આવે તેમાં સમભાવ રાખીને જે સં-
સાર વૃક્ષના ખીજ સમાન મોહનીય વિગેરે કર્મોને દૂર કરે,
તે ભાવ ધૂત છે; એવું તું જાણ, અથવા ક્રિયા અને કારકનો
લેદ નથી, તેથી કર્મ ધૂનન તેજ ભાવ ધૂત છે, એમ જાણ-
વામ નિશ્ચય કહ્યો. હવે, ત્રીજા સૂત્રાલાપક નિષ્પત્ત નિશ્ચયમર્મ
સૂચનુગમમાં અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું તે આ છે:—

ઓબુજ્જમાણે હહમાણવેસુ આઘાહં સે નરે જ-
સ્સ હમ્માઓ જાહઓ સવ્વઓ સુપાડિલેહિયાઓ
અવંતિ, આઘાહ સે નાણમણેલિસં, સે કિટ્ટહ તેસિં
સમુદ્ધિયાણં નિક્કિલત્ત દંડાણં સમાહિયાણં પત્તાણ
મંતાણં હહ મુત્તિમગ્ગં, एवं (અવિ) એગે મહાવીરહં
વિપરિક્કમંતિ, પાસહ એગે અવસીયમાણે અણત્ત પત્તે
સે વેમિ, સેજહાવિ (સેવિ) કુંમેહરણ વિણિવિટ્ઠ ચિ-
ત્તે પચ્છન્ન પલાસે વસ્મગ્ગં સે નો લહહ મંજગા હહ

સં નિવેસં નોચયંતિ એવં (અવિ) એમ અણેગરૂવેહિં
 કુલેહિં જાયા રૂવેહિં સત્તા કલુણં ધણંતિ નિયાણ-
 ઓ તે ન લભંતિ મુક્કલં, અહ પાસ તેહિં કુલેહિં
 આયત્તાએ જાયા, ગંડી અહવાકોઢી, રાયંસી અવ-
 મારિયં કાણિયં ક્ષિંમિયં ચેવ, કુણિયં સુલ્લિયં તહા ॥૧॥
 હદરિંચ પાસ મૂયં ચ સૂણીયંચ ગિલાસણિં
 વેવહં પીઠસપ્પિં ચ, સિલિવયં મહુમેહણિં ॥ ૨ ॥
 સોલસ એરોગા, અક્કલાયા અણુ પુલ્લસો
 અહણં ફુસંતિ આયંકા, ફાસા ય અસમંજસા ॥૩॥

મરણં તેસિં સંપેહાએ ઉવવાયં ચવણં ચ નચ્ચા,
 મરિયાગં ચ સંપેહાએ (સૂ૦ ૧૭૨)

સ્વર્ગ તથા મોક્ષ, તથા તેનાં કારણો તેમજ, અંસા-
 રનાં કારણોને આવરણરહિત (કેવળ) જ્ઞાનના સદ્ભાવથી જે
 આણુસ બાણે; અને આમત્ય (મનુષ્ય)-લોકમાં મનુષ્યોને
 ધર્મ સમજાવે એટલે, તે ધાતિકર્મ દુર થયા પછી; પોતે અધા-
 તિકર્મરૂપ (શરીરધારી) મનુષ્યપણામાં રહેલો થકો
 ધર્મ કહે છે:—

પણ જેમ-જેાદ્દમતમાં લીંત વિગેરેમાંથી પણ ધર્મોપદેશ
 પ્રકટ થાય છે. તેમ, જૈનધર્મમાં નથી; અથવા જેમ, વેશે-
 વિદેહી બ્રહ્મ લાવવડે પદાર્થોનું બતાવવાપણું છે, એકું
 સ્મરણ (જૈનશાસન) નથી.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉત્તર:—ઘાતિકર્મ ક્ષય થયાપછી, કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી મનુષ્યપણામાં રહેલાજ (તીર્થંકર) પોતે કૃતાર્થ થયા છતાંપણ, જીવોના હિતને માટે મનુષ્ય અને દેવોની સ્થાનામાં ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે.

પ્ર:—તીર્થંકરજ ધર્મ કહે છે, કે, બીજો પણ કહે છે ?

ઉ:—બીજો પણ કહે છે. જેને વિશિષ્ટજ્ઞાન હોય; અને સારીરીતે પદાર્થોનો પરિચ્છેદક હોય; તે ધર્મોપદેશ કરે છે. તે કહે છે:—

જેઓ અતીન્દ્રિયજ્ઞાની છે, અથવા શ્રુત કેવળી છે, તેઓ ધર્મ કહે છે. એવું શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના ૧ લા અધ્યયનમાં કહેતું છે, (તેથી આ પ્રત્યક્ષ સૂચક-વિશેષણવડે સૂચવ્યું કે,) તે વિશિષ્ટજ્ઞાનીએ આ એકેન્દ્રિય વિગેરે જાતિઓ અથવા પ્રકારો એટલે, સૂક્ષ્મબાહર પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્તરૂપે બરો-બરરીતે (શંકારહિત) જાણેલી છે, તેજ સાધુ ધર્મ કહે છે. પણ, એમ ન જાણનારો બીજો (અજ્ઞાણ) ધર્મ કહેતો નથી. તેજ કહે છે:—

‘સ આરુપાતિ’ તે તીર્થંકર અથવા સામાન્ય કેવળી અથવા અતિશય જ્ઞાની (જાતિસ્મરણ-જ્ઞાનવાળા, અવધિ જ્ઞાની, મન:પર્યાવ જ્ઞાની) અથવા શ્રુત કેવળી હોય તે કહે છે. પ્ર૦ શું કહે છે, જેનાવડે જીવ વિગેરે પદાર્થો જાણાય

છે, તે જ્ઞાન મંતિ વિગેરે પાંચ પ્રકારનું છે, તે, - પ્ર૦ તે જ્ઞાન કેવું છે ! ઉ—તેવું બીજે નથી, માટે 'અનીદશ' છે, અથવા સકલ (બધા) સંશયને દૂર કરવા વડે ધર્મ સંભાવતા તેજ પોતાનું અનન્ય સદૃશ (અનુપમ) જ્ઞાન બતાવે છે, (અર્થાત્ સંસારી જ્ઞાનથી તૃષ્ણા વધે, પણ તેમના ઉપદેશના જ્ઞાનથી તૃષ્ણાની જડ દૂર થાય માટે તે જ્ઞાન અનુપમ છે) પ્ર૦ તેઓ કોને ધર્મ કહે છે ! ઉ—તે તીર્થંકર ગણધર્મ વિગેરે યથાવસ્થિત ભાવો (પદાર્થો) ને ધર્મચરણ માટે યોગ્ય રીતે જે પુરૂષો ઉઠેલા હોય, તેમને કહે છે, અથવા દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ઉઠેલા હોય, એટલે દ્રવ્યથી શરીરવડે, અને ભાવથી જ્ઞાન વિગેરેના ઉત્સુક બની વિનય સહિત (ઉભા થયા હોય) તેમને ધર્મ કહે છે,

સમોસરણનો વિનય.

સમોસરણમાં સ્ત્રીઓ બંને પ્રકારે ઉભી થઈને વિનય ચૂર્વક સંભળે છે, અને પુરૂષો ઉભા થઈને અથવા બેઠા રહીને પણ સંભળે, પણ ભાવથી ઉત્સુક હોય; તેમજ બીજા ઉઠેલા જીવો, તથા દેવતા અને તીર્થંકર વિગેરેને ધર્મ સંભળાવે છે. એટલુંજ નહિ પણ જેઓ ભાવ વિના ફક્ત કૈતુક વિગેરેથી આવી સંભળે, તેમને પણ ધર્મ કહે છે, ભાવથી ઉઠેલાનું વિશેષથી કહે છે.

મન વચન કાયાને જેમણે ઠણજે સીધાં છે, એટલે

મન વચન કાયાથી જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે દંડ છે, તે દૂર કરવાથી તે નિક્ષિપ્ત દંડવાળા (સંયમ પાળનારા) છે. તથા તપ સંયમમાં ઉદમ કરવાથી સમાહિત (શાંત) અંતઃકરણવાળા છે, તેમને જિનેશ્વર વિશેષથી ધર્મ કહે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી જણાય, તે પ્રજ્ઞાન છે, તેવું જ્ઞાન ધરાવનાર બુદ્ધિમાનોને આ મનુષ્ય લોકમાં જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર રૂપ મુક્તિ માર્ગ છે તે બતાવે છે, આ પ્રમાણે સમોસરણમાં સાક્ષાત્ ધર્મ સાંભળાવનાં કેટલાક લઘુકર્મી જીવો (પૂર્ણશ્રદ્ધા થતાં) તેજ વખતે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, પણ બીજા તેમ ચારિત્ર લેતા નથી, તે કહે છે, એટલે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કર્મવિવર જેમને મળ્યું તેવા કેટલાક લગ્યાત્માઓ જિનેશ્વર પાસે ધર્મ સાંભળતાંજ સંયમ સંગ્રામની ટોચે પરાક્રમ બતાવે છે, અથવા ધર તે ઇંદ્રિયો અથવા કર્મ શત્રુને જીતવા પરાક્રમી બને છે, (અવિ શબ્દનો અર્થ 'ચ' છે, અને 'ચ' નો અર્થ વાક્યનો ઉપન્યાસ કરવા માટે છે) હવે તેથી ઉલટું કહે છે. તીર્થંકર પોતે બધા સંશયને છેદનારા ધર્મ કહે છે, છતાં કેટલાકને પ્રબળ મોહના ઉદયે ઘેરી દેવાથી સંયમમાં એક પામતા રહે છે, (કાંતો સંયમ લેતા નથી, લે, તો પૂરો પાળતા નથી) તેવાને તમે જુઓ (ગુરૂ શિષ્યને કહે છે) તે બહોળ કર્મી સંયમમાં દુઃખ પામતા જીવો કેવા છે. તે કહે છે, અત્માના હિતને માટે જેમની પ્રજ્ઞા (બુદ્ધિ) કામ કરતી નથી, તે

અનાત્મ પ્રજ્ઞાવાળા (કુ બુદ્ધિવાળા) છે, પ્ર-તેઓ શા માટે સંયમમાં ખેદ માને છે ? ઉ—હું કહું છું. અહીં દૃષ્ટાંત વડે સમજાવે છે કે શા કારણે તેઓ ખેદ પામે છે.

(સૂત્રમાં સે શબ્દ 'તે' ના અર્થમાં છે, અપિ શબ્દ 'ચ' ના અર્થમાં છે, અને તે વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે)

કુંડના કાચળાનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ કાચળો મોટા કુંડમાં વિનિવિષ્ટ (પ્રેમી) ચિત્ત-વાળો બનીને ગૃહ બનેલો અને પદ્માશ (કોમળ પાંદડાંવડે) ઢંકાયેલો (તથા સૂત્રમાં પ્રાકૃતના નિયમ પ્રમાણે વ્યત્યય કરવાથી) ઊન્માર્ગ એટલે, ઉપર આવવાનાં વિવર (છિદ્ર) ને મેળવતો નથી; અથવા, જેનાવડે ઊંચે કુદાય; તે ઊન્મલ્ય છે. અથવા, ઊંચે જવાય તે, ઊન્માર્ગ છે, તેવો ઊન્માર્ગ મેળવી શકતો નથી. અર્થાત્ જે કુંડમાં તે કાચળો રહેલ છે, તે, પાણી ઉપર પાંદડાં વિગેરે છવાઈજવાથી ણીસકુલ ઢંકાઈ ગયો છે. તેથી, તે કાચળો બહાર આવી શકતો નથી. આ કહેવાનો આ સાર છે:—

કોઈ મોટો કુંડ (હોજ) એક લાખ લોજનના વિરનાર-વાળો છે, અને તે અતિશે શેવાળના ઝુંડથી કંઠણ બનીગયલા જાળોના સમૂહથી ઢંકાઈગયેલો છે, અને તે કુંડમાં જુદા જુદા રૂપવાળા કરિ () મગર, માછલાં, વિગેરે

જગચર જીવોનો આશ્રય છે, તેના મધ્યભાગમાં કુદરતીજ એક ફાટતું ખાકું પડેલું હતું. જેમાં ફક્ત કાચખાની ગરદન જોયે આવી શકે; તેવા કુંડમાંથી એક કાચખાએ પોતાના ટોળાંથી જુદાં પડતાં વિયોગથી આકુળ બનીને આમતેમ ગરદન ફેરવતાં કંઈપણ રીતે તેવી ભવિતવ્યતાના યોગથી તે કાણામાં પોતાની ગરદનને બહાર કાઢી; તે સમયે ત્યાં તેણે શરદ્ધતુના ચંદ્રનાં ચાંદરણાથી ક્ષીરસાગરના પાણીના પ્રવાહથી છવાઈ રહેલું શોભાયમાન બનેલું તથા, ખીલેલાં કુમુદના સમૂહથી પૂજા કરવા જેવા ઊગેલા તારાઓથી ભરાઈ ગયેલું આકાશ જોયું.

આવું દેખીને તે ઘણા ખુશ થયો; અને તેના મનમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો કે—મારા સહચારી મિત્રો આ સ્વર્ગ-સમાન પૂર્વે ન દેખેલું મનોરથ (વિચારમાં) પણ, ન કળી શકાય; તેવું તે કાચખાઓ જુએ, તો બહુ સાડું થાય. આ પ્રમાણે વિચારી શીઘ્રતાથી પોતાના બંધુઓને શોધવા માટે લટક્યો; અને તેમને મળીને તેમને તેવું બતાવવા માટે 'ચેલું' છિદ્ર શોધતો આમતેમ લટકે છે. છતાં, હોદની વિસ્તીર્ણતાથી, તથા જીવોનો સમૂહ ત્યાં ઘણો મોટો છે, તેથી તે છિદ્ર મેળવી શક્યો નહિ; પણ, ત્યાંજ તે, (વિનાદેખે) મરણ પામ્યો. તેનો સાર આ લેવાનો છે કે—સંસારરૂપી-હોદ છે. તેમાં જીવરૂપી-કાચખો છે. કર્મરૂપ-ચીકણી શેવાળ છે,

તેમાં છિદ્રસમાન-મનુષ્યજન્મ, તથા આર્યક્ષેત્ર સુકુળમાં જન્મ મળવો; અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ-સુંદર ચંદ્રવાળું આકાશતળ મેળવીને મોહના ઉદયથી પોતાની જ્ઞાતિ માટે, અથવા વિષયસ્વાદના ઊપલોગ માટે સારાં સંયમનાં અનુષ્ઠાન ન કરતાં, સફળતા (મોક્ષને) પામતો નથી; અને તેવીરીતે વળત ગુમાવી; તે સામગ્રી ગુમાવીદેવાથી પાછો કાચ-થાના વિવર માફક ક્યાંથી તેવી ઉત્તમ સામગ્રી મેળવી શકે ?

આ દારણથી ગુરૂ ઊપદેશ આપે છે કે, હે ભવ્ય ! સેંકડો ભવોમાં પણ, દુષપ્રાપ્ય એવું કર્મવિવરરૂપ-સમ્યક્ત્વ પામીને એકક્ષણ માત્ર પણ, તમારે પ્રમાદવાળા ન થવું. ફરીથી પણ, સંસારલુપ્થ-જીવોનું બીજું દૃષ્ટાંત કહે છે:—

મંજગા—વૃક્ષો પોતે ઠંડ, તાપ, ધુળરો (કંપવું) છેદન શાખા (ડાળીઓનું) ખેંચવું; ફોલા પમાડવો; મરડવું; લાંગીનાંખવું. એવાં અનેક ઊપદ્રવોને સહેવા; છતાં પણ, પોતાનાં સ્થાનને તેમાં સ્થિર બનીને તે છોડતાં નથી. તે પ્રમાણે સાધુને બોધ આપે છે કે, એ વૃક્ષો પ્રમાણે જેઓ કર્મથી ભારે છે, તેવા મોહાંધ-જીવો અનેક ઊંચનીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થઈને ધર્મચારિત્રને યોગ્ય પોતે હોવા છતાં, પણ રૂપ વિગેરેની ચક્ષુષંદ્રિયોની અનુકુળતામાં, અને તેજ પ્રમાણે મધુર અવાજ વિગેરે વિષયોમાં ગૃહ બની શરીર મનનાં દુઃખ ભોગવવા છતાં; સજ્જના ઊપદ્રવથી પીડાવા

છતાં, અને અગ્નિદ્રાહુથી બધું બળી ગયેલા જેવા બનવા છતાં,
અને બુદ્ધા બુદ્ધા નિમિત્તથી અનેક આધિ (ચિંતાવાળા)
છતાં પણ સકળ (બધાં) દુઃખોના ઘરસમાન-ગૃહવાસનું
કર્મ છોડવા સમર્થ થતા નથી; પણ, ઘરમાં રહીનેજ તેવાં
તેવાં દુઃખો આવતાં દીન સ્વરે રડે છે, અને બોલે છે કે,
“ હે બાપ ! હે મા ! હે દેવ ! આવા અવસરે તમને
આવું દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી ! તેજ કહ્યું છે કે :—

किमिदम चिन्तित मसदृश, मनिष्ट मतिकष्टमनुप-
मं दुःखं ॥

सहसैवोपनतं मे, नैरयिकस्येव सत्वस्य ॥ १ ॥

ન ચિંતવેલું અજાયબીવાળું અનિષ્ટ, તથા અનુપમ
આવું (બચકર) દુઃખ જેમ નારકીના જીવને આવે; તેમ
મને એકદમ ક્યાંથી આવીપડ્યું છે ! વિગેરે, તે બોલે છે.

અથવા રૂપ વિગેરેમાં આસક્ત થએલા ગ્રીકણું કર્મ
આંધીને નરક વિગેરેમાં ઉત્તર થઈ ત્યાં દુઃખ લોગવતાં કર્ણ
સ્વરે ઉપર સુજળ રડે છે, અને તે પ્રમાણે કર્ણ સ્વરે રડ-
વાથી પણ તે રાંકડો જીવ તે દુઃખથી મુકાતો નથી, તે બતાવે
છે. દુઃખનું નિદાન તે ઉપાદાન કર્મ છે, તેનાવડે-દુર્ગતિમાં
ઉત્તર થએલા દુઃખ લોગવતાં રડવા છતાં પણ ત્યાંથી દુઃખની
મુક્તિ (છુટકારો) અથવા મોક્ષનું કારણ જે સંયમ અનુષ્ઠાન
છે, તે પામી શકતા નથી, અને દુઃખના છુટકારાના અભાવમાં

સંસાર ઉદરમાં જુદી જુદી વ્યાધિઓથી ઘેરાયલા જીવો આમ તેમ ભમે છે, તે બતાવે જે (અથ શબ્દ વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે) હે શિષ્ય! તું જો! તે સંસારી રખડતા જીવે ઉચ્ચ નીચ કુળમાં પોતાના શુભ અશુભ કર્મ લોગવવાને ગયેલા (જન્મ પામેલા) છે, અને તે કર્મના ઉદયથી આવી અવસ્થાને લોગવે છે, તેમાં તેમને ઉત્તમ થતા રોગ રોગ બતાવનાર ત્રણ રોગો છે. તેમાં (૧) પ્રથમ રોગ, વાત, પિત્ત, શ્લેષ્મ, અને તે ત્રણેના ભેદ થવાથી સંનિપાત એમ ચાર પ્રકારે ગંડ (કંઠમાળ) છે, તે ગંડ જેને હોય તે ગંડી કહેવાય છે, એટલે ગંડમાળા નામનો રોગ તે સંભારી જીવને થાય છે, તેજ પ્રમાણે ખીજ પછુ રોગો થાય છે, તે બતાવે છે, (અથવા શબ્દ દરેક રોગ સાથે જોડયો) અથવા રાત્રાંસી એટલે અપરમાર (ક્ષયનો ભેદ) વિગેરેનો રોગ થાય છે, અથવા અહાર પ્રકારના કોઠ રોગવાળો કોઠીયો થાય છે, તેમાં સાત મોટા કોઠ છે, તે આ પ્રમાણે—

(૧) અરુણો (૨) દુમ્બર (૩) નિમ્બજીવંદ (૪) કપાહ (૫) કાકનાદ (૬) પૌંડરીક (૭) દદ્રુ. (લાલ દાદર) આ સાતે પ્રકારના કોઠો બધી ધાતુમાં પ્રવેશ થવાથી અને અસાધ્ય થઈ જવાથી તે સાતે ભયંકર છે.

નીચલા અગીઆર કોઠ છુદ્ધ છે.

(૧) રજુળઆરુષ્ક, (૨) મહાકુષ્ઠ, (૩) એકકુષ્ઠ, (૪) ચર્મદળ, (૫) પરિસર્પ, (૬) વિસર્પ, (૭)

સિદ્ધમ, (૮) વિગ્રચિકા (કાળીદાદર,) (૯) કિટિલ
(ખરસવું,) (૧૦) પામા (ખસ,) (૧૧) શતારુક
(ઘણી ફેલીઓ.) કુલ નાના મોટા ૧૮ છે, તે સામા-
ન્યથી જોતાં, બધાએ કોઠ-રોગો સંનિપાતથી થાય છે.
છતાં પણ, વાત વિગેરેના ઉત્કટ દે.પથી જુદા જુદા લેહ-
વાળા ગણાય છે. તથા, રાજસ રોગ તે, રાજ્યક્ષમા (ક્ષય)
રોગવાળો, રાજસી (ક્ષયી) કહેવાય છે, અને તે ક્ષયરોગ
સંનિપાતથી ચાર કારણે થાય છે. કહ્યું છે કે:—

ત્રિદોષ જાયતે યક્ષ્મા, ગદો હેતુ ચતુષ્ટયાત્
વેગરોધાત્ ક્ષયાચ્ચૈવ, સાહસાદ વિષમાશનાત્ ।૧૬

ત્રણ દોષવાળો યક્ષ્મા (ક્ષય) નામનો રોગ વીર્યનદ
વેગના રોધથી વેગના ક્ષયથી, સાહસ કરવાથી; તથા વિષમ-
(અયોગ્ય) ખોરાકથી—એમ ચાર કારણે થાય છે. તેજ-
અમાણે અપસ્મારનો રોગ વાત, પિત્ત, અને કફના સંનિ-
પાતથી ચાર પ્રકારે છે, તે રોગવાળો સારા માઠાના વિવેકથી
વિકલ હોય છે, તથા બ્રમ (ચક્રી) મૂર્છા વિગેરેની અવસ્થાને
તે રોગી લોગવે છે. કહ્યું છે કે,

અમાવેશ સસંરમ્ભો, દ્વેષોદ્રેકો હૃતસ્મૃતિઃ
અપસ્માર ઇતિ જ્ઞેયો, ગદો ધોર શ્વતુર્વિધઃ ॥૧૭॥

ભમેળ ચડે, મૂર્છા વિગેરે થાય, દ્વેષનો ઉછાળો થાય,

વિસરી જવાની ટેવ થાય, એમ ચાર પ્રકારનો આ 'તોર' અપરમર રોગ લાગુવો. તેમાં પ્રકર'પ્ર પર્યંત ભ્રમણ કરનારો વાયુ છે, તેનું મુખ્ય સ્થાન હૃદયનો પ્રદેશ છે. તથા 'કાળિયંતિ' અક્ષિ (આંખ) નો રોગ બે પ્રકારે છે, પ્રથમનો ગર્ભમાંજ રોગ થાય, અને બીજો જન્મ્યા પછી થાય છે, તેમાં ગર્ભ-વાળાને દૃષ્ટિનો ભાગ અપૂર્ણ હોય છે, તેને તેજ (પ્રકાશ) જન્મથી આંધળો બનાવે. તેજ પ્રમાણે, એક આંખમાંથી તેજ જતાં કાણો બનાવે છે. તેજ પ્રમાણે રક્તપણામાં જતાં, રક્તતા-(લાલાશ આંખમાં વધારો હોય.) પિત્તપણામાં જતાં, પિંગ્લાક્ષ (પીળી આંખવાળો) અને સ્વેદપણાને પામતાં શુકલાક્ષ (ઘોળી આંખવાળો) બને છે, વાતને પામતાં વિકૃત આંખવાળો બને છે, અને જન્મ્યા પછી જે રોગ થાય; તે વાત વિગેરેથી અલિપ્યંદ-(આંખમાંથી પાણી ઝરવું) થાય છે. કહ્યું છે કે:-

વાતાત્પિત્તાત્ કફાદ્રક્તા, દમિપ્યન્દ્ર અતુર્ચિવઃ
પ્રાયેણ જાયતે ઘોરઃ સર્વ નેત્રામયાકરઃ ॥ ૧ ॥

વાત, પિત્ત, કફ, અને રક્ત-(લોહી.) એ ચારથી અલિપ્યંદ ચાર પ્રકારે પાણીનું ઝરવું થાય છે, અને પ્રાયે-કરીને તેથીજ આંખના બધા રોગોનો ઘોર આકર (સમૂહ) થાય છે તથા 'જિમિયંતિ' લક્ષ્યતા-(ચરખીનું વધવું; અને લોહીનું પાણીનું થવું.) તેથી શરીરનાં બધાં અવયવોનું

પરવશપણું (અવશિત્વ) છે. (જેને લીધે જોઈએ; તેમ, હાલી-ચાલી શકાય કે, ફરી શક્ય નહિ) ‘કુણિયંતિ’ ગર્ભાધાનના દોષથી એક પગ ટુંકો હોય; અથવા, એક હાથ જોડવાળો હોય તે કુણિરોગ છે. ‘સુજિજ્યંતિ’ કુખડે પીઠ વિગેરેમાં કુખડાપણું હોય; તે, ‘કુખલ છે.’ માતૃ-તાના દોહી-વીર્યનો દોષ હોય; તે તેથી, ગર્ભમાં રહેલા દોષથી કુખજ-(કુખડો) વામન વિગેરેની જોડા શરીરમાં થાય છે. કહ્યું છે કે:—

ગર્ભે વાત પ્રકોપેન, દૌહૃદેવાઽપમાનિતે

ભવેત્ કુબ્જઃ કુણિઃ પંગુઃ સૂક્ષ્મો મન્મન એવ વા ।૧૬

ગર્ભની અંદર વાયુના પ્રકોપથી અથવા દોહલા ન પૂરાવાથી ગર્ભમાં રહેલો જીવ કુખડો કુણિરોગવાળો પાંગળો મુંગો કે મન્મન રોગવાળો થાય છે; આમાં ‘મુંગો’ અને મન્મન એકાંત રિત (પેટના રોગ પછીના રોગમાં) મુખ-દોષમાં બતાવે છે, તથા ‘ઉંદરિં ચ’ તિ (‘ચ’ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) વાત, પિત્ત વિગેરેના કારણે ઉત્પન્ન થયેલા આઠ પ્રકારના ઉદર રોગ છે, તે રોગવાળો ઉદરી છે, તેમાં જલોદ્ધર રોગ અસાધ્ય છે, બાકીના તુર્ત થએલા દવા કરતાં મટે તેવા છે, તેના આ પ્રમાણે લેદો છે.

પ્રથક્ સમસ્તૈરપિ ચાનિલાયૈઃ

પ્લીહોદરં વજ્રગુદં તથૈવ ॥

આંગતુકં સપ્તમમષ્ટમંતુ

જલોદરં ચેતિ ભવંતિતાનિ ॥ ૧ ॥

બધા અનિલ (વાયુ) વિગેરે એકેકેથી કે સમુદાયથી
 (૧) વાયુનો (વાતોદર) ૨ પિત્તનો (પિત્તોદર) ૩ ક્ષ્ણનો
 (ક્ષ્ણોદર) તથા ૪ સંનિપાત (કબ્જોદર) પાલીક (બરો-
 થાની ગાંઠ) ૫ ઉદર રોગ (કાચળી અકૃત વિગેરે) ૬
 બદ્ધશુદ્ધ (અજીર્ણશ) ૭ આંગતુક તાવસાથે ઉદર રોગ (જીર્ણ-
 કવર) ૮ જલોદર એ આઠ રોગ પેટના છે,

‘પાસમૂયંતિ’ હે શિષ્ય ! તું મુંઝા અથવા મનમન
 (બોખડું) બોલનારાને જો, ! તે ગર્ભના દોષથી અથવા
 ચણવાડેથી ૬૫ પ્રકારના મુખનારોગો સાત આયતન (સ્થાન)-
 માં થાય છે, તે આયતન નીચે મુજબ છે, (૨) હોઠ, ૩
 દાંતનું મૂળ, (૪) દાંત, ૫ જીભ, ૬ તાળવું, ૭ કંઠ એ બધાં
 મળીને સાત છે, તેમાં બે હોઠના આઠ રોગ છે, દાંતમૂળમાં
 ૧૫, દાંતના આઠ છે, જીભના ૫ છે, તાળવાના ૬ છે, કંઠમાં ૧૭
 અને બધાના સાથે મળીને ત્રણ છે. કુલ ૬૫ છે, ‘સૂણિપંચિ’
 શ્રુત્યપણું શ્વયંતુ (સોજાને) રોગ વાત પિત્ત શ્લેષ્મ સંતિ-
 પાત રક્ત અને અલિધાત (માર લાગવા) થી છ પ્રકારના
 છે, કહ્યું છે કે:—

શ્લોકઃ સ્વાત્ પઢવિધો ઘોરો, દોષૈ સ્વપેવ લક્ષણઃ

યસ્તૈઃ સમસ્તૈઃ શ્વાપીદ તથા રક્તાભિધાતજઃ

રોગ નામનો છ પ્રકારનો ઘોર રોગ જુદા જુદા કે, સામ્ય દોષોથી શરીર કુદેલું દેખાય; તે લોહીના ઊગાડથી થાય છે. એટલે, શ્લોક પહેલાં બતાવ્યા પ્રમાણે વાત, પિત્ત, કફ, અને સંનીપાત, રક્ત, અને અભિઘાતથી સોજાનો રોગ થાય છે. તથા “ગિલામણિતિ” તે ભસ્મક નામનો વ્યાધિ છે. ઉષ્ણતા, વાત, અને પિત્તના ઉત્કટપણથી, અને કફના ન્યૂનપણથી તથા ગરમી વધારે થવાથી થાય છે, તથા વેવ્રણિતિ તે વાયુથી ઉત્પન્ન થયેલ શરીરનાં અવયવો કંપરૂપ છે. કહ્યું છે કે:—

પ્રકાસં વેપતે યસ્તુ, કંપમાનશ્ચ ગચ્છતિ;

કલાપ સ્વંજં તં વિદ્યા, ન્ધુક્ત સંધિનિબંધનસ્ ॥૧૥

જે ઘણો કંપે, તથા કંપતો આવે, તેને સંધી નિબંધનથી મુકાએલો કલાપ ખંજ (લકવાનો રોગ) જાણવો. તેજ પ્રમાણે “પિઠસપિ ચ ત્તિ” જીવને ગર્ભના દોષથી તે પીઠ સર્પિયણે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા જન્મ્યા પછી અશુભ કર્મના દોષથી થાય છે, આ રોગીને સ્પર્શ ધ્રિંતિ બાન રોગવાળી જગ્યાએથી નષ્ટ થાય છે, તે રોગવાળાને હાથમાં પકડેલું લાકડું ખસી જાય છે, અને સૂઈ ઘાંચે તેા પણ અસર ન થાય. તથા ‘સીલીવ્યં ત્તિ’ શ્લીપદ તે પગ વિગેરેમાં કઠણ પસ્ટુ હોય છે, તે આ પ્રમાણે—વાત, પિત્ત, કફના પ્રકેપથી છાતીમાં રોગ ઉત્પન્ન થઈ જઘામાં સ્થિર થઈ ધીરે ધીરે કાળાંતરે

અગોનો આશ્રય કરીને સોજે ચકાવે છે, તે રાગોને સ્ત્રીપદ કહે છે (સુરતમાં રસ ઉતરીને પગ વિગેરે જાડા થાયતે છે)

પુરાણોદક ભૂમિષ્ઠાઃ, સર્વ તુષ્ણ ચ શીતલાઃ

યે દેશા સ્તેષુ જાયન્તે, શ્લીપદાનિ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥

જે દેશમાં પાણી ભરાય રહેલું હોય, અને જ્યાં રૂતુમાં શીતલ (ભેજ) રહેતો હોય, તેવા દેશોમાં વિશેષે કરીને સ્ત્રી-પદ રાગ થાય છે;

યાદ્યોર્હસ્તયોશ્ચાપિ, શ્લીપદં જાયતે નૃગાં;

કર્ણોષ્ટનાશાસ્વપિ ચ, કેચિ દિચ્છન્તિ તાઢિદઃ ।૨।

જો પગમાં જો હાથમાં માણસોને તે રાગ થાય છે, યજ્ઞ કેટલાક વિદ્વાનોનો એવો મત છે કે તે રાગ જ્ઞાન હોઈ અને નાકમાં પણ થાય છે. તથા: ‘ મધુમેહર્ણિ ’ તિ મધુ મેહ તે ‘ બદ્ધિ રાગ ’ છે તે જોને હોય તે મધુમેહી કહેવાય છે, એટલે મધના જેવો તેનો પેશાળ હોય છે, તે પ્રમેહ (પર-મીચા) ના ૨૦ ભેદ છે, તે અસાંધ્ય પણ ગણાય છે. તેમાં ગધાએ પ્રમેહો પ્રાયે ગધા દોષોથી થાય છે, તો પશુ વાત વિગેરે ઉત્કટ થવાથી ૨૦ ભેદો થાય છે, તેમાં કશ્ચી ૧૦ પિત્તથી ૬ અને વાયુથી ૪ થાય છે, અને જો બધા અસાંધ્ય અવસ્થામાં મધુમેહપણમાં થાય છે. કહ્યું છે કે.

સર્વણ્વ પ્રમેહાસ્તુ, કાલેના પ્રતિકારિણઃ

મધુમેહત્તરામાયાન્તિ, તદાઽસાધ્યા મૃન્વન્તિ તે ॥૧॥

અધા પ્રમેહના રોગો યોગ્ય સમયમાં દવા ન કરવાથી
અધુમેહપણું પામ્યા પછી અસાધ્ય બને છે,

આ પ્રમાણે ઉપર જણાવેલા સોળે રોગોનું વર્ણન
અનુક્રમે કર્યું, (અર્થ અને 'ણ' જે છે. તે 'અર્થ' નો અર્થ
ગુજરાતીમાં 'પછી' થાય છે. અને 'ણ' તો ફક્ત શોભા માટે
છે) ઉપર જણાવેલા રોગો સંસારી જીવને થાય છે, તથા
આતંક એટલે શીઘ્ર જીવ લેણુ રોગ જે શૂળ વિગેરે છે, તથા
ગાઠ પ્રહાર (જેરથી લાગેલો માર) વિગેરે દુઃખ દેનારા સ્પર્શો
કાં તો અનુક્રમે આવે અથવા સાથે પણ થાય, એટલે કંઈ
નિમિત્તથી આવે અથવા અનિમિત્તે આવે, અને તે રોગોથી
પીડાય છે. આ રોગોથીજ તે સુકાતો નથી બીજું પણ તે
સંસારી જીવને અધિક દુઃખ થાય છે, તે જણાવે છે, તે
કર્મ રોગથી ભારે થએલા ગૃહવાસમાં આસક્ત થએલા મન-
વાળા અ સમંજસ રોગથી પીડા થતાં અંતે પ્રાણત્યાગ થાય
છે, તે વિચારીને અને પાછો તેમનો ઉપપાત તથા ચ્યવન
(દેવતાના જન્મ મરણને ક્રમમાં ઉપપાત ચ્યવન કહેવાય છે,)
તે કર્મનું સંચિત જાણીને એવું કરવું જોઈએ કે જેથી ઉપર
જણાવેલ ગંડ (ગુમડાં) વિગેરે ૧૬ રોગ તથા મરણનો તથા
ઉપપાતનો સંપૂર્ણ અભાવ થાય, વળી મિથ્યાત્વ અવિરતિ
પ્રમાદ કપાય યોગથી મેળવેલ કર્મનો 'અખાધા' કાળની
સુદૃઢ પછી ઉદય થાય છે. ત્યારે તેનો પરિપાક (અનુભવ)

ચાય છે, તેજ શરીર તથા મન સંબંધી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, તે વિચારીને તેને જડ મૂળથી કાઢવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તે દુઃખીઓ દીનસ્વરે રડે છે. વિગેરે ગ્રંથ (સૂત્ર) વડે ઊપ-
માત. તથા અવન મુખી બતાવ્યા છતાં પણ, તેનું મોટાપણું
બતાવવા જેનાવડે પ્રાણીઓને સંસારમાં નિર્વેદ (ખેદ)
ઉત્પન્ન થાય; માટે બીજું સૂત્ર કહે છે:—

તંસુણેહ જહા તહા સંતિ પાણા અંધા તમસિ
વિયાહિયા, તામેવ સદં અસદં અહઅચ્ચ ઉચ્ચાવય
ફાસે પડિસંવેદ્દ, બુદ્ધેહિં एयं पवेदयं ।-સંતિ પાણા
વાસગા રસગા ઉદણ ઉદણચરા આગાસ મામિણો
પાણા પાણે કિલેસંતિ, પાસલોણ મહઠ્ઠમયં (સૂ. ૧૭૭)

(આચાર્ય શિષ્યને કહે છે.) તે યથાવસ્થિત (જેવો
છે, તેવા) કર્મવિપાકને મારી પાસે તમે સાંભળો. જેમકે—
નારકી, તિર્યચ, નર, અમર, એ લક્ષણુવાળી ચાર ગતિઓ
છે. તેમાં નરકગતિમાં, ચારલાખ ચોત્તીસ, તથા ચાર લાખ
કુલ કોટિઓ છે, અને ૩૩ સાગરોપગની ઊત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
છે, ત્યાં પરમાધાર્મિક દેવતાની કદેલી વેદના છે, તથા પર-
સ્પર ત્યાં રહેલા નારકીના હવો (કુતરા માફક) ઓળી-
જાને દુઃખ દે છે, તથા સ્વભાવિક ખીડા ત્યાં જોવાય છે,
તે આપણાથી કદી શકાય તેમ નથી. જોકે, ચારામાં કહે-
વાની ઇચ્છાથી કહેવાનાં વિગણને પૂરો ન કહેવાય; તેપણ

દયાના કર્મવિપાક કહેવાથી જેમ, પ્રાણીઓને વૈરાગ્ય થાય;
તેમ શ્લોકોવડે વર્ણન કરે છે.

શ્રવણ લવન નેત્રોદ્ધારં કરક્રમ પાટનં ।

હૃદય દહનં નાસાચ્છેદં પ્રતિક્ષણ દારુણમ્ ॥

કટ વિદહનં તીક્ષ્ણાપાત ત્રિશૂલ વિભેદનમ્ ।

દહનવદનૈઃ કંકૈર્ધૈરૈઃ સમન્ત વિમક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

કાનને કાપવા; આંખોના ડાળા ખેંચીકાઢવા; હાથપગને
કેઢવા; છાતીને બાળવી; નાક છેદીનાખવું; દરેકક્ષણે ભય-
કર અવાજ કરવો; કટવિદહન, તીક્ષ્ણ આપાત, ત્રિશૂળથી
ભેદવું; બળતાં મોઢાંવાળા ઘોર-કંક પક્ષીઓથી વારંવાર ભક્ષણ
કરવું. આવીમોટી વેદનાઓ પરમાધામીથી છે.

તીક્ષ્ણૈ રસિભિર્દિપ્તૈઃ કુન્નૈ વિષમૈઃ પરશ્વધૈ
અકૈઃ પરશુ ત્રિશૂલમુદ્ગરતામરે વાસી સુષંદીભિઃ ॥૨॥

વળી, દેદીપ્યમાન તીક્ષ્ણ તલવારોથી તથા વિષમભાસા,
પરશુઅથ () અકોવડે, તથા પરશુ-ત્રિશૂળ મુદ્ગર,
સોમરવાસી સુષંદીથી દુઃખ દે છે.

સંમિત્તતાલુ શિરસશિષ્ણ સુજાશિષ્ણ કર્ણતા
સૌષ્ઠાઃ

મિત્તહૃદયોદરાન્ત્રા મિત્ત્રાક્ષિ પુટાઃ સુદુઃસ્વાર્તા ॥૩॥

એટલે, તાળવું-માથું જુદું પાડે છે, તથા ભુજા, કાન,
અને હોઠ છેદીનાંએ; તથા છાતી-પેટ, આંતરડાં ભેદીનાંએ; તથા
આંખોના ડોળા ખેંચીકાઠવાથી સંક નારકીના જીવો પીડાયલા છે.
નિપતન્ત ઉત્પતન્તો વિચેષ્ટમાના મહીતલે દીનાઃ

નેક્ષંતે ત્રાતારં નૈરાયિકા કર્મ પટલાન્ધાઃ ॥૪॥

નીચે પડેલા પાછા ઊછળતા જુદી જુદી ચેષ્ટા કરતા
મહીતળ (મૃત્યુ) ઉપર દીન થઈ રહેલા કર્મના પડકારથી
અંધા બનેલા નારકીના જીવો કોઈ રક્ષકને જોઈશકતા નથી.

શાર્દૂલ વિહિહિત.

છિન્નયતે કૃપણાઃ કૃતાન્ત પરજો સ્તીક્ષ્ણે ન ધારા-
સિના;

કદન્તો વિષવીચિ (વચ્છુ) ભિઃ પરિવૃતા સંમક્ષણ
વ્યાપૃતૈઃ

પાટયન્તે ક્રકચેન દારુવદસિન પ્રચ્છિન્ન વાહુઢયાઃ
કુંભીષ્ઠ ત્રપુપાન દગ્ધતનંવો મૃપાસુ ચાન્તર્ગતાઃ ॥૫॥

જમરાબના પરશુની તીકજી તલવાર જેવી ખાત્રાવડે
તે સંકડા છેદાય છે, તથા વિપના સમૃદ્ધી ભરેલા. (સ્કં-
ધાયલા કૃતરા જેવા) કરડવા માટે વીંટાયલા પોદાર કરતારાંડ છે,
તથા કરવતીવડે જેમ, લાકડું ચીરે; તેમ ચીરાય છે, તથા તલ-

નારવડે તેના બે બાહુ છેદીનાંબે છે, તથા કુંભીમાં રાખીને ગરમ ગરમ તરવું પાચે છે, તથા મૂષમાં (ઘાલીને જેમ સોની સોનું પીગળાવે; તેમ) ઘાલીને શરીરમાં બળતા રાખેલા છે.

મૃડ્ઝ્યન્તે જ્વલદમ્બરીષહુતમુગ્ જ્વાલાભિરાસાવિષ્ણો-
દીપ્તાં ગારનિભેષુ વજ્ર ભવનેષ્વં ગારકે ષૂત્થિતાઃ

દહ્યન્તે વિકૃતોર્ધ્વં બાહુવદનાઃ ક્રદન્ત આર્ત્તસ્વનાઃ
પશ્યન્તઃ કૃપણા દિશો વિશરણા સ્ત્રાણાયકો નો-

ભવેત્ ॥ ૬ ॥

વળી, તે નારકીના જીવો બળતા અંબરીષ અગ્નિની જ્વાળાબડે પોકાર કરાતા બુન્નય છે, તથા બળતા અંગારા-વાળા વજ્રબલન માફક અંગારામાં ઊમા થયેલા રોકડા મોંવાળા ઊંચા હાથ કરીને બોખરા અવાજવાળા રડતા બળે છે. અને તે બિચારા નારકીના જીવો શરણુરહિત થઈને ઘમ્પી દિશામાં (આશ્રય) આપનારને દેખે છે, પણ તેમને બચાવવા કોઈ સમર્થ નથી; વિગેરે, નારકીનાં દુઃખ છે. તથા તિર્યગ્ગતિમાં પૃથ્વીકાયની ઉલાખ યોનિ છે, તથા બાર લાખ કુલ કોટિ છે. તેમને નીચલી (પીડાઓ) છે.

સ્વકાય-પરકાયનાં શસ્ત્રાથી પીડા છે, તથા શીત-ઉષ્ણની પીડા છે. તેજ પ્રમાણે અપ્કાય (પાણી) ના જીવોની ઉલાખ યોનિ, તથા કુલ કોટિ, તથા જુદી જુદી જાતિની વેદનાઓ છે. અગ્નિકાયની ઉલાખ યોનિ, તથા ઉલાખ કુલ

કોટિ, અને પૂર્વ માફક વેદના છે. વાયુની પણ ૭લાખ યોનિ, તથા ૭લાખ કુલ કોટિ. અને ઠંડ-ઊષ્ણતાની બુદ્ધિ મુદા પ્રકારની વેદના છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિની દશલાખ યોનિ, સ્વાધારણ વનસ્પતિની ૧૪લાખ યોનિ, અને જાંતેની ૨૮લાખ કુલ કોટિ છે. તેમાં ગયલો જીવ અનંતકાળ સુધી પણ જંદન-લેદન મોટન વિગેરેની બુદ્ધિ મુદ્દી વેદનાને અનુભવે છે.

વિકળમંદ્રિય, બેમંદ્રિય, તીનમંદ્રિય, ચારમંદ્રિયની જાણે જ્ઞાપ યોનિ, તથા, કુલ કોટિ ૭-૮-૯ લાખ અનુક્રમે છે, અને તે દરેકને ભૂખ તરસ, ઠંડ-તાપ, વિગેરેથી થતું દુઃખ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ. તીર્થંચ-પંચેદ્રિયની ચારલાખ યોનિ છે, અને જળચરની કુલ કોટી ૧૨લાખ છે, પક્ષીઓની કુલ કોટિ ૧૨લાખ, અને ચોપગાની ૧૦લાખ, ત્રિપરિ સર્પની ૧૦લાખ, ભુજ-પરિશર્યની ૬ લાખ છે, અને મુદ્દી મુદ્દી વેદના તિર્થંચોની જે છે, તે પ્રત્યક્ષ છે. કહ્યું છે કે:—

શુક્તૃદ્વિહિમાત્યુષ્ણમ્ ચ ચાર્દિતાનાં,

પરામિ યોગવપ્સના તુરાગાં

અહો ! નિરશ્વામતિ દુઃખિતાના,

મુશ્વાસુ પગઃ કિલવાર્ત્તમેનદ્ ॥ ૧ ॥

ભૂખ તરસ ઠંડ તાપ તથા ભયથી દુઃખી થએલા તથા ચારકાના કળતમાં રહેલાના દુઃખથી ગદગદ થીકાએલા ચોવા તિર્થંચો જે અતિ દુઃખી છે, તેમનામાં મુખનો અતુનંગ

જોધવો તે તો નિશ્ચે એક વાત્તા માત્ર છે. ! (અર્થાત્ સુખતો લેશ પણ નથી) વિગેરે છે.

મનુષ્ય ગતિમાં પણ ૧૪ લાખયોનિ તથા ૧૨ લાખ કુલ કોટી અને આવી રીતની વેદનાઓ છે.

દુઃખં સ્ત્રીકુક્ષિમધ્યે પ્રથમમિહ ભવે ગર્ભવાસે ન-
રાણાં

ચાલત્વેચાપિ દુઃખં મલલુલિતતનુઃ સ્ત્રીપયઃ પાનમિશ્રં
નારુણ્યેચાપિ દુઃખં ભવતિ વિરહજં વૃદ્ધભાવોપ્યસારઃ
સંસારે રે મનુષ્યાં વદત યદિસુખં સ્વલ્પમપ્યસ્તિ
કિંચિત્ ॥ ૧ ॥

પ્રથમ માતાની કુળમાં આ ભવમાં પહેલું દુઃખ મનુ-
ષ્યોને ગર્ભવાસમાં રહેવાનું છે, અને જન્મ્યા પછી બાલપણમાં
સદથી ખરડાયલું શરીર સંબંધી તથા માલું દૂધ પીવાનું
દુઃખ છે, જુવાનીમાં પણ (સ્ત્રી પુરૂષ તથા દીકરા દીકરી
માખાપ સગાના) વિરહનું દુઃખ છે, અને વૃદ્ધાવસ્થા તો
અસારજ છે, (માટે ડાહ્યો માણસ મુગ્ધ જીવને પૂછે છે કે)
હે મનુષ્યો ! જો તમને ક્યાંય પણ સંસારમાં થોડું પણ સુખ
દેખાતું હોય તો બોલો ! (અર્થાત્ સંસાર દુઃખ સાગરજ છે)
ચાલ્યાત્ પ્રમૃતિ ચરોગૈ, દૃષ્ટો મિભવશ્ચ યાવહિહ
મૃત્યુઃ

શોક વિયોગાયોગૈ, દુર્ગત દોષૈશ્ચ નૈકવિધૈઃ ॥૨॥

ખાલપણમાંથીજ રોગો વડે ડાંગાયલો, અને મૃત્યુ સુધી (મર્ણુ પર્યંત) શોક વિયોગ તથા કુયોગ વડે તથા અનેક પ્રકારના ગરીબીના દોષો વડે પરામવ રહેલ છે.

ક્ષુત્તૃડ્ હિમોષ્ણાનિલ શીતદાહ
દારિદ્ર્ય શોકપ્રિય વિપ્રયોગૈઃ
દૌર્ભાગ્ય મૌર્ચ્યાન ભિજાત્યદાસ્ય
વૈરૂપ્ય રોગાદિ ભિર સ્વતંત્રઃ ॥ ૩ ॥

ભૂખ તરસ ઠંડ તાપ પવન તથા ઠંડો દાહ તથા દરિ-
દ્રતા શોક વહાલાના વિયોગથી, તથા દુર્ભાગીપણું, મૂર્ખતા,
નીચનતિ, તથા દાસપણું, કુરૂપ, તથા રોગથી આ મનુષ્ય-
દેહ સદા પરતંત્ર છે.

દેવગતિમાં પણ ચારલાળ થોનિ, રફલાળ કુત્ર ડોટિ
છે, તેમાં પણ અદેખાઈ, વિપાદ; મત્સર ન્યવનભય, શત્રુ
વિગેરથી પીડાયલા મનવાળાને દુઃખનોજ પ્રસંગ છે. સુખનું
અભિમાન તો, આલાસ માત્ર છે. કહ્યું છે કે:—

દેવેષુ ચપ્વન વિર્યોગદુઃસ્વિતેષુ
ક્રોધેષ્ણા મદમદનાતિ તાપિનેષુ
આર્યા ! નસ્ત દિહ વિચાર્ય સં ગિરન્તુ
યત્સૌખ્યં કિમપિ નિવેદનીયમસ્મિ ॥ ૧ ॥

દેવો, ચ્યવન, તથા વહ્નિના વિયોગથી દુઃખી છે-
 ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, અહંકાર, કામદેવથી અતિ પીડાયલા છે, તેથી
 હે આર્ય !—(ઉત્તમ) પુરુષો ! અહીં કંઈપણ સુખ વર્ણ-
 વવાયોચ્ય હોય; તે વિચારીને કહો; (વિગેરે-સમજવું.)

તેથી, આ પ્રમાણે ચાર ગતિમા પડેલા સંસારી જીવો
 જુદા જુદા રૂપે કર્મવિપાકને ભોગવે છે, તેજ સૂત્રકાર
 બતાવે છે. ‘ સંતિ ’ પ્રાણીઓ વિદ્યમાન છે. તેઓ અશુદ્ધ-
 દ્રિયથી વિકળ તે દ્રવ્યઅંધા છે, અને સારા-માઠા વિવે-
 કથી રહિત ભાવઅંધ પણ છે. તેઓ નરકગતિ વિગેરેના
 દ્રવ્યઅંધકારમાં તથા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય વિગે-
 રેના કર્મવિપાકથી મળેલા ભાવઅંધકારમાં પણ રહેલા (શાસ્ત્ર-
 કારે) વર્ણવ્યા છે. ‘ કિં ચ ’ વળી, તેવી કુષ્ઠ (કોઢ) વિગે-
 રેની અધમ અવસ્થામાં, અથવા એકેન્દ્રિયની, અથવા અપ-
 ચાંસિ અવસ્થાને એકવાર અનુભવીને પાછું કર્મ ઉદય આવતાં
 તેમજ, અવસ્થાને વારંવાર અનુભવીને ઊંચ-નીચ તીવ્રમંદ્ર
 દુઃખ વિશેષના સ્પર્શોને જીવ અનુભવે છે. આ બધું
 તીર્થંકરે કહેલું છે. તે કહે છે. આ બધું તીર્થંકરે પ્રકર્ષથી
 અથવા પ્રથમથી કહેલું છે, માટે પ્રવેદિત છે. તથા હવેપછી,
 કહેવાતું પણ તેમનું કહેલું છે. ‘ સંતિ ’ જીવો વિદ્યમાન
 છે. એટલે, (વાસ ધાતુનો અર્થ શબ્દ, તથા કૃત્સાના અર્થમાં
 છે. માટે,) જેઓ વાસ કરે છે, તે વાસ કા (બોલનારા)

જાણી લખિય પામેલા બે ઇન્દ્રિય વિગેરે જીવો પણ છે. તેજ પ્રમાણે રસને અનુસારે જનારા તે કડવો-તીખો કપાયલો વિગેરે રસને જાણનારા એટલે, મનવાળા સંસ્તી-જીવો પણ છે. (આ પ્રમાણે સંસારી-જીવોનો કર્મવિપાક વિચારીને મહાભય જાણવો;) તેમજ, ઊદક-(પાણી) રૂપ-એકેન્દ્રિય જીવો છે. પર્યાપ્ત-અપ્યાપ્ત અવસ્થામાં, તથા ઊદકમાં ચરનારા તે પોરા, છેદનક, લોદ્દણક વિગેરે ત્રસ જીવો છે, તથા માછલાં, કાચળા વિગેરે પણ છે. તેમજ, સ્થળ ઉપર જન્મનારા, અને કેટલાક જળને આશ્રયે રહેલા મહોરગ તથા પક્ષી-ઓમાંના કેટલાક, તે પાણીમાં પોતાનું જીવન ચુગ્તરનારા જાણવા; અને બીજાં પક્ષીઓ આકાશગામી છે આ પ્રમાણે અર્ધા પ્રાણીઓ (પોતાનાથી બીજાં તળણાં) પ્રાણીને આશ્ચર્ય વિગેરે માટે, અથવા મન્યર વિગેરે માટે દુઃખ આપે છે. તેથી શું સમજવું ? તે કહે છે:—(હે શિષ્ય !) તું અવધાર ! કે, આ ઘોઠ રજતપ્રમાણ-લોકમાં કર્મવિપાકના કારણે ચુદી ચુદી ગતિમાં દુઃખ તથા ક્લેશનાં દુઃખરૂપ-મહાભય છે. (પણ તેમાં શું તો, કહેવાગાત્ર છે.) શામાટે કર્મવિપાકથી મહાભય છે ? તે કહે છે.—

बहु दुक्त्वा ह जंतवो, मत्ता कायेन माणवा,
अवलंणा वहं गच्छन्ति मरीरेण पभंगुरेण अट्टे स
अहुदुक्खे इह घाले पकुव्वह पपरोगा बहु नच्चा

આડરા પરિવાવણ નાલં પાસ, અલં તવેઈહિં એવં
પાસ મુળી ! મહાભયં નાઈ વાઈજ્ઞ કંચણં (સ્વ ૦ ૧૭૮)

(ગુરુ કહે છે હે શિષ્યો !) કર્મનાં વિપાકથી આવેલાં
બહુ દુઃખો જે જીવોને છે, જેથી તે બ્રાહ્મીને તમારે તેમાં
અપ્રમાદવાળા થવું, પ્રત્યેક વારંવાર આવેા ઉપદેશ કેમ કરે
છે ? ઉ—કારણ કે અનાદિ ભવના અભ્યાસથી ન ગણાય,
તેટલા ઉત્તર પરિણામ વાળા ઈચ્છામદન વિષયોમાં ગૃહ થયે-
લા પુરુષો છે, તેથી પુનરુક્તિ દોષ લાગતો નથી, હવે કામ
(કુચેષ્ટ) માં જે જીવો આસક્ત છે, તે શુભ મેળવે છે, તે
કહે છે—બલરંહિત (નિઃસાર) તુષ (ડાંગરનાં ફેતરાં)
ની સુઠી સમાન ઔદારિક શરીર જે પોતાની મેળે ભંગ
(નાશ) ના સ્વભાવવાળું છે, તેનાં વડે સુખ મેળવવા કર્મનો
ઉપચય કરીને અનેકવાર વધ (મરણ ઘાત) ને મેળવે છે ;

પ્ર—કયો માણસ આવા કડવાં વિપાકવાળી સંસારી વાસ-
નામાં રતિ (આનંદ) માને ? તે કહે છે—

જે મોહનો ઉદયથી આર્ત થયેલ છે. અને કાર્ય અ-
કાર્યના વિવેકને ગણતો નથી, તે બ્રાહ્મી જેના વડે બહુ દુઃખ
પ્રમાય તેવા કામ વિષયોમાં ગૃહ થાય છે, અથવા બ્રાહ્મીઓને
કલેશરૂપ કૃત્યને પોતે રાગદ્વેશથી આકુળ બનેલા બાળજીવ
મકષથી કરે છે, અને તેવાં પાપ કરવાથી તેનાં કર્મના ફળ-
રૂપ વિપાકથી અનેકવાર પોતે વધ પામે છે, (ગુરુ હાલે મેરે

છે) અથવા પૂર્વે જતાવેલાં રોગો આવતાં હવે પછી કહેવાતાં અદૃત્યને ખાળ (મૂર્ખ) જીવ કરે છે, તે જતાવે છે—ગંડમાળા કોઈ ક્ષય વિગેરે રોગ આવતાં તે રોગોની વેદનાથી ગલરાઈને તેને દૂર કરવા માટે ખીજા પ્રાણીઓને સંતાપે છે, લાવક 'વિગેરે પક્ષીનું' માંસ ખાતાં ક્ષય રોગ મટશે, આવા કુવાક્યોને સાંભળીને જીવવાની પોતેઆશાએ પ્રાણીઓને મહા દુઃખરૂપ અકાર્યમાં પણ વર્તે છે, પણ આમ વિચારતા નથી, કે પોતાનાં કરેલાં પાપોનાં ફળ ઉદયમાં આવ્યા વિના રહે નહિ, માટે ઉદયમાં આવેલ છે, તથા કર્મ શાંત થતાં તે ઉપશમ (શાંત) થાય છે, પણ પ્રાણીઓને દુઃખરૂપ ચિકિત્સા (ઉપાય) કરવાથી ફક્ત નવાં પાપોજી જાંધાય છે, તે કહે છે, કે હે શિષ્યો ! વિમળ વિવેકરૂપ જ્ઞાન અશુભડે ધારીને જીજો ! કે તે રોગોને દૂર કરવા ચિકિત્સા વિધિઓ સમર્થ નથી.

પ્ર—જો એમ છે તો શું કરવું ?

ઉ—‘ અહં ’ હે શિષ્ય તું ! સારા નરસાનો વિવેકવાળો છે, માટે તારે એવી પાપ ચિકિત્સાની જરૂર નથી ! કિંચ—વળી દાણીને દુઃખ દેવારૂપ કૃત્ય જાહુ બયરૂપ હોવાથી મહા બય તરીકે હેં મુનિ ! તું તેને જાણુ—(તણુ જગતના સ્વભાવને જાણે, માને તે મુનિ છે) પ્ર—જો એમ છે તો શું કરવું ? ઉ—કોઈ પણ પ્રાણીને તું હણતો નહિ, કારણ કે એક પણ પ્રાણીને હણતાં આઠે પ્રકારનાં કર્મો જાંધાય છે, અને તેને

ક્ષય ન કરાય તો સંસાર ભ્રમણ કરાવે છે, માટે મહાલય છે, અથવા ઉપર કહેલા રોગો બહુ પ્રકારે જાણીને કુવાસના ને આશ્રયી તે જાણવા, અર્થાત્ કામો (કુચેષ્ટાઓ) પોતેજ રોગરૂપ છે, એવું અતિશે જાણીને જેમ આતુર બનેલા કામ-ચેષ્ટામાં અંધા થયેલા જીવો ખીજ પ્રાણીઓને દુઃખ દે છે. (તેમ તમારે ન દેવું) એ પ્રમાણે રોગ અને કામ ચેષ્ટામાં આકુળ થયેલા સાવધ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તેલાને ઉપદેશ આપવારૂપ મહા-લયરૂપ જીવ હિંસા બતાવીને તેવી હિંસા ન કરનારા ગુણવાન (મુનિરાજો) ના સ્વરૂપને બતાવવા પ્રસ્તાવ રચીને બતાવે છે :-

આયાણ મો સુસ્તૂષ ! મો ધુષવાયં પવેહ સ્તા-
મિ ડહ ચલુ અત્તત્તાણ તેહિં તેહિં કુલેહિં જામસે-
ણ અભિસંભૂયા અભિસંજાયા । અભિનિવ્વુઢા અ-
ભિસંવુઢા અભિસંવુઢા અભિનિકંના અણુપુવ્વેણ
મહામુણી (સૂ૦ ૧૭૯)

હે શિષ્ય ! (લો અગ્રય આમંત્રણના અર્થમાં છે)
હું તમને હવે પછી જે કહીશ, તે બરોબર જાણો, અને
સાંભળવાની આકાંક્ષા રાખો ! (ખીજ વાર લો શબ્દ આ
વિષય મહત્વનો છે એમ બતાવે છે) કે તમારે અહીં પ્રમાદ
ન કરવો, હું ધૂતવાદને કહું છું આઠ પ્રકારના કર્મને ઘોષ
નાંખવા, તે ધૂત છે અથવા જ્ઞાતિ (સગાંનાં મોહ) નો ત્યાગ
કરવો, તે ધૂત છે. તેનો વાદ (કથન) કહીશ, તે તમારે એક

ચિત્તે સાંભળવો આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે કે-
 (ઘૃતોંવવાયં પક્રયંતિ) એટલે આઠ પ્રકારના કર્મને અથવા
 પોતાને ધોવાનો ઉપાય તીર્થ'કર વિગેરે કહે છે, તે ઉપાય
 કયો છે ? તે કહે છે. 'ફૂઠ' આ સંસારમાં (ખલુ વાક્યની
 શોભા માટે છે) આત્મનો ભાવ તે આત્મતા (આત્મપણું)
 તે જીવનું અસ્તિત્વ છે, અથવા પોતાનાં કહેલા કર્મની પરિ-
 ભુતિ છે, તેના વડે આ જીવ સમૂહ છે, પણ અન્ય લોકના
 માનવા પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોના કાયાકારે પરિભ્રમવાથી
 જીવો બન્યા નથી, અથવા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) એ બનાવેલ
 નથી એટલે તેવા તેવા ઉંચ નીચ કુળમાં પોતાના પૂર્વના
 કર્મ અન્યથા મેળવેલા શુકશોણીત (વીર્ય લોહી માતાના
 ઉદરમાં) એકત્ર થવાથી અનુક્રમે મનુષ્યની ઉત્પત્તિ છે, તેનો
 આ પ્રમાણે ક્રમે છે—

સપ્તાહં કલલં વિન્ધ્યાં, તતઃ સપ્તાહમર્ચુદમ
 અર્વદાજ્ઞાયતે પેશી, પેશીતોઽપિ ઘનં ભવેત્ ॥ ૧ ॥

તે વીર્ય લોહીનું સાત દિવસે કલલ થાય, પછી અર્ચુદ
 થાય છે, પછી પેશી થાય, ત્યાર પછી ઘન થાય છે. તેમાં
 રત્ન્યાંસુધી કલલ થાય ત્યાંસુધી અલિસંજાત કહેવાય છે, પેશી
 થતાં સુધી અલિસંજાત કહેવાય છે, ત્યાર પછી સાગોભાગ
 સ્નાયુ શિર રોમ વિગેરે અનુક્રમે યતાં અભિનિવૃત્ત છે, ત્યાર
 પછી પ્રસૂત યતાં અલિસંજાત છે, અને ધર્મ શ્રવણની અવ-

સ્થામાં અવતાં ધર્મકથા વિગેરે નિમિત્ત મેળવીને મેળવેલ
 યુદ્ધ પાપપણાથી અભિસંબુદ્ધ જાણુવા, ત્યાર પછી સત્
 અસતનો વિવેક જાણનારા હોય તે અભિનિષ્કાંત છે, ત્યાર
 પછી આચારંગ સૂત્ર લખેલા તથા તેનો અર્થ સમજીને
 ચારિત્ર પાળનારા અનુક્રમે પ્રથમ શિક્ષક (શિષ્ય) ગીતાર્થ
 પછી ક્ષપક (તપસ્વી) પછી પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળે
 તથા એકલવિહારી જિન કલ્પક સુધી ઉંચે ચઢનારા મુનિઓ
 બને છે. અને કેાઈ અભિસંબુદ્ધ પુરૂષ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયે
 હોય તો તેને પોતાનાં સગાં જે કરે તે કહે છે.

તં પરિક્ષમં તં પરિદેવમાણા મા ચયાહિ इय ते
 વર્ચંતિ !—છંદોવળીયા અઝ્ઞોવન્ના અઙ્ગારી જ-
 ણનારુચંતિ, અતારિસે મુણિ (જય) ઓહંનરણ જણના
 જેણ વિપ્પજઢા, સરણં તત્થ નો સમેહ, કહેં નુ નામ્મ
 સ્વે તત્થ રમ્મહ ? , એવં નાણં સયા સમણુવાસિજ્ઞાંસિ
 તિવેમ્મિ (સૂ. ૧૮૦) છૂતાવ્યવનોદેશકઃ ૬-૧ ॥

જે તત્ત્વ સ્વરૂપ જાણીને ગૃહવાસથી પરાઉમુખ બનીને
 મહા પુરૂષોએ આચરેલા માર્ગે જવા (દીક્ષા લેવા) તૈયાર
 થયે હોય તેને માતા પિતા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મળતાં તે
 સગાં તેને રાંધને કહે છે, કે અમને તું ન ત્યજ, એમ કહ્યા
 ઉપજવતાં બોલે છે, તથા બીજું શું બોલે છે, તે કહે છે,

તારાછંદ (અભિપ્રાય) ને અમે અનુકુળ છીએ, તારા ઉપર અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે, તેથી અમને ન છોડ, એમ આ-
 ક્ષંદ કરીને તે સગાં રહે છે, વળી આ પ્રમાણે બોલે છે,
 કે “ તેવો મુનિ સંસાર તરી શકતો નથી કે જે પાખંડ
 (મુનિના બોધ) થી ઠગાઇને માળાપને ત્યજીને દીક્ષા લે. ”
 આમ કહે, તો પણ જેણે સંસારનું તત્ત્વ જાણ્યું છે, તેવો
 જે કરે, તે કહે છે, જો કે આ સગાં મારા ઉપર પૂર્ણ પ્રેમી
 છે, છતાં પણ તે ગરે વખતે શરણ આપતાં નથી, અર્થાત્
 તેમનું શરણ સ્વીકારતો નથી’ શા માટે આ શરણ નથી ?
 તે કહે છે, તે ગૃહવાસ બધા તિરસ્કારને યોગ્ય નરકના
 પ્રતિનિધિ સમાન અને શુભદ્વારને પરિઘ સમાન છે, તેમાં
 કેાણુ દાહો માણસ રમણતા કરે ? વળી ગૃહવાસ બધા દ્રંદ
 (રાગદ્વેષ વિગેરેનાં જોડલાં) રૂપ છે, તેમાં જેનું મોહ
 “ કપાટ ” ઘટ્ટી (જોછું ઘઘ) ગયેલ છે, તે રતિ કરે ?
 (અર્થાત્ તેમનો મોહ ન કરે) આ બધાનો ઉપસંહાર કરે
 છે-કે પૂર્વ કહેલું જ્ઞાન હંમેશાં આત્માની અંદર સ્થાપી
 રાખજો, એવું સુધર્મા સ્વામી શિષ્યને કહે છે. મૃત અધ્યય-
 નનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશો.

પ્રથમ ઉદ્દેશો કહ્યો. હવે, બીજો ઉદ્દેશો કહે છે,
 તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં સગાંને

મોહ છોડવા સૂચ્યું. તે બે, કર્મનું વિધુનન થાય
તો, સદ્ગ થયું કહેવાય; માટે કર્મનું વિધુનન કરવા
આ ઉદ્દેશો કહેવાય છે. આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ
પહેલું સૂત્ર છે.

આરંભ લોગ માયાએ વહત્તા પુરવ સંજોગં હિચ્છા
વસમં વસિત્તા વંમચેરાંસિ વસુ વા અણુ વસુવા
જાણિત્તુ ધમ્મં અહા તહા અદ્દેગેતમં વાહ કુસીલા
(સુ. ૧૮૧)

લોક તે, માતાપિતા, પુત્ર, કલંત્ર વિગેરે સ્નેહમાં સંબંધ-
યથી વિયોગ થતાં પીડાય છે, અથવા તેમનું બગડતું
પીડાય છે, અથવા સંસારી-જીવોનો સમૂહ કામરાગમદ્ય
પીડાતો હોય; તેને જ્ઞાનવડે ચક્રવર્તીને (સમજીને) તથા
પોતાનાં માતાપિતા વિગેરેનો સંબંધ છોડીને તથા
ઉપશમ મેળવીને પ્રહ્લયર્થમાં વસીને ઉત્તમ સાધુ કેવે
હોય ? તે કહે છે:—વસુ તે, દ્રવ્ય છે તે દ્રવ્યવાળો અર્થોત્ત
કપાયરૂપ-કાળાશ વિગેરે મળને દૂર કરી પોતે વીતરાગ બને
છે, અને તેથી ઊતરો, અનુવસુ સરાગ છે. અથવા વસુ
તે, સાધુ છે. અને અનુવસુ તે, શ્રાવક છે. તેમજ, કહ્યું છે કે:—

વીતરાગો વસુ જ્ઞેયો, જિનો વાસંયતોડયવા;
સરાગો(દય)ડનુ વસુ: પ્રોક્ત: સ્થવિર: શ્રાવકોડપિવા;
વીતરાગ તે વસુ બણવો, પછી તે જિન હોય અથવા

અર્થત (સાધુ) હોય, અને સરાગ હોય, તે ગાનુવચુ કહ્યો છે, અથવા ખૂંદો અથવા ગ્રાવક પણ હોય છે.

તથા શ્રુતગ્રાન્થરૂપ-ધર્મ જાણીને પછી યથા યોગ્યપણે સ્વીકારીને પણ પછી કેટલાક જીવો પ્રજાળ મોહના ઉદયથી સેવી ભવિતવ્યતાના યોગે તેવા ઉત્તમ ધર્મને પાળવા શક્તિ-વાન થતા નથી, તે કેવા છે? ઉત્તર—કુશીલા એટલે જરાળ શીલ (આચાર) વાળા છે, એટલે જેઓ ધર્મ પાળવામાં અશક્ત છે, તેથીજ તેઓ કુશીલવાદી છે, એવા જાનીને શું કહે છે? તે કહે છે:—

વત્યં પડિગ્ગહં કંવલં પાપપુંછણં વિડસિજ્ઞા,
અણુપુન્નેણ અણહિયા સેમાણા પરીસહે દુરાહિયાસણ
કામે મમાયમાણસસ હવાણિં વા મુહુત્તેણ વા અપ-
રિમાણાણ મેણ પવં સે અંતરાણહિં કામેહિં આકે-
અલિણહિં અવહન્ના ચેણ (સુ. ૧૮૨)

કરોડો ભવે પણ દુઃખેથી મેળવાય, તેવો મનુષ્ય જન્મ-
માર્ગીને પૂર્વે દલીપણુ ન મેળવેલ એવી સંસાર સમુદ્રથી પાર
હિતરવા સમર્થ નાવ મમાન બોધિ (સમ્યક્તા) મેળવીને
મોક્ષ વૃક્ષના ણીજ સમાન સર્વ વિરતિ લક્ષણવાળું ચારિત્ર
સ્વીકારીને પાછા કામદેવનો માર દુઃખેથી ગિવારણુ થાય તેવો
હોવાથી, મન ઢીલું થવાથી, ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ લાલસુ થવાથી,
અનેક ભવના અભ્યારુદી મેળવેલી વિગતની મધુરતાથી પ્રજાળ

મોહનીય કર્મના ઉદયથી. અથુમ વેદનીયનો ભાવ એકદમ પ્રકટ થવાથી, અયશઃકીર્તિ ઉત્કટપણે થવાથી, આયતિ (ભવિષ્યતુ' હિત) ને તરછોડીને કાર્ય અકાર્યને વિચાર્યા વિનહ મહદુઃખનો સાગર સ્વીકારીને વર્તમાન સુખને દેખનાર પોતાના કુલમાં વર્તાતો આચાર નીચે નાંખીને (ઉત્તમ રત્નરૂપ) આરિત્રને ત્યજે છે!!! અને તેનો ત્યાગ ધર્મોપકરણ ત્યાગવાથી થાય છે, તે ખતાવે છે. વસ્ત્ર એ શબ્દથી ક્ષૌમિક (સૂત્રનાં) કદપ (વસ્ત્ર) લીધો છે, તથા પાત્રાં અને ઉતની કાંખળ અથવા પાત્રાંને નિયોગ તથા રજેડરણ એ ધર્મોપકરણોને ખેદરકારીથી ત્યજીને કોઈ સાધુ ફરીથી દેશવિરતિ (શ્રાવકનાં વ્રત) સ્વીકારે છે, કોઈ તો ફક્ત સમ્યક્દર્શનજ રાખે છે, કોઈ તો તેનાથી પણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે, (વટલી જાય છે,)

પ્ર૦ આવું દુર્લભ આરિત્ર પામીને પાછું કેમ તજે છે !

ઉ—પરીષદો દુઃખે કરીને સડન થાય છે, તેથી કષ્ટે કરીને અથવા સામટા પરિષદો આવતાં સડન ન કરી શકવાથી પરિષદથી ભાગેલા મોહના પરવશપણથી દુર્ગતિને આગળ કરીને મોક્ષમાર્ગ (ઉત્તમ આરિત્ર) ને ત્યજે છે!!! તે રાંકડાઓ ભોગો ભોગવવા માટે ત્યજે છે, છતાં પાપના ઉદયથી શું થાય ? તે કહે છે—

વિષય કામોને પોતાને વહાલા માની સ્વીકારતે
 ભોગના અધ્યયવસાયવાળો બનવા છતાં, પોતાનાં અંત-
 રાયકર્મના બિહયથી તેજ ક્ષણે પ્રવ્રત્ત્યા મુક્યા પછી અથવા
 ભોગો પ્રાપ્ત થયાપછી, અંતર્મુહુર્તમાં, અથવા ઠંડરીક રાજ
 પર્વની માફક આરિત્ર મુક્યા પછી એક રાત દિવસમાં
 અપરિમાણ (વધારે ખાવાને) લીધે શરીર બેઠાય છે. આ
 પ્રમાણે દુરાચારના અધ્યવસાયથી, અથવા કુકર્મ સેરીને
 સીધ મરણ પામતાને પોતાના આત્મા સાથે આરિત્ર
 ખાળવારૂપ ધર્મ દેહનો ભેદ થતાં તેણું શરીર અને પચેંદ્રિય-
 યાત્રું અનંતાકાળે પણ મળતું નથી. (અર્થાત્ નિગોહમાં
 અનંતકાળ ભ્રમણ કરે છે.) એજ વિષયનો ઉપસંહાર
 કરવા કહે છે. ‘ एवं ’ એ પ્રમાણે ભોગનો અભિલાષી અંત-
 રાયવાળા કામ ભોગો જેમાં અનેક પ્રકારનાં વિધનો રહેલા
 છે, તેને આહે છે, તે ભોગો (ન કેવળ તે અકેવળ તેમાંથી
 સાથ તે.) અકેવળીક, (દંદ-લેડકાંવાળો) છે. જેમનો
 અતિપક્ષ પણ છે, અથવા અસંપૂર્ણ ભોગો છે. જેને મેળ-
 વવા પાછા સંસારમાં પડે છે, અથવા (કામભોગને ખીજના
 ભાદલે ત્રીજનો અર્થ લઈએ; તો,) તે કામભોગોવડે ભોગના
 અભિલાષીઓ અતૃપ્ત થાનીનેજ (વધારે ભોગગુણ લેવાજતાં)
 શરીરનો નાશ કરે છે. ત્યારે, તે શંકે આગ મરણ પામે
 છે ત્યારે, ખીજ ઉત્તમ સાધુઓ જેમનો મોહસમીપ છે,

તેવા ક્યાંય પણ, કોઈપણ રીતે કોઈપણ વખત ચરણને
ચરિણામ આવતાં લઘુકર્મનાં કારણથી દરેકક્ષણે ચડતાલાવ-
વાળા અને છે, તે બતાવે છે.

અહેગે ધમ્મમાયાય આચાણપ્પભિસુ પાણિહિ
ચરે, અપ્પલયિમાણે દઢે સવ્વં ગિહિં પરિન્નાય, એસ
પણએમહામુળી, અહઅચ્ચ સવ્વઓ સંગં ન મહં અ
સ્થિત્તિં હ્ય એગો અહં, અસ્સિંસ જયમાણે હત્થ વિરણ
અણગારે સવ્વઓ મુંડે રીયંતે, જે અચેલે પરિવુસિણ
સંચિક્કલ્લહ ઓમોયરિયાણ, સે આકુઢે વા એહ વા
લુંચિણ વા પલિયં પકત્થ અદુવા પકત્થ અતહેહિં
સદ્દ ફાસેહિં હ્ય સંસારાણ એગયરે અન્નયરે અભિન્નાય
તિતિક્કલ્લમાણે પરિવ્વણ જેય હિરી જે ય અહિરી
માણા (સૂ. ૧૮૩)

ઉપર બતાવેલા ચડતાપરિણામવાળા સાધુએ ચારિત્ર
લીધાપછી વિશુદ્ધ પરિણામથી તેમનો મોક્ષ જલદી થવાનો
હોવાથી શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મ પામીને વસ્ત્ર-પાત્ર વગેરે ધર્મો-
પ્રકરણ સ્વીકારીને ધર્મકરણમાં સમાધિવાળા બની પરિપક્વ
સહન કરીને સર્વજ્ઞ-પ્રભુએ કહેલા ધર્મને પાળે છે, અને
પૂર્વે બતાવેલાં પ્રમાદનાં સૂત્રો અપ્રમાદના અભિપ્રાય પ્રમાણે
કહેવાં. (અર્થાત્ તે દરેકપ્રકારે ચારિત્ર નિર્ભળ પાળે)

જ્ઞાન લાણીને સમ્યક્ત્વમાં દૃઢ થઈ અશુભકર્મને ક્ષય કરી નાંખે છે.) કહ્યું છે કે:—

અત્ર પ્રમાદેન નિરોડપ્રમાદઃ, સ્યાદ્વાઽપિ ચત્ત્વેન પુનઃ

પ્રમાદઃ

દ્વિપર્યયેનાપિ પઠંતિ તત્ર, સૂત્રાણ્યધીકારવશાદ્ વિ-
ધિજ્ઞાઃ ॥ ૧ ॥

જ્યાં પ્રમાદવડે અત્ર કહેવાયાં હોય; ત્યાં વિરોધિ અપ્ર-
માદ હોવાથી અપ્રમાદના વર્ણનનાં સૂત્રો અધિકારના વશથી
વિધિને બાબતનારા વિપર્યયવડે લાભે છે (કહે છે) અથવા,
અપ્રમાદનાં કહી તે ચત્તવડે પાછાં પ્રમાદનાં (સૂત્રો) કહે છે:—
તે ઉત્તમ સાધુઓ વળી, કેવા થઈને ધર્મ આચરે છે ? તે
કહે છે:—કામભોગોમાં અથવા માતાપિતા વિગેરે હોકામાં
ગોઠું ન કરનારા, અને ધર્મચારિત્રમાં એટલે, તપસ્યમ વિગે-
રેમાં હઠના રાખનારા ધર્મ આચરે છે. વળી, જાધા પ્રકા-
રની ભોગાશ્રાંખાને જ-પરિજાવડે દુઃખરૂપ બાળીને પ્રત્યાખ્યાન-
પરિજાવડે ત્યાગે છે, તે ભોગાશ્રાંખા ત્યાગવાથી જે શુદ્ધો
આયઃ તે કહેયે:—‘ ત્વ ’ એ કામ વિપાસાને ત્યાગનારો
પ્રકર્યથી નમેલો ‘ પ્રદ્ ’ પ્રભુમેલો સંયમમાં, અથવા કર્મ
બોધમાં (લીન થયેલો) મહાશુનિ બને છે, પણ તેવા શુભની
રહિત હોય; તે મહાશુનિ બનતો નથી. ‘ વિન્ન ’ વળી, સર્વે
પ્રકારે પુત્રદલ્યાદિનો સંબંધ, અથવા વિગયાભિલાષનો ગોઠું

છિદ્રધી (ત્યાગીને) શું ભાવના ભાવે ? તે કહે છે :—“ અંશ સંસારમાં પડતાં માફે અવલંબન (આધારભૂત) થાય તેવું કંઈપણ નથી; અને તેના અભાવથી ઉપર પ્રમાણે હું સંસાર-છિદ્રમાં એકલોજ છું. તેમ, હું પણ કોઈનો નથી. આ ભાવના ભાવનારો જે કરે; તે કહે છે. ‘ અત્ર ’ આ મૌનીંદ્ર (જિનેશ્વરના) પ્રવચનમાં સાવધ-અનુષ્ઠાન ત્યાગીને દશ પ્રકારની સાધુ-સમાચારી પાળવામાં યતનાવાળો થાય. ‘ કોડસો ? ’ કોણ થાય ? તે કહે છે. અનગાર-પ્રવર્જિત (દિક્ષા લીધેલો) હોય; તે એકત્વભાવના ભાવતો રહે. (તે પછીના સૂત્રમાં કહે છે. એટલે, આ ક્રિયા જોડસદ સૂત્રમાં પણ લેવી) ‘ કિંચ ’ વળી, તે સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યથી અને ભાવથી સુંડ ણનીને ‘ રીયમાણઃ ’ સયમઅનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે.

પ્ર.—દેવો બનેલો ?

ઉઃ—જે અચેલ તે અદ્ય વસ્ત્રવાળો અથવા જિનકલ્પક સંયમમાં રહિ યોગ્ય વિહાર કરનારો અંતપ્રાંત આહાર પાનનારો બને છે, તે પણ વધારે પ્રમાણમાં નહિ, તે કહે છે, અવમોદરો (ઓછું લોજન) કરે, અને ઉનોદરી તથા કરતાં કદાચ પ્રત્યનીક (જૈનધર્મના વિરોધીઓ, જેઓ આમ કંટક છે તેમનાથી પીડાય, તે બતાવે છે. ‘ સ ’ તે સુન્દિ કુવચનોથી આકોશ દરાયેલો, દંડા વિગેરેથી ભરાતો, વાળ

એથી કાઢવાથી હુનિત કરેલો (દુઃખી થયા છતાં) પેાતે
 ચોતાના પૂર્વકર્મથીજ આ ઉદયમાં આવ્યું છે, એમ માનતો
 સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિહાર કરે; તથા આવી ભાવના
 ભાવે,

“પાવાણં ચ ચ્વલુ મો કહાણં, કમ્માણં પુવ્વિં
 હુચ્ચિવન્નાણં દુપ્પહિક્કંતાણં વેદાયિતા મુક્ખો નત્થિ
 અવેયહત્તા, તવસા વા સોસહત્તા” ।

પોતે પૂર્વે દુષ્ટ રીતે જે કૃત્યો આચર્યા હોય, અને
 દુષ્ટ કૃત્ય કર્યાપછી તેને આલોચના કે તપશ્ચર્યાથી જેરગ્યાં
 ન હોય, તે દુષ્ટ પાપો કાંતો ભોગવતાં છુટે, અથવા તપશ્ચર્યા
 કરવાથી દૂર થાય છે.

પ્ર૦—વચનો વડે કેવી રીતે આકોશ કરે છે ?

ઉ—‘ પલ્લિયં ’ નિ તે સાધુએ પોતે ગૃહસ્થાવસ્થામાં
 વાધુકર વિગેરેનું નીચ કૃત્ય (ધર્મે) કર્યો હોય તો તે યાદ
 કરીને તેની નિંદા કરે છે, તે આ પ્રમાણે—કોલિક ! હે
 સાધુ બનેલા ! તું પણ મારી સામે બોલે છે ! અથવા જકાસ
 ચકાર વિગેરે શબ્દોથી બીજી રીતે બોલીને નિંદે છે ! તે
 રહે બતાવે છે— ‘ અત્યયૈઃ ’ તદન શુદ્ધ કલકના શબ્દો-
 વડે તિરસ્કાર કરે જેમકે “ તું ચોર છે ! તું પરતાર લપટ
 છે, આવાં અસત્ય આળો જે સાધુને કરવા યોગ્ય નથી તેનો
 કલનમાં સ્પર્શ થતાં (સાધુને ક્રોધ થકે) તથા કલક વગ-

વવા સાથે હાથ પગ છેદવા વિગેરેથી (દુઃખ થાય તેવું સમયે) આ મારા પોતાના કરેલા દુષ્ટ કૃત્યોનું ક્ષણ છે એમ ચિંતવીને વિચરે, અથવા આવું ચિંતવે.

પંચહિં ઠાણેહિં છઠમત્યે ઉપ્પન્ને ઉવસગ્ગે સહહ સ્વમહ તિતિક્ખહ અહિયાસેહ, તંજહા-જક્ખાહટ્ટે અયં પુરિસે ૧, ઉમ્માયપત્તે અયં પુરિસે ૨, દિત્તાચિત્તે અયં પુરિસે ૩, મમ ચળં તઠ્ઠભવે અણીયાણિ કમ્માણિ ઉદિન્નાણિ ભવંતિ જલ્લંણસ પુરિસે આડમહ ધંધહ તિપ્પહ પિટ્ટહ પરિતાવેહ ૪, મમં ચળં સમ્મ સહ-માણસ્સ જાવ અહિયાસેમાણસ્સ ઇમં તસો કમ્મ-ણિજ્જરા હવહ ૫, પંચહિં ઠાણેહિં કેવલી ઉદિન્ને પરી-સહે ઉવસગ્ગે જાવ અહિયા સેજ્જા, જાવ મમં ચળં અહિયાસેમાણસ્સ બહવે છઠમત્થા સમણા નિગ્ગંથા ઉદિન્ને પરીસહોવસગ્ગે સમ્મં સહિસ્સંતિ જાવ અહિ-યામિસ્સંતિ इत्यादि ॥

પાંચ સ્થાનમાં છઠ્ઠમત્ય સાધુઓ ઉપસર્ગોને સહન કરે ક્ષમા રાખે ક્રોધ ન કરે હૃદયમાં શાંતિ રાખે, તેઓ વિચારે કે આ અપમાન કરનારો પુરૂષ યક્ષથી ઘેરાયેલો છે, આ પુરૂષ ઉન્માદ પામેલો છે. આ પુરૂષ અહંકારી છે, મારે તે જીવમાં વેદવાનાં કર્મ ઉદ્દીરણમાં આવવાનાં છે તેથી અહ

પુરુષ મને આકેશ કરે છે, જાંધે છે તેયે છે () પીટે છે, સંતાપે છે, પણ મને સારીરીતે સહન કરવાથી એકાંતથી સકામ નિર્જરા થાય છે, કેવલી ભગવાન તેજ પાંચ સ્થાનમાં આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરે તેઓ જાણે છે કે, કેવલી જ્યારે આવાં દુઃખ સહન કરે છે, ત્યારે ઘણા છદ્મસરથ સાધુઓ નિર્ગંધો આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગોને તેમના દૃષ્ટાંતથી સારી રીતે સહન કરશે અને આત્મામાં શાંતિ રાખશે આ ઉપરથી સાધુએ સાર એ લેવો કે દોષ જાંડો થયેલો ખીજને મારે તો તેના ઉપર દયા આવે છે. તેજ પ્રમાણે સાધુને દુઃખ દેનાર ઉપર સાધુએ દયા લાવવી જોઈએ, આ પ્રમાણે જે પરીસહો આવે તે અતુક્ક પ્રતિકુક્ક એમ બે લેહે છે. તે જન્મેમાં રાગદ્રેષ કયાં વિના શાંતિ રાખીને વિચરે, અથવા ખીજી રીતે પરીસહ બે પ્રકારના બતાવે છે, જે સત્કાર અને પુરસ્કાર સાધુને આનંદકારી છે અને પ્રતિકુક્ક મનને અનિષ્ટ છે, અથવા લત્તાતરૂપ યાચના કરવી અને આવેલ વિગેરે છે, અને લત્તાત વિનાના ઠંડ તાપ વિગેરે છે, એ પ્રમાણે જન્મે પ્રકારના પરીસહોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિચરે, વળી

चिन्ता सर्वं विलुत्तिरं फाल्ते समियदंसणे एण
 भो जगिणा वृत्ता जे लोंगंसि अणागमणधम्मिणो

આળાએ મામગં ધમ્મં એસ ઉત્તરવાએ હહ માળવાળં
 વિયાહિએ, હથોવરએ તં જ્ઞોસમાળે આયાણિજ્ઞં
 પરિન્નાય યરિયાએણ વિગિંચહ, હહ એગેસિં એગ ચ-
 રિયા હોહ તત્થિયરા હયરેહિં કુલેહિં સુદ્દેસળાએ
 સ્વ્વેસળાએ સે મેહાવી પરિવ્વએ સુવિંમ અદુવા હુ-
 ઙ્ગિંમ અદુવા તત્થ ખેરવા પાળા પાળે કિલસંતિ તે
 ફાસે પુહો ધીરે અહિયાસિજ્ઞાસિ ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૮૪)
 ધૂતાધ્યયને દ્વિતીયોદ્દેશકઃ ॥ ૬—૨ ॥

જઘા પરિસહોની થતિ વેદનાને સહન કરી દુઃખને
 અનુભવતો છતાં ચિત્તમાં શાંતિ રાખે. પ્રશ્ન. કેવો જનીને ?
 ઉ૦ સમ્યક્પ્રકારે દર્શન પામેલો તે સમિત દર્શનવાળો અ-
 થોત્ સમ્યક્દૃષ્ટી ધરે. તે પરિસહોને સહન કરનાર સાધુઓ
 કેવા હોય તે કહે છે, તે નિષ્કિંચન નિર્ઞય (ભાવનથ)
 જીનેશ્વરે બતાવેલા છે. આ મનુષ્ય લોકમાં આગમન ધર્મરહિત
 છે. અર્થોત્ ધર છોડીને દીક્ષા લીધા પછી પાછા ઘેર જવાની
 ઈચ્છા કરતા નથી, પણ પોતાની દીક્ષામાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા
 ખૂરીવાળી પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરે છે, વળી જેનાવડે
 આજ્ઞા કરાય તે જીનેશ્વરનું વચન તેજ ભારે ધર્મ છે. તેથી
 તેને જરોખર પાળે, અથવા ધર્મનું અનુષ્ઠાન પૂરેપૂરું કરે,
 અને વિચારે કે ધર્મ તેજ ભારે સાર છે, જાકી બધું પારકું

(અસાર) છે, એથી હું તીર્થ કરના ઉપદેશ વડે વિધિ અનુસારે બરોબર ક્રિયા કરું. પ્ર-ધર્મ કેવીરીતે આજ્ઞાથી પળાય ? તે કહે છે, ' અષઃ ' આ બતાવેલો ઉત્તર (ઉત્કૃષ્ટ) વાદ અહિં મનુષ્યોને કહેલો છે. ' કિંચ ' વળી આ કર્મ દ્વર કરવાના ઉપાયરૂપ સંયમમાં સમીપ (અંદર) રત (લીન) થઈને આઠ પ્રકારના કર્મને ઝોપતો (દ્વર કરતો) ધર્મને પાળે વળી બીજું શું કરે ? તે કહે છે.

જેનાવડે શ્રદ્ધા કરાય તે આદાનીય (કર્મ) છે, તેને જાણીને મૂળ ઉત્તર પ્રકૃતિનું વિવેચન કરે, અર્થાત્ સાધુપણું નિર્માણ પાળીને ક્ષય કરે. અહીં સપૂર્ણ કર્મ દ્વર કરવામાં અસમર્થ જે બાહ્યતપ છે, તેને આશ્રયી કહે છે, આ જૈન-સિદ્ધાંતમાં કેટલાકે શિશ્રીલ (ચોછાં) કર્મવાળાને એકચર્ચા એટલે એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરેલી હોય છે, તેમાં જુદી જુદી જાતીના અભિગ્રહો તપ તથા ચારિત્ર સંજ્ઞાથી ધારણ કરેલા હોય છે. તેથી પ્રાબૃતિકાને આશ્રયી કહે છે, તે એકાદી વિહારમાં બીજા આમાન્ય સાધુથી વિશેષ પ્રકારે અંતઃપ્રાંત કુલોમાં દશ પ્રકારની ઝોપણા દોષરહિત આહાર વિગેરેની શુદ્ધ ઝોપણાવડે તથા મર્વ ઝોપણા તે બધી ઝોપણા, આહાર વિગેરે સંજ્ઞાથી ઉદ્દગમ ઉત્પાદ તથા ત્રાસ ઝોપણા સંજ્ઞાથી પરિશુદ્ધ વિધિએ સંયમમાં વર્તે છે, બહુ-પણામાં એક દેશપણાને કહે છે, તે મર્યાદામાં રહેલો મેધાવી

સાધુ સંયમમાં વર્તે વળી તે તેવાં બીજાં કુલોમાં આહાર
સુગંધવાળો કે દુર્ગંધવાળો હોય, ત્યાં રાગદ્રેષ ન કરે વળી ત્યાં
એકલવિહાર કરતાં મસાણુમાં પ્રતિમા એ રહેતાં ચાતુધાન્ય
(રાશ્વસ) વિગેરેએ કરેલા શબ્દો ભયકારક લાગે; અધવદ્
બીલત્સ પ્રાણીઓ દીપ્ત જીભવાળાં (વાધ વિગેરે) બીજાં જી-
વોને ખીડે; સંતાપે છે અને તને પણ સંતાપે; તો, તું તેવા
વિષય-દુઃખના સ્પર્શોને સમ્યક્પ્રકારે ધર્મ રાખીને સહન
કર; એવું સુધર્માસ્વામિ જાળુસ્વામિને કહે છે:—

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

બીજો ઉદ્દેશો કહી ત્રીજો કહે છે. તેનો આ
પ્રમાણે સંબંધ છે. બીજામાં કર્મ ધોવાનું બતાવ્યું;
અને તે બિપકરણ શરીરના વિધૂનન વિના ન થાય. માટે
હવે, બિપકરણ વિગેરેનું વિધૂનન કહે છે. આવા સંબંધે
આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

एवं खु मुणी आयाण सया सुप्रकलाय घस्मे
विह्वयकप्ये निज्झांसइत्ता, जे अचेले परिवुसिए तस्सा
ण भिक्खुस्सतो एवं भवइ—परिजुण्णे मे वत्थे
वत्थ जाइस्सामि सुत्तं जाइस्सामि सूइ जाइस्सामि
संधिस्सामि सीविस्सामि उक्कसिस्सामि वुक्कसि-
स्सामि परिहिस्सामि पाउणिस्सामि, अइवा तत्थ

પારિક્રમંતં મુજ્જો અચેલં તળકાસા કુસંતિ સીય-
 કાસા કુસંતિ તેઝકાસા કુસંતિ દંસમંસગ કાસા
 કુસંતિ એગયરે અન્નયરે વિરુવરુવે કાસે અહિયા-
 સેહ અચેલે લાઘવં આગમમાણે, તવં સે અભિસ-
 મન્નાગે ભવહ, જહેયં ભગવયા પવેહયં તમેવ અભિ-
 સ્મિન્ના સવ્વઓ સવ્વત્તાએ સંમત્તમેવ સમભિજા-
 ણિજ્ઞા, એવં તેસિં મહાવીરાણ ચિરરાયં પુવ્વાહં
 વાસાણિ રીયમાણાણં દવિયાણં પાસ અહિયાસિયં
 (સૂ. ૧૮૫)

આ ઉપર બતાવેલું અથવા હવેપછી, કહેવાનું (જે
 ગ્રહણ કરાય તે આદાન.) તે કર્મનું ઊપાદાન છે, અને તે
 કર્મ ઊપાદાન થવાનું કારણ સાધુને જોઈતાં ધર્મહિપકર-
 છુથી અધિક પ્રમાણમાં હવેપછી કહેવાનાં વસ્તુ વિગેરે છે,
 તે વધારાનાં વસ્તુ વિગેરેને મુનિએ લાગ કરીદેવા.

પ્ર:—તે મુનિ કેવો હોય છે ?

ઉ:—તે મનુષ્યે સારીરીતે વર્ણવેલા ધર્મવાળો છે.
 જોઈશે, તેને ગંધાર-પ્રમણને દર હોવાથી જાનાને અર્પણ
 કરેલાં મહાવત્તના ભારવાળી છે, તથા વિષય (સુખ)
 જોઈશે, સારીરીતે જેણે કર્યું—(સાધુનો આચાર) આત્મામાં
 રહેલો છે, તેવો મુનિ આદાન—(કર્મને) પોરવશે.

પ્ર:—તે વસ્ત્ર વિગેરે આદાન કેવાં હોય; કે તે દૂર કરવાં પડે ?

ઉ:—(અદ્ય-અર્થમાં નકાર છે. જેમકે—આ સાધુ અજ્ઞાન છે. એટલે, અદ્યજ્ઞાનવાળો છે, તે પ્રમાણે અર્થ લેતાં) સાધુ અચેત્ત એટલે, અદ્ય વસ્ત્ર રાખનારો સંયમમાં રહેલો છે, તેવા સાધુ (ભિક્ષુ) ને આવું વિચારવું ન કલ્પે કે, મારું વસ્ત્ર જીર્ણ થઈ ગયું છે. હું અચેત્તક થઈ શકું મને શરીરનું રક્ષક વસ્ત્ર નથી; તેથી, ઠંડ વિગેરેથી મારું રક્ષણ કેમ થશે ? તેથી, હું વિના વસ્ત્રનો થયો છું. તેથી, કોઈ શ્રાવકને ત્યાં જઈ વસ્ત્ર યાચીલાવું; અથવા તે જીર્ણ-વસ્ત્રને સાંધવાને સોય-દોરો યાચીશ; અથવા જ્યારે સોય-દોરો મળશે; ત્યારે, જીર્ણવસ્ત્રનાં કાણાંને સાંધીશ; કે દેલાંને સીવીશ; અથવા ટુકાં વસ્ત્રને જોડી મોટું બનાવીશ; અથવા, લાંબાનો ટુકડો ફાડી સરખું અથવા, નાનું બનાવીશ.

એમ યોગ્ય બનાવીને હું પહેરીશ; તથા, શરીર ઢાંકીશ. વિગેરે, આત્મધ્યાનથી હજીયલી અંતઃકરણની વૃત્તિ ધર્મમાં એકચિત્ત રાખનાર આત્માર્થીસાધુને વસ્ત્ર જીર્ણ થવા છતાં, અથવા હોય નહીં; તોપણ, ભવિષ્ય સંબંધી (ચિંતા) ન થાય.

અથવા આ સૂત્ર જિનકલ્પીઓને આશ્રયી કહેલું છે. એમ વ્યાખ્યા કરવી કારણકે, તે મુનિઓ અચેત્ત (વસ્ત્રરહિત) હોય છે, તથા તેમના હાથમાંથી તેમની તપોબળની લબ્ધિને

લીધે પાણીનું જિંદુ પણ ન ગળતું હોવાથી તેઓ પાણિ-
પાત્ર દહેવાય છે.

પાણિ એટલે, હાથ. અને હાથમાંજ લોળન લઇને દરે
છે. તેમને પાત્રાં વિગેરેનો સાત પ્રકારનો નિયોગ હોતો
નથી; (કારણકે, તેઓ તેમનો અભિગ્રહ છે.) તથા, ઠંડપ-
ત્રય પણ ત્યાગેલ છે. ક્રૂત, તેમને રત્નોકરણ, તથા મુખ-
વસ્ત્રિકા (ઓઘો, અને મુહુપત્તિ) માત્ર હોય છે તેવા
અચેલ જિન-દંડપીમુનિને ઉપર દહેલ આર્તધ્યાન વસ્ત્ર
ફાટવા-સાંધવા વિગેરે સંબંધી ન હોય. (કારણકે, ધર્મ-
વસ્ત્ર તેના અભાવથી ધર્મ-ફાટવું વિગેરેનો અભાવ છે.
ત્યારે, ધર્મી હોય; ત્યારે, ધર્મ શોધવો; એ ન્યાયનો ઉત્તમ
માર્ગ છે.) તથા, જિન-દંડપીમુનિને આવું પણ ન હોય.
કે હું ગીન્દુ નવું વસ્ત્ર યાચીશ; એ બધું પૂર્વમાદ્ધ બાળવું.

વળી, જેને જિન-દંડપી જેવી લબ્ધિ ન હોય; તેઓ
સ્થવિર દંડપી-સાધુ હાથમાંથી પાણી વિગેરેનું જિંદુ નીચે
પડે છે તેથી, તેઓ પાત્રના નિયોગયુક્ત હોય છે, અને
વસ્ત્રનાં દંડપ્ર પ્રમાણે ત્રણમાંથી કોઈપણ એક વસ્ત્ર હોય;
તેઓ મુનિ પણ વસ્ત્ર વિગેરે અર્જુ વધાથી કે, નાશ થાથી
નવું ન મળે; ત્યાં સુધી આર્તધ્યાન ન કરે; તથા, જે
ઝાલપરિકર્મી (નિરુપરી) હોય; તેવાને સોય-દોર ફાટે-
હાને સાંધવા માટે પણ શોધવાનું ન હોય, (જેને ઉપદેશ

માટે પરોપકારની વિશેષ લાગણી કરતાં આત્માર્થ સાધવા માટે એકાંતવાસ હોય; તેવાને કાટેલું કે, વસ્ત્ર ન હોય; તેની શું પરવાહ છે ? જેમકે:—

ધૈર્યં યસ્ય પિતા ક્ષમા ચ જનનો શાંતિશ્ચિરંગેહિની
સત્યં સૂનુરયં દયા ચ ભગિની અત્તા મનઃ સંયમઃ
શર્યા મૂમિતલં દિશોપિ વસનં જ્ઞાનામૃતં ભોજનં
એવં યસ્ય કુટુંબિનો વદ સત્ત્વે કિં સ્યાદ્ધ્યયેયોગિનાં !

ધૈર્ય પિતા, ક્ષમા માતા, ઘણા કાળની શાંતિ વહુ, સત્ય પુત્ર, દયા બેન, મન સંયમ ભાઈ છે, પથારી જમીનમાં છે, દિશા વસ્ત્રો છે. જ્ઞાનઅમૃત ભોજન છે, તેવા કુટુંબવાળા યોગીને કોનો ભય છે ? એવું એક મિત્ર બીજા મિત્રને પૂછે છે.

અચેલ અથવા વસ્ત્રવાગાને તૃણ (હાલના કાંટા) વીગેરે લાગતાં શું કહે તે કહે છે. તેઓ અચેલપણે રહેતાં જીર્ણવસ્ત્ર આર્ત-રોદ્ર (અપ) ધ્યાન ન થાય; અથવા આ થાય. તે અચેલપણે વર્તતાં; તે સાધુને અચેલપણાના કારણથી કોઈ ગામડાં વિગેરેમાં શરીરના રક્ષણના અભાવથી ઘાસના સંથાદે સુતાં ઘાસના કાંટાનો કડવો અનુભવ દુઃખ દેનારો થાય; અથવા ઘાસ પોતે ખુંચે તેવું હોય; તો, શરીરમાં દુઃખ દે, તેવા સમયે સાધુ દીનતારહિત મન રાખીને તેને સહે.

તેજ પ્રમાણે શિયાળામાં ઠંડા દેશમાં વસ્ત્રવિના ઠંડ
 સહેવીપડે; તથા, ગરમ દેશમાં ઊનાળામાં વસ્ત્રવિના તડકો
 સહેવોપડે; તથા ડાંસ-મચ્છરોના ડંગ લાગે. આ બધા પરિ-
 સ્થિતિ એકસાથે ડાંસ-મચ્છર, તથા ઘાસના ટડવા ફરસનાં
 દુઃખ સાથે આવે છે, અથવા ઠંડ-તાપ વિગેરે પરસ્પર
 વિરુદ્ધ દુઃખ છે. તેમાંથી કોઈએક અનુક્રમે આવે. (બાહ્ય-
 વચનનો સૂત્રમાં પ્રયોગ છે, તેથી જાણવું કે, તે દરેક
 સીમામંદ કે, મધ્યમ અવસ્થાવાળો ફરસ છે.) તે હવે બતાવેછે.

વિરૂપ (બીલત્સ) તે, મનને દુઃખ દેનાર, અથવા
 જુદી જુદી જાતના મંદ વિગેરે ભેદના સ્વરૂપવાળા વિરૂપ-
 રૂપ જે ફરસો છે, તેનાથી થતાં દુઃખો પડે; અથવા, તે દુઃખ
 આપનાર ઘાસ વિગેરેના સ્પર્શો હોય; તે બધાંને ચિત્ત
 સ્થિર કરીને દુઃખ્યાન છાડીને સહન કરે.

પ્ર—કોણ સહન કરે ?

ઉ—ઉપર બતાવેલ વસ્ત્રરહિત અરૂપ-વસ્ત્રવાળો, અથવા
 અચલન-સ્વરૂપવાળો (પ્રતિમાધારી) સમ્યક્પ્રકારે સહે.

પ્ર—શું વિચારીને સહે ? ઉ—જે લઘુ શુભ છે તેનો
 ભાવ લઘુતા છે. તે ક્રોધથી અને ભાવથી જે પ્રકારે લાભ-
 થતો છે. તેને જાણનારો સમતાથી પરિસહો તથા ઉપસર્જોને
 સહે છે. આ સર્ગને નાગાર્જુનીયા કહે છે.

“ एवं मृत्तु से उवगरणलावचिगं तव कम्मवत्तर
 कारगं करेह ”

એ પ્રમાણે ઉપકરણના લાઘવપણાથી કર્મને ક્ષય કરનારો તપ નિશ્ચયથી ઉત્તમ સાધુ કરે છે.

એ પ્રમાણે કહેલા ક્રમ વડે ભાવ લાઘવ માટે ઉપકરણ લાઘવનો તપ કરે છે, એ કહેવાનો સાર છે.

વળી તે ઉપકરણના લાઘવથી કર્મ ઓછાં થાય છે, અને કર્મ ઓછાં થવાથી ઉપકરણ લાઘવ મેળવતાં તૃણ વિગેરેના સ્પર્શો સહેતાં કાય કલ્પેશરૂપ બાહ્ય તપ પણ થાય છે. તેથી તે સાધુ સારી રીતે સહે છે. આ માટે કહેલું નથી, એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે. કે જે મેં કહ્યું અને હવે પછી કહીશ તે બધું ભગવાન મહાવીરે પોતે પ્રકર્ષથી અથવા શરૂઆતમાં કહેલું છે. પ્ર—જો ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે, તેથી શું સમજવું ? ઉ—ઉપકરણ લાઘવ અથવા આહાર લાઘવ તપરૂપ છે, એવું જાણીને શું કરવું તે કહે છે. દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાળથી અને ભાવથી તેમાં લઘુતા રાખવી જેમકે દ્રવ્યથી આહાર ઉપકરણમાં લાઘવ પણ રાખવું (એટલે જરૂર જેટલાંજ રાખવાં) ક્ષેત્રથી બધાં ગામ વિગેરેમાં જોબનરૂપ ન થવું. કાળથી દીવસ અથવા રાતમાં અથવા દુકાળ વિગેરે ખરાબ વખતમાં શાંતિ રાખવી તથા ભાવથી કૃત્રિમ અને મલિન વિગેરે કુલાવ ત્યાગવા (અર્થાત્ પોતે કદ સહન કરીને મનમાં કુલાવ ન કરતાં આશ્રિત નિર્મળ પાળવું. તથા ગૃહસ્થોને કે બીજા જીવોને કોઈપણ રીતે પીડાકારક ન થવું.)

સમ્યક્ત્વ એટલે પ્રશસ્ત અથવા શોભન તત્વ અથવા
ઐક સંગતવાળું (જેનાથી એકાંત હિત થાય તેવું) તત્વ
તે સમ્યક્ત્વ છે. કહ્યું છે કે:—

“ પ્રશસ્તઃ શોભનશ્ચૈવ, એકઃ સદ્ગત એવ ચ । હત્યે-
તૈરુપ સૃષ્ટસ્તુ, ભાવઃ સમ્યક્ત્વમુચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

પ્રશસ્ત શોભન એક સંગતવાળો જે ભાવ થાય તે
સમ્યક્ત્વ છે (ભાવાર્થ ઉપર આવેલ છે)

આવું સમ્યક્ત્વજ અથવા સમત્વજ સારી રીતે સમજે,
વિચારે, કે પોતે અચેલ હોય અને બીજો એક વસ્તુ વિગેરે
રાખનારો હોય, તેને પોતે નિંદે નહિ. કહ્યું છે કે:—

“ જોડવિ દુવત્ય તિવત્યો એગેણ અચેલગો વ સંધરહ ।
જહુ તે હોલંતિ પરં સન્નેડવિ ચ તે જિણાણાણ ” ॥ ૧ ॥

જે બે વસ્તુ ધારણ કરે, ત્રણ વસ્તુ ધારણ કરે, અથવા
એક વસ્તુ રાખે, અથવા અચેલક કરે, પણ તે બધા છુને-
શ્વરની આજ્ઞામાં વર્તે છે, તેથી એક બીજાને નિંદે નહીં.

“ જે સ્વલ્લુ વિસરસકપ્પા સંઘયણાધિયાદિકારણં પપ્પઃ ।
જહવમન્નહ જ ચ હોણં અપ્પાણં મન્નહં તેહિં ” ॥ ૨ ॥

જેઓ ગુદા ગુદા કડપવાળા છે, તેઓ શરીર મંથયણ;
તથા એકી વધતી ધૈર્યતાને લીધે છે તેથી એક બીજાને
અપમાન ન કરે, તેમ એકાપણુ ન માને, (એટલે પોતાની

શક્તિ વધારે હોય તો ઓછાં વસ્ત્રથી નિભાવ કરે, પણ વધારે રાખનારને નિંદે નહીં, તેમ કારણ પડતાં વધારે વસ્ત્ર રાખવાં પડે તો પોતે દીનતા ન લાવે કે હું પતિત છું. પણ જરૂર જેટલી વારજ મંદવાડ વિગેરેમાં વધારે વસ્ત્ર વાપરે)

**सर्वे वि जिणाणाए, जहाविहिं कम्म खवणहाए;
विहरन्ति उज्जया खल्लु, सम्मं अभि जाणइ एवं ॥३॥**

તે ળધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં કર્મક્ષય કરવાને યથા-વિધિ રહેલા છે, પણ તેઓ યોગ્ય વિહાર કરતા વિચરે છે, એવું નિશ્ચયથી પોતે મનમાં ઉત્તમ સાધુ જાણે છે.

અથવા તેજ લાઘવપણાને સમજીને સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ ભાવ વિચારીને આત્માવડે સર્વથા નામ વિગેરે (ચાર-નિશ્લેષાથી) સમ્યક્ત્વનેજ સારી રીતે જાણે. અર્થાત્ તીર્થ કર ગણધરોના ઉપદેશથી દરેક ક્રિયા ળરોળર કરે. આ ળધાં અનુષ્ઠાનો જેમ તાવને દુર કરવા માટે તક્ષક નાગનાં માથા ઉપર રહેલ મણીરત્ન લાવવા રૂપ અશક્ય ઉપદેશ નથી; પણ, ળીજા ઘણા ઉત્તમ સાધુએ ઘણો કાળ યુધ્ધી એવું ઉત્તમ સંયમ પાળ્યું છે, તે જતાવે છે કે આ પ્રમાણે ઓછાં વસ્ત્ર અથવા ળીલકુલ વસ્ત્ર વિના રહીને ઘાસ વિગેરેના કઠોર ફરસોનાં દુઃખોને સહન કરનાર મહાવીર (જળવાન યોદ્ધા) પુરૂષોએ ળધા લોકને ચમત્કાર પમાડનારા ઘણો કાળ

આખી જીંદગી સુધી અનુષ્ઠાન કર્યું છે. તેજ વિશેષથી કહે-
છે. (ચોરાશી લાખ, ને ચોરાશી લાખે ગુણતાં જે સંખ્યા થાય;
તેટલાં વરસોનું પૂર્વ થાય છે.) તેવાં ઘણા પૂર્વ સુધી
સંયમ-અનુષ્ઠાન પાળતા મુનિઓ વિચર્યા છે પૂર્વની સંખ્યા
૭૦, ૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વર્ષની છે. આ વાત રિખવદેવ
ભગવાનના વળતથી તે દશમા ચિતળનાથ સુધી પૂર્વનાં
આઉણાં હતાં; તેને આશ્રયી છે.

(આઠ વર્ષ ઉપરની ઉમરના શિષ્યને દીક્ષા અપાય; અને
તેનું લાખું આયુષ્ય હોય તેને આશ્રયી છે.) ત્યારપછી, શ્રેયાં-
સનાથ ભગવાનથી વર્ષની સંખ્યાની પ્રવૃત્તિ જાણવી; તથા
કન્યજીવો જે મુક્તિ જવાને યોગ્ય છે, તેમને તું જો, અને
જે ધાત્રના કઠોર ફરસો વિગેરે ઉપર બતાવ્યા; તે તમારે
આરી રીતે સહેવાં. જેમ તેમણે સજ્ઞા; તેમ, ણીજ ઉત્તમ
સાધુઓ સહન કરે છે આ પ્રમાણે જે ઉત્તમ સાધુ સહન
કરે; તેને શું લાભ થાય તે કહે છે:—

આગયપન્નાણાણં કિસા વાહવો ભવંતિ પયણુવ
મંસસોણિવ વિસ્સેણિં કટ્ટુ પરિન્નાવ, एस निण्णो
सुत्ते विरण विद्याहिण तिथेसि (સૂ. ૧૮૬)

આગત તે ગેળવેલું છે. પ્રજ્ઞાન જેમણે તેવા ગીતાર્ય
સાધુઓ તથા ઠરીને તથા પરીસહો મહીને ક્રમ (પાનગી)
બાહુ વાળા બને છે, અથવા મહાન ઉપસર્ગ તથા પરીસહ

વિગેરેમાં તેઓ જ્ઞાન મેળવેલા હોવાથી તેમને પીડા ઓછી હોય છે. કારણ કે કર્મ અપાવવા તૈયાર થયેલ સાધુને શરીર માત્રને પીડા કરનારા પરીસહ ઉપસર્ગો મને સહાય કરનારા છે. એવું માનવાથી તેને મનની પીડા નથી થતી. તેજ કહ્યું છે કે:—

“णिम्माणेह परो च्चिय अप्पाण उ ण वेयणं सररीराणं ।
अप्पाणो च्चिअ हिअयस्स ण उण दुक्खं परो देह । १ ।”

ખીજે માણસ આત્માને પીડા નથીજ આપતો. પણ શરીરને દુઃખ આપે છે, પણ આત્માના હૃદયનું દુઃખ પોતાનું માનેલું છે. પણ પારકો તે દુઃખ આપતો નથી.

શરીરની પીડા તો થાય છેજ તે ખતાર છે. જ્યારે શરીર સુકાય અને પાતળું થાય, ત્યારે માંસને લોહી સુકાય, તેવા ઉત્તમ સાધુને લુખો તથા અલ્પ આહાર હોવાથી પ્રાચે અલપણે પરિણમે છે. પણ રસ પણ નહીં. કારણના અભાવથી થોડુંજ લોહી અને તેજ શરીરપણે હોવાથી માંસ પણ થોડુંજ હોય છે, તેજ પ્રમાણે મેઢ વિગેરે પણ ઓછાં હોય છે. અથવા રક્ષ (લુખ) હોય તે પ્રાચે વાતલ (વાયુ કરનાર) હોય છે. અને વાયુ પ્રધાન થવાથી માંસ અને લોહીનું પ્રમાણ ઓછુંજ હોય છે. તથા અચેત્ત પણ હોવાથી શરીરને ઘાસના કઠોર ફરસ વિગેરે થતાં શરીરમાં દુઃખ થવાથી પણ માંસ અને લોહી ઓછાં થાય છે.

સંસારશ્રેણી જે રાગદ્વેષરૂપ કથાયની સંતતિ છે, તેને ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો ધારીને વિશ્રેણી (નષ્ટ) કરીને તથા સમત્વ ભાવપાણું જાણીને તે પ્રમાણે વર્તે જેમકે જિનકલ્પી કોઈ એક કલ્પ (વસ્ત્ર) ધારી કોઈ બે, અને કોઈ ત્રણ પણુ ધારણુ કરે છે, અથવા સ્થવિર કલ્પી મુનિ માસ ક્ષપણુ હોય, કોઈ પાંદર દિવસના ઉપવાસ કરનારો હોય, તથા કોઈ વિકૃષ્ટ અને કોઈ અવિકૃષ્ટ તપ કરનારો હોય, અથવા કોઈ દૂર ગડુ જેવો રોજનો પણુ ખાનારો હોય, તે તે બધાઓ તીર્થકરના વચન અનુસારે વર્તે છે, અને પરસ્પર નિંદા કરનારા ન હોવાથી સમત્વદશી છે, કહ્યું છે કે—

જોવિ દુવત્થ તિવત્થો, एगेण अचेलगाव संवरह;
नहुतेहिलेंति, परंसन्नेवि हुने जिणाणाए; ॥ १ ॥

જે બે, ત્રણ, એક અથવા વસ્ત્ર રહિત નિભાવ કરે, તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં હોવાથી પરસ્પર નિંદા કરતા નથી;

તથા જિનકલ્પક, અથવા પ્રતિમા ધારણુ કરેલ, કોઈ મુનિ કદાચિત્ છમહિના સુધી પણ પોતાના કલ્પમાં ભિન્ન ન મેળવે, તેવો ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવા છતાં પોતે રોજ ખાનાર દૂર ગડુ જેવા મુનિને એમ ન કહે કે હું ભાત ખાવા માટે દીક્ષા લેનાર મુંડ ! તે ખાવા માટેનું માત્ર દીક્ષા લીધી છે ! (એવું કહીને અપમાન ન કરે)

તેથી આ પ્રમાણે સમત્વ દૃષ્ટિની પ્રજ્ઞાવડે સંસાર
બ્રમણ રૂપ કષાયને દૂર કરી સમતા ધારણ કરીને તે મુનિ
સંસાર સાગર તરેલો છે તેજ સર્વ સંગથી મુક્ત છે, તેજ
સર્વ સાવધ અનુષ્ઠાનથી છુટેલ જિનેશ્વરે વર્ણવ્યો છે, પણ
ખીજો નહિ. એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

પ્ર૦—હવે તે પ્રમાણે જે સંસાર શ્રેણીને ત્યાગી સંસાર
સાગર તરેલો મુક્ત વરણવ્યો તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ
પરાભવ કરે કે નહિ. ?

ઉ—કર્મના અચિંત્ય (વિચિત્ર) સામર્થ્યથી પરિભવે પણ
ખરી ! તેજ કહે છે—

વિરયં ભિક્ષું રીયંતં ચિરરાઓ સિયં અરહં
તત્થ કિં વિધારણં, સંધેમાણે સમુદ્ધિય, જહાસે દીવે
અસંદીણ એવં સે ધમ્મે આરિયવદે સિય, તે અણવ-
કંઘમાણા પાણે અણહવાય માણા જહ્યા મેહાવિણો
પંડિયા, એવંતેસિં ભગવઓ અણુદ્ધાણે જહા સે દિયા
પોણ એવંતે સિસ્સા દિયા ય રાઓ ય અણુપુવ્વેણ
વાહ્ય ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૮૭) ધૂતાધ્યયને તૃતીયો-
દેશકઃ ॥ ૬-૩ ॥

અસંયમથી ગયેલ ભિક્ષાથી નિર્વાહ કરનાર તથા
અપ્રશસ્ત સ્થાન રૂપ અસંયમથી નીકળી ગુણોને ઉત્કૃષ્ટપણે
પ્રાપ્ત કરવાથી ઉપર ઉપરના પ્રશસ્ત ગુણ સ્થાન રૂપ સંય-

મમાં વર્તતા સાધુને શું સ્થાપાયમાન કરે ? અર્થાત્ તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ મોક્ષમાં જતાં જતાં અટકાવી શકે કે ? ઉ. હા હુર્ણજ અને અવિનય વાળી ઇંદ્રિયો છે. તેને અચિંત્ય મોહ શક્તિ અને વિચિત્ર કર્મ પરિણતિ શું ન કરે ? (અર્થાત્ કુમાર્જે લઈ જાયજ) કહ્યું છે કે—

“કમ્માણિ જૂણં ઘણચિક્કણાઈ ગરુયાઈં વઙ્ગરસારાઈં ।
જાણટ્ટિઅંપિ પુરિસં પંથાઓ ઉપ્પહ ણિંતિ ॥ ૧ ॥”

નિશ્ચે કર્મ ઘણું ગ્રીકણું વધારે પ્રમાણમાં વજ્રસાર જેવાં ભારે હોય; તો, જ્ઞાનથી ભૂષિત હોય; તેવા પુરુષને પણ સારા માર્ગથી કુમાર્જે લઈ જાય છે.

અથવા આક્ષેપમાં આ ‘કિમ્’ શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ આ છે કે, અરતિ તેવા ઉત્તમ સાધુને ધારી શકે કે ? ઉ. નજ ધારી શકે. કારણકે, આં ઉત્તમ સાધુ ક્ષણે ક્ષણે વધારે વધારે નિર્માણ ચારિત્રના પરિણામથી મોહના બિદ-યને શેકેલો હોવાથી લઘુકર્મવાળો છે, તેથી તેને અરતિ કુમાર્જે ન દેરી શકે; તે જતાવે છે. ઘણે ઘણે વિનાવિલગ્ન સંયમસ્થાનના ચડતા ચડતા કંડકને ધારણ કરતો સમ્યગ્ પ્રકારે ચારિત્ર પાળતો રહે છે. અથવા, ચડતા ચડતા શુભુસ્થાનને પડોં-ચરતો યથાજ્યાન-ચારિત્રના અંતુષ્ઠ જતો હોવાથી તેને અરતિ કેવી રીતે અટકાવી શકે ? (ન અટકાવે.)

અને આવો સાધુ પોતાના આત્માનોજ અરતિથી રક્ષણ કરતાર છે, એમ નહીં પણ, બીજાઓની પણ અરતિ દૂર

કરનાર હોવાથી રક્ષક છે, તે બતાવે છે. જાને બાબુએ જેમાં પાણી છે તે દ્વીપ છે; તે દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે ભેદ છે. તે દ્રવ્યદ્વીપમાં આશ્વાસ (વિશ્રાંતિ) લે છે, તેથી તે આશ્વાસ લેવાને માટે જે દ્વીપ હોય; તે આશ્વાસદ્વીપ છે, તે નદી સમુદ્રના ઘણા મધ્યભાગમાં (નદીની પહોળાઈ વિશેષ હોય તેમાં જાને બાબુએ પાણી વહેતું હોય અને વચમાં ખાક્ષી જગ્યા હોય; તો, તે ખેટ કહેવાય છે. તેજ પ્રમાણે સમુદ્રમાં જગ્યા ઉપસેલી હોય તો વરસાદ ત્રીધે તે ઉપસેલી જગ્યાના મેદાનમાં ફળદ્રુપ જગ્યા થાય છે, ત્યાં) વહાણ કાંઈ પણ કારણે નદી સમુદ્રમાં ભાંગી જતાં રૂબતાં માણસો આશ્રય લે છે. આ ખેટ પણ બે પ્રકારે છે. જે પખવાડીએ અથવા મંહીને પાણીથી ભરાઈ જાય તે સંદીન કહેવાય, અને તેવો ખેટ બે ભરતીનો પાણીથી ભરાઈ ન જાય તો અસંદીન કહેવાય. જેમકે સિહલદ્વીપ વિગેરે છે. અને વહાણવાળા તે દ્વીપનો આશ્રય લે છે. અને પાણી વિગેરેનો ઉપયોગ કરે છે. અને તે ખેટથી તેમને આશ્રય મળે છે. તેવીજ રીતે ઉત્તમ રીતે વર્તતા સાધુને બેઠને ભગ્ય જીવે તેનો આશ્રય લે છે.

અથવા દ્વીપને બદલે દીપ (દીવો) પ્રકાશ આપનાર લઈએ તો તે પ્રકાશને માટે હોવાથી પ્રકાશ દીપ છે. અને તે સૂર્ય ચંદ્રમણિ વિગેરે અસંદીન છે. અને બીજો વિજળી ઉલ્કા-યાત વિગેરેનો સંદીન છે. (સૂર્ય ચંદ્ર પ્રકાશ આપે પણ

તે પ્રકાશ સ્થાયી અને ઉપકારક હોવાથી લોકો આશ્રય લે છે. પણ તેવા ગુણથી રહિત વિજળીનો પ્રકાશ નકામો છે અથવા દુઃખદાયી છે. તેવીજ રીતે કુસાધુ અસ્થિર ચારિત્રવાળો લોકોને ધર્મથી ભ્રષ્ટ બનાવે છે.) અથવા ધણું લાકડાં એકઠાં કરી સળગાવ્યાથી ઇચ્છિત રસોઈ વિગેરે બનાવવામાં ઉપયોગી હોવાથી અસંદેહ છે. અને ઘાસના બડકા જેવો અગ્નિનો પ્રકાશ સંદેહ છે. (તેજ પ્રમાણે સુસાધુ અને કુસાધુના દૃષ્ટાંત સમજવાં) જેમ આ સ્થપુટ વિગેરેના બતાવવાથી હેય ઉપાદેયને છોડ્યું, ગૃહણ કરવું, એવા વિવેકને વાંચનારા વચ્ચે જીવોને ખુદ્દુ બતાવવાથી તે ઉત્તમ સાધુ ઉપયોગી છે તે પ્રમાણે કોઈ સમુદ્રના અંદર રહેલા પ્રાણીઓને વિશ્રાંતિ આપનાર છે. તેજ પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવવા ઉદ્યત થયેલો પરિસ્રહ ઉપસર્ગમાં દીનતા ન લાવવાથી અ સંદેહ છે. તે સાધુ વિશેષ પ્રકરે ઉત્તમ બોધ આપવાના કારણે બીજા જીવોને પણ ઉપકાર માટે ધાય છે.

બીજા આચર્યો ભાવદ્વીપ અથવા ભાવદ્વીપને બીજી રીતે વર્ણવે છે: તે આ પ્રમાણે ભાવદ્વીપ તે સમ્યક્ત્વ છે, અને તે પાણું જવાનું બતાવવાથી આપશમિક અને દ્વાયોપશમિક સંદેહ ભાવદ્વીપ છે, અને દ્વાયિક સમ્યક્ત્વને મેળવીને સંસાર ભ્રમણની હદ આવી જવાથી પ્રાણીઓને ધેર્ય આવે છે (દે હવે આ દુઃખ અમુક કાળ સુધીનુંજ છે)

પણ સંદીન આવ દીપ તો શ્રુતજ્ઞાન છે, અને અસંદીન તે કેવળજ્ઞાન છે, તેને મેળવીને પ્રાણીઓ અવશ્યે ધૈર્ય મેળવે છે, અથવા ધર્મને સારી રીતે ધારણ કરી ચારિત્ર પાળતો છંતો અરતિના વશમાં તે સધુ જતો નથી એવું વર્ણન કરતાં કોઈ વાદી પૂછે કે-

કેવો આ ધર્મ છે કે જેના સંધાનને માટે આ સાધુ ઉઠ્યો છે ? તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે.

જેમ આ અસંદીન દીપ પ્રાણીથી ન ભીંજાયતો ભાગેલાં વહાણના માણસો તથા ણીજ ઘણા જીવોને શરણ આપવાથી વિશ્રાંતિ આપવા યોગ્ય છે, તેમ આ જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ કષ્ ટાપ છેદ નિર્ઘટિત એમ ચાર પ્રકારે પરીક્ષા કરતાં અસંદીન દીપ સમાન આશ્રય આપનાર છે, (સોનાની પરીક્ષા કષ્ લેવાથી સારો કષ્ આપે, તાપમાં નાંખવાથી કાળું ન પડે, પણ વિશેષ ચગકાટ આપે, છીણીથી કપાતાં અંદરથી પણ ઉત્તમ ભક્તિ ઓળખાવે, તથા ઘડવાથી ભાંગી ન જતાં ચીકણાશથી હથોડીના ઘા પડતાં છતાં વિશાળ થતું ચાલે. તેમ જૈન ધર્મી જીવને કોઈ તિસ્કાર કરે, સંતાપે, હાથ પગ છેદે. ઘાણીમાં ઘાલીને પીત્રે, અથવા અણુઘટતો અતિશય માર મારે, પ્રાણ લે, તોપણ ઉત્તમ સાધુ ચોતાના આત્મધર્મથી વિમુખ થતો નથી.)

અથવા કુતર્કવડે પોતે ગભરાતો નથી, પણ યોગ્ય

ઉત્તર આપવાથી પ્રાણીઓને રક્ષણ માટે આશ્વાસ ભૂમી છે
 પ્રબં-તે ધર્મ આર્ય પુરુષોએ કહેલો હોવાથી તે પ્રમાણે
 વર્તનારા શું બરોબર અનુષ્ઠાન કરનારા છે ? ઉ-હા, અમે
 કહીએ છીએ,

પ્રબં-જે તે હોય તો તે કેવાં છે ? ઉ. તે સાધુઓ
 નિર્મળ જાવ ચાહુ પાળના સંયમમાં અરતિના પ્રણાદક (ફર
 કરનાર) છે. મોક્ષની અભિપ્રમાં રહી લોગની ઇચ્છા છોડીને
 ધર્મમાં સારી રીતે ઉદ્યમ કરે છે.

આ પ્રમાણે બધે સમજવું. કે તેઓ પ્રાણીઓને હનુતા
 નથી. તેમ બીજાં મહાવ્રત પાળનારા જાણવા, તથા કુશળ
 અનુષ્ઠાન કરવાથી સર્વ લોકોના દયિત (રક્ષક) છે. તથા
 મેધાવી એટલે સાધુની મર્યાદામાં રહેલા છે, પાપના કારણોને
 છોડવાથી સમ્યગ્ રીતે પદાર્થને જાણનારા પંડિત સાધુઓ
 ધર્મ ચારિત્ર પાળના માટે ઉદેશ છે.

પણ જેઓ તેવું નિર્મળ જ્ઞાન ધરાવતા નથી, તેઓ
 સમ્યગ્ વિવેકના અભાવથી હનુ મુખી પણ તેઓ તેવું
 ચારિત્ર પાળવા તૈયાર નથી, તેના જ્ઞાન રહિત સાધુઓને
 પૂર્વે જતાવેલા નિર્મળ બોધવાળા આચાર્ય વિજેશ્વરી મુખોદ્ધ
 આપીને ન્યાસમુખી તેઓ જ્ઞાને કરીને વિવેકવાળા થાય ત્યાં
 મુખી પાળના જોઈએ, તે જતાવે છે. ઉપર જતાવેલી વિધિએ
 જોખું જ્ઞાન મેળવેલા અસ્થિર મતિ વાદાને સગવાન મહા-

વીરના ધર્મમાં સારી રીતે તેઓ ન જોડાયા હોય; તો, સુખો-
ધના ઉપદેશવડે તેમનું પાલન કરીને સ્થિરમર્તિવાળા બનાવવા.
આહી દષ્ટાંત કહે છે:—

જેમકે:—દિવ તે પક્ષી છે, તેનું પોત (બચ્ચું) તે
દીનપોત છે, તે બચ્ચાંને તેની મા ગર્ભના પ્રસવથી લઇને
છેડું સુકે; ત્યારપછી, અનેક અવસ્થાઓ આવે; તે બધામાં
જ્યાંસુધી તે બચ્ચું પુરું ઊડવાયોગ્ય મજબુત પાંખોવાળું
થાય; ત્યાંસુધી પાળે છે. તેજ પ્રમાણે આચાર્ય પણ નવા
ચેલાને દીક્ષા આપીને તેજ દિવસથી સાધુની દશ પ્રકારની
સંભાચારીનો ઉપદેશ, તથા અધ્યાપન (ભણાવવાવડે) જ્યાં-
સુધી તે ગીતાર્થ થાય; ત્યાંસુધી પાળે; પણ જે ચેત્રો આચા-
ર્યના ઉપદેશને ઉછાંધીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વતંત્ર
વિચરી કંઈપણ ક્રિયા કરે; તો, તે (લાલ મેળવવાને બદલે)
ઉજ્યન નગરના રાજકુમારની માફક દુઃખ પામે તે બતાવે છે.

ઉજ્યન નામનું નગર છે તેમાં જીતશત્રુ નામનો
રાજા છે, તેને બે પુત્રો છે. મોટા પુત્રે ધર્મદોષ આચાર્ય
પાસે સંસારની અસારતા સમજીને દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે
આચાર્યગ વિગેરે શાસ્ત્રો સણીને તેનો પરમાર્થ સમજીને
જીનકલ્પને સ્વીકારવાની ઇચ્છાથી બીજી સત્વભાવનાને ભાવે
છે, તે ભાવના પાંચ પ્રકારની છે. (૧) ઉપાંશ્રયમાં (૨)
તેની બહાર (૩) તથા (૪) શૂન્યધરમાં, તથા પાંચમી
ભાવના મસાણમાં છે, તે પાંચમી ભાવનાને ભાવતો હતો. ;

તે સમયે મોટાભાઈના પ્રેમથી નાનો ભાઈ જોવાઈને આચાર્ય પાસે આવીને બોલ્યો કે:—મારો મોટોભાઈ ક્યાં છે? સાધુએ કહ્યું:—તારે શું કામ છે? તેણે કહ્યું કે:—મારે દીક્ષા લેવી છે. આચાર્યે કહ્યું:—તું પ્રથમ દીક્ષા લે. પછી તારો ભાઈ દેખીશ. તેણે દીક્ષા લીધી; અને પૂછ્યું. મોટો ભાઈ ક્યાં છે? આચાર્યે કહ્યું:—દેખવાની શું જરૂર છે? કરશુકે, તે કોઈથી બોલતો નથી, અને તે જનકદંપ-ધારણ કરવા ઈચ્છે છે.

નાનાભાઈએ કહ્યું:—તોપણ, હું તેને જોઈશ. ઘણું આગ્રહ કરવાથી મોટોભાઈ બતાવ્યો. તે ચૂપ બેઠેલો નાના-ભાઈએ વાંધો. પછી, મોટાભાઈ ઉપર ઘણું પ્રેમ હોવાથી આચાર્યે ના પાડી. ઉપાધ્યાયે રોક્યો; સાધુઓએ પકડીરાખ્યો; અને તે નાનાભાઈને બોલ્યા:—કે આ સમશાનમાં રહેવાનું તારે અમુક સમય સુધી ચોભવાનું છે, કારણકે, તારા જેવાને કો કહણ, અને વિચારમાં પડવાનું છે. આવું સમજાવ્યા છતાં પણ, તેણે કહ્યું:—હું પણ, તેજ જાણથી જન્મ્યો છું. (મરણમાં પણ તેટલીજ હીમત છે.) એવું બોલું લઈને મોલથી તે પણ, તેમજ મસાણામાં મોટાભાઈ માફક બેઠો. મોટાભાઈને દેવીએ વાંધો, પણ નવા સાધુને ન વાંધો, તેથી અસ્થિર મતિના કારણે તે દેવી ઉપર કોપાયમાન થયો. દેવતાએ પણ તેના અવિધિના કૃત્યથી કોપાયમાન થઈને ત્રાત મારીને તેની બે આંખોના રાગા બહાર કાઢી નાંખ્યા.

વ. દેવીએ કહ્યું, જીવના પ્રદેશોથી જુદા
 નોકાય તેમ નથી, સાધુએ કહ્યું, નવા બનાવ
 લંઘાય તેવું નથી, એમ વિચારીને દેવીએ
 મારેલા ચોલ (બકરા) ની આંખોના ખે
 ની આંખો નવી બનાવી.

ઉપદેશથી બહાર વર્તનારને દુઃખ થાય
 શિષ્યે હંમેશાં આચાર્યની આજ્ઞામાં વર્તવું.
 પણ હંમેશાં પરોપકારની વૃત્તિ રાખીને
 યોગ્ય વિધિએ પાળવા તેજ બતાવે છે.
 અચ્ચાંને માબાપ પાળે તેમ આચાર્યે પણ
 ને પાળવા અનુક્રમે વાચના આપવી, શિષ્યા-
 ના કાર્યમાં ધૈર્યતાવાળા કરવા કે જેથી તેઓ
 સંસારથી પાર ઉતરવા સમર્થ થાય છે.
 મે કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે.

આ કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો આ
 ગયા ઉદ્દેશમાં શરીર ઉપકરણનો મમત્વ

ત્યાગ બતાવ્યો અને તે ત્રણ ગૌરવને ધારણ કરનારને સંપૂર્ણ ન હોય, તેથી તે ગૌરવ ત્યાગવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. તેના આ સંબંધથી આવેલા ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર આ છે.

एवं ते सिस्सा दिया य राओ य अणुपुव्वेण
 माइया तेहिं महावीरेहिं पन्नाणमन्तेहिं तेसिमंति ए
 पन्नाणमुवलब्भ हिच्चा उवसमं फामसियं समाइयंति
 वसित्ता बंभचेरांसि आणं तं नोत्ति, मन्नमाणा
 आघायं तु सुच्चा निसम्म, समणुन्ना जीविस्सामो
 एगे निक्खमंते असंभवता विडज्झमाणा कामेहिं
 गिच्चा अज्झોववन्ना समाहिमाघाय मजोसयंता
 सत्पारमेव फरुसं वयंति (સૂ. ૧૮૮)

ઉપર બતાવેલ પદ્ધતિના બધાના વધવાના ક્રમથીજ તે દિશ્યો પોતાને હાથે દીક્ષા આપેલા અથવા વડી દીક્ષા આપેલા તથા લઈવા આવેલા સાધુઓને દીવસ અને રાત્રે ક્રમથીજ લાણાવેલા હોય.

તેમાં દાલિદ સૂત્ર દિવસની પહેલી તથા ચોથી પોર-
 સીમાં લાણાવાય છે પણ જે ઉદાલિદ છે તે સંધ્યાસમયની
 ક્ષણ વેળા છોડીને આગો દિવસ રાત્ર ગમે ત્યારે લાણાય છે,
 તેનું આધ્યાપન આચારાંગ વિગેરે ક્રમથી કરાય છે, અને
 આચારાંગસૂત્ર લાણાવવાનું ત્રણ વરસના પર્યાયવાળાને છે,

વિગેરે ક્રમથી લણાવેલા ચાત્રિત્ર લીધેલા સાધુઓ હોય છે, તેમને ઉપદેશ આપેલો છે કે, યુગ માત્ર દૃષ્ટિએ જલ્પ કાચખા માફક અંગને સંકેતીરાખવાં. આ પ્રમાણે શિષ્યા-મણુ આપેલા, અને લણાવી તૈયાર કરેલા સાધુઓ હોય છે,

પ્ર:—કેણે લણાવેલા છે ?

ઉ:—તે તીર્થંકર ગણધર-આચાર્ય વિગેરે મહા-વીર પુરુષોએ લણાવ્યા છે.

પ્ર:—તે લણાવનાર કેવા છે ?

ઉ:—જ્ઞાનીઓ છે. કારણકે, તેમનો કહેલો ઉપદેશજ અસર કરે છે. (માટે, જ્ઞાનીનું વિશેષણ આપેલ છે,) અને તે શિષ્યો, અને પ્રકારે પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છે. તેઓ આચાર્ય પાસે રહિને (પ્રકર્ષથી જણાય; તે પ્રજ્ઞાન.) શ્રુતજ્ઞાન લેણું છે. કારણકે, તે શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતાપથીજ નવો નવો બોધ થાય છે; તેથી તે બહુ શ્રુત બનીને પ્રમળમોહનાઉદયને લીધે આચાર્યના સદ્ઉપદેશને ઉત્પટ મદથી દૂર કરીને ઉપશમ છોડીને દુઃખી થાય છે. તે ઉપશમ દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે ભેદ છે. દ્રવ્યથી ઉપશમ તે, કતક નામની વનસ્પતિ (એક જાતનું) ખીજ આવે છે, તે) તેને ચુરીને બે ગારાવળા પાણીમાં નાખેલ હોય; તો, પાણી ગારા નીચે બેસતા નિર્મળ થાય છે. ભાવઉપશમ તે, જ્ઞાન વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારનું છે. (૧) જ્ઞાનરૂટે જે કોષ ન કરે; તે જ્ઞાનઉપશમ છે. તે આ

અંભાણે આલેપણી વિગેરે કોઈપણ પ્રકારની ધર્મકથાવડે કોઈ
જીવ શાંતિ ધારણ કરે તે, જ્ઞાનઉપશમ છે.

(૨) શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનથી તેવા કે.ધીને શાંતિ પમાડે.
જેમકે—શ્રેષ્ઠિક રાજાએ જે દેવતા અશ્રદ્ધાવાળો હતો, તેને
શોધ કરીને શાંત પાડયો. (પોતાના દૃઢ સમ્યક્ત્વથી
તે દેવતા શ્રદ્ધાવાળો થયો;) અથવા આઠ દર્શનપ્રભાવકોથી
કોઈ જીવ સંમતિ વિગેરેથી શાંત પામે છે, અને આરિત્ર-
ઉપશમ તો, કોઈ વિગેરેનો ઉપશમ છે, તેનામાં વિન-
યથી નમૃતા હોય છે.

તેમાં કેટલાક કુદ્ર સાધુઓ જ્ઞાનસમુદ્રમાં અંદરતું રહસ્ય
ન જાણવાથી સમુદ્રના ઉપરના કુબકી મારનારા હોય છે.
તેઓ ઉપર કહેલ ઉપશમ દોડીને તે જ્ઞાનનો લેશ હાથમાં
આવતાં અહંકારી બનીને કહોરતા ગ્રહણ કરે છે (અહં-
કારી બને છે,) તે બતાવે છે. પરસ્પર સૂત્ર તથા ગાથા
ગણતાં; અથવા અર્થ વિચારતાં એક બીજાને કહે છે. “ જે
તું કહ્યું; તે અર્થ આ શબ્દનો નથી. તેથી, તું જાણતો
નથી. વળી. કોણે છે કે—મારા જેવા શબ્દના અર્થનો
નિર્ણય કરવામાં અર્થ કોઈકજ હોય છે, પણ બધા નથી.”

“પૃષ્ઠા શુરવઃ રવચમ્પિ પર્ગીશ્વરં નિશ્ચિતં દત્તમિદ્મનઃ ।
વાદિનિ ન મહ્યુઃ સુત્યં ન સાદ્ભોજાન્નનં વક્ષ્યેત્ ॥૧૥”

શુર્યોને પૂજેલ, અને પોતે પણ મન નિર્વ્યય કરેલો

છે, એવું અમારું આ કથન છે. તથા વાદિઓમાં વિદ્વાન્, અને સુભટમાં મહારા જેવો કાંઈકજ ખીજો હશે. ખીજો સાધુ કહે છે કે, ખરેખર, હશે (પણ) અમારા આચાર્ય તો, આ પ્રમાણે કહે છે. તેથી તે ફરીથી બોલે છે કે, તે આચાર્ય બોધનામાં કુંઠ (બુઠા) જેવો બુદ્ધિહીણ શું જાણે ? તું પણ, પોપટની માફક લાણાવેલો વિચાર કર્યા વિનાનો છે. આ પ્રમાણે ખીજાં કેટલાંક વાક્યો તે દુષ્ટ બુદ્ધિએ ગ્રહણ કરેલ થોડા અક્ષરનું જ્ઞાન ધરાવનાર સાધુ બોલે છે, તેથી એમ જાણવું કે, મહાન્ ઉપશમનું કારણ જે જ્ઞાન છે, તેને વિપરીતપણે પરિણામતાં તે આવું બોલે છે. કહ્યું છે કે:—

“अल्पैः स्वेच्छारावित्तानर्थविशेषान् श्रमेण विज्ञाय ।
कृत्स्न बाङ्गयमित इति खादत्यङ्गानि दर्पणे ॥१॥”

ખીજાઓએ ઇચ્છાનુસાર રચેલા કાંઈપણ અર્થને શ્રમથી જાણીને પોતે જાણે કે, સંપૂર્ણ સિદ્ધાંતનો પરંગમી હોય; તેમ, અહંકારવડે અંગોને ખાય છે. (ખીજાનું અપમાન કરે છે.)

“क्रीडन कमीश्वराणां कुक्कुटलावक समान बाल्लभ्यः ।
शास्त्राण्यपि हास्यकथां लघुनां वा क्षुल्लको नयन्ति ॥”

શ્રીમંતોની ક્રીડા સમાન વસ્તુને કુકડાના લાવક સમાન જેવો ખનીને પવિત્ર શાસ્ત્રોને પણ, હાસ્ય કથા જેવી લઘુતાને હુદ્દ માધુ પમાડે છે. (ઉત્તમ જાતીનું મોતી જે શ્રીમંતોનું મન રીઝાવે; તેવા મોતીને ન સમજનાર કુક-

‘હાતું’ બન્યું’ જુવારનો દાણો સમજી લેવા જતાં; કદર ન થવાથી ફેંકી દે છે. તેજ પ્રમાણે શુદ્ધ સાધુ ગંભીર સૂત્રના પરમાર્થને ન સમજવાથી હાંસીના વાક્ય તરીકે માની લે છે.) વિગેરે. અથવા ખીજી પ્રતિમા ‘ હંચ્ચા ઉવસમં અહમે પારસિયં સમારૂઢંતિ’ પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે—ઉપ-શમ છોડીને બહુ શ્રુત બનેલા કેટલાક (બધા નહીં) કઠોરતાને સ્વીકારે છે, તેથી, તેમને બોલાવથો, અથવા પૂછવા જતાં કાં તો, ચુપ રહે છે. અથવા, હુંકાર શબ્દ બોલીને માથું વિગેરે હલાવીને જવાબ આપે છે.

વળી, કેટલાક પ્રહાયર્થ જે સંયમ રૂપ છે તેમાં રહીને; અથવા, આચારંગસૂત્ર ભણીને તેનો અર્થ પ્રહાયર્થ છે, તેમાં રહીને આચારંગના વિષયને અનુસાર અનુષ્ઠાન કરવા છતાં પણ, તેનો તિરસ્કાર કરીને તીર્થ કરના ઉપદેશ રૂપ આજ્ઞાને કંઈક માને કંઈક ન માને; પરંતુ, આત્માગૌરવનાં બાહુલ્યપણાથી તીર્થ કરનાં વચનને બહુ માન આપતા નથી; યજ્ઞ શરીરની બાહુશપણને અવલગ્ન છે. (શરીરની શોભા કરવામાં વીતરાગની આજ્ઞા હિત છે.)

અથવા, અપવાદને આલંબીને વર્તતાં ઉત્તમર્ગ માર્ગનો ઉપદેશ આપતાં તેઓ એકાત પડે છે કે, “ ને ઉત્તમર્ગ માર્ગ નિરત્યરનો કહેલો નથી. ”

હવે, સમજના માટે અપવાદ બતાવે છે.

જુજ્ઞા મિત્રસ્તુ ગિલાણસ્મ, અગિલાણ સમાહિયં;

નિરોગી ભિક્ષુ (સાધુ) માંદા સાધુની સમાધિ માટે
ચોચ રીતે વેચાવચ્ચ કરે. જે કારણે (રોગે) સાધુ માંદો હોય;
તે રોગ દૂર કરવા આધાર્મી આહાર વિગેરે પણ લાવી આપે.

પ્ર:—ઠીક તેમ હશે; પણ, કુશીલ સાધુઓ જેઓ
તીર્થંકરના વચનની આશાતના કરે તેમને દીર્ઘ સંસાર
થાય છે, તેમને થવાનાં ભવિષ્યનાં દુઃખો કેમ ખતાવ્યાં નથી.

ઉ—એજ અમે ખતાવ્યું, કે જે શરીર ચોભા વિગેરે
માટે કુશીલતા સેવે છે, તેમને થવાના કડવા વિષાક વિગેરે
સૂચવ્યા, તેવું કિત શિક્ષાનું વચન શુદ્ધ પાસે સાંભળીને
તે કુશીલીયા સાધુઓ તે શુદ્ધનેજ કડવાં વચન સંભળાવે છે.

પ્ર:—ત્યારે કુશીલીયા સાધુ શા માટે શુદ્ધ પાસે સિદ્ધાંત
સાંભળતા હશે. ?

ઉ—સમનોજ્ઞ (લોકમાં સંમત) ણનીને માન મેળવી
અમે જીવન ગુજારીશું, આવા હેતુથી સિદ્ધાંતના ગૂઢ રહ-
સ્યના પ્રશ્નોના ખુલાસા માટેજ શબ્દ શાસ્ત્રદિ (વ્યાકરણ
વિગેરે) શાસ્ત્રો લાભે છે.

અથવા આ ઉપાય વડે લોકમાં માનીતા થઈને અમે
જીવીશું, જોટલા માટેજ કેટલાક દીક્ષા લઈને, પછવાડે
કુશીલીયા બને છે.

અથવા સમનોજ્ઞ તે પ્રથમ દીક્ષા લેતાં વિચારે કે અમે

ઉદ્બુદ્ધ વિહારી બનીને સંયમ જીવિત વડે જીવીશું. અને દીક્ષા લઈ પાછળથી મોહના ઉદયથી ચારિત્ર ખરોબર ન થાળે, તેઓ ગૌરવત્રિક (ઋદ્ધિ રસ-સાતા)ના કારણે અથવા તેમાંથી કોઈપણ એકના કારણે જ્ઞાનાદિક મોક્ષ માર્ગમાં સારી રીતે વર્તતા નથી, તેમ શુદ્ધના ઉપદેશમાં વર્તતા નથી, અને જુદી જુદી જાતની ઇચ્છાઓથી ગૃહ ધર્મને ચિત્તમાં બળતા ગૌરવ ત્રિકમાં ધ્યાન રાખીને વિષયોમાં રકત બની ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરવા રૂપ જે તીર્થંકર વિગેરેએ પાંચ યમો (મહાવ્રતો) બતાવેલા છે તેને ખરોબર ન પાળીને ચોતાની મોળે પડિત માની બનીને આચાર્ય વિગેરેએ વીતરામના શાસ્ત્ર પ્રમાણે પ્રેરણા કર્યા છતાં તે કુસાધુગો તે શુદ્ધને કડવાં વચન સંભળાવે છે. અને બોલે છે કે “ આ વિષયમાં તમે શું જાણો ? ”

કારણ કે જેવી રીતે સૂત્રના અર્થને વ્યક્ત કરવાને ગણિતને અથવા નિમિત્તને હું જાણું છું. તેવી રીતે જીને કોણ જાણે છે ? આ પ્રમાણે આચાર્ય વિગેરેને કુસાધુ કડવાં વચન કહે છે.

અથવા ધર્મોપદેશક તીર્થંકર વિગેરે છે તેમને પાપ કડવાં વચન કહે છે તે બતાવે છે કે જે વચન તે આધુ મૂલ્ય કરે, ત્યારે આચાર્ય કપડો આપે ત્યારે કુસાધુ કહે, કે તીર્થંકર આમાડું મનુષ્ય કાપવાની વધારે બીજું શું કહે.

નાર છે ? વિગેરે અનુચિત વચન બોલે છે. અને વિદ્યાના બોટા મદના અવત્રેપથી મદાંધ બનીને શાસ્ત્ર રચનાર ગણુ-ધર ભગવંતોને પણ દૂષણ આપે છે. વળી, આચાર્યોને દૂષણ આપે છે, એટલુંજ નહિ; પણ, બીજા સાધુઓને પણ કડવાં મહેણાં સંભળાવે છે.

સીલસંતા ઉવસંતા સંસ્વાણ રીયમાણા અહીલા
અણુવચમાણસ્સ વિદ્યા મંદસ્સ ચાલયા (સૂ. ૧૮૯)

શીલ તે અઠાર હજાર ભેદવાળું છે, અથવા મહાવ્રતો પાળવાનું છે, તથા પાંચ ઇન્દ્રિયોનો જય કરવાનું છે. કષાયનો નિગ્રહ છે, ત્રણ ગુણિ પાળવાની છે. એવું નિર્મળ શીળ પાળે તે શીળવંત છે, તથા કષાયને શાંત કરવાથી ઉપશાંત છે.

શંકા—શીળવાન ગ્રહણ કરવાથી ઉપશાંત તેમાં સમાઈ ગયા. ત્યારે, ફરી કેમ કહ્યું ?

ઉ:—કષાયના નિગ્રહનું પ્રધાનપણું બતાવવા માટે, સમ્યક્ રીતે જેનાવડે કહેવાય; તે સંજ્યા અથવા પ્રજ્ઞા છે, તેના વડે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કરનારા આચાર્યો હોય; છતાં, કોઈ સાધુના નબળા ભાગ્યથી સદાચાર નહિત એ આચાર્યો છે. એવી નિંદા કરનારા, અથવા પછવાડે નિંદા કરનારા, અથવા મિથ્યા દૃષ્ટિ વિગેરે બોલે કે તેઓ કુશીલ છે, એવું કહેતા પાસત્યા વિગેરેની આચાર્યને બોટાં વચન કહેવા જેવ આ બીજી મૂર્ખતા છે.

એટલે, કુસાધુ પ્રથમ તો, પોતે સારા ચારિત્રથી રહિત છે, અને પોતે સારા ચારિત્ર પાળનાર ઉદ્યુક્ત વિહારી ઉત્તમ સાધુને નિંદે છે. આ તેમની બીજી મૂર્ખતા છે.

અથવા, જે શીળવંતો છે તે ઉપશાંત છે. એવું બીજાએ કહે છે, તે કુસાધુ બોલે કે “ એ ઘણો ઉપકાર કરનારા આચાર્ય ત્રિગેરમાં તમારા કહેવા મુજબ ક્યાં શીલ અને ઉપશાંતતા છે ? ” આ પ્રમાણે બોલતા દુઃખચારી સાધુની બીજી મૂર્ખતા થાય છે. પણ, બીજા કેટલાક સાધુઓ વીર્યા-તપશ્ચ કર્મના ઉદ્યથી જો કે, પોતે પુરું ચારિત્ર ન પાળતા હોય; છતાં પણ, બીજા ઉત્તમ સાધુઓની પ્રશંસા કરતા રહીને પોતે પણ બીજાને સારા આચાર બતાવે છે. તે કહે છે:—

નિષ્ટદ્રમાણા લેગે આચારગોચર માઢકર્મંતિ,
નાળભટ્ટા દંસળલૂલ્લિખો (મ્હ૦ ૧૯૦)

અશુભ કર્મના ઉદ્યથી સંયમથી દૂર થાય, અથવા ક્ષિંગ મુકી દે, અર્થાત્ કેટલાક સાધુઓ મોહના ઉદ્યથી ચારિત્ર ન પાળી શકે, ત્યારે કોઈ સાધુનો વેપ મુકી દે, અથવા વેપ રાખે તો પણ પોતે સાધુનો જેવો આચાર હોય, તેવો લોકોને બતાવે છે. અને પોતાની નિંદા કરતા રહે છે, કે તેવો ઉત્તમ આચાર પાળવાને ગમે સમર્થ નથી, આ કારણથી ચારિત્ર ન પાળ્યું, તેજ તેમની મૂર્ખતા છે. પણ તમામ સાધુ બોલવાથી બીજી મૂર્ખતા ઘટી નથી,

તેઓ એવું જોડું નથી જોડતા, “કે અમે જે કરીએ છીએ તેવોજ અમારો આચાર છે.” (પોતાની ભૂલ કબુલ કરે છે.) વળી આમ ન જોડે કે “હવે આ દુઃખમ કાળના અનુભવથી બળ વિગેરે જોડું થવાથી મધ્યમ વર્તન એજ કલ્યાણનું કારણ છે. હમણાં ઉત્સર્ગનો અવસર નથી (આવું જોડું ન જોડે). કહ્યું છે કે—

“નાત્યાયતં ન શિથિલં, યથા યુક્તીત સારથિઃ ।

તથા ભદ્રં વહન્ત્યશ્વા, યોગઃ સર્વત્ર પૂજિતઃ ॥૧॥”

ન જોરથી, ન ધીરે, એમ સારો હાકનાર થેડા વિગેરેને હાકે તે હાકનારો ડહોળા ગણાય, તથા થોડા પણ તે પ્રમાણે મધ્યમ ચાલે તો તે યોગ જથ્થે માનનીય થાય છે. વળી જો જત્ય હોઈ ભગ્નો, ઓવાસં સો પરં અવિંદંતો । ગંતું તત્યઽચ્યંતો, હમ પહાણંતિ ઘોસેતિ ॥ ૧ ॥

જે જ્યાં ભાંગ્યો હોય તો તે જીજ્ઞ અવકાશને ન જાણતો અને જ્યાં જવાને અસમર્થ હોવાથી પોતે પોતાની કુટેવને પણ પ્રધાન બતાવે છે. (આવું કુસાધુનું વર્તન છે, તે તેની એવડી મૂર્ખતા છે.)

પ્ર:—તેઓ શામાટે આવા કુશીળનું સમર્થન કરતા હશે?

ઉ:—સારા માઠાના વિવેકનું જે જ્ઞાન છે, તેનાથી તેઓ ભ્રષ્ટ થયેલ છે, તથા સમ્યક્ દર્શનથી દૂર રહી અસત્ (જોડું) અનુષ્ઠાન કરવા વડે પોતે નાશ પામેલા છે, અને

શંકા ઉત્પન્ન કરાવીને તેઓ બીજાને સારા માર્ગથી ભ્રષ્ટ કરે છે. વળી બીજા કેટલાક પોતે ખાદ્ય ક્રિયા કરવા છતાં પણ, (અંદરની શ્રદ્ધા વિના) પોતાના આત્માનું અહિત કરે છે, તે બતાવે છે.

નમમાણા વેગે જીવિયં વિપ્પરિણામંતિ પુઢા-વેગે નિયટંતિ જીવિયસ્સેવ કારણા, નિક્કલંતંપિ તેસિં દુન્નિક્કલંતં ભવહ, વાલવયણિજ્ઞા હુતેનરા પુણો પુણો જાહં પકપ્પિંતિ અહે સંભવંતા વિદાયમાણા અહ-મંસીતિ વિડક્કસે ઉદાસીણે ફરુસં વયંતિ પલિયં પકથે અદુવા પકથે અતહેહિં તં વા મેહાવી જાણિ-જ્ઞા ધમ્મં (સૂ. ૧૧૧)

તે કુસાધુઓ આચાર્ય વિગેરેને શ્રુત જ્ઞાન મેળવવા માટે દ્રવ્યથી દેખવા માત્ર જ્ઞાન વિગેરેના ભાવ વિનય શિવાય નમવા છતાં પણ, તેઓમાંના કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયથી અંયમ છવિતને વિરાધે છે. અર્થાત્ ઉત્તમ આરિત્રથી આત્માને દુર રાખે છે. વળી, બીજું શું છે ? તે દહે છે:—

આરિત્રમાં અદિથર મતિવાળા ત્રણ ગૌરવના બંધા-યલા બની પરીપટેથી દ્રશ્યતાં અંયમ અથવા સાધુ વેગથી તેઓ દુર ધાય છે.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—અસંયમ નામના જીવિતના નિમિત્તથીજ. અર્થાત્ હવે, અમે સુખેથી સંસારમાં જીવીશું, એમ વિચારીને સાવધ અનુષ્ઠાન કરીને સંયમથી દુર થાય છે, તેવા જીવોનું શું થાય છે ? તે કહે છે. તે કુસાધુઓ ઘરવાસથી નીકળ્યા છતાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના મૂળ ઉત્તર ગુણમાં કંઈ પણ ખામી આવવાથી તેને દીક્ષા પાળવી મુશ્કેલ થાય છે, તેવા શ્રદ્ધ સાધુઓનું જે થાય; તે કહે છે (હું અવ્યય હિતુના અર્થમાં છે.) જેથી અસમ્યગ્ અનુષ્ઠાનથી દીક્ષા છોડેલા સાધુ ખાળ બુદ્ધિવાળા જે સામાન્ય પુરૂષો છે, તેમનાથી પણ નિંદાય છે. (જ્યાં હોય; ત્યાં તિરસ્કાર પામે છે.)

વળી, તેઓ સંયમ મુકવાથી કુશાના અરહંતના ન્યાયે; વારંવાર નવી જાતિ (જન્મ) મેળવે છે.

પ્ર:—તેઓ કેવા છે ?

ઉ:—અધઃસંયમ સ્થાનમાં વખતે રહેલા હોય; અથવા અવિદ્યાથી નિચે (કુમાર્ગે) વર્તતા હોય; છતાં, પોતે પોતાને વિદ્વાન માનતા લઘુતાથી આત્માને ઉંચે ચડાવે છે. (પોતાને હાથે પોતાની સ્તુતિ કરે છે.) વળી, પોતે થોડું જાણેકો હોય; તોપણ, માનથી ઉંચો જનીને રસ અને સાતા ગોરવની બહુલતાથી માને છે. કે, હું બહુશ્રુત છું, અને આચાર્ય જે જાણે છે, તે મેં તત્ત્વને થોડાજ કાળમાં જાણી લીધું છે. એવું માનીને આત્માને અહંકારી બતાવે છે.

તે આત્મશ્લાઘાથીજ સંતોષ પામતો નથી; પણ, બીજા ઉત્તમ સાધુઓની નિંદા કરે છે તે બતાવે છે.

ઉદાસીન તે રાગદ્વેષ રહિત મધ્યસ્થ સાધુઓ ઘણું બણેલા હોવાથી શાંત હોય છે, તેના આચાર્ય વિગેરે જ્યારે તે સાધુની ભૂલ પડે; ત્યારે કહે તો, તેમની પણ નિંદા કરે છે અને બોલે છે કે, તમે તો, પ્રથમ કૃત્ય અકૃત્યને જાણો; અને પછી બીજાને ઉપદેશ આપજો.

વળી તે કડવું બોલે છે તે સૂત્ર વડે બતાવે છે. 'પલ્લિયં' અનુષ્ઠાન છે તેના વડે તૃણ હાર વિગેરેથી બોલે, (તું આ તણુખટ્ટા જેવો છે.) અથવા કુંટ, મંટ, વિગેરે ગુણોથી અથવા સુખના વિકાર વગેરેથી કુચેષ્ટા કરીને ગુરુતું અપમાન કરે, તથા બોટાં આળ ચડાવીને ગુરુનો તિરસ્કાર કરે. હવે સમાપ્ત કરતાં કહે છે, તે વાચ્ય અવાચ્ય અથવા શ્રુત ચારિત્ર નામનો ધર્મ ઉત્તમ સાધુ જે ગુરુ આજ્ઞામાં રહેલ હોય તે સારી રીતે જાણે.

અને જે અસહ્યવાદમાં જાળ સાધુ વર્તતો હોય તે ગુરુ વિગેરે એ તેને શિખામણ આપવી તે બતાવે છે.

અહમ્મદી તુમંસિ નામ ચાલે આરંભદા અણુવ-
ચમાણે દ્વણ પાણે ઘાયમાણે દ્વણઓ યાવિ સમણુજા-
ચમાણે, ઘોરે ધમ્મે, ઉદીરિણ ઉવેદ્દહ ણં અણાણાણ,
એસ વિસજ્જે વિયદ્દે વિયાહિણ તિયેમિ (સૂ. ૧૯૨)

અર્થ જેને હોય, તે અર્થી અને તે અધર્મનો અર્થી તે અધર્માર્થી છે, એવા અધર્માર્થીને પણ શીખામણ દેવાય છે,
પ્ર૦—તે અધર્માર્થી કેવી રીતે છે ?

ઉ૦—તે બાળ છે,

પ્ર૦—શા માટે બાળ છે, ?

ઉ૦—સાવધ આરંભમાં વર્તે છે.

પ્ર૦—કેવી રીતે આરંભમાં વર્તે છે ?

ઉ૦—પ્રાણીઓને દુઃખ દેવારૂપ વાદોને બોલતો આ પ્રમાણે કહે છે.

“ જીવો ને હણો, ” એ પ્રમાણે બીજા પાસે હણાવી અને હણતાને અનુમોદતો ત્રણ ગૌરવથી બંધાયેલો રાંધવા રાંધાવવાની ક્રિયામાં પ્રવર્તેલા ગૃહસ્થીઓ આગળ તેમના ચિંડનો વાંછક બનીને આ પ્રમાણે કહે છે.

“ આમાં શું દોષ છે ! કારણ કે શરીર વિના ધર્મ બની શકે નહીં; માટે ધર્મના આધારરૂપ શરીરને ચત્નાથી પાળવું જોઈએ, ” કહેવું છે કે.

શરીરં ધર્મસયુક્ત, રક્ષણયિં પ્રયત્નતઃ

શરીરાજ્ઞાયતે ધર્મો, યથાં વીજાત્સદંકુરઃ ॥ ૧ ॥

ધર્મથી જોડાયેલું શરીર પ્રયત્નથી બચાવવું, કારણ કે જેમ બીજા હોય, તેા સારો અંકુરો થાય, તેમ શરીર

(સાડું) હોય, તો ધર્મ થાય છે, (ત્યારે આચાર્ય તેને શીખામણ આપે કે હે ભવ્ય !) તું શા માટે એવું બોલે છે ? આંલજ ! ધર્મ છે, તે ઘોર ભયાનક છે, કારણ કે બધા આશ્રવેતો તેમાં નિરોધ છે, અને તેથી તે દુરનુગર છે, એવું તીર્થંકર વિગેરેએ ઉદીરિત (કહેલું) છે, તેવા અધ્યવસાય વાળો તું બન, અને એવા ઉત્તમ સંયમ અનુષ્ઠાનની અવગણના જે કરે છે (તું વાક્યની શોભા માટે છે) અને સાવચ અનુષ્ઠાન કરે, તે તીર્થંકર ગણુ-ધરના ઉપદેશથી બહાર જઈ સ્વેચ્છાથી વર્તે છે.

પ્ર૦—કોણ એવો હોય ?

ઉ૦—ઉપર બતાવેલો અધર્મોર્થી બાળ આરંભનો અર્થ બનીને પ્રાણીઓનો ધાત કરે, કરાવે હાણુનારને અનુમોદનારો ધર્મની અવગણના કરનારો, તથા દામ ભેગમાં બેઠા પામેલો (કામાંધ) વિવિધ પ્રકારે તર્દ (હિંસા) કરનારો (તર્દ ધાતુનો અર્થ હિંસા છે) અથવા સંયમમાં પ્રતિકૂલ તે વિતર્દ છે. એવા સ્વરૂપવાળો બાળ સાધુ જિનેશ્વર કહેલો છે. એવું સુધર્મસ્વામી પોતાના શિષ્યોને કહે છે. કે તું મેધાવી છે. માટે ધર્મને ત્યાગ, વળી દંવ પછીતું પણ હું કહું છું, તે બતાવે છે.

કિમર્ણભો ! જર્ણ કરિસ્સામિતિ મન્નમાણે
પવ પમે ચક્ષ્ણ માપરં પિપરં હિન્ના નાયઝો ય વ-

રિગ્ગહં વીરાયમાણા સમુદ્ઘાપ અવિહિંસા સુવ્વયા
 દંતા પસંસ દીણે ઉપ્પદ્ધાપ પહિવયમાણે વસદ્ધા કા-
 યરા જણા લૂસગા ભવતિ અહમ્મેગોસિં સિલોપ પાવ-
 એ ભવદ્ધ, સે સમણો ભવિત્તા વિઘ્મંતે ૨ પાસંહેગે
 સમન્નાગણેહિં સહ અસમન્નાગણ નમન્નાણેહિં અત્તમ-
 માણે વિરણેહિં અવિરણ દવિણેહિં અદવિણે અંભિસ-
 મિચ્છા પંડિણ મેહાવી નિદ્ધિયદ્ધ વીરે આગમેણં સયા
 પરિક્કમિજ્ઞાસિ ત્તિવેમિ (સૂ. ૧૯૩) इति धूताध्य-
 यने चतुर्थोद्देशकः ६-४ ॥

કેટલાક સાધુઓ તત્ત્વ સમજીને સમ્યક્ ઉત્થાનથી
 તૈયાર થઈ વીર માફક વર્તતા પાછળથી પ્રાણીની હિંસા
 કરનારા થાય છે.

પ્ર०—તે કેવી રીતે તૈયાર થયેલ હતા ?

ઉ०—તે વિચારે છે કે હે ભાઈ ! મારે આ સ્વાર્થમાં
 તત્પર એવા માતા પિતા પુત્ર કલત્ર (સ્ત્રી) વિગેરે જેઓ
 પરમાર્થ દ્રષ્ટિએ જોતાં અનર્થ રૂપ છે. તેમની જોડે હું
 શું કરીશ ? કારણ કે તેઓ મારું કાંઈપણ કાર્ય કરવું કે
 રોગ દૂર કરવામાં સમર્થ નથી, તેથી તેના વડે હું શું
 કરીશ ? એમ જાણીને દીક્ષા લે છે. અથવા કોઈ દીક્ષા
 લેનારને કોઈએ કહ્યું, કે હે ભાઈ ! રેતીના કોળીઆ ખાવા

જેવી નિઃસાર દીક્ષા લેવા વડે શું કરીશ ? પણ પૂર્વના ભાષ્યે મળેલું ભોજન વિગેરે (સુખેધી) ભોગવ ! એમ કહેતાં તે દીક્ષા લેનાર પેરાચ્ચથી રંગાયેલો હોવાથી બોલે, કેં હે અંધો ! હું આ ભોજન વિગેરેથી હવે શું કરીશ ? મેં આ સંસારમાં ભમતાં અનેકવાર ભોગવ્યું, તો પણ તૃપ્તિ ન થઈ, તો હમણાં આ ભવમાં શું થવાનું છે ? એ પ્રમાણે વિચારતા કેટલાક પુરૂષો સંસાર સ્વભાવને જાણનારા દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈને માળાપ તથા ણીજાં સગાંને તથા ધન ધાન્ય હિરણ્ય બે પગવાળાં દાસ દાસી તથા ચાર પગવાળાં ચતુર્થ વિગેરેને છોડવામાં (ચિંહ માફક) વીર માફક આચરણ કરનારા બનીને ચોચ રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તત્પર થયેલા હોય છે, અને હિંસા ત્યાગી વિહિંસ (દયાળુ) તથા શોભન વ્રત ધારણ કરીને ગુન્નત બનેલા છે, તથા કંદ્રિયો દમીને દાંત છે, આત્મ નિર્માળ વર્તન કરનારા છે. આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે:—

સમણા મવિસ્સામો અળગારા અર્કિચળા
અપુત્તા અપસુગા અવિહિંસગા સુચ્ચયા દંતા પરદત્ત
ઓઢ્ઢણો પાવં કમ્મં ન કરેહસામો સહુટ્ટાણ ॥

અમે આગાર (ઘર) રહિત અળગાર થઈશું; તેમ, અર્કિચળ અપુત્ર અપ્રમૃત (સ્ત્રી વિનાના) દયાળુ સારા વ્રત-ધારી, કંદ્રિ દમન કરનારા ગોચરીથી નિર્વીહ કરનારા બનીને

પાપ કર્મ નહીં કરશું. એમ જાણીને દીક્ષા લે છે. (સુગમ સૂત્ર હોવાથી દીક્ષા નથી.) આ પ્રમાણે પ્રથમ સિંહ જેવા બની દીક્ષા લે છે, અને પછી દીન (રાંઠ), શીયાળીયા જેવા વિહાર કરવામાં ઢીલા બનીને ત્યાગેલા ભોગોને પાછા ગ્રહણ કરી પતિત થયેલાને તું જો. પ્રથમ તેઓ દીક્ષા લે છે, અને પછી પાપના ઉદયથી દીક્ષા મુકી દે છે. (શુદ્ધ પોતાના શિષ્યને સ્થિર કરવા શિથિળતાનો આવો દષ્ટાંત આપેલ છે.)

પ્ર:—તેઓ શા માટે દીન થાય છે ?

ઉ:—તેઓ ઇદ્રિયોના વિષયો તથા કષાયોથી ખર વશ થવાથી વશાત્ છે, તેવા શિથિલને કર્મનો બંધ થાય છે. તે કહે છે:—

સોચંદિય વસદેગં મંતે ! કહ કમ્મ પગહીઓ
વંધઈ ? મોયમા ! આઝઅ વજ્જા ઓ સત્તકમ્મ પમ-
હીઓ જાવ અણુપરિ અટ્ટઈ, કોહ વસદેગં મંતે !
જીવે એવં ચેવ ॥

ગોતમનો પ્રશ્ન:—હે ભગવન ! કાનને વશ થઈને
શુદ્ધ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓ બાંધે ?

ઉ:—આયુ છોડીને સાત.

પ્ર:—કોઈને વશ થઈને કેટલી ?

ઉ:—એજ પ્રમાણે.

આ પ્રમાણે માન વિગેરેમાં પણ સમ જવું, વળી તે ઢીલા

સાધુઓ પરીસહ ઉપસર્ગ આવતાં કાતર બને છે, અથવા વિપયના રસીઆ કાતર (ખીકણ) બને છે.

પ્ર૦—તેઓ કોણ છે ? અને શું કરે છે ?

ઉ૦—તેઓ દીલા મનવાળા બનીને વ્રતોના વિધ્વંસક બને છે, આવું અઢાર હજાર શીલાંગવાળું ગ્રહાચર્ય કોણ ધારી શકે ! આવું વિચારીને દ્રવ્ય લિંગ અથવા લાવલિંગ ત્યજીને જીવોના વિરાધક બને છે, તે લિંગ ત્યજેલાનું પછી શું થાય છે તે કહે છે. (અધનો અર્થ પછી છે) કેટલાક વ્રત લઈને ભાંગી નાંખે છે, તેમને (પાપના ઉદયથી) વખતે અંતર્મુહુર્તમાંજ મરણ આવે છે, કેટલાકની પાપરૂપ નિંદા થાય છે, પોતાના સાધુ કે જીજ્ઞ સાધુઓમાં તેની અપદ્ધીર્તિ થાય છે, તે કહે છે. તે આ પતિત સાધુ મસા-જુના લાકડા જેવો ભોગનો અભિલાષી દીલા લે છે, અને મુંઝી દે છે માટે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો, કારણકે તેને અકર્તવ્યનું લાભ નથી ! કનું છે કે—

परलोक विरुद्धानि, कुवार्णं दूरतस्त्यजेत् ॥

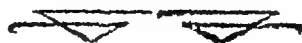
આત્માને યો ન સમ્પત્તે, સોડન્યસ્મૈ સ્યાત્ કથંહિતઃ

॥૨॥

જે પરલોક વિરુદ્ધ અનુન્ય કરે છે, તેને કંઈથી નવજોયા, જે આત્માને આસ્થિમાં સ્થિર નથી રાખતો, તે જીજ્ઞને હિતકારક દેવી દીને મળ્ય ? વિગેરે સમજવું.

અથવા સૂત્ર વડેજ તેની અશ્લાઘા ખતાવવા કહે છે, તે આ સાધુ ખનીને વિવિધ રીતે ભમતો સાધુપણથી બ્રહ્મ થયલો છે. વીખ્સા () વડે અત્યંત જુગુપ્સા (નિંદા) ખતાવે છે. વળી, (ગુરુ શિષ્યને કહે છે.) તમે જુઓ. કર્મની પ્રબળતા કેવી છે ? કે, જેમનું નશીબ કુટેલું છે, તેવા ઉચ્ચતવિહારી (ઉત્તમ સાધુ) સાથે રહેવા છતાં પણ, હજી તેઓ શિથિળ વિહાર ખની રહ્યાં છે, તથા સંયમ અનુષ્ઠાન વડે વિનયશીળ ખનેલા સાથે રહીને તેઓ નિર્દય ખનેલા પાપ અનુષ્ઠાન કરનારા છે, તથા વિરત સાથે અવિરત, દ્રવ્ય, ભૂત સાથે અદ્રવ્ય ભૂત પાપનાં કલાં-કથી અંકિત થવાથી એવા ઉત્તમ સાધુઓ સાથે વસતાં પણ સુધરતા નથી. (અર્થાત્ જગત્માં સારા સાધુઓ નજરે જોવા છતાં પણ, ઢીલા સાધુ સુધરતા નથી.) આવા ઢીલા સાધુને જાણીને શું કરવું ? તે કહે છે:—હે સાધુ ! તું પાંડિત છે. જ્ઞાત જ્ઞેય છે, મર્યાદામાં રહેલ મેઘાવી છે, વિષય સુખની તૃપ્તિ તેં દૂર કરી છે, તથા તું વીર હોવાથી કર્મ વિહારણ કરવામાં શક્તિવાન છે, તેથી સર્વજ્ઞપ્રાણીત ઉપદેશના અનુસારે સર્વદા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તજે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિ કહે છે:—

ધૂત અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

શ્રુત અધ્યયન પાંચમ ઉદ્દેશો.

ચોથો ઠગીને પાંચમો કહે છે. તેનો આ સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં કર્મ દૂર કરવા તથા ગૌરવ ઓડવાનું જનારું; અને તે કર્મ વિધૂતન ઉપસર્ગ વિધૂતન વિના સંપૂર્ણ ભાવને અનુભવનું નથી; તથા સત્કાર પુરસ્કાર રૂપ સન્માનના વિધૂતન વિના ગૌરવ ત્રિકની વિધૂતના સંપૂર્ણતાને ન પામે; ચોથી ઉપસર્ગ સન્માનને વિધૂતન કરવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે—આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે. અસ્થાવિતાદિ ગુણ યુક્ત ઉચ્ચાર્યું તે કહે છે:—

સેમિહેલુ વાગિહંતરેલુવા ગામેસુવા ગામંતરે-
સુવા નગરેલુવા નગરંતરેલુવા જળવર્ગેસુવા જળવર્ધ-
તરેલુવા ગામનયરંતરેવા ગામજળવર્ધંતરેવા નયર-
જળવર્ધંતરેવા સંતેગદ્યા જળા લૂતગા ભવંતિ અદ્ધ-
વા જ્ઞાત્યા જુસંતિ તે જ્ઞાતે પુદ્ધે ધીરો અહિવાસણ,
ઓળ સમિય દંસણે, દયં લોગત્તમ જાણિજ્ઞા પાર્ણ
પટ્ટીણં દાહિણં ઉદીણં આહકલ્લે, વિભણ કિદ્દેવંયવી,
સે ઉદ્દિણુવા અણુદ્દિણુવા ગુમ્મહનસાણુ પદે-
ચણ સંતિ વિરહં ઉવમમં નિવ્વાણં નોયં અજ્ઞવિયં
સદ્ધવિયં ત્થાપવિયં અગદ્ધવત્તિયં ત્થાપેધિં પાણાણં

સવ્વેસિં મૂ યાણંસવ્વેસિં સત્તાણં સવ્વેસિં જીવાણં
અણુવીઙ્ઠ મિત્તલુ ધમ્મ માઙ્ગિક્કલ્લા (સૂ. ૧૯૪)

તે પાંડિત મેધાવી નિષ્ઠિત અર્થવાળો વીર સાધુ સદા
સર્વજ્ઞ પ્રણીત ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તનારો ગૌરવત્રિકથી અપ્ર-
તિબદ્ધ નિર્મામ નિષ્ક્રિયન નિરાશ એકાકી વિહારપણે
(અનકલ્પી જેવો) ગામ ગામ વિચરતો ક્ષુદ્ર તીર્થંચ નર,
દેવે કરેલા ઉપસર્ગ પરિસહિથી દુઃખના સ્પર્શો લોગવતો
છતાં નિર્જનનો અર્થો ણનીને સારી રીતે સહન કરે.

પ્ર. — કઈ જગ્યાએ તેને તેવા પરિસહ ઉપસર્ગો દુઃખ
દે ? તે કહે છે. આહાર વિગેરે માટે ઘરમાં જતાં (ઉંચ
નીચ મધ્યમ જાતિનાં ઘરો હોય માટે બહુ વચન સૂત્રમાં
છે) તથા ઘરોના વચમાં જતાં તથા (બુદ્ધિ વિગેરે ગુણોને
ખાઈ જાય તે ગામ) ગામમાં ગામાંતરમાં તથા કર વિનાનાં
નગરોમાં અથવા આંતરાળે જતાં થાય છે, તથા જ્યાં લોકોને
રહેવાનાં રથાન તે જનપદ છે, તે અવતિ (માળવો) વિગેરે
છે, તે દેશો સાધુને વિહાર યોગ્ય રૂપા દેશ છે (તે આર્થ
દેશ છે બાકીના ૩૧૯૭૪ા અનાર્થ છે.) નીચે ટીપણમાં
ખીજ સૂત્રનો પાઠ મુક્યો છે.

પુરચ્છિમ્મણ કપ્પહ નિગ્ગંથાણવા નિગ્ગંથીણવા
જાવ નગહાઓ ઉત્તર, દક્ષિણેણં કપ્પહ નિગ્ગંથા-
ણવા નિગ્ગંથીણ વા જાવ કોસંભીઓ ઉત્તર પચ્છિ-

મેણં જાવ શુળા વિસઓ, ઉત્તરેણં જાવ કુળાલા
વિસઓ, તાવ આરિણ સ્વિત્તે નોકપ્પહત્તો ઘાહિંત્તિ,
અસ્થાં ચ આર્યભૂમિકાયાં સાર્દ્ધં પંચવિશતિર્જન-
પદા ધર્મક્ષેત્રાણ્યર્હં દુભિરુક્તાનિ ॥

તે સમયે સાધુઓને વિચરવા યોગ્ય ક્ષેત્રની યાંધાયત્રી
હદ નીચે પ્રમાણે હતી.

પૂર્વ દિશામાં સાધુ સાધ્વીને મગધ દેશ સુધી વિચરવું
કર્યે, દક્ષિણમાં કોશાંબી, પશ્ચિમમાં શુણા દેશ સુધી અને
ઉત્તરમાં જલ કુણાલા દેશ સુધી આર્ય ક્ષેત્ર છે, તેની
બહાર જવું સાધુ સાધ્વીને ન કર્યે, ઉપર જતાવેલ હદમાં
આર્ય ભૂમિમાં રખા દેશ છે, તે જિનેશ્વર ધર્મ ક્ષેત્ર
તરીકે વર્ણવ્યા છે.

તે દેશોની વચમાંના ભાગમાં સાધુ વિચરે, અથવા
ગામ નગરના આંતરણે અથવા ગામ દેશના વચમાં તેજ
પ્રમાણે નગર દેશના વચમાં અથવા ઉદ્યાનમાં અથવા તેના
આંતરે વિચરનાં અથવા જતાં આવતાં અથવા તે બિંદુને
ગામ વિગેરેમાં રહેતાં કાયોદ્યગ વિગેરે કરતાં હેતુકાક ખાપ
રૂપ કાળાશયી મહિન આનંદરાજાગા જે માણુએ ભૂક
(હિંમક) હોય; તે માણુને દુઃખ દે છે. (ચાર ગતિમાં
ભગના જીવેમા) સાધુને નારી દુઃખ દેવાને અગત્ય છે.
નિર્ગંધ અને ચેતનો ઉપરમાં કાંઈક વાર આવ; તેની

મનુષ્યોથીજ પ્રાપ્ત સાધુને ઉપસર્ગ થાય છે. માટે, જન (માણસ) શબ્દ લીધો છે. અથવા, જોઓ જન્મે; તે જન છે, અને તેથી જન શબ્દનો અર્થ તિર્યચ નર, અને અમર લીધો છે. એટલે, સાધુઓને વિહાર વિગેરેમાં આ ત્રણે અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ એક અથવા બંને પ્રકારે ઉપસર્ગ કરે છે, તેમાં દેવતાના ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારના છે. (૧) હાસ્યથી. (૨) દ્વેષથી. (૩) વિમર્શથી. (૪) પ્રથક્ વિમાત્ર ()થી છે. તેમાં પ્રથમનો ક્રીડામાં તત્પર કોઈ વ્યંતર દેવ હાસ્યથીજ વિવિધ ઉપસર્ગોને કરે. જેમકે—લિક્ષા માટે આવેલા નાના સાધુઓએ લિક્ષાના લાલને માટે પલલ () વિકટ તર્પણ () વિગેરેથી યાચતા વ્યંતરને મળ્યા. પછી, લિક્ષા પ્રાપ્ત થયા પછી તેણે તે ચીજો માગી; તેથી, તે વ્યંતરને ખુશી કરવા ક્યાંયથી તે ચીજ લાવીને તેમણે આપી. તે વ્યંતરે પણ ક્રીડામાંજ તે નાના સાધુઓ ક્ષીણા () માફક બતાવ્યા.

(૨) દ્વેષથી ભગવાન મહાવીરને મહા મહિનામાં ખરી ઠંડમાં તાપસીનું રૂપ ધારીને વ્યંતરીએ પોતાના ચોટલામાં ઝાડની છાલનું વસ્ત્ર પાણીથી ભીંજીને તેના વડે પાણીનો ઠંડો છંટકાવ કર્યો. (૩) વિમર્શથી આ સાધુ ધર્મમાં દૃઢ છે કે નહિ? તે જોવા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપ-

સર્ગોથી પરીક્ષા કરે તે ખતાવે છે. જેમકે—સંવિશ સાધુની ભક્તિ બનેલી કોઈ વ્યંતરીએ સ્ત્રીનો વેપ ધારીને ઉલ્લાસ દેવળમાં ખેલેલા સાધુને અનુકૂળ ઉપસર્ગોથી ચલાયમાન કરવા ધાર્યું; પણ તે ચલાયમાન ન થવાથી આ દૃઢ ધર્મી છે. જેમ જાણીને ભક્તિથી વાંધા. (૪) જુદી જુદી રીતે હાસ્યથી, દ્વેષથી કે, વિમર્શથી કોઈ પણ એકથી પરીક્ષા કરે. જેમકે—ભગવાન મહાત્મીરને સંગમ નામના એકજ દેવતાએ વિમર્શથી શરૂ કર્યો; અને દ્વેષથી પરિપક્વ પુરા કર્યો. એટલે, આ ઉપસર્ગમાં પ્રારંભ અને અંત જુદી જુદી રીતે થાય છે.

માણસથી પણ સાધુને ચાર પ્રકારે ઉપસર્ગ થાય છે. (૧) હાસ્યથી (૨) દ્વેષથી, (૩) વિમર્શથી, (૪) કુશીળતાના સેવન માટે. તેમાં હાસ્યથી દેવસેનાગણીકાએ નાના સુવક સાધુને કુન્સર્ગે દોરવા સતાવ્યો; ત્યારે સાધુએ હાંડથી તાડના કરી, વેશ્યાએ રાત્ર પાસે કબીયાદી કરી. નાના સાધુને જાત્રાએ જોડાવ્યો. સુવકે શ્રીગૃહનાં દણંતથી સમન્તવ્યો કે, હો રાજન! તારા ખતનો કુટે; તો તું શું કરે? હો શિક્ષા દર્શ. સાધુએ ઠણું કે:—તેની રીતે મેં ધણી સમન્તવી કે, સાધુજાતું ધન નિર્માણ સીધું છે. માટે તું હર આ. પણ તેને કોઈ રીતે ન માન્યું. માટે, જ્યાં સિદ્ધિ કરવી પડી છે. (૨) દ્વેષથી સમન્તવિ ના-

રાએ ગજસુકુમારને માથા ઉપર બાળતા અંગારા ભર્યા. (૩) વિમર્શથી આણુક્ય મંત્રીની પ્રેરણાથી અંદ્રગુપ્ત રાજાએ ધર્મની પરીક્ષા કરવા પોતાની રાણીઓ પાસે ધર્મ સંભળાવતા સાધુને ઉપસર્ગ કરાવ્યો. સાધુએ પણ બીજો કોઈ ઉપાય છેવટ સુધી ન જોવાથી થોડી તાડનાથી દૂર કરી, રાણીઓએ ફરીયાદ કરી. સાધુએ રાજના ભંડારનો દાખલો આપી રાજને પ્રતિજોધ્યો. (૪) કોઈ દુરાચાર માટે પ્રાર્થના કરે. જેમકે—ધર્મ્યાણુ શેઠના ઘરમાં ધણીના અભાવમાં કોઈ પણ સંજોગથી ત્યાં એક સાધુ રાત રહ્યો. તેમને ચાર જુવાન સ્ત્રીઓએ ધણીના અભાવે વારાફરતી તેમને આખી રાત પજવ્યા; પણ, દરેક પહોરમાં તે ન લોભાતાં મેરૂ પર્વત માફક નિશ્ચળ રહ્યા. તિર્યંચના પણ ભય, દ્વેષ, આહાર. અને બાળક રક્ષણના માટે ચાર પ્રકારેજ ઉપસર્ગ છે. (૧) ભયથી સાપ વિગેરે ચમકીને કરડે છે. દ્વેષથી ભગવાન મહાવીરને અંડકોશીએ ઉપસર્ગ કર્યો. આહાર માટે સિંહ વાઘ વિગેરે મારે છે. અને અપત્ય રક્ષણ માટે કાકી () વિગેરે પીડે છે.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ઉપસર્ગ કરવાથી (ઉપર બતાવેલા અર્થ પ્રમાણે જનો સાધુઓના લૂપક (દુઃખ દેનારા) છે.

અથવા તેવા તેવા ગામ વિગેરે સ્થાનમાં જતાં દુઃખના રૂપેશો આત્માને પીડનારા થાય છે. તે ચાર પ્રકારના છે.

જેમકે આંખમાં કણુ વિગેરે પડવાથી ઘટ્ટનતા થાય છે. અને લમેલની મૂર્છા વિગેરેથી પતનતા (પડવું) થાય છે. વાયુ વિગેરેથી સ્તંભનતા (રોકાણ) થાય છે અને તાળવા વિગેરેમાં અંગુળી વિગેરે ઘાલવાથી શ્લેષ્મણતા () થાય છે.

અથવા વાત પિત્ત શ્લેષ્મ વિગેરેના ક્ષોભથી કડવા સ્પર્શો થાય છે. અથવા નિષ્કિંચનપણાથી તૃણ સ્પર્શ ડાંસ મચ્છર તથા હંડ તાપ વિગેરેના ખીડાદ્ય સ્પર્શો કોઈ વખત થાય છે.

તેવા કોઈ પણ પરીસહો આવે તો તેના દુઃખના સ્પર્શોથી સાધુ પોતે ધીર જનીને સહન કરે. મનમાં ચિંતવે, કે આથી પણ વધારે દુઃખો નારકી વિગેરેમાં કર્મના અવધ્યપણાથી ણાંધેલાં ઉદયમાં આવતાં પછી પણ ભોગવવાનાં રહેશે, માટે હમણાંજ ભોગવવાં હીક છે, એમ વિચારી સહે.

કેવો મુની સહન કરે ? ઉ-કહે છે.

અથવા ઉપર જતાવેલ સાધુ પોતાના ઉત્તમ ગુણોથી પરીસહો સહીને પોતાનોજ રક્ષક છે. એમ નહીં પણ ગુણોધ વડે જીવતઓનો પણ રક્ષક છે. તે જતાવે છે. ઓજઃ એકલો ત્રાગ વિગેરેથી સ્થિત સારી રીતે દર્શનને પામેલો તે સમિત દર્શન છે અથવા સમ્યગ્દષ્ટિ છે, અથવા ઉપશમને પામેલા, દર્શનવાળો, અર્થાત્ દષ્ટિ તે જ્ઞાન છે. તે સમિત દર્શન છે. એટલે ઉપશાંતિ અધ્યવસાયવાળો જાણવો.

અથવા સમતાને પામેલા દર્શનવાળો અર્થ દૃષ્ટિ લેતાં સમદૃષ્ટિ નાણુવો એટલે એવા ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરનાર સાધુ પરીસહોને સહે અથવા (પછીના ક્રીયાપદ સાથે સંબંધ લેતાં) તે ધર્મને કહે.

પ્ર૦—શું આલંબન લઈને ?

ઉ૦—કહે છે. તે જંતુચોક (જીવમાત્ર) ઉપર દ્રવ્યથી દયા નાણીને ધર્મ કહે. (કે એ જીવો કોઈપણ રીતે તરો) ક્ષેત્રથી પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર તથા ણીજ પણ દીશાના વિભાગોમાં (બધી જગ્યાએ) નોંધને સર્વત્ર દયા કરતો તે સાધુ ધર્મ ઉપદેશ કરે છે. કાળથી આખી જીવંતી સુધી દયા પાળે છે. ભાવથી રાગદ્વેષ ત્યાગીને મધ્યસ્થ પણ ધર્મ કહે છે.

પ્ર૦—કેવી રીતે કહે ?

ઉ૦—બધા જીવો દુઃખના દ્રેષી સુખના આહવાના પોતાના આત્માની માફક સદા નાણી લેવા કહ્યું છે કે—

न तत्परस्य संदध्यात्, प्रतिकूलं यदात्मनः ।

एष सङ्ग्राहिको धर्मः, कामादन्यः प्रवर्त्तते ॥૧॥

જે પોતાને ગમતું નથી, તેવું બીજાને ન કરવું. એજ સંગ્રાહિક (સાર રૂપ) ધર્મ છે. તે કામ (ઇચ્છાઓ)થી બુદ્ધિ પ્રવર્તે છે. (પોતે દુઃખ ભોગવીને પણ બીજાને સુખ આપવું) વિગેરે છે. તે પ્રમાણે ધર્મને કહેતાં પોતે પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવના ભેદો વડે અથવા આક્ષેપણી વિગેરે ચાર

પ્રકારની કથાઓ વડે પોતે પણ જીવ હિંસા જુદા ચોરી કુસંગ પરિચિત અને રાત્રી લોજન વિગેરે અકાર્યથી હર નહીં ધર્મ પાળે.

અથવા આ પુરુષ કોણ છે ? કયા દેવને માને છે ? તેનો અભિપ્રાય કેવો છે ? અથવા અભિપ્રાય વિનાનો છે ? એવું બધું વિચારીને સાંભળનારની યોગ્યતા પ્રમાણે મતો તથા સંયમ અનુષ્ઠાનનું ફળ બતાવે.

પ્ર—આવો ધર્મ કોણ કહે ?

ઉ—વેદ (જેન આગમ) જાણનારે હોય તે. આ સંખ-ધર્માં નાગાર્જુનીયા આ પ્રમાણે કહે છે.

જે સ્વલ્પ સમયે યદુસ્તુષ્ણ વજ્રહાગમે આહરણ-દ્વિવકુસલે ધમ્મકહાલદ્વિસમ્પન્ને સ્વેત્તં કાલં પુરિસં સમાસજ્જ કેઽયં પુરિસે કં વા દરિસણમભિસમ્પન્નો ? एवं गुणजाइए पभू धम्मस्स आव वित्तए ”

જે નિશ્ચયે સાધુ બહુશ્રુત આગમનો જાણ દૃષ્ટાંત હેતુ બતાવવામાં કુદ્રણ ધર્મ કથાની લખિવાળો દ્વેષકાળ પુરુષ એ બધાનો વિચાર કરે કે આ પુરુષ કોણ છે. તેનું મંતવ્ય શું છે. એ પ્રમાણે શુભોની જાતિઓદ્ધુક્ત હોય તેજ ધર્મ કહેવાને સમર્થ છે.

પ્ર૦—તે દેવા નિમિત્તોમાં ધર્મ કહે ?

ઉ૦—તે આગમનો જાણુ પોતાના તથા બીજા મતના સિદ્ધાંતને જાણનારો લાવઉંથાન વડે ઉઠેલા સાધુઓમાં ધર્મ કહે. (વા શબ્દનો સંબંધ બીજા પક્ષનો પ્રકાશ કરે છે.) એટલે પાર્શ્વનાથ સંગવાનના મોક્ષ ગયા પછી પણ તેમના સાધુઓ તે સમયના રિવાજ પ્રમાણે ચાર મહાવ્રત પાળતા વિચરે, તેમને સમય બદલાતાં મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં રહેલ ગણધરો પાંચ મહાવ્રતનો ધર્મ બતાવે (જેમ કેશી ગણધરના શિષ્યોને ગૌતમ સ્વામિના શિષ્યોનો મેળાપ થયો, અને બંનેમાં શંકા થતાં બંનેના ગુરુઓ ભેગા થતાં ગૌતમ સ્વામિએ કેશી ગણધરને પાંચ મહાવ્રતનો ધર્મ સમજાવ્યો. અને તેમણે સ્વીકાર્યો.)

અથવા પોતાના શિષ્યો જેઓ વિનયથી સાંભળવા ઉભા થયા હોય તેમને નવું તત્વ જાણવા માટે ધર્મ સંભળાવે, અથવા દીક્ષા ન લીધેલા શ્રાવક વિગેરે જેઓ ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા બની ગુરુ વિગેરેની સેવા (વૈયાવચ્ચ) કરતા હોય; તેમને સંસારથી પાર ઉતારવા ગુરુ ધર્મ કહે છે:—

પ્ર:—કેવો ધર્મ કહે ?

ઉ:—શમન (શાંતિ અર્હિંસા) તેવા જીવ દયાના ધર્મને કહે; તથા જીવ રક્ષા કરવા વિરતિ સમજાવે. આ વિરતિના સૂચનથી જીવ વિગેરેની વિરતિ જાણવી એટલે, પાંચ મહાવ્રત સમજાવે; તથા ઉપશમ ક્રોધના જયનું સ્વ-

રૂપ બતાવે; તેથી ઉત્તર ગુણોનેા પણ ઉપદેશ કરે એમ જાણવું; તથા નિર્વૃત્તિ (નિર્વાણ) મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે. કે, મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ બંનેના પાળવાથી આ લોકમાં બહુ માન, અપૂર્વ શાંતિ, અને પર જન્મમાં સ્વર્ગનું સુખ, અને છેવટે મોક્ષ મળે છે.

તથા શોચ એટલે બધી ઉપાધીથી રહિત પવિત્રપ્રતનું ધારવું; તથા માયાની વડે ત્યાગવાથી આર્જવ છે, તથા માન સ્તબ્ધ પણ ત્યાગવાથી ક્રોધમળતા છે. તથા બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથ ત્યાગવાથી લાઘવ છે, તે કેવી રીતે કહે છે. તે બતાવે છે યથાવસ્થિત વસ્તુ જેવી રીતે આગમમાં કહી હોય તેવી રીતે ચોક્કસ વાત વિના કહે છે.

પ્ર:—કેને કહે છે ?

ઉ:—દશ પ્રકારના પ્રાણને ધારનારા પ્રાણીઓ તે આમાન્યથી સંજી પચે દ્રિયોને કહે છે. તથા સુક્તિ ગમન ચોગ્ય જે જાગ્યપણે જન (રહેલા) છે, તેમને કહે છે. તથા સંયમ જીવિત વડે જીવે છે. અને જીવવાની ઇચ્છાવાળા જીવે છે. તથા તિર્યંચ નર, અમર, જેઓ ચારમાં દુઃખ પામતા રહેલા છે. અને દયાને પાત્ર છે, તેવા બધા સત્વોને ધર્મ કહે છે, અથવા પ્રાણી જન જીવ સત્ત્વ એ વ્યારે એક અર્થવાળા છે. તેવા જીવોને તેમની ચોગ્યતા પ્રમાણે શાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારનો ધર્મ પૂર્વે બતાવેલા છે, તે કહે છે. અને

શાંતિ વિગેરે પદોમાં બતાવેલ તત્ત્વને વિચારીને સ્વ અને
પરના ઉપકાર માટે ભિક્ષુ જે ધર્મ કથાની લબ્ધિવાળો હોય
તે કહે છે. અને તે ધર્મ જેવી રીતે કહે છે, તે બતાવે છે.

અણુવીહ ભિક્ષુ ધમ્મ માહક્કવમાણે નો અ-
ત્તાણં આસાહજ્ઞા નો પરં આસાહજ્ઞા નો અન્નં પા-
ણાં, ભૂયાં જીવાં સત્તાં આસાહજ્ઞા, સે અણ-
સાયણે અણાસાયમાણે વજ્જમાણાણં પાણાણ ભૂયા-
ણં જીવાણં સત્તાણં જહાસે દીવે અસંદીણે એવં સે
ભવં સરણં મહા સુણી, એવંસે ઉટ્ટિયે ઠિયપ્પા અ-
ણિહે અચલે ચલે અબહિલ્લેસે પરિવ્વણે સંકલાય પે-
સલં ધમ્મં દિટ્ઠિમં પરિનિવ્વુડે, તમ્હા સંગંતિ પાસહ્મ
ગંથેહિં ગઢિયા નરા વિસન્ના કામક્રતા તમ્હા લૂહ-
ઓ નો પરિવિત્તસિજ્ઞા, જહિસમે આરંભા સવ્વઓ
સવ્વપ્પયાણે સુપરિન્નાયા ભવંતિ જોસિમે લૂસિણો
નો પરિવિત્ત સંતિ, સેવંતા કોહંચ માણંચ માયંચ
લોભંચ એસતુદં વિગ્રાહિણે તિવંમિ (સૂ. ૧૨૫)

તે મુમુક્ષુ ભિક્ષુ-ધર્મને પૂર્વા પર વિચાર કરીને, અથવા
સાંભળનાર પુરૂષની પૂર્વા પર સ્થિતિ વિચારી જેને જેણું
કથન થોડું હોય; તેવો ધર્મ તેને કહે છે. (આ ઉપસર્ગ
મર્યાદાના અર્થમાં છે તેથી,) મર્યાદા વડે સમ્યક્ દર્શન

વિગેરેનું જેવું અનુધાન હોય; તેથી શાતના (વિરુદ્ધ) કરતાં અશાતના થાય છે માટે, તેવી આશાતનાથી આત્માને દોષિત ન કરે. અર્થાત્ જેમ આશાતના ન થાય; તેમ ધર્મ કહે; અથવા આત્માની આશાતના જે પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી તથા ભાવથી. દ્રવ્યથી જેમ, આહાર ઉપકરણ વિગેરે દ્રવ્યની કાલ અતિ પાતાદિ સંબંધી આશાતના (બાધા) ન થાય; તેમ કહે. (લોકોને જન્મવાનો વખત હોય; તેટલી મોટી વાર સુધી કયા કહે; તો, લોકોને શરમથી ન ઉઠતાં જન્મતાં અંતરાય થાય; અથવા શિષ્યોને ગોચરી લાવતાં વહેંચતાં મોડું થતાં, પોતાને તથા બાળવૃદ્ધ તપસ્વી માંદાને કાળ ઉદ્વંધતાં બાધા થાય) તે આહાર વિગેરે દ્રવ્યની બાધાથી ચોતાના શરીરને પણ ખીડા થાય; તેથી ભાવ મલિન થતાં ભાવાશાતના પણ થાય; અથવા કહેતાં ગાત્ર ભંગ રૂપ ભાવ આશાતના ન થાય; તેમ કહે; તથા સાંભળનારની હીલના (નિંદા) ન કરે; કે, સાંભળનારને ક્રોધ ચડતાં આહાર ઉપકરણ અથવા સાધુના શરીરની દોષ પણ રીતે ખીડા કરવામાં તત્પર થાય તેમ કયા ન કરે, એવીજ સાંભળનારની આશાતના વર્ણને ધર્મ કહે, અથવા અન્ય પ્રાણી ભૂત જીવ સત્યોને બાધા ન કરે, તે સુનિ ચોતાની મેળે ચોતાનો રક્ષક હોવાથી અનાશાતક છે. તેમ બીજાને ક્રોધી ન બનાવવાથી ચોતે બીજાની આશાતના કરતો નથી. તેમ

કોઈ આશાતના કરે તો તેની અનુમોદના ન કરતો (બીજા) મરાતા પ્રાણીઓ ભૂતો જીવો સત્વોને પોતાના તરફથી કે પારકા તરફથી ખીડા ન થાય તેવો ધર્મ કહે. જેમકે કોઈ દૈાકિક કુપ્રાવચનિક પાસત્યા વગેરેને દાન આપવાની પ્રશંસા કરે, અથવા કુવા તળાવ બનાવવાની પ્રશંસા કરે તો પૃથ્વી-કાય વિગેરેને દુઃખ થાય, તેનો દોષ સાધુને લાગે, તથા તે દાનની નિંદા કરે તો તે બીજા જીવોને દાન ન મલવાથી સાધુને અંતરાય ક્રમ બંધાવાનો વિપાક લોગવવો પડે. કહ્યું છે કે—

જે હ દાણં પસંસંતિ, વહમિચ્છંતિ પાણિણં ।

જે હ ણં પહિસેહિંતિ, વિત્તિચ્છેઅં કરિંતિ તે ॥ ૧ ॥

જેઓ સાધુ થઇને અસાધુના દાનની પ્રશંસા કરે છે. તે સાવધ હોવાથી સાધુઓને પ્રાણીઓના વધનો દોષ લાગે છે. અને તે દાનની નિંદા કરે તો દાન લેનારની વૃત્તિને દેહ કરે છે.

તેથી તે દાન તથા કુવા તળાવ સંબંધી વિધિ નિષેધમાં મધ્યસ્થ ભાવ રાખીને યથાવસ્થિત શુદ્ધ દાનની પ્રદ્ધ-પણા કરે, તથા સાવધ અનુદાનનું સ્વરૂપ બતાવે, (કે આ યાપ ન કરવાં જોઈએ.) આ પ્રમાણે ઉપયોગ રાખી બોલનારો સાધુ બને દોષને ત્યાગનારો જીવોને આશ્વાસ ભૂમિ આપનારો થાય છે. આ બાબતને દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે.

કે પૂર્વે જતાવેલ અસંદીન દ્વીપ (ભરતીના પાણીથી ન ડુબતો) શરણુ રૂપ થાય છે. તેમ આ મહાસુની જીવોના રક્ષણનો ઉપાય જતાવવાથી મરનારા જીવોની રક્ષા કરનાર તથા મારનાર હિંસકને તેના પાપી વિચારથી જથાવવાથી વિશિષ્ટ ગુણુ સ્થાન મેળવવાથી શરણુ લેવા યોગ્ય થાય છે. તે કહે છે. પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વિધિએ જે ધર્મ કથાને કહે, તે કેટલાક જીવોને દીક્ષા અપાવે છે. કેટલાને શ્રાવકો બનાવે છે. કેટલાકને સમ્યગ્ દર્શનવાળા કરે છે, અને કેટલાકને મિથ્યાત્વથી હટાવી ભદ્ર પરિણામવાળા બનાવે છે.

પ્ર-કેવા ગુણુવાળો આ સાધુ દ્વીપ માફક શરણુ યોગ્ય થાય છે ? ઉ. હવે પછી કહેવાતા જાવ ઉત્થાનવડે સંયમ અનુષ્ઠાન કરતો ઉત્કૃષ્ઠથી તૈયાર હોય; તથા જ્ઞાનાદિક રૂપ ત્રોક્ષના માર્ગમાં સ્થિત હોય તથા સ્નેહ રહિત હોય, તથા નાગદેવ છોડવાથી અપ્રતિજ્ઞાદ્દ હોય, તથા પરિસહ ઉપસંગમાં વ્યક્તિમાન ન થાય, માટે અચળ છે. અને એક જગ્યાએ ચડી ન રહેતાં યોગ્ય વિહાર કરવાથી ચલ પણ છે તથા સંયમથી જેની લેદયા (અધ્યવસાય) જહાર ન હોય, તે અઘણિલેશ્યાવાળો કહેવાય. એવો સુની જમી રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે. પણ કોઈ જગ્યાએ ફસાય નહિ, પ્ર. તે આગાટે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે ' મંરવ્યાય' એટલે જીવન ધર્મને વિચારી અવિષરીત દર્શન (દષ્ટિ)વાળો થાય, અથવા

સહનુષ્ઠાનરૂપ દૃષ્ટિવાળો (દૃષ્ટિમાન) બને, અને તેનું કારણ તેના કષાયો કાંતો શાંત હોય છે, કાં તો ક્ષય હોય છે, તેથી પોતે પરિનિવૃત્ત શીતીભૂત (ઠંડા સ્વભાવનો) છે, પણ તેવા ગુણુવાળો ન હોય, તે મિથ્યા દૃષ્ટિ જીવ પેશલ ધર્મને પામતો નથી, તે બતાવે છે, (ઇતિ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે) જેથી મિથ્યા દૃષ્ટિનું વિપરીત દર્શન હોવાથી સંગ (પ્રેમ)વાળો મોક્ષમાં ન જાય, તેથી તેના માતા પિતા પુત્ર સ્ત્રી સંગ્રાધી અથવા ધન ધાન્ય વિગેરેથી થતા સંગ વિષાક ને તમે જુઓ ! વિવેકથી હૃદયમાં વિચારો, ! સૂત્રથીજ સંગ કહે છે, તે સંગવાળા નરો બાહ્ય અવ્યંતર ગ્રંથથી ગુથાયેલા ગદ્દ થયેલા ગ્રંથના સંગમાં ઇચ્છિત ન થતાં ખેદ પામતા છતાં સંગ હા નિમગ્ન ઇચ્છા મદન કામથી આકાંત (અવબંધ, ખુચેલા) બનેલા મોક્ષમાં જતા નથી.

પ્ર:—જો એમ છે તો શું કરવું ?

ઉ:—જેકામથી આસક્ત (પ્રેમી) ચિત્ત થઈને સગાં તથા ધન ધાન્ય વિગેરેમાં મૂર્છા પામેલા કામ સંગ્રાધી શરીર મન વિગેરેનાં દુઃખોથી પીડાયેલા છે, તેનાથી હે શિષ્ય ! તું લુપ્ત દેખાતા સંગ દૂર કરવા રૂપ સંયમથી ત્રાસ ન પામીશ, સંયમ અનુષ્ઠાનથી કટાણતો નહિ, કારણકે સંયમના દુઃખ કરતાં પ્રભૂત (અતિથે) દુઃખ ભોગવનારા સંસાર સંગી જીવે છે.

પ્ર૦—કયા સાધુને સંયમથી ન કરવાનો સંભવ છે ?

ઉ૦—જે મહામુનિએ સારી રીતે સંસાર મોક્ષનાં પૂર્વે કહેલાં કારણો જાણ્યાં છે, તેને આ સંગ રૂપ આરંભો અ-
વિગત (એક સરખા) પણ બધા માણસે આચરેલ છે, અને
તે પ્રત્યક્ષ હોવાથી ઇદમ્ (આ) શબ્દ વડે જતાવ્યા છે, તે
આરંભો સર્વે પ્રકારે જાણીતા છે, પ્ર૦ તે આરંભો કેવા છે ?

ઉ૦—જેમાં અંધના ગુંધાચેલા વિપણણ ચિત્તવાળા કામ
(ધર્મ) એના ભરથી ફસાયેલા માણસો હિંસક બનેલા
અજ્ઞાન મેહના ઉદયથી પાપ કરતાં ત્રાસ પામતા નથી,
પણ જે ઉપર જતાવેલા આરંભોને જ પરિજ્ઞા વડે જાણીને
પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે ત્યાગે છે, તેણે આરંભો સારી
રીતે જાણેલા સમજવા.

પ્ર૦—જે આરંભોનો પરિજ્ઞાતા છે, તે જીજ્ઞુશું કરે ?
તે કહે છે.

તે મહા મુની પૂર્વે જતાવેલા ઉત્તમ ગુણુવાળો છે, તે
ક્રોધ માન માયા લોભને ત્યાગીને મોહનીય કર્મ તોડે;
('ત્યાગીને' એ અવ્યય પ્રથમ લેવાનું કારણ એ છે કે તે
ક્રોધ વિગેરે ચારે કપાયેા બધા ભેદ નાશિત ત્યાગવાના છે.
અને ક્રોધને પ્રથમ લેવાનું કારણ તેનો અંજલિ માન આપે
છે. એટલે માનીને ક્રોધ યાચ છે. તથા લોભને માટે માયા
યાચ, માટે પ્રથમ માયા લીધી છે. અને બધા દોષોને

આશ્રય તથા સૌથી મોટો અને છેવટ સુધી રહેતો હોવાથી
લોભને છેલ્લો લીધો છે.

અથવા ક્ષેપણ તે કર્મની નિર્જરામાં તે પ્રમાણે ક્રમ
છે. 'ચકાર' નિશ્ચયથી જુદી જુદી અપેક્ષા માટે સમુચ્ચય
અર્થમાં છે) તેથી એ પ્રમાણે ક્રોધ વિગેરે મોહને ત્યાગનારો
સંસાર સંતતિ (લંબલમણ) થી તુટ (છુટેલો) તીર્થંકર વિગેરે
એ વર્ણવ્યો છે. એવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે. અથવા હવે
પછીતું પણ તેઓ કહે છે, તે જતાવે છે.

કાયસ્ત વિધાયાણ એસ સંગામનીસે વિયાહિ-
ણ સેહુપારંગમે મુળી, અવિહમ્મમાણે ફલગાવઘટ્ટા
કાલોવળીણ કંચિજ્જ કાલં જાવ સરીરમેઝ સિંધેમિ
ચૂતાધ્યયનં (સૂ૦ ૧૨૬) ૬-૬ ॥

આદારિક વિગેરે ત્રણ શરીર અથવા ચાર ધાતિ કર્મનો
નાશ કરવા માટે તે મુની સંત્રામના મથાળે ઉલેલો વર્ણવ્યો
છે. અથવા (ચિ ધાતુનો અર્થ એકઠું કરવાનો છે તે એકઠું
થાય છે.) તે કાયને આયુષ્યના ક્ષય સુધી ધાત કરનારો
જને, (કાયાનો મમત્વ મૂકી કર્મ તોડવા જાંઘળી સુધી
પ્રયાસ કરે. તેજ મુનિ પારંગામી જાણવો.)

જેમ સંત્રામને મોખરે શત્રુના સૈન્ય સામે તિક્ષણ
તલ્લવારની પ્રજાથી ઉગતા સુરજની માફક વિજળીના ચમ-
કારા માફક દેખાવ કરી જોનારની આંખોમાં ચમત્કાર કરા-

વનાર અને પોતાનું કાર્ય કરવા છતાં પણ, તે સુભટ ચિત્તનો વિકાર (કોઈ વખત) કરે છે. તેજ પ્રમાણે મરણ સમય આવે છતે, સ્થિર મનવાળો હોય; તો પણ, કોઈ વખત સંભોગોને આધારે તેનો ભાવ બગડી પણ જાય; તેથી કહે છે કે:—જે મરણ કાળે અનેક દુઃખ આવે છતે પણ મોહ પામતો નથી. તેજ મુનિ સંસારનો પારગામી અથવા કર્મનો, અથવા પોતે લીધેલા મહાવ્રતના ભારનો પર્યંત ચાચી (છેવટ સુધી પહોંચનારો વિજયી) છે.

વળી, જુદા જુદા પરિવહ ઉપસર્ગો વડે હણાયેલો છતાં, કંટાળો ન ખાતાં ઉંચેથી પડીને અથવા ગાદ્દ પૃથ્થ (આપઘાત) અથવા ખીજ કોઈ પણ રીતે આપઘાત ન કરે.

અથવા હણાતાં પણ જ્ઞાત્ય અભ્યંતર તપ તથા પરિવહ ઉપસર્ગો વડે ધૈર્ય રાખી પાઠીયા માદ્રક સ્થિર રહે; પણ, મરવાના ભયથી હીનતા ન લાવે. તેજ પ્રમાણે કાળે પરવશતા પમાડેલો (જીવું શરીર થતાં) બાર વરસની સંલેખના વડે આત્માને દુર્ગા કરી પહોંચીને શુદ્ધ વિગેરેમા જગ્યા નિરવધ ભેઈને પાદપોષગમન ઇંગિન મરણ અથવા ભક્ત પરિણામે ત્રણમાંથી કોઈ પણ અવસ્થાવાળું આત્મસ્વ કરીને મરણની અવસ્થા સુધી અચુનો હથ ધાય; અને શરીરથી જીવ જુદો પડે; ત્યાં સુધી સ્થિરતા રાખે. આજ બારી રીતે મૃત્યુનો સમય છે. અથવા, શરીરને ભેદ છે. આજ જીવને

વિનાશ છે. પણ, સર્વથા જીવનો વિનાશ નથી; એવું સુધ-
ર્માસ્વામી કહે છે. આ પ્રમાણે—પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત
થતાં, ધૂતાખ્ય નામનું છઠ્ઠું અધ્યયન પણ સમાપ્ત થયું.
(ટીકાના શ્લોક ૮૩૫ છે.)

છઠ્ઠું અધ્યયન સમાપ્ત.

છઠ્ઠા પછી સાતમું અધ્યયન કહેવું જોઈએ, પણ તે
વિચ્છેદ જવાથી આઠમું વિમોક્ષ નામનું અધ્યયન કહે છે.

અથાષ્ટમં વિમોક્ષાધ્યયનમ્

સાતમું અધ્યયન મહાપરિણા નામનું હતું, તે વિચ્છેદ
જવાથી તેને મુકી છઠ્ઠા સાથે આઠમાનો સંબંધ કહેવો
જોઈએ, તે આ પ્રમાણે છે. છઠ્ઠા અધ્યયનમાં પોતાનાં કર્મ
શરીર, ઉપકરણ તથા ગૌરવત્રિક તથા ઉપસર્ગ સન્માનના
વિધૂતન વડે નિઃસંગતા બતાવી, પણ જો અંતકાળે સમ્યગ્
નિર્ચાણ થાય તોજ તે સફળતા પામે તેથી સમ્યગ્ નિર્ચાણ
(સમાધિ મરણ) બતાવવા માટે આ આરંભ કરે છે.

અથવા નિઃસંગ વિહારી સાધુએ અનેક પ્રકારના પરિ-
સહ ઉપસર્ગો સહન કરવા, એવું છઠ્ઠામાં બતાવ્યું, તેમાં
મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવે છતે અદીન મનવાળા બનીને
સમ્યગ્ નિર્ચાણ કરવું, એ વિષય બતાવવા આ આઠમું અ-

ધ્યયન છે; આ સળંગે આવેલા આ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગ દ્વાર થાય છે, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં આવેલો અર્થ અધિકાર બે પ્રકારનો છે, તેમાં અધ્યયનનો પૂર્વે કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર નિયુક્તિકાર કહે છે.

અસમણ્નસ્સ વિમુક્ખો, પઠમેવિહર અકપ્પિય
વિમુક્ખો;

પહિસેહણાય રુદ્ધસ્સ, ચેવ સવ્ખાવ કહણાય; ॥૨૫૩॥

તદ્દાંમિ અંગચિદ્ધા, માસિય આસંકિય ય કહણાય;

સેસેસુ અહીગારો હવગરણ શરીર મુક્ખેસુ ॥૨૫૪॥

ઉદ્દેસંમિ ચઉત્થે, વે હાણસ ગિદ્ધ પિટ્ટમરણં ચ

પંચમણ ગેલત્તં, ભત્તપરિજ્ઞા ય વોધવ્વા ॥ ૨૫૫ ॥

છટ્ઠંમિ ઉ અગત્તં, ઇંગિણિ મરણં ચહોદ્ધ વોધવ્વં;

સત્તમણ પહિમાઓ, પાયવગમણંચ નાયવ્વં ॥૨૫૬॥

અણ પુઠ્ઠિવિ વિહારીણં, ભત્ત પરિજ્ઞા ય ઇંગિણીમરણં

પાયવ ગમણંચ તદ્ધા અહિગારો હોદ્ધ અટ્ટમણ ॥૨૫૭॥

પહેલા ઉદ્દેશમાં આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર છે-

અ. સમણ્ણ (પાસત્યા)પણા અસમનોત્ત (સ્વછંદા-ચારી) અથવા વ્રજુસો ત્રેસઠ અન્યવાદીઓનો વિમોહ (પરિ-ત્યાગ) કર્યો, તેજ પ્રમાણે તેમનો આન્દાર ઉપધિ શર્યઃ

તથા તેમનું મંતવ્ય ત્યાગવું, તેમાં પ્રથમ ભગવાનની આજ્ઞા બહાર વર્તે તે પાસંત્યા વિગેરે છે, અને અસમનોજ તે ચારિત્ર તપ અને વિનયમાં હીન તથા યથાચ્છંદ સાધુ તે જ્ઞાનવિગેરે પાંચે આચારમાં હીન હોય, તેવાની સંગતિ ન કરવી; (ત્રણસેત્રેસઠ એકાંત વાદીનો પણ ત્યાગ કરવો)

ખીજા ઉદ્દેશમાં અકલ્પનીય તે આધાકર્મી વિગેરે દોષિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અથવા આધાકર્મી આહારવડે કોઈ નિમંત્રણા કરે, તો તેનો નિષેધ કરવો અને તેનો નિષેધ કરતાં દાન દેનારને ક્રોધ ચડે, તો તેને સિદ્ધાંતનું તત્ત્વ સમજાવવું કે આવા નિર્દોષ આહારનું અમને દાન આપે તો તને તથા અમને ગુણકારી છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશાનો આધિકાર,

ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડ વિગેરેથી અંગ ધૂજતાં ગૃહસ્થને આવી શંકા થાય કે ઇંદ્રિયોની ઉન્નતતાથી પીડાયેલા અને શૃંગાર ભાવમાં રમેલા ચિત્તવાળા આ સાધુને કંપારો થાય છે, આવું બોલે, અથવા તેને શંકા પડે, તો તે શંકા દૂર કરવા ખરી વાત સમજાવવી (અને તેને શાંત કરવો)

ખીજા પાંચ ઉદ્દેશાનો અધિકાર.

ઉપકરણ તથા શરીરનો મોક્ષ (ત્યાગ) કરવો, તે સંક્ષેપથી તથા ખુલાસાથી કહે છે, ચોટલે ચોથા ઉદ્દેશામાં

આ અધિકાર છે, કે વેહાનસ તે ઉદ્ધાન (કાંસો ખાવો) ગાદ્દ પૃષ્ઠ તે બીજાને માંસ વિગેરેના હૃદયના ન્યાસથી (બીજાને પોતાનું માંસ અર્પણ કરવું તે) ગૃહ (ગીધ) વિગેરેથી પોતાનો નાશ કરાવવો.

એ બે પ્રકારના મરણ (આપઘાત)નું વર્ણન.

પાંચમા ઉદ્દેશામાં—ગ્લાનતા અને ભક્ત પરિજ્ઞા સમજવી, છેકામાં એકત્વ લાવના તથા ઇંગિત મરણ બતાવું.

સાતમામાં માંસ વિગેરેની ભિક્ષુકની પ્રતિમાઓ બતાવી છે તથા પાદપોષગમનનું વર્ણન છે, આઠમામાં અનુપૂર્વે વિહાર કરનારા દીર્ઘ સંયમ પાળનારા શાસ્ત્રાર્થી અદણના સ્વીકાર પછી તેનાથી નિવૃત્તિ લેવા મંયમ અધ્યયન તથા અધ્યાપન (શીખવવું) તથા નિર્મળ ક્રિયા કરનારા સાધુઓ તૈયાર થયા પછી (ઉત્કૃષ્ટ તપ વડે) કાયાને દુર્બળ બનાવીને (આચાર્ય કે ગૃહસ્થાચક) ભક્ત પરિજ્ઞા, ઇંગિત મરણ અથવા પાદપોષગમન એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ સ્વીકારે તેનું વર્ણન છે.

આ પ્રમાણે પાંચ ગાથાનો અંશોપધી અર્થ કહ્યો, અને વિસ્તારથી તો દરેક ઉદ્દેશામાં કહેવાશે, નિષ્પેદ ત્રણ પ્રકારે છે, ઓષ નિષ્પેદ નામ નિષ્પેદ અને સૂત્રાલાપક નિષ્પેદ છે, ઓષમાં અધ્યયન છે; નામમાં વિમોક્ષ દ્વિ, તે વિમોક્ષના નિષ્પેદ નિયુક્તિકાર કહે છે.

નામં ઠવળ વિમુક્ત્વો, દવ્વે સ્વિત્તેય કાલ ભાવિય;
 एसो उ विमुक्खस्सा निक्खेवो छव्विहो होइ ॥ ૨૫૮ ॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ વિમોક્ષ એમ
 છ પ્રકારે છે, સંક્ષેપથી કહ્યા, અને વિશેષથી કહેવા નામ
 સ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્યાદિ વિમોક્ષ જતાવવા કહે છે.
 દવ્વ વિમુક્ત્વો નિયલા ઇએસુ સ્વિત્તમિ ચારઘાઈસું;
 કાલે ચેહ્ય મહિમા, ઇએસુ અણધાય માઈઓ ॥ ૨૫૯ ॥

દ્રવ્ય વિમોક્ષ આગમ અને નો આગમ એમ બે ભેદ
 છે, આગમથી જ્ઞાતા પણ તેમાં તેનો ઉપયોગ ન હોય.

નો આગમથી જ શરીર ભવ્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત
 (જુદો) નિગડાદિક વિષયભૂત (બેડીમાંથી) જે છુટકારો
 થાય તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ છે, (અથવા માગધીમાં સાતમી વિ-
 ભક્તિ છે તેનો અર્થ પાંચમી વિભક્તિમાં લઈએ તો) બેડી
 વિગેરે દ્રવ્યથી છુટવું, તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ છે, (અપર કારક વચ-
 નનો સંભવતો અર્થ ભણેલાએ પોતાની મેળે વિચારીને યોગ્યતા
 તે જતાવે છે જેમકે) દ્રવ્ય વડે, કે દ્રવ્યથી, એટલે સચિત્ત
 અચિત્ત મિશ્ર દ્રવ્યથી મોક્ષ તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ વિગેરે સમજવો.

ક્ષેત્ર વિમોક્ષ તે જે ક્ષેત્રમાં પોતે ચારક વિગેરેથી પક-
 ડાએલો હોય, તેમાંથી છુટકારો થાય, તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ છે.

અથવા ક્ષેત્રના દાનથી અથવા જે ક્ષેત્રમાં મોક્ષનું વર્ણન
 આપે તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ છે. અને કાળ વિમોક્ષ એટલે મહિમા

વિગેરેમાં જેટલો કાળ અમારી પટહ વળાવે. અને આરંભ
જીવહિંસા વિગેરે બંધ થાય. તે અથવા જે કાળે મોક્ષનું વર્ણન
આલે, તેને આશ્રયી કાળ મોક્ષ છે. આ ગાથાનો અર્થ છે.
હવે ભાવ વિમોક્ષ જતાવે છે.

દુવિહો ભાવવિમુક્તો દેસવિમુક્તો ચ સર્વમુ-
ક્તો ચ ।

દેસવિમુક્તો સાહુ સર્વવિમુક્તો ભવે સિદ્ધા । ૨૬૦

ભાવ વિમોક્ષ જે પ્રકારે છે. આગમથી જ્ઞાતા અને
ઉપયોગ રાખનાર છે. અને નોઆગમથી જે પ્રકારે છે. દેશથી
તથા સર્વથી છે. દેશથી અવિરત સમ્યક્ દષ્ટિ જીવોને
અનંતાનુબંધીની ચોકડી ક્ષય ઉપશમ થવાથી તથા દેશ
વિરતીને અનંતાનુબંધી તથા અપ્રત્યાખ્યાની ચોકડીઓ ક્ષય
ઉપશમ થવાથી છે. અને સાધુઓને પ્રથમના બાર કપાયો
(સંજ્વલનની ચોકડી સિવાય) ક્ષય ઉપશમ થવાથી અને
ક્ષયક ધ્રેણીમાં જેને જેટલો કાળ કપાયો ક્ષીણ થાય, તેને
તેટલાનો ક્ષય થવાથી દેશ વિમુક્તિ છે, તેથી સાધુઓ દેશ
વિમુક્ત છે, ભવરૂઢ દેવલી સાધુઓ પણ ભવ ઉપચાલિક
કર્મના સફળાવથી દેશ વિમુક્તજ છે, અને સર્વથા વિમુક્ત
તો સિદ્ધ ભગવંતોજ થાય છે. (ગાથાર્થ)

શંકા—મોક્ષની પૂર્વે બંધપણ હોય છે, જેમકે નિગડ
(હિંડ) વિગેરે બંધ હોય તો તેનો મોક્ષનો સંભવ થાય, તે
શંકા દૂર કરવા માટે બંધ અભિધાન પૂર્વક મોક્ષ જતાવે છે.

કમ્મય દવ્વે હિ સમે, સંજોગો હોઈ જોડ જીવસ્સ
સો બંધો નાયવ્વો, તસ્સ વિઓગો ભવે સુક્કલો ૨૬૧

કર્મ વર્ગણના દ્રવ્ય (પુદ્ગલો) સાથે જે જીવનો
સંયોગ છે, તે પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ અને પ્રદેશ રૂપ બંધ
દૃષ્ટ નિધત્ત નિકાચન અવસ્થાવાળો બંધ બાંધવો. કારણ કે
આત્માનો એકેક પ્રદેશ અનંત=અનંત કર્મ પુદ્ગલો વડે
બંધાયેલો છે, અને અનંત અનંત નવા બંધાઈ રહ્યા છે,
કારણ કે બાકીના અગ્રહણ યોગ્ય છે.

પ્ર૦—આઠ પ્રકારનો કર્મ કેવી રીતે બંધાય છે ?

ઉ૦—મિથ્યાત્વના ઉદયથી—૧ છું છે, કે.

“ કહં ન મંતે ! જીવા અદ્દ કમ્મપગડીઓ બં-
ધંતિ?, ગો અમા ? જાણાવરણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદણં
દરિસણાવરણિજ્જં કમ્મં નિઅચ્છન્તિ, દંસણમોહણિ-
જ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદણં મિચ્છત્તં ણિયચ્છન્તિ, મિ-
ચ્છત્તેણં ઉદ્દન્નેણં એવં સ્વલ્લુ જીવે અદ્દ કમ્મપગડીઓ
બંધહ ” યદિ, વા—“ જેહતુપ્પિઅગત્તસ્સ; રેણુઓ લ-
ગ્ગઈ જહા અંગે તદ્દ રાગદોષણેહા લિયસ્સ કમ્મંપિ
જીવસ્સ ॥ ૧ ॥ ”

પ્ર૦—હા. ભગવન્ જીવો આઠ પ્રકારના કર્મો કેવી રીતે
બંધે છે ?

ઉં—હો જોતમ ? જ્ઞાતાવરણીય કર્મના ઉદયથી દર્શના
 વરણીય કર્મ બંધાય છે, તેથી મિથ્યાત્વનો ઉદય થાય છે.
 અને તેથી આઠે કર્મ પ્રકૃતિ બંધાય છે. અથવા સ્નેહ
 (ધી તેલ)થી ચીકણા બનેલા શરીરવાળાને ક્રોધ શરીરમાં
 બીણી રેતી ચોટે છે. તેવી રીતે રાગદ્વેષની ચીકણાસથી જીવને
 કર્મ ચોટે છે, એ આઠે પ્રકારનાં કર્મના આસ્તાના નિરેધથી
 અથવા તપ વડે અપૂર્વકરણ ક્ષપક શ્રેણીના અનુક્રમથી
 અથવા શક્તિથી અવસ્થામાં જે કર્મના વિયોગ થાય છે.
 તેજ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષ છે. એનું પુરૂષના બધા અર્થોમાં
 પ્રધનપણું હોવાથી પ્રારંભિક તલવારની ધારા માફક મહા-
 નતેના અનુબંધાનનું મુખ્ય ફળ હોવાથી તથા બીજા મત
 વાળાની સાથે તેનો ભેદ હોવાથી જેનું મોક્ષનું સ્વરૂપ
 જીવનશ્વરે સાચું જાતાવું છે. તે કહે છે. અથવા પ્રવચન કર્મના
 વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ જાતાવું. હવે જીવ
 વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ જાતાવે છે.

जीवस्त अत्तर्जाणगृहि चंच कस्मेहि पुच्छवल्गस्त ।
 सूक्ष्मविवेगो जो तेण नस्स अह दांस्त गोः पुस्सवो
 ॥ ૧૬૨ ॥

જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો છે. તેને જોતાની મેળે
 (જોતાનુંજ) જાતનુંજ્ઞાન સ્વભાવથીજ છે, તેને જોતાનો
 આત્મા જે મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય યોગનાં પરિ-

જીવિત થવાથી જે કર્મો પોતાનાથી બંધાય છે, તે કર્મોને
પૂર્વે બાંધેલ હોવાથી તેનો પ્રવાહ. અનાદિ કાળની અપેક્ષાથી
આહુ છે. તે કર્મોનો સર્વથા અભાવ રૂપ વિવેક કરવો, અર્થાત્
આત્માને તેનાથી નિર્લેપ કરવો. તેજ જીવને તેટલોજ મોક્ષ
છે. પણ બીજા નિર્વાણ પ્રદીપ (જુગાએલા દીવ) માફક
કંદેપેટો મોક્ષ નથી ભાવ વિમોક્ષ કહ્યો, અને જેને તે મોક્ષ
થાય છે, તેણે સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા અવશ્યે ભક્ત પરિજ્ઞા
વિગેરે ત્રણ મરણ (અણસણ)માંથી કોઈપણ સ્વીકારવું જોઈએ.
અને કાર્યમાં કારણનો ઉપચાર કરવાથી તે મરણજ ભાવ
વિમોક્ષ છે. તે બતાવે છે.

**ભક્ત પરિજ્ઞા ઇંગિણિ પાયવગમ ણં ચ હોઢ નાયઠ્ઠં ।
જો મરહ ચરિમમરણં ભાવવિમુક્તવિયાણાં હારવેશ**

ભક્ત (ભોજન)ની પારજ્ઞા (પરચખાણ) અણસણ તે
ભક્ત પરિજ્ઞા છે, તેમાં ત્રણ પ્રકારનો આહાર ત્યાગીને ફક્ત
અચિત્ત પાણી ૩ છુટ રાખીને અણસણ કરે, પણ તે શરી-
રની વૈયાવચ્ચ કરવા દે, અને તે ધૈર્યતા તથા મજબુત
સંઘચણવાળો હોય, તે જેમ પોતાને સમાધિ રહે તેમ
અણસણ કરે.

તથા ઇંગિત પ્રદેશમાં મરણ પામવું તે ઇંગિત મરણ
છે. તે ચાર પ્રકારના આહારની નિવૃત્તિ રૂપ છે. અને તે
જેનું સંઘચણ મજબુત હોય, તે પોતાની મેજેજ પાસું

દેરવવું વિગેરે ક્રિયા કરે; એમ જાણવું. તે પ્રમાણે ચારે પ્રકારનો આહાર છોડીને તથા બધી ક્રિયાઓ તથા ચેષ્ટાઓ છોડીને એકાંતમાં શરીરની વૈયાવચ્ચ કરાવ્યા વિના જાડની માફક સ્થિર શરીર કરવું. તે 'પાદપ' ઉપગમન જાણવું.

પણ જે ભવ સિદ્ધિ જીવે છે. તે છેલ્લા અણુસણુને આશ્રયીને મરે છે. અને તેથી ઉત્તમ સાધુ જે મોક્ષની ઇચ્છાવાળો છે તે ઉપર ગતાવેલા ત્રણ અણુસણુમાંથી કોઈ પણ એક સ્વીકારે છે, પણ તે વૈહાનસ વિગેરે બાળ મરણ (આપઘાત)થી મરતો નથી, અને ત્રણ અણુસણુમાં થોડો ભેદ હોવાથી ત્રણ પ્રકારનું ભાવ મોક્ષ એવું તું જાણ, હવે તેજ મરણને સપરાક્રમ અને અપરાક્રમ એવા બે ભેદ બતાવે છે.

સપરિક્રમે ચ અપરિક્રમણ ચ વાચાય આણુ પુન્વીણ ।
સુત્તરથ જાણણું સમાહિમરણં તુ કાયવ્વં ॥૨૬૪॥

પરાક્રમ (સામર્થ્ય ગળ) જેને હોય તે સપરાક્રમી કહે-
વાય, અને તેવી રીતે મરે તો સપરાક્રમ મરણ છે, તેના ઉલટાપણામાં અપરાક્રમ છે. એટલે જન્મા ગળ ક્ષીણ થતાં ભક્ત પરિણામ ઇગિત મરણ અને પાદપ ઉપગમન એમ ત્રણ ભેદવાળું અણુસણુ છે. છતાં પણ તે પરાક્રમ સહિત અને પરાક્રમ સહિત એમ દરેક બે પ્રકારનું છે. અને તે દરેક ભેદ પણ વ્યાધાન અને તે સહિત છે. તેમાં સિંહ અને

વાધ વિગેરેથી જે નાશ થાય તે વ્યાધાત છે. અને તે સિવાયનો અવ્યાધાત છે. એટલે દીક્ષા લીધા પછી સૂત્ર અર્થે ગ્રંથો કરીને અનુક્રમે વિપક્રિતમ (મરણ ન આવેલું) એવી અવસ્થાને લોગવતો જે છે. તે અવ્યાધાત છે.

અહીંયા અનુપૂર્વી શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ જતાવતાં સમાપ્ત કરે છે. વ્યાધાત વડે અનુક્રમે અથવા સપરાક્રમ અથવા અપરાક્રમવાળા સાધુને મરણ આવે છતે સૂત્ર અર્થે જાણનારે કાળ આવેલો જાણીને સમાધિ મરણે મરવું. ભક્ત પરિજ્ઞા ઇંગિત મરણ પાદપ ઉપગમન એ ત્રણમાંથી કોઈ પણ એક મરણ પોતાને જેમ સમાધિ રહે તેમ કરવું. પણ જાણ મરણ ન કરવું. (ગાથા અર્થ)

તેમાં સપરાક્રમ મરણ દષ્ટાંત વડે જતાવે છે.

स परक्रममाणसो जह मरणं होइ अज्ज वहराणं ।
पायवगमणं च तहा एयं सपरक्रमं मरणं ॥२६५॥

પરાક્રમ સહિત તે સપરાક્રમ મરણનો આદેશ આપ્યો. અર્થની પરંપરામાં સંભળાતો આવેલો વૃદ્ધ વાદ આ પ્રમાણે છે, તે કહે છે, (યથા શબ્દ ઉઠાડરણના ઉપન્યાસ માટે છે) એટલે આ પ્રમાણે તે આ દેશ જાણવો. આર્થ: વળસ્વામિતું મરણ પાદપ ઉપગમન છે. અને તે સપરાક્રમ મરણ છે. તે પ્રમાણે જીને પણ સમજવું. (ગાથા અર્થ) તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો, અને તે કથા પ્રસિદ્ધ છે.

જોમ આર્ય વજ્રસ્વામિએ પોતે દવા માટે સુંકેનો ગાંગરો
કાનમાં રાખેલો, તે વાપરવો ભૂલી જવાથી પોતે બલ્યું
કે આવો પ્રમાદ મને થયો છે. તેથી તેમણે મરણ નહીં
આવેલું જાણીને સપરાક્રમી બનીને સ્થાવર્ત પર્વત ઉપર
પાદપ ઉપગમન આજુસણ કર્યું. હવે અપરાક્રમ મરણ
બતાવે છે.

**અપરક્રમાપ્નો જહ મરણં હોઝ ઉદહિ નામાણં ।
પાઝાંતગમેઽવિ તહા ઇયં અપરક્રમં મરણં ॥૨૬૬॥**

અપરાક્રમ ન હોય તો અપરાક્રમ કહેવાય તેવું મરણ
જેને જઘાણણ સર્વથા ક્ષીણ થયેલું હોય તેવા ઉદધિ
(સાગર) નામના તે આર્ય સમુદ્ર સુનિતું મરણ થયેલું છે.
તેનો વૃક્ષવાદ આ પ્રમાણે છે. તે પ્રમાણે પાદપ ઉપગમન
આજુસણ વડે તેમનું મરણ થયેલ છે. જેવી રીતે આર્ય
સમુદ્રનું અપરાક્રમ મરણ છે. તેવું બીજી જગ્યાએ પણ
જાણવું. (ગાથા અર્થ)

તેનો બીજો અર્થ કથાથી જાણવો. આર્ય સમુદ્ર નામના
આઆર્ય સ્વસ્થાવસ્થીજ દુર્ગળ હતા, પત્રીથી જગ્યા બળે
સર્વથા ક્ષીણ થતાં શરીરથી બીજી લાભ ન જાણીને તેને
સંજ્ઞાની હોજાગી પોતના ગરુડનાં નહીં ઉપાગ્રયના એક
જાગનાં આદ્યાર સ્ત્રીત પાદપ ઉપગમન આજુસણ કર્યું, હવે
જ્યાસાતવાળું આજુસણ કહે છે.

વાધાદ્ય માણસો અવરજો હુજ્જ અન્નતરણં ।

તોસલિ મહિસીહ હઓ, ઇયં વાધાદ્યં મરણં ॥૨૬૭॥

વિશેષથી આઘાત તે સિંહ વિગેરેએ કરેલો. વ્યાધાત છે એટલે શરીરનો નાશ થાય છે. તેના વડે જે અણુસણુ સમાપ્ત થાય અથવા તેવું મરણુ થાય તો તે વ્યાધાતિમ, અણુસણુ છે. એટલે કોઈ સાધુને સિંહ વિગેરેએ ઘેર્યો હોય, અને તેનાથી મરણુ થાય, તે વ્યાધાતિમ છે તેના માટે વૃદ્ધ-વાદ આ પ્રમાણે છે. કે તોસલી નામના આચાર્યને લેંસોએ ઘેર્યો, અને મરણુ વળતે તેમણે ચાર પ્રકારનો આહાર ત્યાગી ને અણુસણુ કયું તે વ્યાધાતિમ મરણુ છે. તેનો ભાવાર્થ કથાર્થી જાણવો તે કહે છે.

તે દેશમાં લેંસો ઘણી થાય છે. તોસલી નામના આચાર્યને જગદ્ગી લેંસોએ ઘેર્યો, તેમણે પીડાતાં બીજો ઉપાય ન જોઈને ચાર પ્રકારના આહાર ત્યાગવાનું અણુસણુ કયું. હવે અવ્યાધાતિમ અણુસણુ બતાવવા કહે છે.

અણુગુવિદ્ ગમાણસો પવ્વજ્ઞા સુત્ત અત્યકરણં ચ ।

ધીસજ્જિઓ (ય) નિન્તોં મુક્કો તિવિહસવ નીયસસ ॥ ૨૬૮ ॥

અનુપૂર્વો (કમ) ને પામે, તે અનુપૂર્વીય છે.

પ્રશ્ન—તે આ દેશ કયે છે ? (આ દેશનો અર્થ વૃદ્ધ-વાદ છે) તે વૃદ્ધવાદ આ પ્રમાણે છે.

પ્રથમ આત્માર્થી જીવને દીક્ષા આપવી, પછી સૂચ
 લખાવવાં છેવટે અર્થ આપવો. તે બન્નેમાં પ્રવિણ ધ્યેયો
 અને ગુરુઓ સુપાત્ર જોઈને સૂત્રાથ લખાવ્યા પછી તેને
 આજ્ઞા આપે તો પોતે કોઈપણ જાતનું અણસણ કરવા તૈયાર
 થઈને નીકળે. તે પ્રથમ આહાર ઉપધિ શય્યા એમ ત્રણેનો
 ત્યાગ કરે છે. અને પોતે પ્રથમ રોજ ભોગવતો તેનાથી
 પોતે મુકાય છે. તેમાં જો આચાર્ય હોય તો તેનું અણસણ
 કરવા પહેલાં શિષ્યોને તૈયાર કરીને બીજો આચાર્ય સ્થાપીને
 પોતે નિવૃત્ત થઈને બાર વરસની (ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યા) સંલેખના
 વડે અનુભવ કરીને પોતે ગચ્છની અનુજ્ઞા (સંમતિ) લઈને
 ગચ્છને છોડીને અથવા પોતે નીમેલા આચાર્યની સંમતિ
 લઈને અણસણ કરવા બીજા આચાર્યની પાસે જાય છે.
 તેજ પ્રમાણે ઉપાધ્યાય પ્રવર્તક સ્થવિર ગણાવયેદક, અથવા
 સામાન્ય સાધુ હોય તે આચાર્યની રજા લઈને સંલેખના
 વડે પરિકર્મ કરીને ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે આણસણ ન કરી-
 શરે. તેમાં પાણી, ભાવ સંલેખના કરે કરાણુ કે દ્રવ્ય સંલે-
 ખના જો, એકલી હોય; તો, દોષનો સંભવ છે. તે કહે છે:-
 પાણિચોદ્ધ્રો ય હ્રુવિઓ, રણ્ણો જહ તિક્કવ સીય-
 તા આણા ।

તંબોલે ય વિવેગો વટ્ટળયા જા પસાઓ ય ॥ ૨૬૧॥

આચાર્ય પ્રેરણા કરેલો કે નું કરી સંલેખના કર,

એવું કહેવાથી ક્રોધાયમાન થએલા શિષ્યને જેમ રાજાની આજ્ઞાતીક્ષણ હોય છે. પછી શીતળ થાય છે. તેમ આચાર્યે પણ બીજાઓના રક્ષણ માટે પ્રથમ ત્યાગ કરવો જોઈએ. વળી નાગરવેલતું સડેલું પાન જેમ બીજાં પાન બચાવવાં માટે દૂર કરવું જોઈએ. તેમ કુશિષ્યને પ્રથમ શિક્ષા કરી પછી તે માંડી માગે તો તેના ઉપર દયા લાવી રાખવો જોઈએ. (ગાથા અર્થ), ભાવાર્થ કથાથી જાણવો.

એક સાધુએ બાર વરસની ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યાથી સંલેખના કરી, અને આચાર્ય પાસે અણસણની યાચના કરી, આચાર્યે કહ્યું, તું હજી પણ સંલેખના કર, તેથી આ શિષ્યે ક્રોધાયમાન થઈને ફક્ત ગ્રામની અને હાડકું રહેલ એવી માંસ લોહી વિનાની આંગળી ભાંગીને દેખાડી, કે હવે બાકી શું અશુદ્ધ રહ્યું છે ? આચાર્યે પોતાના હૃદયનો અભિપ્રાય પ્રગટ કર્યો, કે તું ક્રોધને લીધે અશુદ્ધ છે. કે વચનની કડવાસથી શીઘ્ર તારી આંગળી તેં ભાંગીને ભાવની અશુદ્ધતા દેખાડી છે. તેથી તેને બોધ કરવાને માટે દ્વંદ્વંત કહ્યું, કે ક્રોધ રાજાની બે આંખો રોજ પાણીથી ઝરતી હોતી, રાજાના વેદોએ ઘણી દવા કરી પણ સાફ ન થયું. એક વખત ક્રોધ પરદેશી વેદ આવ્યો તેણે કહ્યું, જો તું એક મુહુર્ત સુધી વેદના સહન કરે, અને મને ન મરાવે, તો તને સારો કહું. રાજાએ કળુલ કયું. અંજન (સૂરમો) આંખમાં નાંખ્યા

પછી ઉત્પન્ન થયેલી તીવ્ર વેદનાથી મારી આંખો ગઈ; એવી વાણી બોલીને રાજાએ મારવાની આજ્ઞા કરી; તેથી રાજાની આજ્ઞા તીક્ષ્ણ થઈ; અને પૂર્વે ન મારવાનું વચન આપવાથી શીતળ આજ્ઞા કરવી પડી; પણ બ્યારે સુહૃત્ પછી વેદના દૂર થતાં સારી આંખોવાળો થતાં તેજ રાજાએ ખુશ થઈ વેદની પૂજા કરી. એ પ્રમાણે આચાર્યની આજ્ઞા પણ તીક્ષ્ણ છે. એટલે, શિષ્યની ભૂલ દેખતાં ઠડવાં વચનની આજ્ઞા કરે; પણ શિષ્યનું અંતરંગ તપાસી તેનાં કાર્યથી પ્રસન્ન થાય; એટલે, પરિણામે શિષ્યને હિતકર હોવાથી ત આજ્ઞા શીતળ જ. આવું સમન્તવ્યા છતાં પણ મોંઘથી શિષ્ય શાંત ન થાય; તો, બીજાઓના રક્ષણ માટે : હેલા પાન !! માફક તેને દૂર કરવો.

જે શુદ્ધની આજ્ઞા શિષ્ય માને; તો, ગરુડમાંજ રહેવા હઈને દુર્વચનથી તેનો તિરસ્કાર કરી પરીક્ષા કરતી. જે, તેમ કરતાં ન હોયે, તો તે શુદ્ધ છે એમ જાણીને તેને આણુશણુની આજ્ઞા આપે; તથા તેને આત્મધ્યાન વિગેરે ન થાય; માટે, તેનો ખગર રાખી શુદ્ધ પ્રગટ કરે.

પ્ર:—આ પ્રમાણે કેવો, અને કેટલો દાળ અને કેવી રીતે આત્માને સંકેષે ? તેથી હૃદયમાં વિચારીને કહે છે:—

નિર્ગુણાદ્યાં ચ સ્વીયા મદળી જહ અંદુરં પગ્નનં ।
 ચ રસ સંવચ્છરિયં મો મંલેહ અહ કરેહ ॥૨૭૦॥

ચત્તારિ વિચિત્તાહં વિગર્હં નિજ્ઞૂહિયાહં ચત્તારિ ।
 સંવચ્છરે ય દુઃખિનિ ઓ એમં તરિયં તુ આયામં ॥૨૭૧॥
 નાહ વિગિદ્ધો ઉત્તવો, છમ્માસે પરિમિયં તુ આયામં ।
 અન્નંજાવેય છમ્માસે હાંહ વિગિદ્ધં તવો કમ્મં ॥૨૭૨॥
 વાસં કોઢીસહિયં આયામં કાઝ આણુ પુવ્વેણ ।
 ગિરિકંદરામિ ગંતું, પાયદગમણં અહ કરેહ ॥૨૭૩॥

સૂત્ર અર્થ તથા બીજા પ્રકારે પોતાના શિષ્યોને તથા
 ભણુવા આવેલા બીજા સાધુને ભણાવીને જેમ શકુની પદ્મી
 ઈંડાને સેવીને તૈયાર કરે તેમ પ્રયત્નથી તૈયાર કરવા જોઈએ,
 ત્યારપછી આચાર્ય બાર વરસની સંલેખના કરે તે આ
 પ્રમાણે.

ચાર વરસ સુધી જુદા જુદા તપનાં અનુષ્ઠાન કરે
 છે. એટલે એક બે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરે કરીને
 પારણું કરે છે પારણામાં વખતે વિગય વાપરે, અને નયણ
 વાપરે, પાંચમા વરસથી બીજા ચાર વરસ તેવો તપ
 કરીને પારણામાં વિગઈ ન વાપરે નવમા દશમા વરસમાં ઉપ-
 વાસને પારણે આંગેલ એમ કરે અગ્યારમા વરસમાં પહેલા
 છ મહીના સુધી અતિ વિકૃષ્ટ તપ ન કરે અથવા એક બે
 ઉપવાસ કરીને પરિમિત આંગેલથી પારણું કરે (ઉણાદરી
 તપ કરે) બીજા છ માસમાં વિકૃષ્ટ તપ અને પારણામાં

આંખેલમાં ઉણોદરી તપ કરે બારમા વરસે કોટી સહિત
 આંખેલ કરે એટલે રોજ આંખેલથી ખાય. એટલે આંખે-
 લની કોટી કોટી મળે માટે કોટી સહિત ટલુ' છે ચાર
 માસ બાકી રહે ત્યારે તેલના કોણના અસ્થલિત નમસ્કાર
 વિગેરે શિખવા માટે વાયુ દૂર કરીને મૂળ ચંત્રના પ્રચાર માટે
 વારંવાર કરે. આ પ્રમાણે બાર વરસ સુધી અતુકમે બધું
 કરીને સામર્થ્ય હોય તો ગુરૂની આજ્ઞા લઈને પહાડની
 ગુફામાં જઈને નિર્દોષ જગ્યા બેઠાને પાદપદ્મગમન
 અણુસણુ કરે ઇંગિત મરણુ અથવા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન જેમ
 સમાધિ રહે તેમ કરે. આ પ્રમાણે બાર વરસની અંશેણના
 કર્મ વડે આહાર જોછો કરતાં આહારની અભિલાષાનો
 ઉચ્છેદ થાય છે તે બે ગાથાવડે ગતાવે છે.

કહનામ સો તવોકમ્મપડિઓ જોં ન નિચ્ચુજ્જન્નપ્પા ।
 લહુવિત્તી પરિક્ખેવં વચ્છહ જે સંતઓ ચેવ ? ॥૨૭૪॥
 આહારેણ વિરહિઓ, અપ્પાહારો ચ સંવરનિમિત્તં ।
 હ્રાસંતો હામંતો, પ્પાહારં નિમંસિજ્ઞા ॥ ૨૭૫ ॥

કેવી રીતે એ આશુ નપ કરવામાં પડિત થાય ? જે
 નિત્ય ઉદ્વૃત્ત આત્મા બનીને બત્રીસ કોણિયાના પરિણા-
 મવાળી વૃત્તિ ન રાખે ? એટલે દિવસે દિવસે બધું વૃત્તિનો
 મરીદોષ ન કરે; ને નપ કર્મમાં પડિત કેવી રીતે થાય ?
 (જો, ગોચરીમાં લોહપતા રાખી વધારે વધારે ખાય;

તો, તે તપ કરવામાં નિષ્પુણ ન થાય;) તથા આહાર વ્રદે
 બે ત્રણ દિવસ સુધી વિયોગ કરે. અર્થાત્ બે ત્રણ પાંચ
 છ ઉપવાસે કરી; પછી પારણું કરે તો, શા માટે અદ્વ્યા-
 હારી ન થાય ? (થાયજ.)

પ્રશ્ન:—શા માટે તપ કરે ?

ઉ:—અણુસણુ કરવા માટે. આ પ્રમાણે ઉપવાસ કરતો
 તથા ફરેક પારણામાં અદ્વ્યાઆહારને લીધે ઓછો ઓછો કરતાં
 દેવ પડતાં ઉપર યતાવેલી વિધિએ ભક્ત પચ્ચખ્યાણુનું
 અણુસણુ કરે. નામ નિશ્લેષો કહ્યો. હવે સૂત્ર અનુગમમાં
 અસ્થાપિત વિગેરે શુણ્યયુક્ત સૂત્ર કહેવું. તે કહે છે:—

સે વેમિ સમણ્નસ્સ વા અસમણ્નસ્સ વા અસણં
 વા પાણં વા શાહમં વા સાહમ વા વત્થં વા પહિ-
 ગ્ગહં વા કંબલં વા પાય પુંચ્છણં વા નો પાદેજ્જા નો
 નિમંતિજ્જા નો કુજ્જા વેયાવહિયં પરં આઢાયમાણે
 ત્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૨૭)

સુધર્માસ્વામિ કહે છે. જે-મેં ભગવાન પાસે સાંભળ્યું;
 તે કહું છું, અને હવે, કહેવાતું પણ ભગવાનનું વચન
 છે. એટલે, સમનોર, અથવા અમનોર હોય; એટલે, દષ્ટિ
 (સમ્યક્ દર્શન,) તથા લિંગથી સમનોર એટલે ઉત્તમ
 શ્રદ્ધાવાળો હોય; પણ, ભોજન વિગેરેમાં ત્યાગી ન
 હોય; અને અમનોરતે ઔદ્ધ મત વિગેરેના સાધુને

આર પ્રકારના આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા ન કરે; તે કહે છે. અશન (ભોજન) તે, ભાત વિગેરેનું છે, અને પાણી તે, દ્રાણ વિગેરેનું છે, અને થોડા ટેકા રૂપ નાળીયેર (કોપરું) વિગેરે છે, અને ક્વાદ માટે કપુર, લવંગ, વિગેરે છે. તેજ પ્રમાણે વસ્ત્ર, પાત્ર, ઠંઠાલ, રજોડુરણુ, આ બધાં પોતાનાં ઉપકરણુ કુશાધુને વાપરવા ન આપે. તેજ પ્રમાણે તેમની વૈયાવચ્ચ ન કરે; અને ઘણા આદરવાળો બનીને તેમને તેવી વસ્તુનું આમંત્રણ ન કરે; તેમ થોડી ઘણી વૈયાવચ્ચ પણ ન કરે. હવે, પછીનું પણ હું કહું છું.

ધુત્તં ચેયં જાણિજ્ઞા અસળં વા જાવ યાવ પુ-
છળં વા લભિયા નો લભિયા મુંજિયા નાં મુંજિયા
પંથં વિડત્તા વિડક્કમ્મ ત્વમત્તં ધમ્મં જોમેમાણં સ-
મેમાણે ચલેમાણે પાટજ્ઞા વા નિમંતિજ્ઞ વા કુજ્ઞા
વેયાવડિયં પરં અણાહાયમાણે તિમેયિ (મૂ० ૧૦,૮)

તે જોઈને વિગેરે મતના કુશીળવાળા સાધુઓ અશન વિગેરે બનાવીને એવું બોલે કે, આ નિશ્ચય બાળો કે, અજાત મહામંદિર તમે ભોજન વિગેરે મેળવશો એટલે બીજી બાજ્યાને મળે ન મળે અથવા ખાઈને અથવા વિના ખાધે અમારી ધીર બને માટે તમારે અવચ્ચ આવવું, બે તમણે તો દેવા માટે અને મળે તો વધારે ખાત્રા માટે વારંવાર ભોજન માટે

ન ખાધું હોય તે વખતે સવારનો નાસ્તો કરવા અસારી
 ધીરજ માટે કોઈ વખત પણ આવવું અથવા જ્યારે તમને
 જે કંઈપણ તેવું અમે તમને આપશું વળી અમારો મઠ
 તમારા રસ્તામાં જ છે કદાચ તમે ખીજે રસ્તે જતા હોતો
 થોડો ફેરો ખાઈને પણ આડા માર્ગે ખીજે ઘેરે જઈને
 પણ અમારે ત્યાં આવવું આ આગમનમાં ખેદ માનવો
 નહીં (આ પ્રમાણે પ્રેમ ધરાવી જૈન સાધુને જૈન વિગેરેના
 સાધુ આમંત્રણ કરે) પ્ર० શામાટે આવું જૈન સાધુ કરે
 છે ? ઉ० તે કહે છે વિલક્ષ્ણ (બુદ્ધ) ધર્મને પાળતા અને
 કદાચ જૈન સાધુના ઉપાશ્રયમાં આવીને અથવા રસ્તામાં
 જતાં નિમંત્રણ કરે અથવા પોતાની પાસેનું ભોજન વિગેરે
 આપે અથવા ભોજન આપવાની નિમંત્રણ કરે અથવા ભક્ત
 માફક વૈયાવચ્ચ કરે આ બધું જૈન સાધુને કુશીલ સાધુનું
 ન કંઈપણ તેમ તેનો પરિચય પણ ન કરે કેવી રીતે જૈન
 સાધુ રહે ? ઉ०-તે કુશીલ સાધુ બહુ માનથી સાધુનો આદર
 કરે તોપણ પોતે તેમાં ગૃહ ન થાય તોજ દર્શન શુદ્ધિ
 સાધુની રહે છે. જો તેવા કુશીલની સોળત કરે તો જૈન
 સાધુને પોતાના ઠંણ સંયમમાં અનાદર થાય અને પોતે
 પણ તેવું કુશીલ આચરે.) અથવા હવે પછીનું પણ સુધ-
 માર્ગમાં કહે છે.

इहल्लोकेऽपि आधारणीयरे नो सुनिवर्ते भवति

તે દ્વહ આરંભદ્વી અણુવંચમાણા હ્રણ પાળે ઘાયમાણા
 હ્રણઓ યાવિ સમણજાણમાણા અદુવા આદિત્તમાય-
 યંતિ અદુવા વાયાડ વિઝજ્ઞતિ, તંજહા-અત્થિ લોએ
 નત્થિ લોએ ધુવે લોએ અધુવે લોએ સાંદ્દે લોએ અ-
 ણાદ્દે લોએ સપજ્જવસિં લોએ અપજ્જવસિં લોએ
 સુકહેત્તિ વા દુક્કહેત્તિ વા કલ્લાણંતિ વા પાવેત્તિ
 વા સાહુત્તિ વા અસાહુત્તિ વા સિદ્ધિત્તિ વા અસિ-
 ઢ્ઠિત્તિ વા નિરણંતિ વા અનિરણંતિ વા, જમિણં
 વિપ્પહિવન્ના મામગં ધમ્મં પન્નવેમાણા इत्यवि जा-
 णह अकस्मात् एवं तेसिनो सुयक्खाए घस्मे नो
 सुपन्नत्ते धम्मो भवइ (सू० १९९)

આ મનુષ્ય લોકમાં કેટલાક પૂર્વ કરેલ અશુભ કર્મને
 વિષાદ જેમને છે, તેવા નિર્ભાંગી જીવને મોટા માટે જે
 અનુષ્ઠાન રૂપ આચાર છે, તે સાચી રીતે હૃદયમાં ઠર્યો
 નથી; તે અપરિણત આચારવાળા જેવા હોય, તે કહે છે:—

તે આચારનું સ્વરૂપ ન જાણનારા જોત્તરીમાં નાહ્યા
 વિના પરચેવાના મેલના પરિપક્વથી કંટાળેલા જે સાધુઓ
 છે; તેમને સુખ વિચાર કરનારા જોત્તર મન વિચેરના સાધુ-
 ઓએ પોતાના જેવા વિચારવાળા બનાવેલા છે. તેથી, જોત-
 સાધુઓ પણ, તેની સાથેનથી સંયમમાં શિયળ ચડી આરં-

ભના અર્થી બને છે, અથવા તે શાક્ય વિગેરેના સાધુ, અથવા જે કુશીળ છે, તેઓ સાવધ આરંભના અર્થી છે. તેજ પ્રમાણે મઠ, આરામ, તળાવ, કુવા બનાવવાં પોતાને માટે રાંધેલું ખાનારા વિગેરે સાધુઓ બોલે છે કે, પ્રાણીઓને મારે, આ પ્રમાણે બીજા પાસે મરાવતા; અને મારનારની અનુમોદના કરતા; અથવા બીજાનું દ્રવ્ય લેવાથી કંડવું ફળ છે, તેને વિસરીને, તથા જેના શુભ અધ્યવસાયો ઠંકાઈ ગયા છે. તેઓ ચોરીનું દ્રવ્ય લે છે. વળી, પહેલા બીજા વ્રતમાં થોડું કહેવાનું હોવાથી તેને પ્રથમ કહીને બીજા મહાવ્રતનું વધારે કહેવાનું હોવાથી બીજા વ્રતનો ઉપન્યાસ હવે કરે છે. (અથવા એ અવ્યય બીજો પક્ષ બતાવે છે, તે કહે છે.) એટલે, અદત્ત લે છે. અથવા, નાના પ્રકારની યુક્તિઓ ચોજે છે. તે મતાવે છે કે, સંચાવર જંગમ સ્વરૂપવાળો લોક છે, તેમાં નવ ખંડવાળી પૃથ્વી છે અથવા સાત દ્વીપવાળી પૃથ્વી છે. બીજા મતમાં માને છે કે, પ્રહ્લાના અંડમાં પૃથ્વી અંદર રહેલી છે. વળી બીજા મતવાળા કહે છે કે પ્રહ્લાના અંડા જેવી પાણીમાં રહેલી ભીંજતી એવી સેંકડો પૃથ્વીઓ પાણીમાં રહે છે તથા જેઓ પોતાના કર્મના ફળને ભોગવનારા છે પરલોક છે ખંધ મોક્ષ છે પાંચ મહાભૂત છે (આવા જુદા જુદા અનેક મત છે.)

નાસ્તીકો કહે છે કે આ બધો લોક જે દેખાય છે તે બધું માયા (જુઠું) ની ઈંદ્ર જળ જેવું તથા સ્વપ્નમાં દેખ્યા જેવું છે અને અવિચારીત રમણીયપણે ભૂતનો અભ્યુગમ (સ્વીકાર) કરવા છતાં પરલોકનો અનુચાચી જીવ પણ નથી, શુભ અશુભ ફળ-નથી પણ જેમ કિણુ વિગેરેમાંથી જેમ નસો ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ ભૂતોમાંથી ચેતન્ય થાય છે આ બધું માયાદાર ગંધર્વ નગરના જેવું છે. કારણ કે પૂન્ય પાપ વિગેરે યુક્તિથી સિદ્ધ થતાં નથી. વળી આર્વાક કહે છે.—

“યથા યથાઽર્થાશ્ચિન્ત્યન્તે, વિવિચ્યન્તે તથા તથા ।
યથેતત્સ્વયમર્થેભ્યો, રોચતે તત્ર કે લયમ્ ॥ ૧ ॥
ભૌતિકાનિ શરીરાણિ, વિષયાઃ કરણાનિ ચ ।
તથાપિ મન્દૈરન્યસ્ય, તત્ત્વં સમુપદિશ્યતે ॥ ૨ ॥

જેમ જેમ અર્થો વિચારીએ તેનું વિવેચન કરીએ તેમ તેમ જે જે અર્થ તરફ રૂચે તેમાં આપણે કંઈ ગાળત્રીમાં (જેમ જેમ વિચાર કરીએ તેમ તેમ આ બધું વિષય તરફ જોગ્યાઈ જાય ત્યારે આપણે વિચાર કરવાની શું જરૂર. !)

આ શરીર તથા વિષય અને ઇન્દ્રિયો બધું ભૂતમાંથી બનેલું છે. તેપણ મંદ બુદ્ધિવાળાએ બીજા જીવોને દ્રશ્યવા તત્ત્વ તરિકે હસાવી દીધું છે.

વળી સાંખ્ય વિગેરે મતવાળા કહે છે, લોક નિત્ય છે. કારણ કે પ્રકટ થવું, લય થવું એટલુજ માત્ર ઉત્પાત અને વિનાશનું સ્વરૂપ છે. કારણ કે જે નથી તેનું ઉત્પાદન નથી. તથા જે છે તેનો નાશ નથી. અથવા ધ્રુવ તે નદી સમુદ્ર પૃથ્વી પર્વત આકાશ એ બધાનું નિશ્ચયપણું હોવાથી તે ધ્રુવ છે (માટે તેમના મત પ્રમાણે બધું નિત્ય છે)

બૌદ્ધ વિગેરે કહે છે લોક અનિત્ય છે કારણ કે દરેક ક્ષણે તેનો સ્વભાવ ક્ષય થવારૂપ છે. વિનાશના હેતુના અભાવથી અને નિત્ય વસ્તુના અનુક્રમથી કે એક સાથે અર્થ ક્રિયામાં અસામર્થ્યપણું છે. (આ પ્રમાણે તેમનું માનવું છે કે બધું અનિત્ય છે.) અથવા અધ્રુવ તે ચળ છે જેમકે ભૂગોળ (પૃથ્વીનો ગોળો) કેટલાકન કહેવા પ્રમાણે નિત્ય ચલાયમાન છે. (તેઓ માને છે કે પૃથ્વી ફરે છે) અને સૂર્ય સ્થિર છે તેમાં સૂર્ય મંડળ દૂર હોવાથી જેઓ પૂર્વમાંથી જુએ છે તેમને સૂર્યનો ઉદય દેખાય છે. અને સૂર્યના મંડળના નિચે રહેલાને મધ્યાન્હ દેખાય છે. અને જેઓને સૂર્ય દૂર થવાથી ન દેખાય તેઓને આયમેલો જણાય છે. વળી બીજા મતવાળા એવું માને છે કે લોકની આદિ છે. તેઓ કહે છે.

આસીદિદં તમોભૂતમપ્રજ્ઞાતમલક્ષણમ્ ।
અપ્રતર્ક્યમવિજ્ઞેયં, પ્રસુપ્તમિવ સર્વતઃ ॥ ૧ ॥

આ બધું પૂર્વે અધારારૂપ, અંબાણ્યું, લક્ષણ રહિત
વિચારાય નહીં તેવું, ન જણાય તેવું, બધી રીતે સૂતેલા
બેધું હતું.

તસ્મિન્નેકાર્ણવીભૂતે, નષ્ટસ્થાવરજંગમે ।

નષ્ટામરનરે ચૈવ, પ્રનષ્ટોરગરાક્ષસે ॥ ૨ ॥

તે એક સમુદ્રરૂપ બનેલું સ્થાવર જંગમનો તથા દેવતા
મનુષ્યનો નાશ હતો તેમ નાગ તથા રાક્ષસનો પણ નાશ
હતો (ત્યારે કેવું હતું તે કહે છે)

કેવલં ગહરીભૂતે, મહાભૂત વિવર્જિતે ।

અચિન્ત્યાત્મા વિમુસ્તત્ર, શયાનસ્તપ્પતે તપઃ ॥૩॥

તસ્ય તત્ર શયાનસ્ય, નાભેઃ પદ્મં વિનિર્ગતમ્ ।

તરુણરવિમણ્ડલનિભં, હૃદયં કાશ્ચનર્કર્ણિકમ્ ॥૪॥

તસ્મિન્ પદ્મે તુ ભગવાન્ દણ્ડી યજ્ઞોપવીતસંયુક્તઃ ।

બ્રહ્મા તત્રોત્પન્નસ્તેન જગન્માતરઃ સૃષ્ટાઃ ॥ ૫ ॥

અદિતિઃ સુરસંજ્ઞાનાં દિતિરસુરાણાં મનુર્મનુષ્યા-

ણામ્ ।

વિનતા વિહંગમાનાં માતા વિશ્વપ્રકારાણામ્ ॥ ૬ ॥

કદ્રુઃ સરીઘૃપાણાં સુલસા માત તુ નાગજાતીનામ્ ।

સુરભિચતુષ્પદાનામિલા પુનઃ સર્વં વીજાનામ્ ।૭

ફક્ત ગહવર (પોલાણ) ના આકારવાળું મહાભૂતોથી રહિત હતું તેમાં અચિંત્ય આત્મા વિભુ (ઇશ્વર) પોતે સુતેલો તપ કરે છે. (૩)

તે ત્યાં સુતેલા વિભુની નાભીમાંથી એક કમળ ઉત્પન્ન થયું તે ઉગતા સૂર્યના મંડળ જેવું સોનાની કણિકાવાળું રમણિક હતું (૪)

તે પદ્મમાંથી ભગવાન દંડ ધારણ કરેલ જનોઈ પહેરેલો બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયો તેણે જગતની માતાઓને રચી છે. (૫)

દેવતાઓના સમૂહની માતા અદિતિ છે, અને અસુરોની માતા દિતિ છે. મનુષ્યનો મનુ છે. પક્ષીઓની માતા વિનતા છે. આ પ્રમાણે વિશ્વના પ્રકારોની માતાઓ બ્રહ્માએ બનાવી. (૬)

સરીસૃપની માતા કદ્રૂ છે. અને નાગની જાતીઓની માતા સુલસા છે. તેમ જાંઘાં ચોપગાં પ્રાણીની મા સુરભિ છે. અને સર્વ જીલોની માતા ઇલા છે. (આ પ્રમાણે પુરાણ-વાદીઓ બોલે છે, તેમ જીજ્ઞા ધર્મવાળા પણ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કલ્પના કરે છે, તંમ સમજવું.

જીજ્ઞા મતવાળા કેટલાક અનાદિ લોક માનનારા છે જેમકે શાક્ય મતવાળા કહે છે હે ભિક્ષુઓ !

અનવ દ્વય (અનાદિ) આ સંસાર છે તેની પૂર્વ કોટી જણાતી નથી, નિરાવરણ સત્વોને અવિદ્યા નથી, તેમ જીવોનો ઉત્પાદ નથી,

વળી અંતવાળો આ લોક છે જગતના પ્રલયમાં
બધાનો નાશ થાય છે, તથા અંત વિનાનો લોક છે કારણ કે
વિદ્યમાન વસ્તુનો સર્વથા નાશનો અસંભવ છે. કારણ કે
એવું નથી (અર્થાત્ છેજ) કેટલાક તો ખંનેને પણ માને
છે તે બતાવે છે.

“ દ્વાવેવ પુરુષૌ લોકે, ક્ષરઆક્ષર એવ ચ ।

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ, કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥૧॥

જેજુ પુરુષો લોકમાં પૂર્વે હતા, એક ક્ષર (નાશવંત)
બીજો અક્ષર (અનાશવંત) તેમાં ક્ષરમાં સર્વ ભૂતો છે. અને
અક્ષર તે કૂટસ્થ કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે પરમાર્થને નહીં જાણનારા લોક છે. વિગેરે
સ્વિકારવા વડે વિવાદ કરતા જુદી જુદી વાણી કાઢે છે તેજ
પ્રમાણે આત્માને પણ જુદી જુદી રીતે બતાવે છે જેમકે
સાઈ કૃત્યું, તે સુદૃઢ માને અથવા દુબૃઢ માને એમ ક્રિયા-
વાદીઓ માને છે. એટલે કોઈ બોલે કે સર્વ સંજનો ત્યાગ
કરવાથી મહાન્ત ગ્રહણ કૃત્યું, તે સાઈ કૃત્યું. તથા બીજા
બોલે છે કે હે ભાઈ ! આ સરળ મૃગલોગનવાળી બીને
ચુત્ર ઉત્પન્ન કર્યા વિના તે ત્યાગી. તે જોટું કૃત્યું. તથા જે
દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય, તેને કહે. કે આ કૃત્યમ્
છે. તેનેજ બીજો કહે કે આ તો પાખંડીઓના જાળમાં ફસા-
એલો કુલીન છે ! ગૃહાશ્રમ પાળવાને અસમર્થ છે ! વિના

પુત્રે દીક્ષા લીધી, તેથી પાપરૂપ છે તથા આ સાધુ છે, અસાધુ છે એમ પોતાની મતિએ કલ્પના કરી ઇચ્છાનુસાર બોલે છે તથા સિદ્ધિ છે અથવા સિદ્ધિ નથી, અથવા નરક છે અથવા નથી એ પ્રમાણે બીજું પણ પોતાના આગ્રહ પ્રમાણે પકડી વિવાદ કરે છે તે બતાવે છે કે આ પૂર્વે બનાવેલું લોક વિગેરેને આશ્રયી જુદું જુદું માનનારા તે વિપ્રતિપક્ષ વાદીઓ છે તે કહે છે.

इच्छन्ति कृत्रिमं सृष्टिवादिनः सर्वमेव मितिलिङ्गम् ।
कृत्स्नं लोकं माहेश्वरादयः सादि पर्यन्तम् ॥२॥

સૃષ્ટિના વાદીઓ માહૈશ્વર વિગેરે બધુંજ મિતિલિંગ () અને કૃત્રિમ માને છે, અને બધા લોકને સાદિ પર્યંત માને છે.

नारीश्वरजं केचित्, केचित् सोमाग्नि संभवं लोकं ।
द्रव्यादि षड्विकल्पं, जगदेतत् कोचिदिच्छन्ति ॥

નારી તથા ઇશ્વરથી ઉત્પન્ન થયેલું માને છે, કેટલાક મતવાળા સોમાગ્નિથી લોક ઉત્પન્ન થયેલું માને છે. તથા દ્રવ્યશુભ્ર વિગેરે છ વિકલ્પવાળું જગત્ કેટલાક માને છે.

ईश्वरप्रेरितं केचित्, कोचिद् ब्रह्मकृतं जगत् ।

अव्यक्त प्रभवं सर्वं, विश्वमिच्छन्ति कापिलाः ॥३॥

કેટલાક ઇશ્વરની પ્રેરણાથી થએલું માને છે, કેટલાક બ્રહ્માએ જગત્ કરેલું માને છે, એને કપિલ મતવાળા અબ્ય-ક્તથી બધું વિશ્વ થએલું માને છે.

યાદચ્છિક મિદં સર્વં, કેચિદ્ ભૂત વિકારજં
કેચિચ્છાનિક રૂપં નેતુ, બહુધા સંપ્રધાવિતાઃ ॥૪॥

કેટલાક યાદચ્છિક (સ્વભાવિક) બધું માને છે, કેટલાક ભૂતોના વિકારથી થએલું માને છે, કેટલાક મતવાળા અનેક રૂપવાળું જગત્ માને છે, આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે મતવા-દીઓ પોતાના વિચાર બતાવવા હોડેલા છે.

આ પ્રમાણે જેમણે સ્યાદ્વાદ સમુદ્ર અવગાહન કર્યો નથી તેવા એકાંશ ગ્રહણ કરી મતિના ભેદવાળા બનેલા પર-સ્પર દોષિત બનાવે છે, તેજ કહ્યું છે—

લોકક્રિયાઽઽત્મતત્ત્વે, વિવદન્તે વાદિનો વિભિન્નાર્થ
અવિદિત પૂર્વં યેષાં, સ્યાદ્વાદ વિનિશ્ચિતં તત્ત્વં ॥૧॥

લોક, ક્રિયા, આત્મા, તથા તત્ત્વ સંબંધી બુદ્ધા બુદ્ધા વિગતને બતાવવા તેજ વાદીઓ અંધરા કરે છે કે જેમણે સ્યાદ્વાદથી વિશેષ પ્રકારે નિશ્ચય કર્યા વિના તત્ત્વનું વર્ણન કરેલ છે; પણ જેમણે સ્યાદ્વાદ મતનો નિશ્ચય કર્યો છે, તેઓને અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વિગેરે અર્થનો નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે કથંચિન્ (કોઈ અંશે) આશ્રય કરવાથી તેમને વિવાદનો અભાવજ છે.

અથ વધી જવાના કારણથી અહીં બહુ કહેવાનું છે, છતાં કહેતા નથી, તથા તેનું વર્ણન સૂત્રકૃત વિગેરે સૂત્રમાં વિસ્તારથી કહ્યું છે.

તે બધા પરસ્પર વિવાદ કરતા પોતાના તત્ત્વનો આગ્રહ કરી તેનું સમર્થન કરતા પોતે નાશ પામ્યા છે, અને બીજાનો નાશ કરે છે, તે બતાવે છે—

કેટલાક સુખથી ધર્મને ઇચ્છે છે, બીજા દુઃખથી ધર્મ માને છે, કેટલાક સ્નાનથી ધર્મ માને છે તથા મારોજ ધર્મ મોક્ષ આપનાર છે, બીજો બોલવા જેવોજ નથી, એમ બોલનારા અપુષ્ટ (તુચ્છ) ધર્મવાળા પરમાર્થ નહિ જાણનારા (ભ્રાણા ભ્રાણા) ને દેસાવે છે, હવે તેમનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે. લોક છે અથવા નથી વિગેરેમાં તમે જાણો.

અકસ્માત (માગધ) દેશમાં આ શબ્દ ગોવાળણી સુધાં પણ સંસ્કૃતમાં બોલે છે, તેથી તેજરૂપે લીધો છે એટલે અકસ્માદ્ (તે હેતુ છે અને અ સાથે લેવાથી અકસ્માદ્ તે અહેતુ છે) તેમાં તે હેતુના અભાવથી બનતું નથી, તેમાં એમ સમજવું કે દરેકમાં હેતુ રહેલ છે, જો તેમ ન માનીને એકાંતથીજ “લોક છે,” એવું માનીએ તો તે અસ્તિ (છે), શબ્દ સાથે સમાન અધિકરણપણે થવાથી જગતમાં જે જે છે, તે બધું લોક થશે, અને તેમ માનતાં તેનો પ્રતિ પક્ષ પણ ‘અલોક’ અસ્તિ (છે), તેથી લોકજ અલોક

થશે, અને વ્યાખ્યાના સદ્ ભાવમાં વ્યાપકનો સદ્ભાવ ધર્તાં
અલોકનો અભાવ થશે, અને તેના અભાવમાં તેના પ્રતિ
પક્ષ લોકનો પ્રથમજ અભાવ થશે, અથવા લોકનું સર્વ
ગતપણું સિદ્ધ થશે.

અથવા “લોક અસ્તિ” પણ લોક ન ભવતિ (નથી).
લોક પણ નામજ છે, અને લોક નથી લોકનો અભાવ છે.
એ પ્રમાણે થશે, આ ણધું અનિષ્ટ છે, અને અસ્તિનું વ્યા-
પકપણું હોવાથી લોક સાથે અસ્તિ એકાંત લાગવાથી ઘટ
પટ વિગેરેમાં પણ લોકપણાની પ્રાપ્તિ થશે કારણ કે વ્યા-
ખ્યાના વ્યાપકતા સદ્ભાવ સાથે અંતરપણું નથી વળી
અસ્તિ લોક આ પ્રતિજ્ઞા પણ લોક એમ માનવાથી હેતુનું
પણ અસ્તિત્વપણું છે, તેથી “ પ્રતિજ્ઞા અને હેતુ ” બંનેમાં
એકત્વ પ્રાપ્તિ થશે, અને તે એક ધર્તાં હેતુનો અભાવ થશે,
અને હેતુના અભાવમાં કોણ કેનાથી સિદ્ધ થશે, અથવા
એમ માનીએ કે “ અસ્તિત્વથી અન્ય લોક છે, તે પ્રથમ
કુદેલી પ્રતિજ્ઞાની હાનિ થશે, તેથી એ પ્રમાણે એકાંતથીજ
લોક અસ્તિત્વ માનતાં હેતુનો અભાવ ગતાવ્યો, એજ
પ્રમાણે નાસ્તિત્વની પ્રતિજ્ઞામાં પણ સમજવું, તે ગતાવે
છે, કોઈ એમ કહે કે “ લોક નથી ” આવું બોલનારને
પૂછવું કે તમે છો કે નહિ? અને જો તમે છો તો
લોકમાં કે લોક જગત્ જો લોકમાં હો, તો લોક નથી એવું

કેમ બોલો છો ? અને લોક બહાર એમ બોલશે, તો ખર, વિષાણુ (ગધેડાનું શીંગડા) માફક અસત્ય સિદ્ધ થયા, તેથી મારે કેને ઉત્તર આપવો ? આ પ્રમાણે દરેક વિક્ષાને પોતાની મેળે વિચારીને એકાંત વાદીઓનું સમાધાન કરવું,

एवं-એમ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વાદ તેમને માનેલો આકસ્મિક નિર્યુક્તિક (ચુકિત વિનાનો) છે, એજ પ્રમાણે ધ્રુવ અધ્રુવ વિગેરે વાદો પણ નિર્યુક્તિકજ છે, પણ અમારા જૈન સ્યાદવાદવાદીના જૈનમતમાં કથંચિત્ (કોઈ અંશે) ના સ્વીકારથી ઉપર બતાવેલા દોષનો પ્રસંગ નથી, કારણ કે સ્વપર સત્તાના ઉપોદ્ધાન વ્યુદાસથી વસ્તુનું વસ્તુપણું ઉપાધ છે. એથી સ્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ સ્વભાવથી વસ્તુનું અસ્તિપણું છે, અને પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ સ્વભાવથી 'નાસ્તિપણું' છે, કહ્યું છે કે—

सदेव सर्वं को नेच्छेत्, स्वरूपादिचतुष्टयात्

असदेव विपर्यासान् न चेन्न व्यवतिष्ठते ॥ ૧ ॥

સ્વરૂપ વિગેરે ચાર (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ) થી બધા પદાર્થોને સત્ તરીકે કોણુ ન ધરે ?, અને તેથી ઉદ્ભટ્ટ તે બીજાના દ્રવ્યાદિ ત્રિપુષ્ટ્યથી પોતે અસત્ છે, જો તેમ ન માનીએ તો વસ્તુની વ્યવસ્થા રહે નહિ. વિગેરે બાણપુ, કારણ કે સૂત્રના સંબંધના લીધે આ પ્રયાસ થોડામાં

આવે તેમને આ પ્રમાણે કહેવું. જેમ તમારા બધામાં પણ પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિનો આરંભ કરવો, કરાવવો, અનુમોદવો એમ સંમતિ આપી છે. એથી બધી જગ્યાએ આ પાપ અનુષ્ઠાન છે. એમ અમારો મત છે. અર્થાત્ તમે તે હિંસાને પાપ માનતા નથી, પણ જીવોને દુઃખરૂપ હોવાથી અમે તેમને જૈનમત પ્રમાણે પાપ માનીએ છીએ. ને કહે છે.

તદેવ આ પાપ અનુષ્ઠાન છોડીને હું રહ્યો છું. એજ મારો વિવેક છે. (જે બીજાને દુઃખ દેવાનું છોડે છે, તેજ પોતે પાપથી બચેલો છે. અને તેજ ધર્મ કહેવાને યોગ્ય છે) તેથી હું બધાથી અપ્રતિસિદ્ધ આસવદ્ધારોવાળા સાથે કેવી રીતે ભાષણ કરું. (જે જીવોને બચાવવા આહે તે હિંસકોની સાથે કેવી રીતે વાદ કરી શકે ?) તેથી વાદ કરવો દૂર રહો. એ પ્રમાણે અસમતુર (અસંમતિ) નો વિવેક કરે છે.

પ્ર૦ અન્ય તીર્થિજો પાપની સંમતિવાળા અજ્ઞાની મિથ્યા દ્રષ્ટિ ચારિત્ર રહિત અને અતપસ્વી છે તેવું કેવી રીતે માનો છો ? કારણ કે તેઓ ન જોડાએલી ભૂમિ ઉપર જે વન છે તેમાં વાસ કરનારા છે. કંદરુજી ખાનારા છે. અને ખાડ વિગેરેના આશ્રયે રહેનારા છે આવી જૈનચાર્ય કહે છે.

ઉ—અરુણવાસીજ ધર્મ નથી પણ જીવ અજીવના સંપુર્ણ જ્ઞાનથી તથા તેમની રક્ષાનાં અનુષ્ઠાન કરવાથી ધર્મ છે અને તેવો ધર્મ તેમનામાં નથી, તેથી તેઓ અસમતુર

છે (ઉત્તમ સાધુ નથી) વળી સારા માઠાનો વિવેક જેમાં હોય તે ધર્મ છે અને તેવો ધર્મ ગામમાં પણ થાય અને અરણ્યમાં પણ થાય પણ ધર્મનું નિમિત્ત કે ધર્મનો આધાર ગામ કે અરણ્ય નથી, જેથી ભગવાને રહેવાસને આશ્રયી કે બીજી રીતનો આશ્રય લઈને ધર્મ બતાવ્યો નથી, તેમનું કહેવું એ છે કે પ્રથમ જીવાદિ તત્ત્વનું જ્ઞાન મેળવવું અને સમ્યક્ અનુષ્ઠાન કરવાં (કે સર્વ જીવોને અભયદાન મળે તે ધર્મ છે.) તે ધર્મને તમે ખરેખર જાણો એવું ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે પ્ર:—ભગવાન કેવા છે ? ઉ:—મનન તે બધા પદાર્થોનું પરિજ્ઞાન છે તેજ મતિ છે અને તે મતિવાળા (કેવળ જ્ઞાની) ભગવાને કહ્યું છે પ્ર—કેવો ધર્મ કહ્યો છે ? ઉ:—યામ તે મહાવ્રતો છે તેમાં ત્રણ બતાવ્યા છે. જીવ હિંસા જુઠ અને પરિચ્છેદ તે ત્રણેનો ત્યાગ તે યામ છે. તે પરિચ્છેદમાં અદત્તાદાન અને મૈથુન સમાવ્યા છે માટે પાંચને બદલે ત્રણ સંખ્યા કહી છે. અથવા યામ તે વય (ઉંમર) ની અવસ્થા છે. જેમકે આઠ વરસથી ત્રીસ અને ત્યારથી સાઠ સુધી બીજી અને ત્યારપછી ત્રીજી એમાં દિક્ષા લેવાને અયોગ્ય એવા તદ્દન નાના આઠ વરસની અંદરના અને છેકજ બુદ્ધાનો સમાવેશ ન કર્યો. (જુદા કાઢ્યા) અથવા જેનાવડે સંસાર ભ્રમણ વિગેરે દૂર થાય તે યામ તે જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્ર છે. એમ યામનો ત્રણ પ્રકારે ત્રણની સંખ્યાને

અર્થ કર્યો. (એટલે મહા વ્રત પાળવાં ત્રણ અવસ્થામાં ધર્મ કરવો. અને રત્નત્રય જ્ઞાન વિગેરે પ્રાપ્ત કરવાં)

જો આ પ્રમાણે છે તો શું કરવું. તે ત્રણ અવસ્થામાં અથવા જ્ઞાન વિગેરેમાં આર્થ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અથવા પાપ ધર્મો દૂર કરનારા બોધ પામેલા ચારિત્ર પાળવા તૈયાર થયેલા સાધુઓ છે. તેઓ કેવા છે. ? તે બતાવે છે.

તેઓ કોઈ વિગેરે દૂર કરીને શાંત થયેલા છે અને પાપ કર્મમાં તેઓ વાસના રાખતા નથી તેજ ઉત્તમ સાધુઓ (મોક્ષના અધિકારીઓ) છે.

પ્ર० તેઓ કઈ જગ્યાએ પાપ કર્મમાં વાસના રહ્યા છે. ? તે બતાવે છે. !

उड्डं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ सव्वावन्ति च
 णं पाडियकं जीवेहिं कम्मसमारम्भे णं तं परित्राय
 मेहावी नेव सयं एएहिं काएहिं दंडं समारंभिज्जा
 नेवन्ने एएहिं काएहिं दंडं समारंभाविज्जा नेवन्ने
 एएहिं काएहिं दंडं समारंभंतेऽवि समणु जाणेज्जा
 जेवन्ने एएहिं काएहिं दंडं समारंभंति तेसिंपि चय
 लज्जामो तं परित्राय मेहावी तं वा दंडं अन्नं वा नो
 दंडभी दंडं समारंभिज्जामि त्तिवेमि (સુ० ૨૦ ?)
 વિમોક્ષાધ્યયનોદ્દેશકઃ ૮-૯ ॥

ઉંચે નીચે કે તિરછી દિશામાં બધા પ્રકારે જે જે દિશાઓ છે. અને જ શબ્દથી વિદિશા (બુણ) છે, તેમાં એકેન્દ્રિય સૂક્ષ્મ બાહર વિગેરેમાં જે કર્મોનો સમારંભ છે. અર્થાત્ જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે ક્રિયાઓનો સમારંભ (સંસારી કૃત્ય) છે. તે બધા કર્મ સમારંભને જ પરિણા વડે જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે ત્યાગ કરવા.

પ્ર૦ કાણુ ત્યાગ કરે ?

ઉ૦ મર્યાદામાં રહેલો બુદ્ધિમાન સાધુ.

પ્ર૦ કેવી રીતે ત્યાગે ?

ઉ૦ પોતે પોતાના આત્માથીજ ચૈદ ભૂતગ્રામમાં રહેલા પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોને દુઃખ રૂપ આરંભ ન કરે. પણ બીજા પાસે પણ આરંભ ન કરાવે. તેમ આરંભ કરનારાની અનુમોદના ન કરે.

(સૂત્રમાં છઠ્ઠી વિભક્તિ છે. તેનો અર્થ ત્રીજામાં લખ્યો તો) તે હિંસાના કરનારાઓથી અમે શરમાઈએ છીએ. એવો ઉત્તમ વિચાર કરીને સાધુ પોતે મર્યાદામાં રહીને તથા કર્મનો સમારંભ મોટા અનર્થ માટે છે, એમ જાણીને પોતે તે કર્મ સમારંભ છોડે. તથા જુઠ વિગેરે દંડથી પોતે ડરે. તેથી દંડલીવાળો સાધુ જીવોને દુઃખ રૂપ દંડનું કંઈ પણ કાર્ય ન કરે. અર્થાત્ કરવું કરાવવું અનુમોદવું, તે ત્રણ કરણ અને મન વચન કાયા એ ત્રણ યોગ છે. તેના વડે ત્યાગે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિ કહે છે.

પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

બીજો ઉદ્દેશો.

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યો. હવે બીજો કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં પાપ રહિત સંચય પાળવા માટે કુશીલનો પરિત્યાગ બતાવ્યો આ પરિત્યાગ અકલ્પનીયના પરિત્યાગ વિના સંપૂર્ણપણાને ન પામે. માટે આધુને અકલ્પનીયના પરિત્યાગનો વિષય બતાવનાર આ ઉદ્દેશો કહે છે.

એવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

સે ભિક્ષુ પરિક્ષમિજ્જ વા ચિટ્ઠિજ્જ વા નિસી-
 ર્ઝજ્જ વા તુપટ્ઠિજ્જ વા સુસાણંસિ વા સુન્નાગારંસિ વા
 ગિરિગુહંસિ વા રુક્ષમૂલંસિ વા કુંભારાયયણંસિ
 વા હુરત્યા વા કહિંચિ વિહરમાણં તં ભિક્ષું ઉવ-
 સંકમિત્તુ ગાહાવર્હ વૃયા-આડસંતો સમણા ! અહં
 સ્વત્તુ તવ અટ્ટાણ અસણં વા પાણં વા સ્નાહમં વા
 સાહમં વા વત્થં વા પડિગ્ગહં વા કંચલં વા પાય-
 પુચ્છણં વા પાણાહં મૂયાહં જીવાહં સત્તાહં સમા-
 રુબ્બ સમુદ્દિસ્સ કીયં પામિચં અન્નિજ્જં અણિસદ્દં
 અભિહદં આદ્દુ વેણમિ આવસહં વા સમુત્તિણો-
 મિસે મુંત્રહ વસહ, આડસંતો સમણા ! ભિક્ષુ તં
 ગાહાવર્હ સમણસં સવયમં પડિયાહ્વલે-આડસનો !

ગાહાવર્દ નો ચલુ તે વયળં આઢામિ નો ચલુ તે
 વયળં પરિજાણામિ, જો તુમં મમ અઢાણ અસળં
 વા ૪ વર્થં ૪ પાણાહં વા ૪ સળારમ્મ સમુદ્દિસ્સ
 કીયં પામિચં અચ્છિજ્જં અણિસદ્દં અભિહદં આહુદ્દુ-
 ચેણસિ આવસદ્દં વા સમુસિણાસિ, સે વિરઓ
 આહસો ગાહાવર્દ ? એયસ્સ અકરણયાણ (સૂ. ૨૦૨)

સામાયિક ઉચ્ચરેલો તે સાધુ સર્વ સાવધ અનુષ્ઠાન
 છોડવાથી મંદર (મેરૂ) પર્વતે ચડવા સમાન પ્રતિજ્ઞા કરેલો.
 શિક્ષાથી જીવન ગુન્હરનાર સાધુ-શિક્ષા દેવા કે બીજા કાર્ય
 માટે પરાક્રમ (વિહાર) કરે, અથવા ધ્યાનમાં લીન થઈને
 ઉભો રહે, અથવા ભણવું ભણાવવું, અથવા સાંભળવું કે સંભળા-
 વવું હોય ત્યાં જોડે, તથા કોઈ જગ્યાએ માર્ગમાં થાકતાં
 આડો પડે (સુઈ રહે) પ્ર. આ બધું કઈ જગ્યાએ કરે ?
 તે બતાવે છે— મશાણુ. એટલે જ્યાં સુડમાં દાટે બાળે તે
 સ્થાન, (જેનું બીજું નામ પિતૃવન) છે, તેમાં સુવાતું
 સંભવે નહિ, માટે યથાયોગ્ય જ્યાં ઘટે, તે દેવું, તે વિચા-
 રતાં ગચ્છ વાસીઓને તે મશાણુ વિગેરે સ્થાન કલ્પતાં નથી,
 કારણ કે તેવા સ્થાનમાં રહી પ્રમાદ થતાં વ્યંતર વિગેરેનો
 ઉપદ્રવ થાય છે, તથા જિનકલ્પી મુનિ થવાની સત્વ ભાવનાને
 ભાવનાર સ્થવિર કલ્પી મુનિને પણ મશાણુમાં નિવાસ કરવાની

સંમતિ આપી નથી, પણ પ્રતિમાધારી મુનિને તો ત્યાં સૂર્ય
આથમે ત્યાંજ રહેવાનું છે, તેવાને આશ્રયી અથવા ત્રિનક-
લ્પી મુનિને આશ્રયી મસાણનું સ્થાન સૂત્ર પ્રમાણે સમજવું,
એ પ્રમાણે ત્યાં જેનો સંલવ થાય. ત્યાં તે ચોજવું. શૂન્યા-
ગાર (ઉજ્જવલ ધરમાં) રહે; અથવા, પર્વતની શુદ્ધમાં અથવા
ગાઠ નીચે અથવા, કુંભારનાં સ્થાનમાં અથવા, ગામની
બહાર કોઈ પણ જગ્યાએ તે સાધુ કોઈ વખત વિહાર કરે;
તેને ધરનો માલિક આવીને સાધુની જગ્યામાં જઈને બોલે.
જે બોલે તે ખતાવે છે.

મસાણ વિગેરે સ્થાનમાં પરિક્રમણ વિગેરે ક્રિયાને કરતા
સાધુ પાસે કોઈ ત્યાં પહેલાં ઉભો રહેલા કોઈ માણસ
સ્વભાવથી ભદ્રક જીવ અથવા સમક્રીત ધારી શ્રાવક જુહસ્થ
હોય; તે સાધુના આચારમાં અંતણ હોય; તે સાધુને ઉદ્દે-
શીને કહે. આ આપેલો આહાર ખાનારા છે. આરંગ છોડેલા
છે. અનુકંપા લાવવાં યોગ્ય છે અને એટલું છતાં, તેઓ
સત્ય શુચિવાણા (સ્નાન રહિત) છે. માટે, એમને આપેલું
અક્ષય દ્રવ્ય આપનાર છે માટે, હું તેમને દાન આપીશ.
એમ વિચારીને સાધુ પાસે આવે અને બોલે. હે આયુષ્માન !
હે સાધુ ! હું અંસારસમુદ્ર તરવાની ઇચ્છાવાળો તમારે
માટે ભોજન, પાણી બાદિમ, તથા સ્વાદિમ વસ્તુ લાવું;
અથવા વસ્ત્ર, પાત્રાં, કાંબળ, રજોહુરણ, વિગેરે ખનાવીને

લાવું. અર્થાત્ આમ કરીને તે ગૃહસ્થ શું કરે? તે કહે છે. પંચેન્દ્રિય જેઓ શ્વાસ લે છે, તે પ્રાણીઓ છે. તથા ત્રણે કાળમાં થયા, થાય છે અને થશે. તે ભૂત છે, તથા ભવતા હતા, ભવે છે, અને ભવશે; તે જીવો છે. તથા સુખ દુઃખમાં સક્ત છે તે સર્વો છે. તેમનો આરંભ કરીને લાવે; તેમાં લોજન વિગેરેના આરંભમાં પ્રાણીનું ઉપમર્દન અવશ્ય થવાનું છે. આ ગૃહસ્થોનું કહેલું બધું અથવા થોડું, કોઈ સાધુ સ્વીકારી લે. માટે ખુલાસો કરે છે. આ અવિશુદ્ધિ કોટિ લીધી છે તે બતાવે છે.

આહા કમ્મુદેસિઅ મીસજ્ઞા વાયરા ય પાહુહિઆ ।

પૂહઅ અજ્ઞોયરગો ડગમકોહી અ છવ્મેઆ ॥૧॥

આધાકર્મી ઉદ્દેશીક મિશ્ર, અને બાહર પ્રાભૃતિક પૂતિ, અને અધ્યવ પૂરક, આ છ લેહો તે, અવિશુદ્ધિ કોટિ છે.

(આ દશ વેકાલિક સૂત્રની પાંચમા અધ્યયનની નિર્યુક્તિની ગાથા છે. તેમાં સૂચ્યું કે, જે કાર્યમાં જીવોને સાક્ષાત્ હણે; તે સાધુ નિમિત્તે થવાથી અવિશુદ્ધિ કોટિ છે.) હવે, વિશુદ્ધિ કોટિ બતાવે છે. મૂલ્યથી લીધેલું, ઉધારે લીધેલું, છીનવી લીધેલું. જેમ કોઈ રાજા ગૃહસ્થ પાસેથી સાધુને આપવા માટે છીનવી લે. તથા પારકાનું બદલે લીધેલું આવું કોઈ સાધુને દાન દેવા માટે કરે; તથા પોતાનાં ઘરથી સાધુના સામે લાવીને આપે; તે વિશુદ્ધ કોટી છે. (આમાં સાક્ષાત્ જીવ હિંસા સાધુ માટે થતી નથી. માટે, વિશુદ્ધ

કોટી છે.) આ પ્રમાણે સાધુને આપવા કોઈ બોલે; તથા હું તમારે માટે ઉપાશ્રય બનાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. એવું બોલે; અને તે ગૃહસ્થ હાથ જોડીને સાધુ નમાવીને આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા કરે અને બોલે. હે સાધુ ! આ ભોજન વાપરો; મારાં સુધારેલાં ઘરમાં રહો; તે વખતે સાધુ જે સૂત્ર અર્થનો લાણેલો વિદ્વાન હોય; તેણે દીનતા-વાળું મન ન કરતાં તેને ના પાડવી; તે માટે ગુરુ શિષ્યને કહે છે:—હે આયુષ્મન ! હે સાધુ ! હે ભિક્ષુ ! તે ગૃહસ્થ ધુદ્ધિમાન હોય; મિત્ર હોય; અથવા બીજો કોઈ હોય; તેને સાધુએ કેવો ઉત્તર આપવો ? તે ગતાવે છે, હે આયુષ્મન ! હે ગૃહસ્થ ! તમારું એ વચન હું સ્વીકારતો નથી. (સ્વતુ અપિના અર્થમાં છે, અને તે સમુચ્ચયના અર્થમાં છે.) મારે સાધુનો આચાર જે પાળવાનો છે, તેનું જ્ઞાન મને હોવાથી હું સ્વીકારું નહીં. તું મારે માટે જીવેને હુઃખ-દેવા રૂપ ભોજન વિગેરે બનાવે અથવા, ઉપાશ્રય બનાવે; તો મને તે કંઈ નહીં. કારણકે, હે આયુષ્મન ! હે ગૃહપતિ ! તેવા આરંભ કરાવવા રૂપ અનુષ્ઠાનથી હું સુદૃઢ થયેલ છું.

માટે જાણી જોઈને હું કેવી રીતે સ્વીકારું ? મારે હું સ્વીકારતો નથી. આ પ્રમાણે ભોજન વિગેરેના સંસ્કારનો સાધુએ નિષેધ કર્યો. પણ જો, કોઈ ગૃહસ્થ પ્રથમથી તેવો સાધુનો અભિપ્રાય જાણીને છાતુંજ તેવું ભોજન, વિગેરે

કરે અને સાધુને આપે; તે પણ, સાધુએ બુદ્ધિ બળથી
કોઈ પણ રીતે બાણીને તેનો નિષેધ કરવો તે બતાવે છે.

સે ભિક્ષું પરિક્કમિજ્જ વા જાવ દુરત્થા વા ક-
હિંચિ વિહરમાણં તં ભિક્ષું ઉવસંકમિત્તુ ગાહાવ-
હં આયગયાએ પેહાએ અસણં વા ૪ વત્થં વા ૪ જાવ
આહટ્ટુ ચેએહ આવસહં વા સમુસ્સિણાહ ભિક્ષૂ પ-
રિઘાસેઝ, તં ચ ભિક્ષૂ જાણિજ્ઞા સહ સમ્મદયાએ
પર વાગરણેણંબન્નેસિં વા સુચ્ચા-અયં સ્વલ્લુ ગાહા-
વહં મમ અટ્ટાએ અસણં વા ૪ વત્થં વા ૪ જાવ આ-
વસહં વા સમુસ્સિણાહ, તં ચ ભિક્ષૂ પડિલેહાએ
આગમિત્તા આણવિજ્ઞા અણાસેવણાએ ત્તિથેમિ
(સુ. ૨૦૩)

તે સાધુને મસાણુ વિગેરેમાં કોઈ સ્થાને વિચરતાં કોઈ
ગૃહસ્થ મળતાં તે હાથ બેડીને પ્રકૃતિથી ભદ્ર હોય; તે
મનમાં પ્રિયારે કે, હું આ સાધુને શુભ રીતે આરંભ કરીને
ગોચરી વિગેરે આપીશ.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—તે સાધુને આહાર કરવા માટે આપીશ; અથવા,
સાધુઓને રહેવા માટે મકાન બનાવી આપીશ. તે સાધુ
માટે બનાવેલ આહાર વિગેરે દોષિત છે એમ સાધુ બાણી લે.

પ્ર:—કેવી રીતે જાણે?

પોતાની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી અથવા, તીર્થ'કરે જતાવેલા ઉપાયોથી અથવા, ખીજા માણસો એટલે, તેના નોકર ચાકર વિગેરેને પૂછીને જાણી લે કે, આ ગૃહસ્થ મારે મારે આરંભ કરીને આહાર વિગેરે અથવા, ઉપાગ્રય આપે છે. આવું ખીજા પાસે સાધુ સાંભળે તો, તે વાતની ખાત્રી કરીને તે સાધુ કહે કે, આ અમારે મારે જનાવેલું છે તેથી કલ્પનું નથી; મારે, હું નહીં લઉં. જો, આવું કરનાર શ્રાવક હોય; તો, તેને દુઃકાણુમાં પિંડ નિર્ચુક્તિનું સ્વરૂપ સમજાવવું. ખીજો, ભદ્રક સ્વભાવનો હોય તો, તેને નિર્દોષ ભોજનના દાનનું ફળ જાણતાવે; તથા ગોચરીના સોળ ઉદ્ગમ વિગેરે જાણતાવે; તથા યથાશક્તિ તે સંગ્રામી ધર્મકથા કહે છે:—

કાલે દેશે કલ્પ્યં શ્રઘાયુક્તેન શુદ્ધમનસા ચ ।

સત્કૃત્ય ચ દાતવ્યં દાનં પ્રયતાત્મના સદૃશ્યઃ ॥૧॥

દાનં સત્પુરુષેષુ સ્વરૂપમપિ ગુણાધિકેષુચિનપેન ।

વટકણિકેવ મહાન્તં ન્યગ્રોધં સત્ફલં કુરુતે ॥૨॥

દુઃસ્વપ્નસુદ્રં પ્રાજ્ઞાસ્તરન્તિ પાત્રાર્પિતેન દાનેન ।

લઘુનેવ મકરનિલયં વણિજઃ સગ્રાનપાત્રેણ ॥ ૩ ॥

યોગ્ય કાળ દેશમાં સાધુને દ્રવ્યે તેવું શ્રદ્ધા સહિત શુદ્ધ મનથી ઉપગ્રાણ કરીને પ્રાચુક દાન ઉત્તમ સાધુ-જ્ઞોને આપવું. (૧)

ઉત્તમ પુરુષો જે શુભમાં અધિક છે, તેમને વિનય વડે થોડું પણ, આપેલું દાન મોટું ફળ આપે છે. જેમ—વડની કણિકા () નાની છતાં, વડનું આડ સારું ફળ-વાળું બનાવે છે. (૨)

તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા પાત્રમાં યોગ્ય દાન આપીને દુઃખ સમુદ્રને તરે છે. જેમ—મગરનાં સ્થાનવાળો મોટો સમુદ્ર હોય; તેને વેપારીઓ નાનાં વહાણ વડે તરી જાય છે. (૩)

આ પ્રમાણે સુધર્મા સ્વામિ કહે છે, અને હવે પછીનું પણ તેઓ કહે છે:—

ભિક્ષું ચં સ્વલુ પુટ્ટાં વા અપુટ્ટાં વા જે હમે આ-
હ્વં મંથા વા ફુસંતિ, સે હંતા હણહં સ્વણહં છિંદ્વહ
દહહ પયહ આલુપહ વિલુપહ સહસાકારેહ વિષ્પે-
રામુસહ, તે ફાસે ધીરો પુટ્ટો અહિયાસપ અદુવા
આચારગોચરમાહસ્વે, તક્ષિયા જમણેલિસ અદુવા
વદ્ગુત્તીપ મોચરસસ અણુપુન્વેણ સંમં પહિલેહ્પ આ-
ચત્તગુત્તે લુહેર્હિ એવં પવેદયં (સૂ. ૨૦૪)

(ચં સમુચ્ચયના અર્થમાં છે. સ્વલુ વાચ્યની શોભા માટે છે.) તે ભિક્ષાના આચારવાળા સાધુને કોઈ કહે:—હે સાધુ ! હું તમારે માટે ભોજન વિગેરે અથવા ઉપાશ્રય વિગેરે તૈયાર કરાવીશ, અથવા સુધરાવીશ. સાધુએ તેને

સંમતિ ન આપી હોય; તો પણ, તે કરાવે; અને મીઠાં વચન, અથવા બળાત્કારથી હું સાધુ પાસે ચડણ કરાવીશ એવું માને; અને બીજા કોઈ ગૃહસ્થ સાધુના થોડા આચારને બાજુએ હોય; તે પૂછ્યા વિના જ છાનું કાર્ય કરે; અને વિચારે કે, હું તેમને લોભન વિગેરે આપીશ. હવે તે ન લોભવવાથી શ્રદ્ધાનો લગ્ન થવાથી અથવા, મધુર સ્નેહના વચનના આગ્રહથી, અથવા ક્રોધના આવેશથી નિશ્ચયથી મુખ હંપી પછે અવલોક બાજુનારો આ સાધુ છે. એમ બાજુને પશ્ચાત્તાપ પૂર્વક રાજની આજ્ઞા લઈને ન્યકાર ભાવના પામેલો દેવી બનીને તે સાધુને મારે પણ ખરે તે જતાવે છે, અને એક બતાવવાથી ઘણાનો આદેશ છે તેથી જેઓ, આ પૂછીને અથવા વિના પૂછે આહાર વિગેરે લાવવામાં ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને સાધુને અર્પણ કરે; અથવા દ્રવ્ય ખરચી બનાવેલું લોભન વિગેરે સાધુઓ ન લે; તો, તેમને તે ગૃહસ્થ ક્રોધી બનીને ખીડા કરે છે.

પ્ર:—કેવી રીતે ?

ઉ:—કહે છે. તે એક વિગેરે ક્રોધી બનીને પોતે સાધુને મારે છે. અથવા, મારવા માટે બીજાને પ્રેરણા કરે છે, અને ભાવે છે કે—આ સાધુને ઠંડા વિગેરેથી મારે; તથા એના હાથ પર કાપીને ઘાયલ કરે; તથા અગ્નિ વિગેરેથી બાળે; તથા તેમના સાથનાં મારા પદાર્થો તેનાં

વસ્ત્રો વિગેરે હુંટી લ્યો; તથા તેનું અધું છીનવી લ્યો. એક-
 દમ અધું પ્રહાર વડે કરાવો; શીઘ્ર પંચત્વ (મરણ)
 પમાડો; તથા, હુઃખ દેવાના જુદા જુદા વિચાર કરો; જુદી-
 જુદી પીડાથી ગાધા કરો. આ પ્રમાણે હુકમ કરવાથી તે
 સાધુને બીજાઓ અનેક પ્રકારે હુઃખના સ્પર્શો કરે; તો
 પણ, ધીર બનીને તે ફરસોને ફરશી શાંતિથી સહન કરે.
 તથા બીજા જૂબ તરસ વિગેરેના પરિપહો આવે; તે પણ
 સહે; પણ, પરિપહ ઉપસર્ગ આવેથી કંટાળીને વિકલવતા
 (ખેંદ) પામીને તેનો ઉદ્દેશિક વિગેરે દોષિત આહારની
 અભિલાષા ન કરે; અથવા, સાંત્વવાદ (મીઠાં વચન) વિગેરે
 અનુકુળ ઉપસર્ગોથી લલચાવતાં પણ, અશુદ્ધ આહાર ન લે.
 જિન કલ્પી મુનિ તો, આચાર પાળે; પણ, તેનાથી જુદો
 સ્થવિર કલ્પી સાધુ પણ સામર્થ્ય હોય; તો, પોતાનો નિર્દોષ
 સંયમ પાળે. તે કહે:—જુદા જુદા ઉપસર્ગોથી થતી પીડાઓને
 સહે; અથવા, સાધુઓના આચારનો વિષય (અનુષ્ઠાન) જે
 મૂળ ગુણ ઉત્તરગુણના ભેદ સંબંધી છે તે સમજાવે; પણ,
 તે સમયે નયો વડે દ્રવ્ય વિચાર સમજાવવા ન બેસે; તેમાં
 પણ, મૂળ ગુણોની સ્થૈર્યતા માટે ઉત્તર ગુણોને (વિશેષ
 પ્રકારે) સમજાવે; અને તેમાં પિંડેપણની વિશુદ્ધિ
 સમજાવે; અને આ સ્થળે પિંડેપણ સૂત્રોને સમજા-
 વવાં જોઈએ. વળી, કહેવું કે:—

યત્સ્વયમદુઃખિનં સ્યાન્ન, ન ચ પરદુઃખે નિમિત્ત
-ભૂતમપિ ।

કેવલમુપગ્રહકરં, ધર્મકૃતેતદ્ ભવેદ્દેયમ્ ॥૧૧॥

જેથી, પોતે હુંથી ન થાય; તેમ, બીજાનાં દુઃખમાં
પોતે નિમિત્તભૂત થણું ન થાય. ફક્ત ધર્મ કરવા
માટે આશ્રય આપનારું નિર્દોષ ભોજન વિગેરે હોય;
તેજ સાધુઓને આપવાનું છે.

હું બધા પુરૂષોને આ બધું કહેવું ?

હું—ના. આવનાર પુરૂષ સંબંધી વિચાર કરીને કહેવું
કે—આ પુરૂષ કોણ છે ? કેને માને છે ? આગ્રહવાળો કે,
આગ્રહ રહિત છે ? મધ્યસ્થ છે ? ભદ્રક છે ? જોમ બધું
વિચારીને યથા શક્તિ કહે અને શક્તિ હોય; તો, પાંચ
અવયવ અથવા, બીજી રીતે એ પ્રગિઠ કરે કે, સ્વપક્ષની
સ્થાપના થાય; અને પર પક્ષની ચોચ રીતે ભૂલો બતાવી
તેને સુધારે; એવાં અનન્ય સદૃશ વચન કહે. પણ, સાધુ
પોતે સામર્થ્ય રહિત હોય; અથવા, ગ્રામેનો માણસ તત્ત્વની
વાત સંભળાવતાં વધારે કાંઈ તેમ હોય; અથવા, અત્ય
દુર્ગમો પત્યનીકે હોય; તો વારું ગુપ્તિ (જ્ઞાન) ગળવી
તે કહે છે. જોટલો. સાધુ ગુપ્તિમાન હોય; અને સાંભળ-
નાર હિંજી સમ્મે; તો, સાધુનો નિર્દોષ સંચય બતાવવો.
પણ તેમ ન હોય તો, જ્ઞાન રાખીને પોતાના આત્માનું કિંત

વિચારતો પિંડ વિશુદ્ધિ ત્રિગેરે આચારના વિષયને ઉદ્દમ દોષ વિગેરેથી દોષિત છે કે નહિ ? એમ બીજાથી પૂછી લઈને સમ્યક્ શુદ્ધિ વિચારે.

પ્ર:—કેવો બનીને ?

ઉ:—આત્મ શુભ તે, સદા પોતાના સંયમમાં ઉપ-યોગ રાખનારો બનીને વિચરે. આ મેં નથી કહ્યું તેવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે. બુદ્ધે: તે કલ્પ્ય અકલ્પ્યની વિધિ બાણુનારા તીર્થંકર વિગેરેએ ઉપર બતાવેલું કહ્યું છે. તથા, હવે પછીનું પણ તેમનું કહેલું છે.

સે સમણુને અસમણુસસ અસમણં વા જાવ નો પાહજ્ઞા નો નિર્મતિજ્ઞાનો કુજ્ઞા વેયાવહિયં પરં આ-દાયંમાણે ત્તિવેમિ (સૂ. ૨૦૬)

ફક્ત, ગૃહસ્થ અથવા કુશીલીયા પાસેથી અકલ્પ્ય એમ બાણીને આહાર વિગેરે ન લે. તેમજ, ઉત્તમ સાધુ ઢીલા સાધુને પૂર્વે બતાવેલ આહાર વિગેરે પોતે પણ જે શુદ્ધ લાવેલો હોય તે ન આપે; અથવા, તેવા પતિતો બંદુ આદરમાનથી આહાર વિગેરે આપે; અથવા બીજી રીતે લલચાવે; તો પણ, તેમની વેયાવચ્ચ ન કરે; ત્યારે પોતે કેવો બને ? અને કોની વેયાવચ્ચ કરે તે કહે છે?—

ધમ્મમાયાણહ પવેહ્યં માહણેણ મહમયા સમ-

ણુને સમણુજસસ અસણં વા જાવ કુજ્જા વેયાવહિયં
પરં આઢાયમાણે (સુ૦ ૨૦૬) ત્તિથેમિ ॥૮-૨॥

ગુરુ કહે છે—હે શિષ્યો ! તમે કેવળી વર્દ્ધમાન સ્વા-
મીએ કહેલા દાન ધર્મને જાણો, જેમ સમનોજ સાધુ તે યોગ્ય
વિહાર કરનારો હોય તે અપર સમનોજ ચારિત્રધારી સં-
વિગ્ન હોય, સમાચારીમાં રહી સાથે ગોચરી કરતો હોય,
તેવાને અશન વિગેરે ચાર પ્રકારનો આહાર, વસ્ત્ર પાત્ર
વિગેરે ચાર પ્રકારનું દ્રવ્ય આપે, તથા તે આપવા માટે
નિમંત્રણ કરે, અથવા પેશલ વેયાવચ્ચ કરે અર્થાત્ અંગ-
મર્દન (ચોળવું આંપવું) વિગેરે પણ કરે, પણ એથી
વિરૂદ્ધ આચારવાળા જે ગૃહસ્થો કુતીર્થિઓ પાસંથીઓ
અસંવિગ્ન અસમનોજ સાધુઓ હોય, તેમને આપે નહિ,
પરંતુ સમનોજનેજ પોતે આપે, તથા અતિશે આદર સંહાર
કરીને તથા તે વસ્તુ માટે મીઠાતો હોય, અથવા તપેલો
હોય, તો તેની યોગ્ય રીતે વેયાવચ્ચ કરે, આથી એમ
અતાવ્યું, કે ગૃહસ્થ તથા કુશીલ્લીયા સાધુની વેયાવચ્ચ ન
કરી, આહાર વિગેરે ન આપવા. પણ આટલું વિશેષ છે,
કે ગૃહસ્થ પાસે જે કલ્પનીય છે તે લેવું અને અકલ્પનીય
નોજ નિગેધ છે, પણ અસમનોજ સાધુ પાસેથી તો
સર્વથા લેવાનો નિગેધ કર્યો, આ પ્રમાણે સુધર્માંસ્વામી
કહે છે. વિમોક્ષ અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો સમાંસ થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો.

ગીજો કહ્યા પછી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશોમાં અકલ્પનીય આહાર વિગેરેનો નિષેધ કહ્યો. તથા તેના નિષેધથી અપમાન માનીને કોઈ કોપ કરીને મારવા તૈયાર થાય, તેને દાન કેવી રીતે દેવું તે યથાવસ્થિત દાન વિધિની પ્રરૂપણા સાધુએ કરવી, તેમ આ ઉદ્દેશોમાં પણ આહાર વિગેરે નિમિત્ત માટે ઘરમાં પેઢેલા સાધુનું અંગ ઠંડ વિગેરેથી કંપનું દેખીને ગૃહસ્થને ઉલટું સમભય કે આ સાધુ કામ ચેષ્ટાદિના કારણે ધૂજે છે, તેવા ગૃહસ્થને યથાવસ્થિત સ્વરૂપ બતાવીને ગીતાર્થ સાધુએ તેની ખોટી શંકા દૂર કરવી. આ પ્રમાણે આવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશોનું સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ તે કહે છે.

મજ્ઞિમેણ વયસાર્વિ એગે સંબુજ્ઞમાણા સમુદ્ધિયા, સુચ્ચા મેહાવી વયણં પંડિયાણં નિસામિયા સમિયાએ ધમ્મે આરિએહિં પવેહ્એ તે અણવકંચમાણા અણહ્વાએમાણા અપરિગઢેમાણા નો પરિગઢાવંતી સન્નાવંતિ ચણં લોગંસિ નિહાય દંડં પાણેહિં પાવં કમ્મં અકુવ્વમાણે એસ મહં અંગથે વિયાહિએ, ઓએ જુહમસ્સ લેયન્ને ઉવવાયં ચવણં ચ નચ્ચા (સુ૦ ૨૦૭)

અહીં ત્રણ અવસ્થાઓ છે. જુવાની મધ્યમ વય, અને

વૃદ્ધાવસ્થા છે, તેમાં મધ્યમ વયવાળો પરિપક્વ (સ્થિર) બુદ્ધિવાળો હોવાથી ધર્મને ચોગ્ય છે, તે પ્રથમ બતાવે છે, કેટલાક મધ્યમ વયમાં બોધ પામેલા ધર્મ ચરણ માટે તૈયાર થએલા તે સમુત્થિત બાણવા. જો કે યુવાવસ્થા કે વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષા લેનારા હોય છે, છતાં પણ, બાહુલ્ય-તાથી તથા પ્રાચે મધ્યમ અવસ્થામાં ભોગ તથા કુત-હલની ઇચ્છા દૂર થયેલ હોવાથી અવિદ્યપણે ધર્મનો અધિ-કારી થાય છે. માટે, મધ્યમ વય લીધી છે.

પ્ર:—કેવી રીતે બોધ પામેલા તૈયાર થયા છે ?

ઉ:—કહે છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના બોધ પામનારા બાણવા. (૧) સ્વયં બુદ્ધ, (૨) પ્રત્યેક બુદ્ધ, (૩) બુદ્ધબોધિત. તે ત્રણમાં અહીં બુદ્ધબોધિતનો અધિકાર છે, તે કહે છે, ‘ મેઘાવી ’ તે મયાંદામાં રહેલ બુદ્ધિ-માન સાધુ પંડિતો (તીર્થંકર) વિગેરેનું હિન શબ્દ કહેયું; અહિંત છાહ્યું; એ વચન પ્રથમ સાંભળીને પછી વિચારીને સમતાને ધારણ કરે.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉ:—કારણ કે સમતા એટલે મધ્યસ્થ પણ ખારીને આયં તીર્થંકર વિગેરે એ પ્રકરણથી યુનિ ચારિત્રરૂપ ધર્મ કહેતા છે. અને મધ્યમ વયમાં તેમણે ધર્મ સાંભળીને બોધ પામીને ચારિત્ર લેવા તૈયાર થયેલા છે. તે યુ કહે

તે કહે છે. તેઓ દીક્ષા લઈને મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરી કામ ભોગોને ત્યાગી તથા જીવોને દુઃખ ન દઈને પરિચરુને ધારણ ન કરતા વિચરે. (પહેલું છેલ્લું લેવાથી વચલાં ત્રણ આવે છે.) તેથી જુઠ ન બોલતા ચોરીને ત્યાગી પ્રહ્લ્લચર્ય પાળતા વિચરે એવા સાધુઓ પોતાના દેહમાં પણ મમત્વ ત્યાગે છે. એમજ બધા લોકને વિષે કોઈપણ જોતને પરિચરુ તેઓ રાખતા નથી. (ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે. અને તે ભિન્ન ક્રમ બતાવે છે. જુ વાક્યની શોભા માટે છે.) વળી પ્રાણીઓને દંડ તે દંડ છે. અને તે દંડ બીજા જીવને પરિતાપ કરનાર છે. તે દંડને પ્રાણી તરફ અથવા પ્રાણી વિષે નાંખવાથી પાપ થાય કર્મ બંધાય. તેથી તે પાપ રૂપ કર્મ તે અહાર પ્રકારનું છે. તેને પોતે ઉત્તમ સાધુ આચરતો નથી. તથા બાહ્ય અભ્યંતર અંથ છે તેને ત્યાગવાથી તેવા સાધુને તીર્થંકર ગણુધર વિગેરેએ અઅંથ (નિર્અંથ) કહેા છે.

પ્ર:—આવો કોણુ થાય ?

ઉ:—ઓજ: તે અદ્વિતીય એટલે રાગદ્વેષ રહિત હોય છે. તથા ઘતિવાળો એટલે સંયમ અથવા મોક્ષ છે તેના ખેદને જાણનારો છે. અને તે નિપુણ હોવાથી દેવલોકમાં પણ ઉપપાત રચવન છે. એમ જાણીને વિચારે છે કે બધાં સંસારી સ્થાન અનિત્ય છે. એવી બુદ્ધિથી પોતે પાપકર્મને વર્જનારો થાય છે. કેટલાક પુરુષો તો મધ્યમ વયમાં પણ

આરિત્ર લીધેલા પરિસહ તથા ઇન્દ્રિયોથી ગ્લાનતા પામે છે. તે બતાવે છે.

આહારોવચયા દેહા પરીસહપભંગુરા પાસહ ન-
ગે સર્વિવદિણહિં પરિગિલાયમાણેહિં (સૂ૦ ૨૦૮)

આહારથી ઉપચય થાય તે આહારોપચય છે.

પ્ર:—તે કાણ છે ?

ઉ:—દેહો છે. તે દેહો આહારના અભાવમાં ઝાંખાશ લાવે છે અથવા તે નાશ પામે છે. તે પ્રમાણે પરિસહો આવેથી ભંશુર છે. તેથી આહારથી દેહો યુષ્ઠ થયા છતાં પણ પરિસહો આવતાં અથવા વાયુ વિગેરેના અટકાવથી ગ્લાની પામે છે. એટલે શુરૂ શિષ્યને કહે છે. હે શિષ્યો તમે જીવો કે દેહલાક બધી ઇન્દ્રિયો ઝાંખી પડતાં દલીબતાને પામે છે. તે બતાવે છે. ભૂખથી ખીણએલો દેખતો નથી, સાંત્રાળનો નથી, મુંઘતો નથી, વિગેરે જાણવું. તેમાં આહાર વિના દેવળીનું પણ શરીર ગ્લાન ભાવ પામે છે. તો તે સિવાયના બીજા જે સ્વભાવથીજ ભંશુર શરીરવાળું છે તેનું શું કહેવું ?

પ્ર:—દેવળી વિનાના સાધુઓ અદ્વિતાર્થ છે, અને જુધા વેદનીયનો સદ્ભાવ છે. તેથી તેઓ આહાર કરે છે અને દયા વિગેરે મહાવ્રતો પાળે છે એ માનવું હીંક છે પણ, દેવળી તો નિયમથી મોક્ષમાં જનાર છે. ત્યારે ગા માટે શરીરને ધારે છે ? અને તે ધારણ કરવા શું કામ ખાય છે ?

ઉઃ—તેને પણ, આર અધાતિ કર્મનો સદ્ભાવ છે. તેથી એકાંતથી કૃતાર્થતા નથી, અને તેની ખાતર શરીર-ધારે છે ! અને આહાર વિના તેનું ધારણ ન થાય; તથા તેમને ક્ષુધા વેદનીય કર્મનો સદ્ભાવ છે માટે ખાય છે. તે કહે છે:—
વેદનીયના સદ્ભાવથી તેના કરેલા ૧૧ પરિષદો પણ, કેવળી ને ઝોછા કે બધા પરિષદો ઉદયમાં આવે છે તેથી કેવળી પણ ખાય છે. એ સિદ્ધ થયું; અને તેથીજ આહાર વિના ઇંદ્રિયોની ગ્લાનતા છે એમ ખતાવ્યું. આ પ્રમાણે તત્ત્વને જાણનારે પરિષદથી પીડાતો હોય, છતાં પણ શું કરે ? તે કહે છે:—

ઓષ્ઠ દયં દયહ, જે સંનિહાણ સત્યસસ સ્વેચ્છે સે
ભિક્ષુ કાલન્ને વલન્ને માયન્ને સ્વળન્ને વિગયન્ને સમ-
યન્ને પરિગ્રહં અમમાયમાણે કાલેણુદ્ગ્રાહ અવહિન્તે
દુહમો છિત્તા નિયાહં (સૂ ૨૦૧)

ઓજ—તે-એકલો રાગ દેષ રહિત બનીને ભૂખ તર-
સનો પરિષદ આવે છતે પણ, દયા (કૃપા) પાળે (ધારણ કરે) પણ પરિષદથી પીડાતાં દયા છોડી ન દે.

પ્ર:—કયો પુરૂષ દયાને પાળે છે ?

ઉઃ—જે લઘુકર્મો હોય તે. (જેના વડે સમ્યક્ રીતે નારકી વિગેરે ગતિમાં રખાય તે) સંનિધાન કર્મ છે, તેના સ્વરૂપને જાણનાર શાસ્ત્ર છે, તેનો નિપુણ ખેદજ છે, અથવા

સંનિધાન કર્મ છે, તેનું શસ્ત્ર સંયમ છે, તેના જેઠને જાણનારો છે. અર્થાત્ સમ્યક્ સંયમનો જાણનારો છે, અને જે સંયમની વિધિ જાણનારો છે, તે બિહુ કાળજ તે ઉચિત અનુચિત અવસરનો જાણુ છે. આ બધાં સૂત્રોનો અર્થ ‘લોક વિજય’ નામના બીજા અધ્યયનના પાંચમા ઉદ્દેશમાં અતાવેલ હોવાથી ત્યાંથી જાણી લેવું; તથા બલજ, માત્રજ, શંભુજ, વિનયજ, સમયજ, બધી જાણતમાં નિપુણ સાધુ પરિચરનો મમત્વ ત્યાગીને કાલમાં ઉત્થાથી તથા અપ્રતિજ (કદાચક રહિત) બનીને ઉભયથી (દ્રવ્ય ભાવથી) મમતાને છેદનારો બનીને તે સાધુ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં નિશ્ચયથી વર્તે; તેને સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તતાં શું થાય તિ કહે છે:—

તં મિત્તુ સીયફાસપરિવેવમાણગાયં ઉવમંક-
મિત્તા ગાહાવર્દં વૃથા આડસંતો સમણા ? નો મ્વલુ
તે ગામધમ્મા-ઉવ્વાહંતિ ? આડસંતો ગાહાવર્દ ?
નો મ્વલુ મમ ગામધમ્મા ઉવ્વાહંતિ, સીય ફાસં
ચ નો મ્વલુ અહં સંચાણમિ અહિયાસિત્તણ, નો
મ્વલુ મે કપ્પહ અગણિકાયં ઉજ્જાલિત્તણ વા (પજ્જા
લિત્તણ વા) કાયં આયાવિત્તણ વા પયાવિત્તણ
વા અન્નેસિંવા વચ્ચણાઓ, સિયા સ એવં વચંતસ્સ
પરોઅગણિકાયં ઉજ્જાલિત્તા પજ્જાલિત્તા કાયં આયા-

વિજ્ઞ વા પચાવિજ્ઞ વા, તં ચ મિલ્કલ્-પડિલેહાણ
 આગમિત્તા આણવિજ્ઞા અણાસેવણાણ તિલેમિ
 (સૂં ૨૧૦) ॥ ૮-૩ ॥

અંતઃપ્રાંત આહારથી તેજ રહિત બનેલા નિષ્ક્રિયન
 તથા ભિક્ષાથી નિર્વાહ કરનારા સાધુને ગરમ અવસ્થાની
 યુવાની જતાં યોગ્ય વસ્ત્ર ઠંડ રોકવા જોઈએ; તે ન મળ-
 વારથી ઠંડથી કંપતા શરીરવાળાને નજીક ગૃહસ્થ મળતાં
 શું થાય ? તે કહે છે:—તે ગૃહસ્થ ઐશ્વર્યની ગરમીથી અહ-
 કારી છે. કસ્તુરીથી લેપ કર્યો છે. ઉત્તમ જાતિના દેશરના
 બહાર રસથી ગાંઠ લીધેલું છે. મીન મદ ()

આગુરૂ ઘન સાર ધૂપિત રહિશ (

) થી લેયેલા શરીરવાળો છે, અને જુવાન
 સુંદરીઓના સંદોહથી વીંટાયેલો છે. અને શીત
 સ્પર્શનો અનુભવ જેને નાશ પામ્યો છે તેવો શેઠીયો
 તેવા કંપતા મુનિને જોઈ વિચારે કે આ મુનિ મારી
 સુંદર સ્ત્રીઓ જે દેવાંગનાની રૂપ સંપદાને હસી કાઢે છે,
 તેને જોઈને સાત્ત્વિક ભાવને પામેલો ધૂજે છે કે ઠંડના
 લીધે ? આવી રીતે શંકામાં પડેલો શેઠ જાણે, કે હે આ-
 યુષ્મન ! હે શ્રમણ ! પોતાના આત્માની કુલીનતાને પ્રકટ
 કરતો પ્રતિપેદ દારવડે પૂછે છે કે તમને શું ઇન્દ્રિયોની
 ઉન્મત્તતા દુઃખ દે છે ? આવું ગૃહસ્થ પૂછે, તો તેના

અભિપ્રાય જાણીને સાધુએ કહેવું, કે આ ગૃહસ્થને પોતાના આત્માના અનુભવ વડે અંગના (સ્રી)ના અવલોકનના પ્રકટ કરેલ લાવથી ઓટી શંકા થઈ છે, તો હું તેની શંકા દૂર કરું આપું વિચારી સાધુ બોલે હે આયુધ્મન ! હે ગૃહસ્થ ! મને ઇંદ્રિયોની ઉન્નતતા નથીજ ખાધતી; પણ, તમે માફ કરીર જે, કંપતું જોયું છે, તે દક્ષ કંડવુંજ કારણ છે, પણ તે કામદેવનો વિકાર નથી. અતિ કંડનો દ્વર્ષ સહન કરવાને હું શક્તિવાન નથી. આ પ્રમાણે સાધુ બોલે ત્યારે, તે ગૃહસ્થ ભક્તિ અને દૃષ્ટિ રસથી સિંજાયલા હૃદયવાળો જાનીને કહે કે:—શીઘ્ર કંડ ઉડાડનાર સારા બળેલા અગ્નિને કેમ સેવતો નથી ? મુનિ કહે:—મને અગ્નિ કાય સેવવો દૃષ્ટતો નથી; તથા સજગાવવો પણ દૃષ્ટતો નથી; તથા દેહજો સજગાવેલો હોય તો, ત્યાં થોડો ઘણો તાપ લેવો પણ મને દૃષ્ટતો નથી; તેમ, બીજાનાં વચન નથી પણ, એમ કરવું મને દૃષ્ટતું નથી; અથવા બીજાને અગ્નિ જાળવવાનું કહેવું પણ મને દૃષ્ટતું નથી. તે સાધુને આપું બોલતો જાણીને તે ગૃહસ્થ દ્વાર આપું કરે તે કહે છે:—

તે ગૃહસ્થ આપું મુનિ પાસે સાંભળીને (પોતાની ભક્તિથી) અગ્નિ સજગાવીને લડકો કરીને આધુની કાયાને ચોડી અથવા ધટી તપાગે, તે અગ્નિ સજગાવવો મુનિ દેખે, તે પોતાની મુખ્યદિગ્ધા અથવા તીર્થ દરના વચનોથી અથવા

ખીન પાસે તત્ત્વ સમજીને તે ગૃહસ્થને સમજાવે, કે
આ અગ્નિ સેવવો મને કહ્યો નથી, પણ તમે સાધુ ઉપર
લક્ષિત અને અનુકરણથી પુણ્યનો સમૂહ ઉપાર્જન કર્યો છે.
આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો સંબંધ આ
પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશોમાં ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડથી
શરીર કંપતાં ગૃહસ્થને ખોટી શંકા થાય, તો સાધુએ દૂર
કરવી, પણ જો ગૃહસ્થના અભાવમાં જીવાન સીને સાધુના ઉપર
કામ ચેષ્ટાની ખોટી શંકા થાય, અને કુચાલની ઇચ્છાથી
સ્પર્શ કરવા આવે, તો ગળે ફાંસો ખાઈને અથવા ગાઢ પૃષ્ઠ
વિગેરે આપઘાતનું મરણ પણ સ્વીકારવું; (પણ ખોટું કામ
કરવું નહિ.) આપું ઉપસર્ગનું કારણ ન હોય તો આપ-
ઘાત ન કરવો, તે બતાવવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે
આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષૂ તિહિં વત્યેહિં પરિવુસિણ પાયચવત્યે-
હિં તસ્સે ણં નો એવં ભવહ-ચવત્યં વત્યં જાહસસા-
મિ, સે અહેસણિજ્ઞાહં વત્યાહં જાહજ્ઞા અહાપરિ-
ગ્ગહિયાહં વત્યાહં ધારિજ્ઞા, નો ધોહજ્ઞા નો ધોધ-

રત્તાઢં વત્થાઢં ધારિજ્ઞા, અપલિઓવમાણે - મામંત-
રેસુ ઓમચેલિણ, ણં સુ વત્થધારિસ્સ સામગ્ગિ-
યં (સુ. ૨૧૧)

અહીં પ્રતિમા ધારી અથવા જિન કદ્ધી જે અછિદ્ર હાથ (હાથિય) વાળો મુનિ જાણવો. કારણકે, તેનેજ પાત્ર નિર્યોગ ચુક્ત પાત્ર, તથા કદ્ધપત્રય (વન્નની) આવી ઓથ ઉપધિ હોય છે; તેને ઓપચલિક (સંધારીઉં વિગેરે) ઉપધિ હોતી નથી; તેમાં ઠંડમાં શિશિર વિગેરે ઋતુમાં ઔમિક (સૂત્રનાં) એ કપડાં (૨૧) હાથ લાંબાં પહોળાં હોય છે, અને ત્રીજું ઉનનું હોય છે, તેવા મુનિને ઠંડ વિશેષ હોય; તો પણ, તે સાધુ બીજું કપડું ધરછતો નથી તે જાતાવે છે. જે શિશુ ત્રણ કપડાંથી નિર્વાહ કરનારો છે, તે ઠંડમાં એક કપડું ઓઢે છે. જે ઠંડ વધારે લાગે; અને સહન ન થાય તો, બીજું ઓઢે. તે જાનેથી પણ, ઘણી ઠંડના લીધે ન સહાય તો, ત્રીજું ઉનનું કપડું પણ તે જાને ઉપર ઓઢે છે. ઉનના કપડાને જાડારના ભાગમાં સર્વથા રાખવું; આંદર તો, સૂત્રનુંજ રાખવું. એ ત્રણ વસ્ત્રો દેવાં છે ? તે જાતાવે છે. પાત્ર ચતુર્થઃ પરતા આદારને ન પરવા દે તે પાત્ર છે, અને તે પાત્ર ના લેવાથી પાત્રનો નિર્યોગ માત્ર પ્રદારનો પણ લીધો જાણવું કારણકે તેના વિના પાત્ર લેવાય નહીં. તે આ પ્રમાણે છે:—

પત્તં પત્તાબંધો, પાયદ્વવણં ચ પાયકેસરિઆં ન

પડલાઈ રચત્તાણં ચ ગોચ્છઓ પાયણિજ્જોગો ॥૧॥

(૧) પાત્ર (૨) પાત્રાનું બંધ () (૩) પાત્રાનું સ્થાપન () (૪) પાત્ર કેશરિકા (પૂંજણી) (૫) પડલા (૬) રજ સાણ () (૭) ગુચ્છો આ સાત પાત્રોનો નિર્ણય છે. આ પ્રમાણે સાત પ્રકારનો પાત્ર નિર્ણય તથા કદપ ત્રણ, તથા રળેહરણ (ઓઘો) મુખવસ્ત્રિકા (મુહપત્તિ) એ પાંચ મેળવતાં બાર પ્રકારનો ઉપધિ છે. આ બાર પ્રકારની ઉપધિ ધારણ કરનારને આવો વિચાર ન થાય, કે મને આ ઠંડી રૂતુમાં ત્રણ વસ્ત્રોથી ઠંડ દૂર થતી નથી, માટે થોડું વસ્ત્ર હું યાચી લાવું. આમ અધ્યવસાયનો નિષેધ કરવાથી યાચવું તો દૂરથીજ કાઢી નાંખ્યું. જો ત્રણ કદપ ન હોય, અને ઠંડી રૂતુ આવી પહોંચી, તો આ જિન કદપી વિગેરે મુનિ યથા એપણીય (નિર્દોષ) વસ્ત્રોની યાચના કરે. ઉત્કર્ષણ અપકર્ષણ રહિત અપરિ કર્મવાળાં યાચે તેમાં (૧) ઉદિકુ, (૨) પહે, (૩) અંતર, (૪) ઉન્નિઝય ધમ્મા એ ચાર વસ્ત્રની એપણા છે, તેમાં પાછલી એનો અગ્રહ છે, બાકીની બે લેવાય છે, તેમાં કોઈપણ એકનો અભિગ્રહ હોય છે. યાચના કરતાં શુદ્ધ વસ્ત્રો મળે, તો લે અને જેવાં લીધાં તેવાંજ પહેરે, પણ તેને ઉત્કર્ષણ કે ધોવું વિગેરે પરિકર્મ ન કરે તેજ જતાવે છે. અચિત્ત જળ વડે પણ

ન ધુએ, સ્થવિર કંઠીને તો વર્ષાદ આવ્યા પહેલા અથવા મંદવાડમાં અગ્નિ પાણીથી ચતનાથી ધોવાની અનુસા (સંમતિ) છે, પણ જિન કંઠીને તેમ ધોવું ન કંઠે, તેમ પ્રથમ ધોઇને પછી રંગેલાં કપડાં હોય તે પણ ન પહેરે, તથા ખીજા ગામે જતાં વસ્ત્ર સંતાડ્યા વિના ચાલે, અર્થાત્ અંત પ્રાંત (તદન સાદાં છર્ણુ જેવાં) વસ્ત્ર ધારે, કે તેને ચોરાવાના ડરથી ઠાંકી રાખવાં ન પડે તેથીજ જિન કંઠી મુનિ અવમ ચેલિક છે: તેને ચેલ (વસ્ત્ર) પ્રમાણથી તથા મૂળથી અવમ (ઓછી કીંમતનું) હોય; તેથી અવમ ચેલિક છે. (સ્વ અવધારણના અર્થમાં છે.) આ પ્રમાણે વસ્ત્ર ધારી જિન કંઠિય મુનિને ત્રિકલ્પવાળી અથવા ગાર પ્રકારની ઓઘ ઉપધિવાળી સામગ્રી હોય છે. પણ ખીજી ઉપધિ ન હોય; અને ઠંડ દૂર થતાં તે વસ્ત્રો પણ ત્યજી દેવાનાં છે, તે ગતાવે છે.

અહ પુણ એવં જાણિજ્ઞાત્વાદ્ધક્ષંને ચ્ચલ્લુ હેમંતે ગિન્હે પલિવન્ને અહાપરિજુન્નાદ્ વત્થાદ્ પરિટ્ઠવિજ્ઞા અદ્ધવા સંતરુત્તરે અદ્ધવા ઓમચેલે અદ્ધવા ણમસાટે અદ્ધવા અચેલે (સૂ. ૨૧૨)

જે, તે વસ્ત્ર ખીજા શીયાળા મુખી ચાલે તેવાં હોય, તો બંને વખતે પરિહેરણ કરી ધારણ કરે; અથવા, ય જો રાખે. પણ જો છર્ણુ જેવાં ચઢ ગયાં હોય તેવું

જાણે તો, તે ત્યજી દે તે આ સૂત્ર વડે જતાવે છે. પછી તે સાધુ એમ જાણે કે, નિશ્ચે હવે હેમંત ઋતુ (શિયાળો) ગયો; અને ઉનાળો આવ્યો છે. ઠંડ પણ દૂર થઈ છે, અને આ વસ્ત્રો પણ જીર્ણ થઈ ગયાં છે. એવું જાણીને તે વસ્ત્રો ત્યાગ કરે. જો જ્યાં જીર્ણ થયેલાં ન હોય; તો જે જે જીર્ણ હોય તે પરઠવી દે, અને ત્યાગીને નિઃસંગ થઈને વિચરે. પણ જો, શિશિર (પોપં માઘ) વીત્યા પછી કોઈ ક્ષેત્ર કાળ કે પુરૂષને આશ્રયી શીત (ઠંડી) વધારે લાગતી હોય તો શું કરવું ? તે કહે છે:—શીત જતાં વસ્ત્રો ત્યાગવાં અથવા ક્ષેત્રાદિના ગુણથી હિમ પડનારો વાયરો ઠંડો વાય તો, આત્માની તુલના તથા ઠંડની પરીક્ષા કરવા સાન્તર ઉત્તર વસ્ત્રવાળો થાય. અર્થાત્ તેમાંથી કાંઈક તો ઓઢે; કાંઈક જાનુએ રાખે પણ, ઠંડની શંકાથી ત્યજી ન દે. અથવા અવમ ચેદ (ઓછાં વસ્ત્ર વાળો) તે એક કદપના ત્યાગવાથી જે વસ્ત્ર ધારણ કરે, અને ધીરે ધીરે ઠંડ જતાં જીર્ણ વસ્ત્ર પણ દૂર કરે, તેથી એક સાડા (ચાદર)થી શરીર ઢાંકનારો બને, અથવા તદ્દન શીતનો અભાવ થાય તો તે પણ ત્યજી દે, અને પોતે અચેદ (વસ્ત્ર રહિત) બને એટલે તેની પાસે માત્ર મુહુપત્તિ અને રજોહરણ (ઓઘો) એ બેજ માત્ર ઉપધિ રહે.

પ્ર:—એ એક વસ્ત્ર પણ શા માટે ત્યજી દે ! તે કહે છે,

લાઘવિયં આગમમાણે, તવે સે અભિસમન્નાગ
ભવદ્ (સૂ૦ ૨૧૩)

લઘુનો લાવ લાઘવ જેને હોય તે લાઘવિક છે, તેવી
લાઘવિક (લઘુતા) ને પોતે ધારણ કરવા એક પણ વસ્તુ
ત્યજ દે, અથવા શરીર અને ઉપકરણના કર્મમાં લાઘવ
પણાને પામીને વસ્તુ ત્યાગ કરે, તેવા ત્યાગીને શું થાય ?
તે કહે છે. તે વસ્તુનો પરિત્યાગ કરનાર સાધુને તપની
પ્રાપ્તિ થાય છે. કારણ કે ક્રયાને કલેશ આપવો તે પણ
બાહ્ય તપનો ભેદ છે. કહ્યું છે કે—

“ પંચર્હિ દ્વાણેર્હિ સમણાણં નિર્ગંધાણ અચેત્તગત્તે
પસત્થે ભવતિ તંજહા, ! અપ્પાં પહિલેહા ૧ વે-
સાસિણ સ્સવે ૨ તવે અણુમણ ૩ લાઘવે પસત્થે ૪
વિહલે હંદિયનિર્ગહે ૫ ”

પાંચ કારણે સાધુ નિર્ગંધને અચેત્તકપાણું પ્રશંસવા
યોગ્ય છે. (૧) અસ્થપહિલેહણા (૨) વિશ્વાસવાળું ૩પ,
(૩) તપની અતુલનિ (૪) પ્રશસ્ત લાઘવ, (૫) અતિથે
હંદ્રિયનો નિર્ગદ આ નિર્નેશ્વરે કાનુ છે, તે બતાવે છે—

તમેયં ભગવયા પવેદ્યં તમેવ અભિસમ્મિના ।

સ્વવઓ સ્વવત્તાણ સમન્તમેવ સમમિ જાણિજ્ઞા

(સૂ૦ ૨૧૪)

આ બધું વીર વર્દમાન સ્વામીએ કહેલું છે એમ જાણીને બધા પ્રકારથી સર્વ આત્માથી સમ્યક્ત્વ અથવા સમત્વ પણ ધારે, અર્થાત્ સચેત્ર અચેત્ર અવસ્થાની તુલનાને પોતે જાણે, અને આ સેવન પરિજ્ઞાથી પાલન કરે; પણ જે સાધુની શક્તિ તેવી ન હોય, તો તે પ્રભુનો માર્ગ જરોખર ન જાણી શકે, તો તે સાધુ હવે જે ખતાવે છે, તેવા અધ્યવસાયવાળો થાય, તે કહે છે.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइपुट्ठो खलु अह-
मंसि नालमहमंसि सीयफासं अहियासित्तए, से
वसुमं सव्वसमन्नागय पन्नाणेणं अप्पाणेणं केइ अ-
करणयाए आउट्ठे त्वस्सिणो हु तं सेयं जमेगे वि-
हमाइए तत्थावि तस्स कालपरियाए, सेऽवि तत्थ
विअंतिकारए, इच्चेयं विमोहाय तणं हियं सुहं ख-
मं निस्सेसं आणुगामियं तिवेमि (सू० २.१५) ८-
४ ॥ विमोक्षाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः ॥

(જું વાક્યની શોભા માટે છે) જે લિખ્તને મંદ સંહ-
નનના કારણે આવો અધ્યવસાય થાય, કે હું રોગ આતંકથી
અથવા ઠંડ વિગેરેના કારણે અથવા સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગથી
માફ આ શરીર ત્યાગવું તે શ્રેય છે, પણ ઠંડ વિગેરેનું દુઃખ
કે ભાવ ઠંડ તે સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગ સહન કરવા હું શક્તિમાન

નથી; તેથી, મારે ભક્ત પરિણા ઇંગિત મરણ અથવા પાદપ ઉપગમન ઉત્સર્ગથી મરણ કરવા યોગ્ય છે. પણ, મારે આ અવસરે 'તેવું' કરવું જની શકે તેવું નથી. કારણકે, તેમાં અમુક સમય સુધી કાળ દોષ કરવો જોઈએ. તે ઉપસર્ગ મારાથી સહન થાય તેમ નથી; અથવા, રાગની વેદના ઘણા કાળ સહેવાને હું શક્તિમાન નથી. તો મારે હમણા અપવાદનું વેદાનસ અથવા ગાર્હ પૃષ્ઠ મરણ સ્વીકારવું યોગ્ય છે. પણ, જે ઉપસર્ગથી પીડાયેલો હોય તે પાપ સેવવું તેને યોગ્ય નથી તેવું જતાવવા કહે છે:—

સ તે સાધુને વસુ-જ્ય (સંયમ) છે, તે સંયમ-વાળો હોય તે વસુમાન છે. તેને અનુક્રમે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવા છતાં, દોષ સીના કટાક્ષનો ઉપસર્ગ સંભવ થતાં પણ, તે ન સેવવાથી આટ્તો (આ સમંતાત્ત વ્યવસ્થિત આદે બાલુથી મર્યાદામાં રહેલો તે) આવૃત્ત છે, અથવા વાયુ વિગેરેથી થયેલ ઠંડો સ્પર્શ જે દુઃખ આપનાર છે, તેની ચિકિત્સા ન કરવાથી વસુમાન સિદ્ધાંતથી પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાનના આત્મા વડે વ્યવસ્થિત છે, તેવો ઉપસર્ગ આવતાં વાયુ વિગેરેની ઠંડી વેદનાને સહન ન કરી શકવાથી શું કરે? તે કહે છે. (હૂ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે.) જેથી, ઘણા કાળ વાયુ વિગેરેની ઠંડી વેદનાને સહન ન કરી શકવાથી અથવા, જે કારણથી શુભ સ્ત્રી ઉપસર્ગ કરવા આવેલી છે, તે વિગ બંધનથી છે, કાંસો

ખાઈને મરવાનું બતાવ્યાં છતાં પણ ન મુકે; તેથી, તે તપ-
સ્વીએ ઘણો કાળ જીદા જીદા ઉપાયો વડે કરેલી તપ-
સ્યાના ધનવાળા સાધુને મરવું તેજ શ્રેય છે, જેમકે કોઈ
સાધુને તેના સગાંએ સ્ત્રીવાળા ચોરડામાં પ્રવેશ કરાવ્યો,
અને પ્રેમવાળી પત્નીએ ઘણીવાર પ્રાર્થના કર્યા છતાં સાધુએ
ધૈર્ય રાખ્યું. પણ અંતે નીકળવાનો બીજો ઉપાય ન જોવાથી
ફાંસો ખાધો, તેમ ફાંસો ખાવા માટે ઉંચે લટકવું, અથવા
વિષ ભક્ષણ કરવું, અથવા ઉંચેથી પડવું, તેજ પ્રમાણે
ઘણો કાળ ઠંડ વિગેરે સહન ન થવાથી સુદર્શન માફક
પ્રાણ ત્યાગવા.

શંકા—ફાંસો ખાવો વિગેરે બાળ મરણ છે, અને તે
અનર્થ માટે છે, ત્યારે તેનો કેવી રીતે તમે ઉપદેશ કર્યો ?
કારણ કે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે—

“ इच्छेएणं बालमरणेणं मरमाणे जीवे अणंतेहिं
नेरइयभवग्गहणेहिं अण्णाणं संजोएइ जाव अ-
णाइयं चणं अणवयग्गं चाउरंतं संसारकंतरं भुज्जो
भुज्जो परिचट्टइ त्ति ”

ઉ:—આ દોષ અમારા આર્હત (જિનેશ્વર)ના મતમાં નથી,
કારણ કે કંઈપણ એકાંતથી નિષેધ કર્યો છે, કે સ્વીકાર્યું છે,
તેવું નથી ફક્ત એક મૈથુનમાં જૂદું છે; અને સિવાય દરેકમાં
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવને આશ્રયીને જે પ્રથમ નિષેધ કર્યો
હતો, તેજ સ્વીકારાય છે, ઉત્સર્ગ માર્ગ પણ કોઈ વખત અશુભ

(નુકશાન) માટે છે અને અપવાદ પણ ગુણને માટે કાળ (સમય) બાબતના સાધુને થાય છે, તેજ બતાવે છે. દીર્ઘ કાળ સંયમ પાળીને સંલેખના વિધિ એ કાળના પર્યાય વડે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણને માટે છે, અને સ્ત્રી વિગેરેના ઉપસર્ગમાં વેદાનસ ગાર્ધ પૃષ્ઠ વિગેરેથી મરણ થાય તેમાં કાળ પર્યાયજ છે. અર્થાત્ જેવી રીતે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણવાળું છે, તેમ આ કાળ પર્યાયના મરણ જેવું વેદાનસ વિગેરે મરણ લાભદાયી છે. ઘણા કાળ પર્યાયમાં જેટલું કર્મ આ સાધુ ખપાવે છે, તેટલુંજ આવા સમયમાં થોડા કાળમાં કર્મ ક્ષય કરી નાંખે છે તે બતાવે છે. સોડપિ વેદાનસ વિગેરેથી મરનારો પણ દ્વંકત ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે કરનારો નહિ પણ આ સાધુ વેદાનસ વિગેરે મરણમાં (વિગ્રંતિ કારણતિ) વિશેષ પ્રકારે અંત- ક્રિયા કરનારો તે વ્યંતિકારક છે તેવાને તેવા સમયમાં વેદાનસાદિ મરણ ઉત્સર્ગજ માર્ગ છે. કારણ કે, આણું અકાળ મરણ જે અપવાદ રૂપ છે, તેના વડે મરેલા અનંતા સિદ્ધો પૂર્વે ક્ષયા અને ક્ષયે. ઉપસંકાર કરવા કહે છે કે, આ ઉપર બતાવેલું વેદાનસ વિગેરે મરણ મોહ દ્વં ક્ષયલા સાધુઓની કર્તવ્યતાથી આયતન (આશ્રય) છે, અને આપાર દ્વં કરતું હોવાથી હિત છે. જન્મોત્તરમાં પણ સુખ આપનાર હોવાથી મુખ્ય છે. તથા કાળ આવેલો હોવાથી ક્ષમ (ગુકન) છે. તથા, કર્મ ક્ષય કરનાર હોવાથી નિઃકલ્પ છે. તથા, સુચનો અનુગમ ઉપાર્જન કરવાથી આનુગમિક છે, આ પ્રમાણે સુધમાં રચાની કહે છે:—ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

પાંચમો ઉદ્દેશો.

ચોથો ઉદ્દેશો કહીને હવે પાંચમો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે ગયા ઉદ્દેશમાં ગાર્ધપૃષ્ઠ વિગેરે બાળમરણ બતાવ્યું પણ આ ઉદ્દેશમાં તો તેથી ઉલટું લક્ષ્ય પરિણા નામનું મરણ ગ્લાન ભાવ પામેલા સાધુએ સ્વીકારવું તે કહે છે. તેથી આ સંબંધે આવેલાં ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષુ દોહિં વત્થેહિં પરિવુસિણ પાપતરૂણ્હિં તસ્સ ણં નો એવં ભવહ તદ્દયં વત્થં જાહસસામિ, સે અહેસણિજ્ઞાહં વત્થાહં જાહજ્ઞા જાત એવં સુતસ્સ ભિક્ષુસ્સ સામગ્ગિયં, અહ પુણ એવં જાણિજ્ઞા-
 ડવાહક્કતે સલ્લુ હેમંતે ગિમ્હે પહિવણ્ણે, અહા પરિ-
 જુન્નાહં વત્થાહં પરિટ્ઠવિજ્ઞા, અહા પરિજુન્નાહં પરિ-
 ટ્ઠવિત્તા અદુવા સંતરુત્તરે અદુવા ઓમચેલે અદુવા
 એગસાહે અદુવા અચેલે લાઘવિયં આગમમાણે તવે
 સે અભિસમન્નાગે ભવહ જમેયં ભગવયા પવેદ્દયં
 તમેવ અભિસમિચ્છા સંવ્વઓ સંવ્વત્તાણ સમ્મતં-
 મેવ સમભિજાણિયા, જસસણં ભિક્ષુસ્સ એવં ભવહ
 પુટ્ઠો અચ્છો અહમસિ નાલમહમંસિ ગિહંતરસંક-
 મણં ભિક્ષાયરિયં ગમણાણ, સે એવં વયંતસ્સ પરો

અભિહટ્ટં અસળં વા ૪ આહટ્ટુ દલહજ્ઞા, સે પુવ્વામેવ
 આલોહજ્ઞા-આડસંતો ? નો ચલ્લુ મે કપ્પહ અભિ-
 હટ્ટં અસળં ૪ મુત્તણ વા પાયણ વા અન્ને વા ઇય-
 વ્વગારે સૂ૦ ૨૧૬)

તેમાં વળુ ઠડપમાં રહેલ સ્થવિરઠડપી અથવા જિન
 ઠડપી મુનિ હોય, પણ બે ઠડપ (વસ્ત્ર) ધારણ કરનાર અવરથે
 જિનઠડપી હોય, અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિઠ અથવા યથાલ-
 દિઠ કે પ્રતિમા ધારી તેમાંનો કોઈ પણ હોય, આ સૂત્રમાં
 બતાવેલ બે જિનઠડપી વિગેરે બે વસ્ત્રો ધારણ કરનારો હોય,
 આમાં વસ્ત્ર શબ્દ સામાન્યથી લીધો છે, માટે એક સૂત્રનું
 બીજું ઉત્તરું એમ બે વસ્ત્ર ધારણ કરી સંયમમાં રહેલ છે,
 કેવાં બે ઠડપ વસ્ત્ર છે ? ઉત્તર—પાત્ર ત્રીજું ધારણ કરેલો,
 સાધુ છે. તેણે પૂર્વના સૂત્ર પ્રમાણે બાળુવું, તે ઠંડથી ખીડાયા
 સૂધીનું બાળુવું, તે પ્રમાણે અલી ઠંડે કે હું વામુ વિગેરેના
 રોગથી ખીડાયેલ નિર્ગળ હોવાથી એક ઘરથી બીજો ચેર
 જવા અસમર્થ છું તેથી બીજા માટે જવા હું અશક્ત છું,
 આપું એવાવાર આપુ પાત્રે કોઈ અન્ય ઉદ્યોગીય, તે સાધુનું
 કાલુષ્ય સાંભળીને અથવા એવા વિના પણ તેને અશક્ત
 દેખીને યન (બીજો) અન્ય વિગેરે અનુકંપા તથા બકિતના
 વસતી કેમકે હૃદયવર્તો જાનીને અભિહટ્ટ તે હંવાને
 હુંબે હઈ મળાવેલું અમલ પાન ખાદિમ રવાદિમ સાવીને

તે સાધુને આપે, તે સમયે જ્ઞાન સાધુએ સૂત્રાર્થને અનુ-
સારે જીવિતને નહિ વાંછતાં મરવું બહેતર ! એમ વિચારીને
તેણે શુ કરવું તે કહે છે, 'પૂર્વે' બતાવેલા જિન કલ્પી
વિગેરે ચારેમાંથી કોઈ પણ એક સાધુએ પ્રથમ વિચારવું,
કે ઉદ્ધમ વિગેરે કયા દોષથી આ દૂષિત છે ? તેમાં અભ્યા-
હત જાણીને તેનાં નિષેધ કરવો, તે આ પ્રમાણે હે આયુષ-
મન ! હે ગૃહસ્થ ! આ મારા સામે આણેલું કે આણવેલું
અશન ખાવાને પાણી પીવાને અથવા તેલું બીજું આધારકર્મ
વિગેરે દોષથી દુષ્ટ અમને કલ્પતું નથી, આ પ્રમાણે તે
જ્ઞાન આપતા ગૃહસ્થને સમજાવે, બીજી પ્રતિમા—

“ તં ભિક્ષુમ્ કેઙ્ગાહાવર્ઙ્ગ ઉવ સંકમિત્તુ વૂયા,
આડસંતો સમણા ! અહન્નં તવ અટ્ટાએ અસણં વા ૪
અભિહંડં દલામિ, સે પૂવ્વામેવ જાણેજ્ઞા-આડસંતો
ગાહાવર્ઙ્ગ ! જન્નં તુમં મમ અટ્ટાએ અસણં વા ૪ અભિ-
હંડં ચેતેસિ, ણોય ચલુ મે કપ્પહ એયપ્પગારં અસણં
વા ૪ ભોત્તએ વા પાપએ વા અન્ને વા તહપ્પગારેત્તિ”

આમાં પણ તેજ પાઠ છે કે કોઈ ગૃહસ્થ સાધુ પાસે
આવીને કહે કે હું તમારે માટે ચાર પ્રકારના આહાર-
માંથી કોઈ પણ સામે લાવીને આપું ! તે સાધુ પ્રથમથી
જાણે તો કહે કે ગૃહસ્થ ! તું મારે માટે કંઈ પણ સામે

લાવીને આપે તો મને ખાવા પીવાને કંઈપણ નહિ. તેમ તેણે
ખીલું પણ ન કંઈપણ.

આ પ્રમાણે નિષેધ કરેલો પણ શ્રાવક સમ્યક્દષ્ટિ
પ્રકૃતિ ભદ્રક અથવા મિથ્યા દષ્ટિમાંથી કોઈ પણ દયાળુ
એણે ચિંતયે, કે આ જ્ઞાન આધુ સિદ્ધા લેવા જવાને અ-
શકત છે, તેમ ખીલને લાવવા પણ કહી શકે નહિ, મારે
તેણે નિષેધ કર્યો છતાં પણ હું કોઈ જાણને લાવીને આપીશ
જો પ્રમાણે વિચારીને આધાર વિગેરે એમ લાવીને આપે, તો
તે સમયે આધુએ તે આધાર ને અનુપલીય (અયોગ્ય) છે,
એમ વિચારીને તે ગૃહસ્થને નિષેધ કર્યો. વળી—

જસ્મ ન મિક્વલુસ્સ અયં પગપ્પે-અહં ચ ચલ્લુ
પાટિન્નત્તો અપાટિન્નત્તેહિં ગિલાણો અગિલાણેહિં અ-
ભિક્વલ્લં સાહમ્પિણ્ણં કીરમાણં વેયાવટ્ઠિય સાહજિ
સ્મામિ. અહં વાવિ ચલ્લુ અપાટિન્નત્તો પાટિન્નત્તસ્સ
અગિલાણો ગિલાણસ્સ અભિકંવ સાહમ્પિયસ્સ
કુલ્લા વેયાવટ્ઠિયં કરુણાપ્પ આહટ્ટુ પરિત્તં અણુક્કિન્વ-
સ્મામિ આહટ્ટં ચ સાહજિસ્મામિ ૧, આહટ્ટુ પરિત્તં
આણુક્કિન્વસ્મામિ આહટ્ટં ચ નો સાહજિસ્મામિ ૨,
આહટ્ટુ પરિત્તં નો આણુક્કિન્વસ્મામિ આહટ્ટં ચ સા-

इज्जिस्सामि ३ आहट्टु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि
 आहट्ठं च नो साइज्जिस्सामि ४ एवं से अहाकिट्ठि-
 यमेव धम्मं समभिजाणमाणे संते विरेए सुसमा-
 हियलेसे तत्थावि तस्स कालपरियाए से तत्थ
 विअंतिकारए, इच्चेयं विमोहाय णं हियं सुहं खमं
 निस्सेसं आणुगामियं ति वेमि (सू० २१७) ॥८-९॥
 विमोक्षाध्ययने पंचम उद्देशकः ॥

(ણં વાક્યની શોભા માટે છે) જે લિક્ષુ પરિહાર
 વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો અથવા યથાલક્ષિક હોય, તેને હવે પછી
 કહેવાતો પ્રકલ્પ (આચાર) છે. તે આ પ્રમાણે (ખલુ વાક્યની
 શોભા માટે, એ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) હું ણીન્નએ કરેલી
 વૈયાવચ્ચની અભિલાષા રાખીશ, હું કેવો છું ! પ્રતિજ્ઞા
 વૈયાવચ્ચ કરવાને ણીન્નએ કહેલો છું અર્થાત્ તેઓ
 કહે છે, કે અમે તમારી વૈયાવચ્ચ યથા ઉચિત કરીશો. તે
 ણીન્ન કેવા છે !

ઉઃ—અપ્રતિજ્ઞાત ન કહેલા; હું કેવો છું ! ઉઃ—વિકૃષ્ટ
 તપવડે કર્તવ્યતામાં અશક્ત છું અથવા વાયુ વિગેરે રોગ-
 વાથી ગ્લાન છું. ણીન્ન કહેનારા કેવા છે ! અગ્લાન છે, ઉચિત
 કર્તવ્ય કરવાને શક્તિવાન છે, તેમાં પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર
 વાળા તપ કરનારની અનુપારિહારિક (વૈયાવચ્ચ કરનાર) સેવા

કરે છે, તે વેચાવચ્ચ કરનાર કલ્પમાં રહ્યો હોય, અથવા
 બીજો પણ હોય, હવે જો તે સેવા કરનાર પણ ગ્લાન
 (માંદા) હોય, તો તે બીજાની વેચાવચ્ચ ન કરે, એ પ્રમાણે
 યથાસંદ્ધિ સાધુનું પણ બાલુનું, પણ એટલું વિશેષ કે સ્થ-
 વિર કલ્પી સાધુ પણ તેની સેવા કરી શકે છે, તે જતાયે છે.

નિર્ગમને હૃદયમાં વિચારીને ગરબા કલ્પવાળા સાધર્મિક
 અથવા એક કલ્પમાં રહેલા બીજા સાધુઓથી કરાયેલી વેચા-
 વચ્ચને હું ઈચ્છીશ, જેનો આ આચાર છે, તે તેવા આચારને
 માન્યતા લેતો પરિણાવડે પણ હવિતને છોડે, પણ આચારનું
 ખંડન ન કરે, આ ભાવાર્થ છે;

તેજ પ્રમાણે અન્ય સાધર્મિક વડે કરાયેલું વેચાવચ્ચ
 અનુમતિ આપેલું છે. હવે બીજાની વેચાવચ્ચ પાને કરે
 તે જતાયે છે (જ સમુચ્ચયના અર્થમાં અને અપિ પુત્રના
 અર્થમાં છે અને તે પૂર્વના કહેવાથી કંઈ વિશેષ જતાવવા
 માટે છે. જાણુ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે) અને હું અપ્રતિ-
 સ્થ કહેવાયેલો છું અને જે બીજો પ્રતિગત વેચાવચ્ચ ન
 કરવાને માટે કહેવાયેલો છે તે ગ્લાન સાધુની હું અગ્લાન
 (શાન્ત) નું માટે નિર્ગમને ઈચ્છીને તેના કલ્પધારી સાધર્મિક
 કે પછી વેચાવચ્ચ કરે;

માન્યમાં માટે ! તેજ. ઉપકર (શાન્ત) ને માટે. તેથી આ
 પ્રમાણે પ્રતિગત કરીને પણ બહુ પદિચાર્ય પ્રાપ્તિને છોડે

પણ પ્રતિજ્ઞાનું ખંડન ન કરે, (આ સૂત્રનો પરમાર્થ છે) હવે પ્રતિજ્ઞા વિશેષના દ્વારવડે ચોલંગી કહે છે. કોઈ એક આવી પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે હું બીજા ગ્લાન સાધર્મિક સાધુને આહાર વિગેરે લાવી આપીશ; તથા હું વૈયાવચ્ચ પણ યોગ્ય રીતે કરીશ, તથા અપર (બીજા) સાધર્મિકે આણેલ આહાર વિગેરેને વાપરીશ, આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને વૈયાવચ્ચ કરે, (૧) તથા બીજા સાધુ આવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે, હું બીજા માટે ગોચરી વિગેરે શોધીશ, પણ બીજાનો આહાર વિગેરે લાવેલો ખાઈશ નહિ, (૨) ત્રીજા આવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે હું બીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ પણ બીજાનો લાવેલો ખાઈશ, (૩) ચોથા આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરે, હું બીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ, તેમ બીજાનું લાવેલું ખાઈશ પણ નહિ (૪) આ પ્રમાણે બુદ્ધી બુદ્ધી પ્રતિજ્ઞાઓ કરીને કોઈ જગ્યાએ ગ્લાયમાન (મોઢો) પણ થાય, તો પણ ભવિતને ત્યાગ કરે, પણ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ ન કરે. હવે આ વિષયને સંપૂર્ણ કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે કહેલી વિધિ એ તત્વને જાણનારો તે સાધુ શરીર વિગેરેનો મોહ છોડનારો બનીને યથાક્રીતિ ત ધર્મને જ ગરોળાર જાણીને આસેવન પરિજ્ઞા વડે પાલતો તથા લાઘવિકને ઈચ્છતો વિગેરે ચોથા ઉદ્દેશમાં જે કશું, તે અહિં બધું જાણી લેવું, તથા પોતે કષાયના ઉપશમથી શાંત છે, અથવા અનાદિ સંસારમાં પર્યાટન કરવાથી શાંત છે, તે

આવશ્ય અનુદાનથી વિરત છે, શોભન લેશ્યા તે જોણે અંત-
 દરણની નિર્મળવૃત્તિ તેજોલેશ્યા વિગેરે ધારણ કરવાથી
 તેમુસમાદૃત લેશ્યા વાળો છે, આવો જનીને પૂર્વે કહેલી
 પ્રતિજ્ઞા લઈને પાળવામાં સમર્થ છે, તે તપ અથવા રોગ
 ના કારણે જ્ઞાન લાવને પામેલો હોય, છતાં પણ તે પોતાની
 પ્રતિજ્ઞાનો લોપ ન કરતો શરીર ત્યાગવા ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન
 કરે, અને તે ભક્ત પરિજ્ઞામાં પણ કાળ પર્યાયવડે અનાગત
 પરિજ્ઞા (જાર વર્ષની સંલેખનાનો સમય નથી, તેમાં પણ
 કાલ પર્યાય છે, જેણે શિષ્યોને ભણાવી ગણાવી તૈયાર
 કર્યા હોય, અને તપ વડે સંલિખિત હોય વાળો હોય તેનો
 જે કાળ પર્યાય મૃત્યુનો અવસર પ્રશંસવા યોગ્ય છે, તેવા
 આ જ્ઞાન યથેલા કલ્પધારીને પણ એવાજ અવસર છે.
 કાળવૃદ્ધ જનમાં કર્મની નિર્જશ સમાન છે, તે કલ્પધારી
 બિદુ જ્ઞાનપન્થાથી આજીવનના વિધાનમાં વ્યતિકારક
 કર્મશય કરનાર છે જાદીનું બધું પૂર્વ માફક લાગુ
 પાંચમે ઉદ્દેશ સમાપ્ત થયે.

છઠ્ઠો ઉદ્દેશો.

પાંચમે કાળ પછી છઠ્ઠો ઉદ્દેશ કરે છે, તેનો આ પ્રમાણે
 સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં પતાવયું, કે જ્ઞાન સાધુએ ભક્ત
 પ્રત્યાખ્યાન કરવું, અને આ ઉદ્દેશમાં પતાવશે કે ધૃતિ

સંહનન વિગેરેથી યજ્ઞવાળો સાધુ એકત્વ ભાવનાને ભાવીને યજ્ઞિત મરણ કરે- આ સંબંધે આવેલા આ ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર કહે છે.

જે ભિક્ષુ એકેણ વત્યેણ પરિવૃસિણં પાયવિ-
ર્હણ, તસ્મિં નો એવં ભવઈ વિદ્યયં વત્યં જાહ-
સ્સામિ, સે અદેસણિજ્ઞં વત્યં જાહજ્ઞા અહાપરિગા-
હિયં વત્યં ધારિજ્ઞા જાવ ગિમ્હે પહિવન્ને અહાપરિજુન્નં
વત્યં પરિવૃવિજ્ઞા ૨ ત્તા અદુવા એગસાઢે અદુવા
અચેલે લાઘવિયં આગમમાણે જાવ સમત્તમેવ
સમભિજાણિયા (સૂ. ૨૧૮)

બિનકલ્પી વિગેરે જે સાધુને એવો અભિગ્રહ હોય
કે મારે એક વસ્ત્ર ધારણ કરવું અને બીજું પાત્ર રાખવું
તેવા ઉત્તમ સાધુને મનમાં એમ ન આવે, કે બીજું વસ્ત્ર
આશુ. તે પોતાને જરૂર પડતાં ફક્ત ઠંડી રતુમાં એકજ નિર્દોષ
વસ્ત્ર યાચી લાવે, અને વિધિ પ્રમાણે લાવી પહેરે, પણ
જ્યારે ઉનાળો આવે, ત્યારે જીવું વસ્ત્ર જીવું થવાથી તેને
પરઠવી દે, પણ બીજા શીયાળામાં આવે તેવું હોય તો પોતે
તે એક સાટક (ચાદર) ને ધારણ કરે, અને જીવું વસ્ત્ર
પરઠવી દીધું હોય, તો પોતે વસ્ત્ર રહિત થઈને વિચરે, તે
સ્થિર મતિવાળા સાધુનું આ લાઘવપણું આગમ અનુસારે

હોવાથી સમ્યક્ત્વ અથવા સર્વ પ્રાણી ઉપર સમભાવ
પાળું કે સગદેવ સ્થિત પાળું બાણુવું તથા તે સાધુને લઘુતા
હોવાથી તેને એકત્વ ભાવનાનો અધ્યવસાય થાય તે
બતાવે છે.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-एगे अहमंमि
नमे अत्थि कोइ न याहमवि कस्सवि, एवं से
एगागिणमेव अप्पाणं समभिजाणिज्जा, लाघविणं
आगममाणे तवेसे अभिसमन्नागए भवइ जाव स-
सभिजाणिआ (નૃ० ૨૧૦)

(જાં વાક્યની શોભા માટે છે) જે સાધુને આંત્રિક વિચાર
થાય કે “હું” એકલો છું, સંસારમાં બ્રહ્મણ્ય કરતાં પરમાર્થ
સ્થિતિ જેવાં મને ઉપકાર કરનાર બીજો કોઈ નથી, અને
હું પાળુ બીજા કોઈના દુઃખને હજી કરવામાં સારાચર નથી,
કારણ કે પોતાના કરેલાં કર્મનું ફળ ભોગવવામાં સર્વ
જીવોને સ્થિર (અમર) પાળું છે. આ પ્રમાણે આ સાધુ
પોતાના અત્માને આત્મસ્થિતિ સમ્યક્ રીતે એકલો બતાવે,
મને આ આત્માને નરક વિગેરેનાં દુઃખોથી અભાવવા કારણ
અપણા આત્મા બીજો નથી. એવું માનનાં દોષ ને પોતાને જે
જે રીતે વિગેરે દુઃખ દેનારાં કારણો આવે, ત્યાં બીજાના
અનુભવી ઉપકાર કરતાં “મેં” કશું છે માટે મારેજ ભોગવવું”
આવે. આવા વિચાર કરીને સમ્યક્ રીતે ભોગવે છે.

પ્ર:—તે કેવી રીતે એમ સમતાથી સહન કરે ?

ઉ:—લાઘવિય વિગેરે ચોથા ઉદ્દેશા ૨૧૫ સૂ. માં બતાવ્યું તે “ સમત્વપણું જાણવું ” ત્યાં સુધી જાણવું, કે આ સાધુને કર્મની લઘુતા થવાથી આ લોક પરલોક બંનેમાં હિત સુખ નિશ્ચેય સ્માટે થાય છે અને પરંપરાએ મોક્ષ ફળ આપનાર છે—તેથી તેણે એકત્વ ભાવના ભાવવી આ અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશામાં ઉદ્ગમ ઉત્પાદન એપણા બતાવી તે આ પ્રમાણે આડસંતો સમણા ! અહં સ્વલુ તવ અટ્ટાણ અસળં વા ૪ વિગેરે સૂ. ૨૦૨માં બતાવ્યું તે પ્રમાણે પાંચમાં ઉદ્દેશામાં થ્રેહણ એપણા બતાવી, સિયાં, ય સે એવં વયં તસ્સાવિ પારો અભિહદં અસળં વા ૪ આહદુ દલણ્જાં ઇત્યાદિ (સૂ. ૨૧૬માં વચ્ચમાં આ પાઠ છે) આ સૂ. વડે થાસ એપણા બતાવી તેને હવે પછીના સૂ.માં વિશેષથી બતાવવા સૂ. ટહે છે.

સે ભિક્ખુ વા ભિક્ખુણી વા અસળં વા ૪ આહારે માણે નો વામાઓ હણુયાઓ દાહિણં હણુયં સંચારિજ્જા આસાણમાણે દાહિણાઓ વામં હણુયં નો સંચારિજ્જા આસાણમાણે, સે અણાસાયમાણે લાઘવિયં આગમમાણે તવે સે અભિસમન્નાગણે ભવહ, જમેયં ભગવયા પવેહયં તમેવં અભિસમિચ્છા સવ્વઓ સવ્વત્તાણ સમત્તમેવ અ (સમ) ભિજાણીયા (સૂ. ૨૨૦)

તે પૂર્વ જનાયેલો સાધુ અથવા સાધ્વી અશન વિગેરે આહાર ઉત્તમ ઉત્પાદન એપણથી શુદ્ધ અને પ્રત્યુત્પન્ન તે ગ્રહણ એપણા શુદ્ધ એટલે ૧૬ ગૃહસ્થ દાન દેનારના તથા સોળ લેનારના તથા દશ જાનેના ભેગા મળી કુલ ૪૨ દોષથી રહિત આહાર લાવીને ગોચરી કરતાં જે પાંચ દોષ અંગાર ધૂમ વિગેરે છે તેને વર્જીને આહાર કરે, તે અંગાર અને ધૂમ રાગદોષના કારણે થાય છે તેમાં પણ સ્વસ્ત્ર નીરસ આહાર આવે તો રાગ દોષ થાય છે, અને કારણનો અભાવ થતાં કાર્યનો પણ અભાવ છે, એમ જાણીને રસની ઉપલબ્ધિ (સ્વાદ)નું નિમિત્ત ત્યજવાનું જતાયે છે. તે સાધુ આહાર કરતાં રાણી જાણુથી જમણી જાણુ સ્વાદ લેવા માટે ભોજન વિગેરે ન કર્ષ જાય તેજ પ્રમાણે સ્વાદ લેવા જમણી જાણુથી રાણી જાણુ ન કર્ષ જાય, કારણકે સંસારના સ્વાદથી રસની પ્રાપ્તિમાં રાગદોષનું નિમિત્ત છે, અને તેથીજ અંગાર તથા ધૂમ દોષ લાગે છે, જેથી ઉત્તમ સાધુ સાધ્વીએ જે કંઈ સ્વાદિષ્ટ હોય તેનો સ્વાદ ન કરવો, બીજી પ્રતિમાં આદાયમાણે પાક છે, તેના અર્થ આ છે, કે “કારણમાં આદરવાળો મર્યાદાળો શુદ્ધ જાનેને આહારને સ્વાદ તેમ ન દેરે ”

ક્રમ (૫૫૫વી) આ આમ તેમ રાણી જમણીમાં ન દેરણું, તેમ જાને પણ સ્વાદ લેવા નહિ તે જતાયે છે. સ

તે સાધુ ચારે પ્રકારના આહારને વાપરતો રાગદ્વેષ છોડીને
 ખાય, તેજ પ્રમાણે કોઈ નિમિત્તથી ડાળી જમણી ખાંબુ
 આહાર ફેરવવો પડે તો પણ પોતે સ્વાદ કયાં વિના ફેરવે.
 પ્ર:—શા માટે ! ઉ:—આહારની લાઘવતાને સ્વીકારતો આસ્વાદ
 ન કરે, આ પ્રમાણે આસ્વાદના નિષેધથી અંત પ્રાંત આહારનો
 સ્વીકાર પણ કહેલો સમજવો. આ પ્રમાણે સ્વાદ ન કરવાથી
 તે સાધુને કર્મની બહોળી નિર્જરા થાય છે, તે બધું પૂર્વ
 માફક છે, સમપણું સમત્વને પામે અથવા સમ્યક્ત્વ
 નિશ્ચય થાય એ બધું પૂર્વ માફક સમજવું. તેવા ઉત્તમ સાધુ
 અથવા સાધ્વીને અંત પ્રાંત આહાર ખાવાથી માંસ દોહી
 ઓછા થવાથી જર્જરિત હાડકાં થવાથી સંયમ અનુષ્ઠાન
 શરીરથી બરોબર ન થવાથી ખેદ થાય, તેવી કાય ચેષ્ટા-
 વાળાને શરીર ત્યાગવાની બુદ્ધિ થાય, તે બતાવે છે.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-से गिलामि च
 खलु अहं इमंमि समए इमं सररीरं अणुपुव्वेण
 परिवहित्तए, से अणुपुव्वेणं आहारं संवट्ठिज्जा, अणु-
 पुव्वेणं आहारं संवट्ठिता कसाए पयणुए किच्चा
 समाहियंचे फलगावयट्ठी उट्ठाय भिक्खु अभिनि-
 वुड्ढच्चे (सू० २२१)

એકત્વ ભાવના ભાવનાર જે સાધુને આહાર ઉપકર-
 ÷ુમાં લાઘવપણું પ્રાપ્ત થયું હોય, તેને આવો અભિપ્રાય

તે પૂર્વ જતાયેલો સાધુ અથવા સાધ્વી અશન વિગેરે આહાર ઉદ્દગમ ઉત્પાદન એવણાથી શુદ્ધ અને પ્રત્યુત્પન્ન તે ગ્રહણ એવણા શુદ્ધ એટલે ૧૬ ગૃહસ્થ દાન દેનારના તથા શ્રોણ લેનારના તથા દશ જાનેના લેણા મળી કુલ ૪૨ દોષથી રહિત આહાર લાવીને ગોચરી દરતાં જે પાંચ દોષ અંગાર ધૂમ વિગેરે છે તેને વછીને આહાર કરે, તે અંગાર અને ધૂમ રાગદ્રેષના કારણે થાય છે તેમાં પણ સરસ નીરસ આહાર આવે તો રાગ દ્રેષ થાય છે, અને કારણનો અભાવ ઘનાં કાર્યનો પણ અભાવ છે, એમ બતાવીને રસની ઉપલબ્ધિ (સ્વાદ)નું નિમિત્ત ત્યજવાનું જતાયે છે. તે સાધુ આહાર દરતાં લગી જાત્રુથી જમણી જાત્રુ સ્વાદ લેવા માટે ભોજન વિગેરે ન લઈ જાય તેજ પ્રમાણે સ્વાદ લેવા જમણી જાત્રુથી ગળી જાત્રુ ન લઈ જાય, કારણકે સંભારતા સ્વાદથી રસની પ્રાપ્તિમાં રાગદ્રેષનું નિમિત્ત છે, અને તે ચીજ અંગાર તથા ધૂમ દોષ લાગે છે, જેથી ઉત્તમ સાધુ સાધ્વીને જે કંઈ સ્વાદિષ્ટ હોય તેનો સ્વાદ ન કરવો, બીજી પ્રતિમાં આશ્વયમાજે પાદ છે, તેનો અર્થ આ છે, કે "આહારમાં આદરવાયો મૂંઝવણ વળી ગૃહ જમીને આહારને આમ તેમ ન કરવે "

જનુ (૧૮૫૪થી) આ સમયે તેમ પ્રજીન જમણીમાં ન દેરવું, તેમ પ્રજીન પણ સ્વાદ લેવા નહિ ને જતાયેં. સ

હિત અર્થ ” છે. (નિયમિત કાયના વ્યાપાર વાળો છે,)
 અથવા અર્થ્યા તે લેશ્યા છે, તે લેશ્યાને સંમ્યક્ રીતે સ્થાપી
 છે માટે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય વાળો પોતે બન્યો
 છે, અથવા અર્થ્યા તે કોષાદિ અધ્યવસાય રૂપ જ્વાળાને
 શાંત કરવાથી સમાહિત અર્થ્યા વાળો છે, તેવા સાધુએ
 કર્મ ક્ષય રૂપ ફળ (તેને ઠ પ્રત્યય લગાડવાથી ફલક
 થયું) ને સંસાર ભ્રમણ રૂપ આપદામાં અર્થ (પ્રયોજન
 વાળો છે માટે તે ફળક આપદ્વર્થી કહેવાય છે. અથવા
 ફળક (પાટીયા) ને બંને બાબતથી વાંસલા વિગેરેથી સરખું
 કરવા છોલે તેમ અહીં બાહ્ય અભ્યંતર અવકૃષ્ટ થવાથી
 (આર્ષ વચન પ્રમાણે વિચરે કરતાં) ‘ ફલગાવ્યકૃતી ’ છે,
 અથવા દુર્વચન (મહેણાં) રૂપ વાંસલાથી છોલાવા છતાં
 કંપાયના અભાવથી ફલક માફક રહે છે, તેવા સ્વભાવથી
 પોતે ‘ ફલકાવસ્થાથી ’ છે, અર્થાત પોતે ‘ વાસી ચંદન
 કદપ ’ જેવો છે, (આ પ્રમાણે માગધી સૂત્રના અર્થ કર્યા,
 કર્મ ક્ષય રૂપ ફળનો અર્થ, તે સંસાર ભ્રમણની
 આપદામાંથી છુટવાનો અર્થ, તથા કોષાદિના ઓછા થવા
 થી પાટીયા જેવો મધ્યસ્થ રાગદ્વેષ રહિત બતાવ્યો) આવો
 હિતમ સાધુ પ્રતિદિન સાકાર ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન વાળો છે
 અને ઘણો બળવાન રોગ આવતાં શાંતિ મરણ નો ઉદ્ધમ
 કરનાર બની અભિ નિર્વત્ત અર્થવાળો એટલે શરીર

ચાય છે, (સે શબ્દનો અર્થ તત્ છે અને તે વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે, ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે, પણ અવધારણાના અર્થમાં છે) કે હું આ સંયમના અવસરમાં લૂખા આહારથી અથવા રોગ ઉત્પન્ન થવાથી પીડાઈને બ્લાનિ પામી અશક્ત થયો છું, લૂખા આહારથી કે તપથી શરીર અશક્ત થવાથી અનુપૂર્વિએ યોગ્ય રીતે આવશ્યક ક્રિયા કે પ્રતિલેખના વિગેરે ક્રિયા કરવામાં અશક્ત બની ગયો છું. અને શરીર દરેક ક્ષણે નળાળું પડતું હોવાથી એક બે ઉપવાસ કે આંખીલ તપ વડે આહારનો સંક્ષેપ કરે. અર્થાત્ આવત શરીરમાં બાર વર્ષ સુધી અનુક્રમે થોડા ઘણા તપે સંલેખના થતી હોય, તે અહીં શક્ય ન કરે, પણ બ્લાનિ સાધુને તેટલો ઠાળ સ્થિતિ ન રહે, માટે તેથી હુંકા ઠાળની અનુપૂર્વિ વાળી દ્રવ્ય સંલેખના માટે આહારને રોકે, આવી દ્રવ્ય સંલેખના કરીને બીનું શું કરે ? તે કહે છે—

બે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરેનો અનુક્રમે તપ કરીને આહારનો સંક્ષેપ કરે, અને ઠપાથોને જોઈ કરીને શરીરનો મોહ છોડે. ઠપાથો ત્રમેશાં જોઈ કરવા એકબે, પણ આ સંલેખનામાં તે આવશ્યે વિશેષ પ્રકારે જોઈ કરવા. રોગી રોગને વિશેષથી જોઈ કરી સમ્યક્ પ્રકારે સંયમન કર્યું છે. શરીર (અર્થ) જેવું તેવો મુનિ “ સમા-

હિત અર્થ ” છે. (નિયમિત કાયના વ્યાપાર વાળો છે,)
 અથવા અર્થો તે લેશ્યા છે, તે લેશ્યાને સંમ્યક્ રીતે સ્થાપી
 છે માટે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય વાળો પોતે બન્યો
 છે, અથવા અર્થો તે ક્રોધાદિ અધ્યવસાય રૂપ જવાળાને
 શાંત કરવાથી સમાહિત અર્થો વાળો છે, તેવા સાધુએ
 કર્મ ક્ષય રૂપ ફળ (તેને ક પ્રત્યય લગાડવાથી ફલક
 થયું) ને સંસાર ભ્રમણ રૂપ આપદામાં અર્થ (પ્રયોજન
 વાળો છે માટે તે ફળક આપદ્ અર્થો કહેવાય છે. અથવા
 ફળક (પાટીયા) ને બને બાબુથી વાંસલા વિગેરેથી સરખું
 કરવા છોલે તેમ અહીં બાહ્ય અભ્યંતર અવકૃષ્ટ થવાથી
 (આર્ષ વચન પ્રમાણે વિગ્રહ કરતાં) ‘ ફલગાવ્યહી ’ છે,
 અથવા દુર્વચન (મહેણાં) રૂપ વાંસલાથી છોલાવા છતાં
 કપાયના અભાવથી ફલક માફક રહે છે, તેવા સ્વભાવથી
 પોતે ‘ ફલકાવસ્થાંથી ’ છે, અર્થાત પોતે ‘ વાસી ચંદન
 કલ્પ ’ જેવો છે, (આ પ્રમાણે માગધી સૂત્રના અર્થ કર્યા,
 કર્મ ક્ષય રૂપ ફળનો અર્થ, તે સંસાર ભ્રમણની
 આપદામાંથી છુટવાનો અર્થ, તથા ક્રોધાદિના ઓછા થવા
 થી પાટીયા જેવો મધ્યસ્થ રાગદ્વેષ રહિત બતાવ્યો) આવો
 ઉત્તમ સાધુ પ્રતિદિન સાકાર ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન વાળો છે
 અને ઘણો બળવાન રોગ આવતાં શાંત મરણ નો ઉદ્યમ
 કરનાર બની અભિ નિર્વત્ત અર્થવાળો એટલે શરીર

સંતાપ રહિત બને, ધૈર્ય તથા સંઘયણ વિગેરેથી મુક્ત હોય, તે મહા પુરુષોએ આચરેલા ઇંગિત મરણ ને સ્વીકારે. પ્ર૦ સ્ત્રી રીતે ? તે કહે છે.

અણુપવિસિત્તા ગામં વા નગરં વા ક્ષેટ્રં વા કચ્ચટ્ટં
વા મહંત્રં વા પટ્ટણં વા દોણમુહં વા આગરં વા આસમં
વાસન્નિવેસં વા નેગમં વા રાયહાણિં વા તણાહં
જાહજ્ઞા તણાહં જાહજ્ઞા સે તમાયાણં એગંતમવક્ક
મિજ્ઞા, એગંતમવક્કમિત્તા અપ્પંદે અપ્પપાણે અપ્પવીણ
અપ્પહરિણં અપ્પોસે અપ્પોદણં અપ્પુત્તિં પણમદગ
મદ્દિય મક્કટ્ટા સંતાણણં પહિલેહિય ૨ પમાજ્ઞિય ૨
તણાહં સંધરિજ્ઞા, તણાહં સંધરિત્તા હ્થ વિસમણ
હત્તરિયં કુડ્ડા, તં મચં સચ્ચવાહં ઓણતિલ્લે તિલ્લ
કહં કહે આર્હયટ્ટે અગાર્હણં ચિચ્ચાણં મેઝરં કાયં
મંવિદ્ધય વિસ્વસ્સં પરીસહોવસગ્ગે અસ્સિં વિસ્મં
મણયાણં મેઝવ મણુવેલ્લે તત્થાધિ તસ્મ કાલ્લ પરિ-
યાણં જાચ અણુયાનિય તિયંમિ (સૂ૦ ૨૨૨) ॥૮-૬॥
વિમોક્ષાદ્યયને પદ્ય ઉદ્દેશકઃ

પુત્રિ વિગેરે સુખેના આસ કહે અધવા અદાર કહે
વ્યાં દેવામ, તે ગામ છે, (ગામી વચ્ચા એ વા રાખેનો અર્થ

ગુજરાતીમાં અથવા લેવો) જ્યાં કર ન હોય તે ન કર (નગર) છે, ધૂળના ઢગલાથી કોટ બનાવ્યો હોય તે ખેટ (ખેડુ) છે નાના કોટથી વીટાયેલું તે કર્ખાટ છે, રા ગાઉને આંતરે ગામ હોય તે મડંબ છે, પત્તન (પાટણ) બે પ્રકારે છે. જલ પત્તન તે કાનન દ્વીપ વિગેરે છે, સ્થળ પત્તન તે મથુરા છે, દ્રોણ મુખ તે જળ કે સ્થળ માર્ગે નીકળવા તથા પેસવાના રસ્તા હોય જે મકે ભરૂચ ખંભાત (ખંદર) છે, સોના આંદી વિગેરેની ખાણ ને અ કર છે, તાપસ વિગેરેનો મઠ તે આશ્રમ (આશ્રય) છે, યાત્રા નિમિત્તે મળેલાં માણસોનો જ્યાં જમાવ થતો હોય તે સંનિવેશ છે, ઘણા વાણીયા (વેપારી) નું રહેઠાણ તે ' નેગમ ' છે, રાત્રને રહેવાનું નગર તે રાજ્યધાની છે. આંમાંથી કોઈપણ જગ્યાએ જઈને ઘાસની ચાચના કરે

પ્ર:— શા માટે ?

ઉ:— પોતાને સંચારો કરવા માટે સુકું નિર્જીવ ઘાસ ફર્લ વીરણ વિગેરેને કોઈ ગામ વિગેરેમાં જઈને તેના માલિકની આજ્ઞા લઈને પોતું સડેલું લીકું છોડીને સુકું ઘાસ લે, તે લઈને ઘાસ એકાંત સ્થળ પહોંચી ગુફા વિગેરેમાં જઈ મહા સ્થંદિલ શોધે તે કહે છે, જેમાં ઢીડી વિગેરેનાં ઇંડાં ન હોય, જેમાં બે ઇંદ્રિય જીવો ન હોય, તથા નીવારં શ્યામાક વિગેરે ખીજો ન હોય, તથા લીકું ઘાસ દરે

વિગેરે ન હોય, તથા ઉપર કે અંદર ઠારનું પાણી પડેલું
 ન હોય (અર્થાત્ છાંટા પડેલા ન હોય,) તથા વરસાદનું
 કે નીચેનું પાણી તેમાં પડેલું ન હોય, તેજ પ્રમાણે કીકી-
 ચાફ, પાંચ વર્ષની સેવાળ, તુર્તની પાણીથી પળાળેલી માટી
 દરોળીયાનાં બાળા રહિત નિર્દોષ જગ્યા હોય, તેવા મહા
 સ્થાંડિલમાં ઘાસને પાધરે. પ્ર:—કેવી રીતે ? તે કહે છે.
 તે જગ્યાને આંખથી જરાળાર જોઈને પછી રજો હરણથી
 બરોળાર ખૂંટીને (દરેકમાં બળે વાર લેવાનું કારણ બરો-
 ળાર જુએ) અંધારો પાધરીને ઝાડા પેશાળની જમીન બરો-
 ળાર જોઈને પૂર્વ દિશાના મોઢે સંધારા ઉપર બેસી હથેળી
 વળે લલાટમાં રજોહરણ ફરસાવીને શિદ્ધ ભગવંતને
 નમસ્કાર કરીને પાંચ પરમેષિને યાદ કરી (અપિ શબ્દનો
 અન્યથા અર્થ છે) સમયમાં મુકરર કહેલા સ્થાનનાં ઇંગિત
 મરણ કરે, (ઇત્તર શબ્દનો અર્થ પદપોષગમનની
 અપેક્ષા મારે છે તેથી) પાદપોષગમન અત્યુત્તમ અથવા
 કરે, (પણ ઇત્તરનો અર્થ સકાર અમુક કાળ નુપીનું
 જોવો અર્થ ન લેવા) કારણ કે જિન કહી વિગેરે મુનિનં
 સીત્ત કાળમાં પદ સાકાર પ્રપાળપાનનો સંગ્રહ નથી, તે
 પ્રત્યાખ્યાન જોળ અતિમ વખતે સાકારનો સંગ્રહ ક્યાંથી
 રેય ? કારણ કે ઇત્તર તે અમુક કાળનું પન્થખાણ રેગી
 સાવક કરે, કે જો આ રેગથી પાંચ દીવસમાં મુકાઈશ,

તો પછી ભોજન કરીશ, તે શિવાય નહીં કદં વિગેરે ઇત્યર
પચ્ચક્રખાણુ છે, પણ ઇંગિત મરણુ તો ધૈર્ય સંહનન વિગે-
રેના બળ વાળો પોતાની મેળેજ પાસું, ફેરવવાની વિગેરે
ક્રિયા કરનારો આખી જીંદગી મુખી ચારે આહારનો ત્યાગ
કરે છે. કહ્યું છે કે:—

પચ્ચક્ષ્વહ આહારં, ચત્તવિહં નિયમઓ ગુરુસમીવે;
હંગિયદેસંમિ તહાં, ચિદંપિ હુ નિયમઓ કુળહ ॥૧॥
ઉવ્વત્તહ પારિઅત્તહ, કાહગમાઈઽવિ અપ્પણા કુળહ;
સવ્વમિહ અપ્પણાચ્ચિઅ ણ, અન્નજોગેણ ધિતિવલિ-
ઓ ॥૨॥

ચારે પ્રકારના આહારનું ગુરૂ પાસે નિયમથી પ્રત્યાખ્યાન
કરે, અને ઇંગિત (મુકરર કરેલા) લાગમાં ચેષ્ટા પણ નિય-
મથી કરે છે, (૧) પાસું બદલે, બાબુએ જાય અથવા ઠંડો
માતરૂં કરે, તે પણ જાતે કરે, તે ધૈર્ય તથા બળવાળો
પોતાના સિવાય બીજા પાસે ન કરાવે—

પ્ર૦ ઇંગિત મરણુ કેવું છે ? અને કોણુ કરે ? તે કહે
છે. સંત પુરૂષોત્તમ હિત કરે તેથી તે ઇંગિત મરણુ સત્ય
છે, અને સુગતિ માર્ગે લઈ જવામાં તે અવિસંવાદપણે
હોવાથી તથા સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી તે ઇંગિત મરણુ સત્ય
(તથ્ય) છે. તથા પોતે પણ સત્ય જોલનાર હોવાથી સત્ય-

વાદી છે, કારણ કે આખી જીંદગી સુધી યથોક્ત અનુષ્ઠાન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી તે ભાર ઉપાડવા સમર્થ હોવાથી અને તેમજ પાળવાથી સત્યવાદી છે, તથા 'ઓજ' પોતે રાગદ્વેષ રહિત છે, તથા સંસાર સાગરને તર્યો છે, અને જીવજાળ માફક લવિષ્યમાં પણ તરવા માટે તેવો ઉપચાર કરવાથી આવતીજુ છે, તથા જેણે રાગ વિગેરેની વિકલ્પ દેહ પાડી રીતે ન કરવાનું નક્કી કરવાથી છિન્ન કથંકથ છે. અથવા આ ઇગિત મરણની પ્રતિજ્ઞા દેવી રીતે પાર ઉતારીશ ? એની કથા જેણે દેહી નાંખી, માટે છિન્ન કથંકથ છે. કાન્તુ કે દુષ્કર અનુષ્ઠાન કરનારો તેજ કથંકથી છે. પણ તે માયા પુરુષપણે હોવાથી તે વ્યાકુળતાને પામતો નથી, તેજ પ્રમાણે આ સાધુને બધી રીતે અતિશયથી જીવાદિ પદાર્થો લાજી લધારી તે અતીત અર્થ છે, અથવા આદ્ય અર્થ છે.

અથવા બીજી રીતે અનેતં અતિકાંત કથા છે. અર્ચાંતુ જેને પ્રયોજન રૂપે દર્શાવેલી નથી તે ઉપરત વ્યાપાર ગણે છે. તેજ પ્રમાણે બીજી રીતે 'દન' તે અતીત, અને તેવો નથી માટે અનાવીત છે, અથવા અનાદ્ય સંસાર પ્રવહને તે સંસાર અર્જન પારખની બન્યો છે. ગાયે નિરુદ્ધની સાધુ ઇગિત મરણ રવીકાર છે, તે સાધુ વિધિએ પ્રતિ હજી દર્શ પામના ચિદુર ચરીતને મોહ છોડીને જે

ઐત્હાસિક શરીર કર્મ સંબંધથી આવેલું છે, તેને વેસિ-
રાવે છે. અને જે પરિસહ ઉપસર્ગો જુદા જુદા આવે,
તેનું મંથન કરે. સમ્યગ રીતે સહન કરી આ સર્વ પ્રણીત
આગમમાં વિશ્વાસ રાખીને અવિસંવાદના અધ્યવસાય પણાથી
લયાનક અનુષ્ઠાન જે કલીળ પુરૂષોથી ન વિચારાય, તેવું
ધંગિત મરણ પોતે સ્વીકાર્યું છે, જો કે રોગના કારણે આ
તેણે સ્વીકાર્યું છે છતાં પણ તેનો લાલ કાલ પર્યાય
આગત જેટલોજ છે, તે ખતાવે છે, રોગ પીડાના કારણે મરણ
સ્વીકાર્યું છે છતાં તેનો લાલ લાંબા કાળ જેટલોજ છે. એટલે
કાળ પર્યાયમાંજ લાલ થાય. તેમ અહીં પણ થાય છે, તે
કાળજ સંધુને આજ કાલ પર્યાય છે, કર્મનો ક્ષય બન્નેમાં
સમાનજ છે. કહ્યું છે કે:—સેવિ તત્થ વિયાંત કારણ તેને
અર્થ પૂર્વ માફક છે, અને સમજાય તેમ છે કે અહીં પણ
પુષ્કળ નિર્જરા છે. (આ ઉદ્દેશમાં રોગી સાધુ ધંગિત
કે પાદપોષગમન અણસણ કરે તો તેટલા થોડા કાળમાં
સમસાવે ઘણું દુઃખ સહેવાથી ગરજમા રહી જે કર્મ ખપાવે
તેટલુંજ આ થોડા કાળમાં ખપાવે.)

છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

પાળે, અને વચ્ચે સંચયમ પાળતાં તેને તૃણના ક્ષરશો
 ક્ષરશો, તથા હંડ તાપ હંસ મચ્છરના ક્ષરશો દુઃખ દે તેવા
 એક જાતના કે જુદી જુદી જાતના ભોગવવા છતાં પોતે
 અચેત શરીર કર્મનું લાઘવપાત્ર માને, અને તેમાંજ સમત્વ
 માને, વળી પ્રતિમાધારી સાધુજ વિશેષ અગિયાર ધારણ કરે,
 તે આ પ્રમાણે કે હું જીવત પ્રતિમાધારી મુનિઓને ક્રિયિત
 આપીશ, અથવા તેમની પાસેથી લેઈશ એવો દોષ પણ
 જાતનો અભિગ્રહ ધારણ કરે, તેની ચોક્કસી કરે છે,

જસમ ણં ભિક્ષુસ્સ एवं भवद्-अहं च खलु
 अन्नंमिं भिक्षुणं अमण वा ४ आहट्टु दलहस्सामि
 आहट्टं च माहजिस्सामि ? जसम णं भिक्षुस्स
 एवं भवद्-अहं च खलु अन्नंमिं भिक्षुणं अमणं
 वा ४ आहट्टु दलहस्सामि आहट्टं च नो माहस्सामि २
 जसम णं भिक्षुस्स एवं भवद् अहं च खलु असणं वा
 ४ आहट्टु नो दलहस्सामि आहट्टं च माहजिस्सामि
 ३ जसम णं भिक्षुस्स एवं भवद् अहं च खलु
 अन्नंमिं भिक्षुणं अमण वा ४ आहट्टુનો દલહ-
 સ્સામિ આહટ્ટ ચ નો માહજિસ્સામિ ૪, અહં ચ ચલુ
 તેમ જાતનારજેજ અન્નમાર્ગદ્વય અસાપરિગ્રહિણં

અસળેણ વા ૪ અભિકંચ સાહમ્મિયસ્સ કુજ્ઞા
 વેયાવહિયં કરણાણ, અહં વાવિ તેણ અહાહરિત્તેણ
 અહેસાણિજ્ઞેણં અહાપરિગ્ગહિણં અસળેણ વા પાણે-
 ણ વા ૪ અભિકંચ સાહમ્મિયહિં કીરમાણં વેયા-
 વહિયં સાહજ્ઞિસ્સામિ લાઘવિયં આગમમાણે જાવ
 સમ્મત્તમેવ સમમ્મિ જાણિયા (સૂ૦ ૨૨૬)

આ બધું પૂર્વે સૂ ૨૧૭ માં આવી ગયું છે, તેથી
 સંસ્કૃત વડે કહે છે, જે સિક્ષુને આવો અભિગ્રહ હોય, કે
 હું બીજા સાધુઓ માટે આહાર લાવીને આપીશ, તથા
 તેમનું લાવેલું ખાઈશ (૧) બીજા સાધુને આવો અભિ-
 ગ્રહ હોય કે બીજા સાધુઓને આહાર લાવીને આપીશ
 પણ બીજાને લાવેલો ખાઈશ નહિ. (૨) કોઈને આવો
 અભિગ્રહ હોય કે બીજાને માટે આહાર લાવીને આપીશ
 નહિ, પણ તેમને લાવેલો ખાઈશ (૩) બીજાને માટે
 લાવીને આપીશ નહિ, તેમ લાવેલો ખાઈશ પણ નહિ. આચાર-
 માનો કોઈ પણ અભિગ્રહ ધારણ કરે, અથવા પ્રથમના
 ત્રણમાંનો એક પદ વડેજ કોઈ અભિગ્રહ કરે તે બતાવે
 છે, જે સાધુને આવો અભિગ્રહ હોય, કે હું બીજા એ
 આહાર કરતાં વધેલા આહારનું ભોજન કરીશ, કારણ કે તે
 પ્રતિમા ધારીઓને તેવુંજ એષણીય (ખાવા ચોખ્ખ) છે,
 તે આ પ્રમાણે. પાંચ પ્રાણીકામાં અગ્રહ છે, જેનો અભિ-

તથા ઇચ્છુ તે ઇર્ષ્યા તે સુદ્ધ કાય વચન સંબંધી તથા મન
સંબંધી પણ અપ્રશસ્તનું પચ્ચક્ષણુ દરે, અને તે પાદ-
પોષગમન આણુસુણુ સત્ય સત્યવાદી વિગેરે બધું ગયા ઉદ્દેશા
પ્રમાણે બાણુવું, (ઇતિ તથા યત્રામિ શબ્દો પણ બાણીતા છે.)
સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

આઠમો ઉદ્દેશો.

સાતમો ઢહીને હવે આઠમો કહે છે, તેનો સંબંધ
આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશાઓમાં કાણું કે રોગાદિ સંભવમાં
કાળપર્યાયે આવેલું ભક્ત પરિજ્ઞા, ઇગિત, કે પાદપોષગમન
મગન કાણું સુખ છે, અને આદી તે અનુક્રમે વિચાર કરતા
સાધુઓનું કાળ પર્યાયે આવેલું મરણ કહે છે, આ સંબંધે
આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

અનુષ્ટુપ શ્લોક.

અણુપુલ્કેણ વિમોહાદ, જાતં ધીરા સમાસજ્ઞ ।
ચત્સુમનો વતપ્ત્વો, સ્વદા સ્વદા ત્રણાલિવં ॥૧॥
દ્વારેકપિ નિહતાણ; દુઃસા ચમ્મસ્ત્રવ પાણા
અણુપુલ્કેણ મંચાત, આરંભાઝાં (૧) નિહદ્દે ॥૨॥
સ્વમાત પાણુ મિજા, અપાત્તો નિનિક્કમ
અર્જુનિવ તુ વિત્યાડકા, આદ્યારસ્તેવ અતિયં ॥૩॥

જીવિયં નામિકંચિજ્ઞા, મરણ નોવિ પત્થણ
 દુહઓઽવિ ન સજ્જિજ્ઞા, જીવિણ મરણે તહા ॥૪॥

અનુક્રમે દીક્ષા લીધી. હિત શિક્ષા મળી, સૂત્રાર્થ મેળવી
 સ્થિર મતિ થયા પછી એકાકી વિહાર વિગેરે પ્રતિમા સ્વી-
 કારી હોય, અથવા અનુપૂર્વો તે બાર વર્ષની સંલેખના
 વિધિ જેમાં ચાર વરસ વિકૃષ્ટ તપ વિગેરે અનુક્રમે પૂર્વે તપ
 બતાવ્યો, છે તે જાણવું ત્યારપછી મોઢ રહિત તે જેમાંથી કે
 જેનાથી મોઢ દૂર થયો, તેવાને લક્ષ્મી પરિજ્ઞા ઇંગિત કે પાદ્યોપ
 ગમન અણુસણ અનુક્રમે કરવાનાં છે. તેમાં ધીર તે, ક્ષોભાચ-
 માન ન થાય, તેવા વસુ (સંયમ) વાળા તથા મનન, તે
 મતિ હેય ઉપાદેય છોડવું લેવું તે સંબંધી વિચાર કરનાર
 મતિમંત છે, તથા સર્વે કૃત્ય અકૃત્ય જાણીને જે સાધુને
 લક્ષ્મી પરિજ્ઞા વિગેરે કોઈ મરણ ઉચિત લાગે તથા
 પોતાની ધૈર્યતા સંઘયણ વિગેરે વિચારી અદ્વિતીય (ઉત્તમ)
 રીતે જાણીને તેવા મરણે સમાધિનું પાલન કરે, (૧)
 જે પ્રકારની અવસ્થા તથા તપની ગાહ્ય અભ્યંતર અવસ્થાને
 વિચારી પાલન કરીને, અથવા મોક્ષાધિકારમાં જે પ્રકારનું
 મુકાવું છે, તેમાં પણ ગાહ્ય તે શરીર ઉપકરણ વિગેરે, તથા
 અભ્યંતર રાગાદિ છે તેને હેયપણે જાણે અને ત્યાગીને આરંભથી
 દૂર થાય એટલે, જ્ઞાનનું કૃણ હેયને ત્યાગવાનું છે, કોણ ત્યાગે ?
 બુદ્ધિમાન પુરૂષો, તે તત્ત્વને જાણનારા શ્રુત ચારિત્ર નામનો

અળાહારો તુળદિજ્ઞા, પુટ્ટો તત્ત્વઽહિયાસૅ
નાદ્વેલં ઉવચરે, માણસેહિ વિપુટ્ટવ ॥૮॥

રાગદ્વેષની વચમાં રહે તે મધ્યસ્થ છે, અથવા જીવિત
મરણની આકાંક્ષા રહિત તે મધ્યસ્થ છે, તે નિર્જરાની અપેક્ષા
રાખનાર તે નિર્જરાપેક્ષી છે. તેવો સાધુ જીવન મરણની આં
શંસા રહિત સમાધિ જે અંત વખતની છે, તેનું પાલન
કરે, અર્થાત કાલ પર્યાય વડે જે મરણ આવે તે સમાધિમાં
રહી પાળે તથા અંદગ્ના કપાયોને તથા ગાહારના શરીર
ઉપક્રમણ વિગેરેને મમત્વ છોડી દે, અને અધ્યાત્મ તે અંતઃ-
કરણને શુદ્ધ કરે, એટલે મનમાં થતા રાગદ્વેષ વિગેરેનાં
બંધાં જોડાં દૂર થવાથી વિસ્માતસિકા (અચળતા) રહિત
અંતઃકરણને વાછે, વળી ઉપક્રમણ તે ઉપક્રમ ઉપાય છે, તેવા
કોઈ પણ ઉપાયને જાણે.

પ્રશ્ન-કોના ઉપક્રમ ? આયુષ્યનું ક્રમ તે સમ્યક્ પ્રકારે
પાળવું.

પ્રશ્ન-કોના સમર્થી તે આયુ છે ?

ઉત્તર-આયુષ્યનું-તેનો પરમાર્થ આ છે. કે આત્મા પાળના
આયુષ્યનાં ક્રમથી પ્રતિપાલન કરવા જે ઉપાયને જાણે તે
તેને ઓછ શીખવે, એટલે બુદ્ધિમાન આયુ તે પ્રમાણે વર્તે,
પણ તે સંદેહનાના હાથમાં ખાર વર્ષ પૂર્યાં થતા પહેલાંજ
અમરવચમાં રસીચમાં વાયુ વિગેરેના ક્રમજીથી શીખ જીવ-

ક્ષેણ રોગ ઉત્પન્ન થાય તો સમાધિ મરણને વાંછતો તેના ઉપશમના ઉપાયને એષણીય વિધિએ તેલ ચોળવું વિગેરે કરે, અને ફરી પાછી સંલેખના શરૂ કરે, અથવા આત્માનું આયુ (જીવિત) ને કંઈ પણ આયુના પુદ્ગલોનું સંવર્તન (ઉપક્રમણ) ઉત્પન્ન થયેલું જાણે, તો તે સંલેખનાના તપમાંજ અનાકુલ મતિવાળો બનીને શીઘ્રજ લક્ષ્ય પરિણા વિગેરેને બુદ્ધિમાન સાધુ શીખવે (આદરે), (૬) પ્રસંલેખનો વડે શુદ્ધ કાયવાળો બનીને મરણ કાળ આવેલો જાણીને શું કરે ? તે કહે છે.

ગ્રામ-શબ્દ જાણીતો છે. પણ તેનો અર્થ અહીં પ્રતિશ્રય (ઉપાશ્રય) બતાવ્યો છે, પ્રતિશ્રયજ તેને સ્થંડિલ (સંધારાની જગ્યા) છે. તેને જોઈને સંધારો કરે અથવા અરણ્ય એટલે ઉપાશ્રયની બહાર અર્થ બતાવ્યો, ઉદ્યાન અથવા પર્વતની શુદ્ધમાં સંધારાની જગ્યા પ્રથમ નિર્જીવ જુએ. અને ગામ વિગેરેથી યાચી લાવેલા દર્ભ વિગેરેના સુકા દ્યાસમાં યથા ઉચિત કાળનો જાણનારો સાધુ સંધારો કરે, દ્યાસ પાથરીને શું કરે ? તે કહે છે—

આહાર રહિત તે અનાહારી બને, તેમાં શક્તિ અનુસારે ત્રણ અથવા ચારે આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરી પંચ મહાવ્રતનું ફરી સ્વયં આરોપણ કરી બધા પ્રાણી સમૂહને ખમાવેલો બની સુખ દુઃખમાં સમભાવ રાખી પૂર્વ મેળવેલા

પુણ્યના સમૂહવડે મરણથી ન ડરતો સંધ્યાસમાં પાશું
 ફેરવવું કરે પરિગ્રહ ઉપસર્ગો આવે તેને દેહ મમત્વ
 છોડેલ હોવાથી અમ્યક્ પ્રકારે સકલ કરે, તેમાં મનુષ્યના
 અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરીસ્રહ ઉપસર્ગ આવતાં મર્યાદાનું
 ઉક્લંથન ન કરે, તેમ પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેના મંળધર્મી આર્ત
 ધ્યાનને વશ ન થાય, તેમજ પ્રતિકૂલ પરીસ્રહ ઉપસર્ગોથી
 કોપથી હુણાયકો ન થાય, તેજ જતાયે છે—

સત્ત્વપ્રતાય જે પાળા, જેમ કુલ્લસહાચરા ।

૬ જ્ઞાન્નિ મંસનોગિય, ન છગે ન પમજ્જર ॥૯॥

પાળા દેહ વિહિંસન્તિ, ઠાળાઓ નવિ ઉબમં ।

આસરેહિં વિવિન્નેહિં, તિચ્છપાળોઽહિવાત્મ ॥૧૦॥

મન્યેહિં વિવિત્તેહિં, આશ્કાન્તસ પારણ ।

પરતહિય તંગ તંગ, શરિત્તર વિગાળર્થ ॥૧૧॥

અર્થેઽર્થ અર્થે ધર્મને નાપાત્તંગ સાહિય ।

આમ ત્વં પહીયારં; ત્રિતદ્વજા વિહા વિદ્વા ॥૧૨॥

સંસર્પન કરે, તે શ્રીયી નેત્ર (શિયાળ) વિગેરે જે
 આત્મીયો છે, તથા ઉર્ધ્વ ઉનારથી વિગેરે છે, તથા ખીલમાં
 નીચે સંક્રાન્ત કાપ વિગેરે છે, તથા ક્ષિપ્ર વાગ વિગેરે
 આવીને માંસ ભક્ષણ કરે, તથા રાંસ મચ્છર વિગેરે લોટી
 ખીંગે, તે સમયે ને જીવેને આત્મા અર્થે આવેલા આત્મીને

અવંતિ સુકુમાર માફક તેમને હણે નહીં. તેમ રજોહરણ વિગેરેથી ઉડાડીને ખાવામાં અંતરાય ન કરે, (૯) વળી આવેલાં પ્રાણીઓ મારી કાયાને હણશે, પણ મારાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને નહીં હણે, તેમ વિચારી કાયાનો મોહ છોડેલ હોવાથી તેને ખાતાં અંતરાયના ભયથી પોતે ન રોકે, અને તે સ્થાનથી પોતે ભયના કારણે ખીજે ગસે નહિ, પ્ર:—કેવો બનીને ?

ઉ:—પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાંચ આશ્રયો અથવા વિષય કષાય વિગેરેથી દૂર રહીને શુભ અધ્વસાય વાળો બનીને હાંસ મચ્છર વિગેરેથી લોહી પીવાતો પણ અમૃત વિગેરેથી સિન્ધુન થવા માફક તેઓની કરેલી પીડાને પોતે તપ્યા છતાં પણ સહન કરે; (૧૦) વળી બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથ તથા શરીરના પ્રેમ વિગેરેથી પોતે દૂર રહી તથા અંગ ઉપાંગ વિગેરે જૈન આગમથી આત્માને ભાવતો શુકલ ધ્યાન ને ધર્મ ધ્યાનમાં રક્ત બની મૃત્યુ કાલનો પાર-ગામી બને એટલે જ્યાં સુધી છેવટના શ્વાસોશ્વાસ હોય ત્યાં સુધી તેવી સમાધિ રાખે, આ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન મરણથી મોક્ષમાં જાય, અથવા દેવ લોકમાં જાય.

ભક્ત પશ્ચિના કહીને હવે ઇંજિત મરણ અડધા સ્લોકથી કહે છે. પ્રકર્ષથી અહિત માટે પ્રકર્ષ અહિ છે, અને તે પ્રકર્ષથી લીધાથી પ્રઅહિત તર છે. (અનેક, પ્રત્યય લાગવાથી) પ્રઅહિત

નરક છે. હવે ઇંગિત મરણ કહે છે કારણ કે આ ભક્ત પ્રત્યા-
ગ્યાનના નિયમથીજ ચાર આહારનું પ્રત્યાગ્યાન છે, તથા
ઇંગિત પ્રદેશમાં સંધારાની જગ્યામાંજ વિહાર લેવાથી વિશિ-
ષ્ટનર ધૃતિ સંહુનન વિગેરેથી યુક્ત હોય, તેજ પ્રકર્યથી લે છે,

પ્રા—આ કોને હોય છે ? દ્રવ્ય (સંયમ) જેને
હોય તે દ્રવિક છે, અને તે ગીનાર્થનેજ છે, અને તે જથ-
ન્યથી પણ નવ પૂર્વનું જ્ઞાન હોય તેવાને છે, બીજાને
નથી, અહીં ઇંગિત મરણમાં પણ સંલેખનામાં કહેલ તુલ્ય
સંધારા વિગેરે સમજવું. (૧૧)

આ અપર વિધિ છે ? તે કહે છે. આ ઉપર બતાવેલો
વિધિ ભક્ત પરિજાથી વૃદ્ધો ઇંગિત મરણનો વિધિ વિશેષ
પ્રકારે સીર વર્તમાન સ્થાનીએ સમ્યક્ પ્રકારે ગ્રાહ કર્યો
છે, આ બંને લેલે કહેવાથી અને અન્યક સમાન કહેવાથી
(૧૨) ' આ ' વિશેષણ યુક્ત છે, આ ઇંગિત મરણમાં પણ
પ્રવચન વિશેષના વિધિ કહેલો, સંલેખના પૂર્વ માફક
જાણી, તેજ પ્રમાણે ઉપકરણ વિગેરે ભણતે સંધારાની
જગ્યા બનેલાને કોઈને આજ્ઞા કરી પાપથી પાંચ મટીને
પંચ માં પ્રવેશ કરી ઉમરીને ચાર આહારનું પ્રત્યાગ્યાન
કરીને સંલેખના પૂર્વ, અહીં આટલું વિશેષ છે.

જાણીને કહે છે કેટલે અંગ સંગથી વિષાદ વિશેષ
પ્રકારે રહે. વિનિય વિનિય તે પણ મન વચન દાવાથી

કરવું કરાવવું અનુમોદવું વિગેરે બધું આત્મ વેપાર શિવા-
યનું ત્યાગે. જરૂર પડતાં પાસું ફેરવવું પડે હાલવું પડે
અથવા પેશાબ વિગેરે કરવો હોય તો જાતેજ કરે, (ખીજની
મદદ ન લે) વળી બધી રીતે પ્રાણીનું રક્ષણ વારંવાર
કરવું તે બતાવે છે.

હરિણુ ન નિવજ્જિજ્ઞા, થંહિલં સુણિયાસણ
વિઓસિજ્ઞ અનાહારો, પુટ્ટો તત્થહિયાસણ ॥ ૧૩ ॥
ઇંદિણહિં મિલાયંતો, સમિયં આહરે સુણી
તહાવિ સે અગરિહે, અચલે જે સમાહિણ ॥ ૧૪ ॥
અભિક્કમે પાઠિક્કમે, સંકુચણ પસારણ
કાઘ લાહારણહાણ, હત્થંયાવિ અચેયણો ॥ ૧૫ ॥
પરિક્કમે પરિકિલન્તે, અદુવા ચિટ્ટે અહાપણ
ઠાણે ણ પરિકિલન્તે, નિસીદ્ધજ્ઞા ઘ અંતલો ॥ ૧૬ ॥

હરિત તે દ્રોના અંદુરા ત્રિગેરેમાં ન સૂએ, પણ નિર્દોષ જગ્યા
જેઈને સૂએ, તથા બાહ્ય અભ્યંતર ઉપધિ છોડીને અના-
હારી બનીને પરિસહો તથા ઉપસર્ગથી દુરસાયલો પણ
સંધારામાં બેઠેલો રહી સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે, (૧૩)
વળી આહારના અભાવે મુનિ ઇન્દ્રિયોથી ગ્લાન ભાવ પામે,
તોપણ આત્માને સમાધિમાં રાખે, એટલે શમિનો ભાવ
શમિના એટલે સમ ભાવને ધારણ કરી આર્તધ્યાન ન કરે. તથા

જોમ સમાધાન રહે તેમ જોએ. જોટલે સંકોચથી જોદ પામે
તો હાથ વિગેરે લાંબા કરે. તેનથી પણ જોદ પામે તો સ્થિર
થિતે જોએ. અથવા મુકરર જગ્યામાં કરે. તેમાં પણ આ પોતે
છુટ સંજોલી હોવાથી નિદવા જોગ નથી તે કેવી છે, તે
કહે છે. અગ્રજ તે સમાધિમાં રહે તે ઇંગિત પ્રદેશમાં
પોતાની મેળે શરીર ચલાવે. પણ જોદથી કંટાળી અભ્યુ-
દત્ત મરણથી ચલાયમાન ન થાય. તેથી તે અગ્રજ છે.
(શરીરથી હાલે પણ શુભ ધ્યાનથી ચલાયમાન ન થાય.)
પોતે ધર્મ ધ્યાન કે શુક્લ ધ્યાનમાં મન રાજે. અને ભાવથી
નિશ્ચય રહીને ઇંગિત પ્રદેશમાં અંકમાણુ વિગેરે કરે. (૧૪)
તે બતાવે છે.

પ્રજાપત્ની અપેક્ષાએ સંમુખ તે અલિપ્તમાણુ છે. અર્થાત્
સાચાગથી દૂર જાય. તથા પ્રતીપ જોટલે પાછો સંચાર
સરકે આવે. પોતાના મુકરર ભાગમાં જ આવે કરે તથા
નિષ્પન્ન અથવા નિપત્ત રહીને જોમ સમાધિ રહે તેમ શુભ
વિગેરેને સંકોચે અથવા લાંબા કરે.

પ્ર—તે શાટે ?

ઉ—તે જાતે જો. શરીરની પ્રકૃતિના કોનજામાણુના
સંસ્કારમાણુની કારણે થઈ જાય. અને કોનજે અધ્યાત્મમાણુ
સંસ્કારની કારણે થઈ જાય. આમ જોટલે પોતાની
આપુત્તિ સિદ્ધિ થાય જાતે જાય. (શરીરના તેજો

સ્વભવ હોવાથી તે કરવું પડે છે. પણ તેમને મહા સત્વ-
પણું હોવાથી શરીરની પીડા થવાથી ચિત્તમા ખોટો ભાવ
થાય તેમ ન બાળવું.) શકા. જેણે કાયાને બધો વ્યાપાર
રોકેલો છે. તે સુકા લાકડા માફક અચેતન પણ પડેલો
હોય. તેને પુન્યનો સમૂહ ઘણો એકઠો થયેલો છે. તો શ્રી
માટે કાયાને હલાવે ?

ઉ:—તેવો નિયમ નથી, શુદ્ધ અધ્યવસાયથી યથાશક્તિ
ભારવહન કરવા છતાં તેની બરોબરજી કર્મ ક્ષય છે.
ચાહીં વા અવ્યય હોવાથી બાળવું કે, પાદપોષગમનમાં અચે-
તન અક્રિય માફક ઇગિત મરણ વાળો સક્રિય હોય, તો
પણ બંને સમાનજ છે. (બંનેની ભાવમા સમાનતા છે.
કાયા સંબંધિ ઇગિત મરણમાં સક્રિય છે. અને પાદપોષ-
ગમનમાં કાયાને હલાવવાની નથી. માટે અક્રિય છે.

અથવા ઇગિત મરણમાં અચેતન સુકા લાકડા માફક
સર્વ ક્રિયા રહિત જેમ પાદપોષગમન વાળો હોય તેમ પોતે
શક્તિ હોય તો નિશ્ચય રહે. (૧૫) તેવું સામર્થ્ય ન હોય
તો આ પ્રમાણે કરે. તે કહે છે. જો બેઠે અથવા ન બેઠે. ગાત્ર
ભાંગ થાય તો ત્યાં ૧ ઉઠીને કરે તે સમયે સરળ ગતિએ
નિયમિત ભાગમાં આવજા કરે અને થાકી જાય તો જેમ
સુત્રિ રહે તેમ બેસે અથવા ઉભો રહે. જો સ્થાનમાં બેઠ
પામે તો બેસે અથવા પડાંઠી મારીને અથવા અડધી

પલાંડી મારીને અથવા ઉલ્ટુટુક આસને બેસે અને થાકે
તો સીધો બેસે તેમાં પણ ઉત્તાનક (સીધો ઉંચે મોઢું
રાખીને) મુઢે અથવા પામું ફેરવે અથવા સીધો મુઢે અથવા
લગાડાથી મુઢે જેમ સમાધિ રહે તેમ કરે (૧૬) વળી

આસાણેડળેલિસં મળણ, ઇન્દિયાણિ સમીરણ ।

કાંલાગલં સમામડજ, વિનહ પાડરંણ ॥ ૧૭ ॥

જાઓ નડરં સલુપડજે, ન તત્ય અડનમ્મણ

નડ ડહાણે અપ્પાણ, પાસે તત્ય અહિયામણ ॥ ૧૮ ॥

અયં ચાગ્યનરં સિદ્ધા, જો પવમણુ પાલણ

સંભવ નાય મિરોહેડવિ, ટાળાઓ નવિ ડહમમે ॥ ૧૯ ॥

અયં સે ડત્તલે થર્મ્મ, પુલ્લ ટાળાસ્ય પગમ્મ

અવિર પટિએહિત્તા, વિહરં ચિટ્ટમાહુણે ॥ ૨૦ ॥

પ્ર—મુ આપ્યારીને ?

ઉ—માપ્યારી એટલે મારતું છે. અને તે સમાન્ય માણસને
નિહાલ્યું પણ દેડાય છે.

પ્ર—તેમકે મારીને મુ કરે ? તે કહે છે. દરિયાના
કાંડે નિહા પાતળા વિખેલી નામકે ન ડન્યા તેને
ન નડ તેને ડેડે ડેડાળાસ્ય (પુલ્લ નીકળું ન્યામ) અથવા
દ ડેડાળાસ્ય એટલે તેની જે નીકળું દેડાળાસ્ય તેમાં
નડે ડેડાળાસ્ય નિહા ન માલ તેમ મેડેડેડાળાસ્ય દેડાળાસ્ય
નડે ડેડાળાસ્ય નિહા નિહા દેડાળાસ્ય દેડાળાસ્ય (૧૭)

ઇગિત મંરણને આશ્રયી જે નિષેધ છે. તે કહે છે. આ અનુબંધાનથી અથવા ટેકા વિગેરેથી વળ માફક દૂર રહે અર્થાત્ કીડાને થતું દુઃખ સાધુને વળ લેપ માફક ત્યાં દોષ લાગે માટે તે ઘુણવાળા લોકડાનો ટેકો વિગેરે લે નહીં. તથા ઉંચી નીચી કાયાને કરતાં અથવા ખરાબ વચનથી અથવા આત્મધ્યાન વિગેરે મનના યોગથી પોતાના આત્માને દોષ લાગતો જાણીને તેનાથી દૂર રહે અર્થાત્ પાપ લાગવા ન દે અને તેમાં ધૈર્ય અને સહનન વિગેરે મજબુત હોય તો શરીરની વૈયાવચ્ચ ન કરે. અને ચડતા શુભ ભાવના કંડક-વાળોં ખની અપૂર્વ અપૂર્વ ભાવની ધારાએ ચઢીને સર્વજ્ઞના કહેલા આગમ અનુસારે પદાર્થના સ્વરૂપના નિરૂપણમાં પોતાની મતિ સ્થિર કરીને આ શરીર આત્માથી જુદું છે. માટે ત્યાગવા જોગ છે, એવો વિચાર કરીને બધા દુઃખ ના સ્પર્શોને તથા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ આવેલા ઉપસર્ગ પરી-સહોને તથા વાનપિત્ત કફના દ્રંદ્ર અથવા જુદા રોગો આવે તો મારે કર્મક્ષય કરવાનો હોવાથી હું ઉઠ્યો છું માટે મારેજ આ પૂર્વે કરેલાં પાપને ભોગવવાં જોઈએ. આવો વિચાર કરીને દુઃખ સહે.

કારણ કે તે જે શરીરને ત્યાગ્યું છે. એનેજ ઉપદ્રવ દરશે, પણ જે ધર્મ આચરણને કર્યું છે, તેને ખાધા લગાડે તેમ નથી. માટે તેવું વિચારીને સહે. (૧૮) ઇગિત મરણ

કહ્યું હવે પાદપોષગમન અણુચાણુ કહે છે. તે જોડાજોડ કહેલા હોનાથી આ વિગેષણુ વડે મરણનો વિધિ જતાઓ છે. આ આયત તર છે તે જતાવે છે. મર્યાદાની વિધિમાં આ ઉપમર્ગ છે. તે સંપૂર્ણ ચત્ર ચતાં આયત શબ્દ છે. અને ઉપરના જે અણુચાણુ કરનાં વધારે આયત છે, માટે આયત તર છે.

અથવા ઉપરના જાને અણુમણુથી અતિશય આત છે. માટે આતતર છે અર્થાત્ ચત્રથી અધ્યવસાયવાળો છે. પ્રથમ કહેલા જે અણુચાણુ કરનાં પાદપોષગમન વધારે દઢતર છે એમાં પણ દંજિત મરણમાં દઢા મુજબ પ્રવજ્યા સંલેખના વિગેરે જાણું વાણુવું, પ્ર૦—જે આ આયત તર છે તે જાણું કરવું ? હા—કહે છે. જે જિજ્ઞુસ આ કહેલી વિધિએજ પાદ-પોષગમન વિધિને પાળે તથા શરીરના જાણા વ્યાપાર છોડ-વાળી કાયા તપે અથવા મૂઠાં પામે અથવા મરણ સમુદ્ધાત આને, અથવા કોણી માંને શિયાળીયા ગીધ દીડીઓ વિગેરેથી અજાય. પીવડય તેપણુ મદા અત્વના દારજો પાળે વાળે છે આ દંજિત મોહું કળ આગ્યું છે તેથી તે આગળી દંજિતી. અને આગળી તે મુજબ અપવચનથી સમજાવત ને સમજાવત ને જીવે અપને વચ. (૧૬)

ગમન રૂપ મરણનો ધર્મ (વિશેષ) વિધિ છે. ઉત્તમ પણાના કારણે બતાવે છે. (સૂત્રમાં છઠ્ઠી છે. તેનો પાંચમીમાં અર્થ લઈએ તો પૂર્વ સ્થાનથી એટલે ભક્ત પરિણા તથા ઇંગિત મરણના રૂપથી આ પ્રકર્ષથી થઈ છે; માટે પૂર્વ સ્થાન પ્રથમ છે. અર્થાત્ પ્રચલિતતર છે. તે પ્રમાણે જે ઇંગિત મરણમાં કાયાને હલાવવાની છુટ હતી તે પણ અહીંયા નથી. ઝાડનું મૂળ જમીનમાં હોય, તે પોતે બળાતું કે છેદાતું સ્થાનથી ખસતું નથી તેમ પોતે સાધુ ઝાડ માફક એટલે ક્રિયા રહિત હુખમાં આવેલો હોય તો પણ ચિલાતી પુત્ર માફક સ્થાનથી ખસતો નથી. પણ ત્યાંજ સ્થિર રહે છે તે બતાવે છે. અચિર સ્થાન તે પોતાના સંથારાની જગ્યા પ્રથમથી જોઈને કહેલી વિધિએ તેમાં રહે. આ પાદપઉ-પગમનના અધિકારથી વિહરણનો અર્થ વિહાર ન લેતાં પોતે વિધિએ પાલણુ કરે એમ બાણવું. પણ સ્થાનથી ન ખસે, તેજ બતાવે છે. બધા ગાત્રના નિરોધમાં પણ સ્થિર રહે પણ ખસે નહીં.

પ્ર:—આવો કોણ છે ?

ઉ:—માહણુ સાધુ છે. તે જોડો હોય ઉલો હોય તો પણ શરીરની બગર રાગ્યા વિના જેની રીતે પોતે પ્રથમ કાયાને સ્થાપિ હોય તેમજ અચેનન માફક રહે હાલે નહીં (૨૦) આજ વાતને બીજી રીતે કહે છે.

અન્નિતં તુ સમામજ્જ, ઠાવણ તત્થ અપ્પમં
 વોસિરે સન્નવસો કાય ન મે દેહે પરીસહા ॥ ૨૧ ॥
 જાવડનીવં પરીસહા, ડવસગ્ગા હિતિ સસ્રયા
 સંવુહં વેહમેયાણ, હય પન્નેઽઅહિયાસણ ॥ ૨૨ ॥
 મેડરેસુ ન રહિજ્જજા, કાસેસુ વહુતરેસુવિ
 હન્ના લોમ ન મેવિજ્જા, ધુવવન્ન મપોહિયા ॥ ૨૩ ॥
 સાસણહિં નિમન્નિજ્જા, દિવ્વમાયં ન સદ્દહે
 તં પાહિવુજ્જ ગાહણ, સન્ન નૃમં વિહૂણિયા ॥ ૨૪ ॥

નિજા જેમા ન હોય તે અચેતન (જીવ રહિત) છે
 અને તેની સંભાળની જગ્યા ગયેલા પાત્રીયું વિગેરે મેળવીને
 તેના ઉપર ગમતું પુરૂષ જેવું ગણવા કોઈ લાકડા ઉપર
 ત્યાં માલસાને રાખવા કરે અને આ પ્રકારનો આધાર
 તપાસીને મેટું પવન માફક નિશ્ચય પડે પ્રથમ મુદ્દા આમે
 નાકાંતર નિગેરે પિયા કરીને આત્માથી દેહને દૂર કરે
 (નિગદા દેહ) એ મનમે જે કોઈ વસ્તુ પર ઉપરાગો વાગે
 તેના નાકાંતર ને દેહ જાતી નેદર નેદર નથી આપણે જે
 હોય તેમજ તેના પાછા રહેને તેની દેહને લાગે ? ગમતું
 રાત્રી મેળવેને વસ્તુ નેદર નથી દેહને વસ્તુ
 નથી નેદર નેદર પોતાના ઉપરાગો વાગવા છે તેથી
 પાછા રહેને દેહ અર્થે મેળવેને નેદર આપણે-પોતાના

માને (શત્રુને જીતવાથી આનંદ માને તેમ પરીસહોને જીતે) (૨૧)

પ્ર:—તે ક્યાં સુધી સહેવા ? આવી શંકા દૂર કરવા કહે છે. આખી જીદંગી સુધી પરિસહ અને ઉપસર્ગ સહેવા એમ જાણીને તેને સહન કરે અથવા મને આખી જીદંગી સુધી પરિસહ ઉપસર્ગો નથી એમ જાણીને સહે અથવા જ્યાં સુધી જીવિત છે ત્યાં સુધી પરિસહ ઉપસર્ગની પીડા થાય છે, તો થોડા આંખના પલકારા સુધી આ અવસ્થામાં હું રહેલ છું. તેવાને તો આ અદ્ય માત્ર છે એમ જાણીને કાયાને ખરોખર સંવરીને શરીર ત્યાગ માટે ઉઠેલો છું એમ માનીને તે મુનિ ઉચિત વિધાનને જાણનારો કાયાને પીડા કરનારો જે જે કષ્ટ આવે તે ખરોખર સહે (૨૨)

આવા સાધુને જોઈને (આશ્ચર્ય પામીને) કોઈ રાજા વિગેરે ભોગોની નિમંત્રણા કરે તે ખતાવે છે. એટલે જે ભેદાવાના સ્વભાવવાળા છે તે ભિદુર શબ્દ વિગેરે પાંચ કામ ગુણો છે. તેમાં રાગ ન કરે (મુનિ તેનાથી ન લલચાય) અથવા ખીજી પ્રતિમા 'કાંમેસુ વહુલેસુવિ' પાઠ છે. એટલે ઈચ્છા મદનરૂપ જે કામ છે, તે ઘણા પ્રમાણમાં હોય તેમાં ન લલચાય અર્થાત્ તે રાજા પોતાની કન્યાનું દાન વીગેરે આપવા લોભાવે. તો પણ તેમાં ગૃહ ન થાય તથા ઈચ્છા રૂપ લોભ તે ઇચ્છા લોભ છે તે મુની આ અણુસણુનું

કૃષ્ણ આવતા ભવમાં મને અકર્ત્ત્વિનું પદ અથવા ઇંદ્રની પદવી વિગેરે મળે તેવા અભિલાષનું નિયાણું પોતે નિર્જ-
રાની અપેક્ષા રાખીને સેવે નહીં (નિયાણું ન કરે.)

તેમ દેવતાની રિદ્ધિ સમાન સનતકુમાર અકર્ત્ત્વિની રિદ્ધિ દેખીને બ્રહ્મદત્તે પૂર્વ ભવમાં નિયાણું કર્યું તેમ પોતે ન કરે તે પ્રમાણે આગમમાં કહ્યું છે.

આ લોકની આશંસા માટે તપ ન કરે (૧) તથા પર-
લોકની આશંસા માટે ન કરે (૨) તથા જીવિતની આશંસા
ન કરે. (૩) મરણની આશંસા (૪) કામ ભોગની આશંસા (૫)
માટે સંકેષના તપ ન કરે, વિગેરે છે.

વર્ણ—સચમ અથવા મોક્ષ તે હુઞ્જે કરીને જાણાય
છે. અથવા પાતાંનરમાં ધ્રુવવત્ત પાડે છે તેનો અર્થ આ છે
કે અન્યભિચારી તે હવે છે તે ધ્રુવ વર્ણ (અંચમ) ને
અથવા ગાંધર્વની યજ્ઞકીર્તિને વિચારીને કામ મુન્હા લોભને
દૂર કરે. (૨૩)

વળી આખી જીંદગી સુખી થાય ન થવાથી શાન્તવન
છે અથવા પ્રતિદિન દાન દેવાથી શાન્તવન અર્થે જો તેવા
મન વિભવ પડે કેઈ સહચારે તો સુદ્ધ શિષ્યને ચતુર્તથે
છે કે તાર નેમાં સ્વચ્છાવું નહીં, પણ વિચારવું કે આ
ધન મારીર માટે દેવાય પણ ને નાશવંત છે, માટે ધન
નકારું છે.

તેજ પ્રમાણે કોઈપણ રીતે દેવતાની અપાથી ન લલ-

આય તે કહે છે. જો કોઈ દેવતા પરીક્ષા કરવા અથવા
 શત્રુ પશુપત્રી અથવા ભક્તિથી અથવા કૌતુક વિગેરેથી
 જુદી જુદી રિદ્ધિઓ બતાવી લલચાવે તો પણ આ દેવ
 માયા છે એમ તું જાણ અને લલચાતો નહીં. કારણ કે જો
 એ માયા ન હોય તો આ પુરુષ એકદમ ક્યાંયી આવે
 અને આટલું બધું હુલ્લભ દ્રવ્ય આવા ક્ષેત્રમાં કાળમાં
 કે ભાવમાં કોણ આપે ? આ પ્રમાણે દેવ માયાને
 તુ જાણી શકે અથવા કોઈ દેવી દિવ્યરૂપ ધારણ કરીને
 લલચાવે તો પણ પોતે ન લલચાય. તેવું તું સમજ. હે
 સાધુ ! તુ આ બધી માયાને અથવા કર્મ બધને જાણીને દેવ
 વિગેરેની કપટ જાળને સમજીને લલચાતો નહીં ; (૨૪)

सर्वदेहिं अमुच्छिष्टं, आउकालस्त पारण ।

नितिकत्वं परमं नचा, विमोहत्रयरंहियं । १५ । निबेमि
 विमोक्षाद्ययन मष्टम समाप्तम् उद्देशः ॥ ८-८ ॥

બધા અર્થો ઇન્દ્રિયોના વિષયો પાંચ પ્રકારના છે. તે
 કામ શુભ છે અથવા તેને પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે.
 તેમાં તું મૂર્છા ન પામતો એટલે પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે
 તેમાં પોતે મૂર્છા ન પામતો આયુ પહોંચે ત્યાં સુધી પોતે સ્થિર
 રહે. અને તેનો એટલે ક્ષય થાય ત્યાં સુધી રહે તે પારણ છે
 એટલે ઉપર બતાવેલી વિધિઓ પાદપઉપગમન અણુસણુમાં
 રહીને ચઢતા શુભ ભાવ વડે પોતાના આયુના કાળનો પાર

કૃષ્ણ આવતા ભવમાં મને ચકવર્તીનું પદ અથવા ઇંદ્રની
પદની વિગેરે મળે તેવા આલિસાપનું નિયાણું પોતે નિર્જ-
રાની અપેક્ષા રાખીને એવે નહીં (નિયાણું ન કરે.)

જેમ દેવતાની રિદ્ધિ સમાન સતત્ક્રમાર ચકવર્તીની
રિદ્ધિ દેખીને અભ્યક્તે પૂર્વ ભવમાં નિયાણું કર્યું તેમ
પોતે ન કરે તે પ્રમાણે આગમમાં કહ્યું છે.

આ લોકની આશંસા માટે તપ ન કરે (૧) તથા પર-
લોકની આશંસા માટે ન કરે (૨) તથા જીવિતની આશંસા
ન કરે (૩) મનુષ્યની આશંસા (૪) કેમ ભોગની આશંસા (૫)
માટે સંલેખના તપ ન કરે, વિગેરે છે.

વર્ણ—સચમ અથવા મોક્ષ તે દુઃખે કર્મને જાણાય
છે. અથવા પાડોતરમા ધ્રુવવત્ પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે
કે અવ્યભિચારી તે દુઃખ છે તે ધ્રુવ વર્ણ (સચમ) ને
અથવા શાસ્ત્રની યજ્ઞકીર્તિને વિદ્યાનીને કામ ઇચ્છા લોભને
જા કરે. (૨૩)

વળી આખી જીંદગી મુખી કાય ન અચારી શાસ્ત્રવત
જે અથવા પ્રતિદિન દાન દેવાથી શાસ્ત્રવત અર્થ છે. તેવા
મારા વિભવ નહે કોઈ સહચારે તો ગુરુ શિષ્યને સતતવે
છે કે તાર નેનાં સતતચરું નહીં, પણ વિવાદનું કે આ
ધન ગરીબ માટે દેવાય પણ તે નાશવાન છે, માટે ધન
નહાસું છે.

તેજ પ્રમાણે દેવધાનુ રીતે દેવતાની માયાથી ન સત-

આથ તે કહે છે. જો કોઈ દેવતા પરીક્ષા કરવા અથવા
શત્રુ પશુપત્રી અથવા લક્ષ્મી અથવા કૌતુક વિગેરેથી
બુદ્ધી બુદ્ધી રિદ્ધિઓ બતાવી-લલચાવે તો પણ આ દેવ
માયા છે એમ તું જાણ અને લલચાવો નહીં. કારણ કે જો
એ માયા ન હોય તો આ પુરૂષ એકદમ કયાંની આવે
અને આટલું બધું હુલ્લેલ દ્રવ્ય આવા ક્ષેત્રમાં- કાળમાં
કે ભાવમાં કોણ આપે ? આ પ્રમાણે દેવ માયાને
તું જાણી શકે અથવા કોઈ દેવી દિવ્યરૂપ ધારણ કરીને
લલચાવે તો પણ પોતે ન લલચાય. તેવું તું સમજ. હે
સાધુ ! તું આ બધી માયાને અથવા કર્મ બંધને જાણીને દેવ
વિગેરેની કપટ જાળને સમજીને લલચાવો નહીં, (૨૪)

સંવચ્છેહિં અર્જુનચ્છણ, આત્કાલક્ષ્મ પારણ ।

નિનિકલ્લં પરમં નચ્ચા, વિબોહત્રયરંહિયં । ૨૫ । નિવેમિ

વિમોક્ષાદ્યગન મટમ સમાપ્તમ્ ઉદ્દેશઃ ॥ ૮-૮ ॥

બધા અર્થો ઇન્દ્રિયોના વિષયો ખાંચ પ્રકારના છે. તે
કામ શુભ છે અથવા તેને પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે.
તેમાં તું મૂર્છા ન પામતો એટલે પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે
તેમાં પોતે મૂર્છા ન પામતો આયુ પહોંચે ત્યાં સુધી પોતે સ્થિર
રહે. અને તેનો એટલે- ક્ષય થાય ત્યાં સુધી રહે તે પારગ છે
એટલે ઉપર જતાવેલી વિધિઓ પાદપઉપગમન અણુસણુમાં
રહીને ચઢતા શુભ ભાવ વડે પોતાના આયુના કાળનો પાર

પહોંચનારો થાય. આ પ્રમાણે પાદપ ઉપગમનની વિધિ
 જતાવીને અમાસ કરવા લક્ષ્ય પરિજ્ઞા વિગેરે ત્રણે મરણોના
 કાળદેવ પુરુષની અવસ્થાને વિચારીને ચોખ્ખતા પ્રમાણે કરે
 તે દેહકાળે પદમા બતાવ્યું છે. પરીસ્રહ દાસર્ગધી જે
 દુઃખ આવે તે બધું સારી રીતે સહન કરવું. તે ત્રણે મર-
 ણમાં સુખ્ય છે તે વિચારીને મોહ રહિતનાં જે મરણો ભક્ત
 પરિજ્ઞા દગિત મરણ પાદપ ઉપગમન છે. તે ત્રણેમાં કાળ
 દેવ વિગેરેને આદ્યથી ઉત્તમ ભાવે તે કરવાથી બધામાં સમાન
 કૃપા છે. માટે અભિપ્રેત અર્થ મેળવવાથી હિત છે, માટે
 યથાશક્તિ ત્રણુમાનું કોઈ પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તે
 અવમરે કરવું. (કાર તેવું સંવચણુ ન દેનાથી જોઈ ન
 સહે તેમ અપુષ્યનો કાળ બતાવનાર માની સાધુતા અમાવે
 તેણું આપુરના વળું નથી પણ યથાશક્તિ સાગારિક શ્રેષ્ઠ
 જે ઉપવાસનું અધ્યયન કરે કે જે કલાકનું ગાળુમણુ વેળા-
 વર્ગ કરનાર માન ગાળુની સિધ્ધતા જોઈ કરાવે છે.
 માટે તેમાં નિર્ગળ ભાવની પ્રયાતના કિવાયી પ્રવર્ગ મરણ
 જેવેનું લાભ છે.)

આ પ્રમાણે ત્રણેમાં નિર્મળ કરવું નામ વિચાર વિગેરે
 નેનું મેલું નથી સુધુ છે. નહતેના અવ્યવસ્થાના અવસ્થા
 જેવું અમારું શ્રેષ્ઠ. નેનું સુધુમણુ નહતેના સુધુ. (કીકાના
 શ્રેષ્ઠ કરનાર) નહતું નહતેના સુધુ.

૬ ઉપધાન શ્રુત નામનું નવમું અધ્યયન.

આઠમું અધ્યયન કહ્યું, હવે નવમું કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. કે પૂર્વે આઠ અધ્યયનોમાં જે આચારનો વિષય કહ્યો હતો, તેવો શ્રી વીર વર્ધમાન સ્વામીએ પોતે પાળેલો છે, તેથી તે નવમા અધ્યયનમાં કહે છે. તેનો આઠમા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે તેમાં અભ્યુદયન મરણ ત્રણ પ્રકારનું જતાવ્યું, તેવા કોઈ પણ અણસણમાં રહેલો સાધુ આઠમા અધ્યયનમાં જતાવેલ વિધિએ અતિ ઘોર પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરી અને સન્માર્ગનો અવતાર પ્રકટ કરી ચાર ઘાતિ કર્મનો નાશ કરીને અનંતજ્ઞાન વિગેરે અતિશયોવાળું અપ્રમેય મહાવિષયોનું સ્વ તથા પરનું પ્રકાશક એવું કેવળજ્ઞાન મેળવનાર શ્રી મહાવીર પ્રભુને સમોસરણમાં બેઠેલા અને સત્યોના હિત માટે દેશના કરે છે તેમને પોતે ધ્યાનમાં ધ્યાવે, એટલા માટે આ અધ્યયન કહે છે. આવા સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વાર કહેવા, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં અર્થાધિકાર જે પ્રકારે છે, અધ્યયન અર્થાધિકાર તથા ઉદ્દેશાર્થ અધિકાર તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર હુંકાણુમાં પડેલા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને તેનેજ ખુલાસાવાર નિર્ચુક્તિકાર કહે છે—

જો જહ્યા તિત્યયરો, સો તહ્યા અપ્પણો ય તિ-
ત્યમ્મિ ।

વણેહ તવોકમ્મં, ઓહાણસુયંમિ અહ્હયણે । ૨૭૬ ।

જે સમયે જે તીર્થ'કર ઉત્પન્ન થાય છે, તે પોતાના તીર્થ'માં આચારનો વિષય કહેવાને છેવટના અધ્યયનમાં ગોતે કરેલા તપનું વર્ણન કરે છે (કે બીજા જીવોને પણ તેમ કરવાની રૂચિ થાય) આ બધા તીર્થ'કરોનો કલ્પ છે, આત્મી' નો ઉપધાન શ્રુત નામનું હેતુ' અધ્યયન (તે વિષયનું) છે, તેથી તેને ઉપધાન તત્ત્વ કહે છે. કોઈને શંકા થાય કે જેમ બધા તીર્થ'કરનું કેવળ જ્ઞાન સમાન છે, તેમ તપ અભુક્ત સમાન છે, કે જોખું વધતું છે? તે સંકેતનું નિવારણ કરવા કહે છે:

સુન્નેહિ તવોકમ્મં નિરુવસગં તુ વણિય જિગાણં;

નવરં તુ વજ્જમાણસસ, નં.વસગં સુણેયવ્વં; ॥ ૨૭૭ ॥

તિત્યયરો ચડનાણી સુરમહિઓ મિહિજિયવ્વયધુ
વામ્મ;

અણિગુહિયવલ્લિરિઓ, તવોધિહાણંમિ હહ્મમહ

॥ ૨૭૮ ॥

કિં પુણ અવસંસેહિં ચ્વક્કવવકારણા સુધિહિયહિં
હોહ ન હહ્મમિયવ્વં સ પવવાયંમિ માણુસે ? ॥ ૨૭૯ ॥

(ત્રણે ગાથાનો અર્થ સરળ હોવાથી ટીકા નથી તે પણ દુઃકામાં લખીએ છીએ)

અથા તીર્થંકરોનો તપ શાસ્ત્રમાં ઉપસર્ગ રહિત બતાવ્યો છે (પાર્શ્વનાથનો થોડો હોવાથી ગણ્યો નથી) પણ વર્દ્ધમાન સ્વામીનો તપ ઉપસર્ગવાળો જાણવો. (તેમને સંગમ દેવતા વિગેરેના ઘણા ઉપસર્ગ આવેલા છે, ૥૨૭૭.

તીર્થંકર દીક્ષા લીધા પછી તુર્ત મન પર્યવ જ્ઞાન પ્રકટ થતાં ચાર જ્ઞાનવાળા થાય છે, દેવતા મોથી પૂજાય છે, નિશ્ચયે મોક્ષમાં જનારા છે, તેપણ પોતાનું બળ વીર્ય ન ગોપવતાં તપ વિધાનમાં ઉદ્યમ કરે છે, ૥૨૭૮॥ તે બીજા સામાન્ય ગીતાર્થ સાધુ વિગેરે એ (તપનો ફાયદો જાણ્યા પછી) અને મનુષ્યપણાનું જીવન સોપકમ (વિદ્ય)વાળું હોવાથી શા માટે તપમાં યથાશક્તિ ઉદ્યમ ન કરવો ?

હવે અધ્યયનનો અર્થાધિકાર બતાવીને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર કહે છે—

ચરિયા ? સિદ્ધા ય ર પરીસહાય ર,

આવંકિયા (૫) ચિગિચ્છા (૪) ય ॥

તવ ચરણેણહિનારો.

ચડસુદેસેસુ નાયવો ॥૨૮૦॥

‘ચરણુ’ચરાય તે ચર્ચા, એટલે ‘વર્દ્ધમાન સ્વામીના વિહારને આ પહેલા ઉદ્દેશમાં વર્ણવ્યો છે.

ખીલ ઉદ્દેશામાં શય્યા તે વસતિ (રહેવાનું સ્થાન)
જેવું મહાવીરે વાપર્યું છે તેવું વર્ણન છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરીસહો આવેથી નિર્જરા માટે ચારિત્ર
માર્ગથી બ્રહ્મ ન થતાં સાધુઓ તેને સહન કરવા, અને તેના
ઉપલક્ષણથી અનુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વર્તમાન સ્વામીને જે
પરીસહો થયા તે બતાવે છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં ભૂખની પીડામાં વિશિષ્ટ અભિગ્રહની
પ્રાપ્તિમાં આહારવટે ચિકિત્સા (ઉપાય) કરે, અને તપ અર-
ણનો અધિકાર તો ચારે ઉદ્દેશામાં આણે છે, ॥ ગાથાર્થ ॥

ત્રણ પ્રકારે નિદ્રેપો છે, ઓઘ નિષ્પન્ન, નામ, અને
મૂત્ર લાપક તેમાં ઓઘમાં અધ્યયન, નામમાં ઉપધાન શ્રુત
એવું જે પદનું નામ છે, તે ઉપધાન અને શ્રુતના ચથાકમે
નિદ્રેપા કરવા એ ન્યાયે ઉપધાન નિદ્રેપનું વર્ણન કરે છે.

નામંટવણુવહાણં દઢ્વે ભાવે ચ હોઢ નાયઞ્યં ।

ગમેવ ચ સુત્તમ્મચિ નિક્કમેવો નડ્ઢિવહો હોઢ ॥૨૮૧॥

નામ સ્થપના દ્રવ્ય અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે ઉપ-
ધાનના નિદ્રેપા છે, તેજ પ્રમાણે શ્રુતના પાંચ ગારવ છે,
તેમાં દ્રવ્યમૂલ મનુષ્યમૂલ (ઉપયોગ વિના) નું છે. અથવા
દ્રવ્ય મેજવવા માર્ગે મેનેવરનું છે.

અને ભાવ મૂલ તે અંગ ઉપાંગમાં રહેવું જે શ્રુત છે.

તેમાં ઉપયોગ હોય તે, હવે સુગમ નામ સ્થાપના છાડીને દ્રવ્ય વિગેરે ઉપધાન ખેતાવવા કહે છે.

દંબુવહાણં સંયમે માંબુવહાણં તવો ચરિત્તસ્સ ।
તસ્સહા ઉ નાણંદસણ તવચરણેહિં હહાહિંગયે ॥૨૮૨॥

સમીપમાં રહીને ધારણ કરાય તે ઉપધાન છે. દ્રવ્ય સંયંધી હોય તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે. તે પથારી વિગેરેમાં સુખે સુવા માટે માથા નીચે ટેકા લેવા 'આશીકુ' વિગેરે સુકાય છે. તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે.

અને લાવતું ઉપધાન તે લાવોપધાન છે. તે જ્ઞાન-દર્શને ચરિત્ર અથવા ગાહ્ય અભ્યંતર તપ છે. કારણું કે તેનાવડે ચારિત્રમાં પરિણત થયેલા લાવવાંજાને ઉપદ્રલન (આધાર) કરાય છે. જેથી તે પ્રમાણે જ્ઞાન દર્શન તપ અને ચરણવડે આહીયાં અધિકાર છે. (ગાથા અર્થ)

પ્ર૦ શામાટે ચારિત્રના આધાર માટે તપનું લાવ ઉપધાન કહે છે ? ઉ. કહીએછીએ.

જહં સ્વલ્લ મહલં વતંયં સુજ્જહં જરંગાંદણહિં દંબેહિં ।
પયં માંબુવહાણેણ સુજ્જણ કમ્મમહ્વિહં ॥૨૮૩॥

(યથા ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે. જેમકે આ છે. એમ ખીન્નું પણ બહુવું. ખલુ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે.) જેમ મેલું વસ્ત્ર પ્રથમ પાણી વિગેરેથી શુદ્ધ કરાય

ખીન્ત ઉદ્દેશામાં શય્યા તે વસતિ (રહેવાનું સ્થાન)
જેવું મહાવીરે વાપર્યું છે તેવું વર્ણન છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરીસહો આવેથી નિર્જરા માટે ચારિત્ર
માર્ગથી ભ્રષ્ટ ન થતાં સાધુએ તેને સહન કરવા, અને તેના
ઉપલક્ષણથી અનુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વર્ત્તમાન સ્વામીને જે
પરીસહો થયા તે જતાવે છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં ભૂળની ખીણમાં વિશિષ્ટ અભિગ્રહની
પ્રાપ્તિમાં આહારવટે ચિકિત્સા (ઉપાય) કરે, અને તપ ચર-
ણનો અધિકાર તો ચારે ઉદ્દેશામાં આવે છે, ॥ ગાથાર્થ ॥

ત્રણ પ્રકારે નિદ્રેપો છે, ઓઘ નિષ્પન્ન, નામ, અને
સૂત્રલાપક તેમાં ઓઘમાં અધ્યયન, નામમાં ઉપધાન શ્રુત
એવું છે પદ્ધતું નામ છે, તે ઉપધાન અને શ્રુતનાં ચયાક્રમે
નિદ્રેપા કરવા એ ન્યાયે ઉપધાન નિદ્રેપતું વર્ણન કરે છે.

નામંટવણુવહાણં દઢ્યે ભાવં ચ હાંડ નાચચ્ચં ।

તમેવ ચ સુત્તસ્મચિ નિક્કમેયો ચડવિવહો હાંહ ॥૨૮૧॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને જ્ઞાન એમ ચાર પ્રકારે ઉપ-
ધાનના નિદ્રેપા છે, તેના પ્રમાણે શ્રુતના પદ્ય ચારણ છે,
તેમાં દ્રવ્યગુણ ચતુષ્પયુત (ઉપયોગ વિના)નું છે. અથવા
દ્રવ્ય એકવચ્ચ માટે 'ચનેતરતુ' છે.

અને જાણ થત તો અંગ ઉપાંગમાં રહેવું જે શ્રુત છે,

તેમાં ઉપયોગ હોય તે, હવે સુગમ નામ સ્થાપનાં છોડીને દ્રવ્ય વિગેરે ઉપધાન ખેતાવવા કહે છે.

દંબુવહાણં સંયળે ભાવુવહાણં તવો ચરિત્તદસ ।

તમ્હાં ઉ નાળંદસળ તવચરણેહિં હહાંહિંગયે ॥૨૮૨॥

સમીપમાં રહીને ધારણ કરાય તે ઉપધાન છે. દ્રવ્ય સંયળી હોય તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે. તે પથારી વિગેરેમાં સુખે સુવા માટે માથા નીચે ટેકા લેવા આશીકું વિગેરે સુકાય છે. તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે.

અને લાવતું ઉપધાન તે લાવોપધાન છે. તે જ્ઞાન-દર્શન ચરિત્ર અથવા ગાદ્ય અભ્યંતર તપ છે. કારણ કે તેનાવડે ચરિત્રમાં પરિણત થયેલા લાવવાળાને ઉપદ્રાવન (આધાર) કરાય છે. જેથી તે પ્રમાણે જ્ઞાન દર્શન તપ અને ચરણવડે આહીયાં અધિકાર છે. (ગાથા અર્થ)

પ્રેમ શામાટે ચરિત્રના આધાર માટે તપનું લાવ ઉપધાન કહે છે ? ઉ. કહીએછીએ.

જહ સ્વલ્લ મંદલં વત્યં સુજ્ઞાનં હૃદગાદિંહિં દંબેહિં ।

અં ભાવુવહાણેણ સુજ્ઞાન કમ્મમદ્દાજિહં ॥૨૮૩॥

(યથા ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે. જેમકે આ છે. એમ બીજું પણ બહુવું. ખુબ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે.) જેમ મેઘ વસ્ત્ર પ્રથમ પાણી વિગેરેથી શુદ્ધ કરાય

છે, તેમ જીવને પણ ભાવ ઉપધાન રૂપ બાહ્ય અભ્યંતર તપ વડે આઠે ઈર્મથી શુદ્ધ કરાય છે. અને અહીંયા કર્મ-દાયના હેતુ માટે તપસ્ચાતુર ઉપધાન શ્રુતપણે લેવાથી પર્યાયો લેવા ભ્રમજો. (તત્ત્વ લેલ અને પર્યાયો વડે વ્યાખ્યા યાય છે.) માટે પર્યાયો કહે છે. અથવા તપ અનુષ્ઠાન વડે અવધૂનન વિગેરે કર્મ ઓછાં થવાના જે વિશેષ ઉપાયો સંભવે છે તે બતાવે છે.

ओधृणण धृणण नासण विणासणं झवण ग्ववण
सोहिकरं ।

लेयण भैयण फेडण, डहणं भुवणं च कस्माणं ॥२८४॥

તેમાં અવધનન, તે અપૂર્વકરણ વડે કર્મ પ્રાપ્તિ લેદનું
ઉપાદાન બાબતું. અને તે તપના દોષ પણ લેદના સામર્થ્યથી
આ ક્રિયા થાય છે. એટલે બાકીના અગીયાર લેદમાં પણ
આ બાબતું તથા 'ધનન' ને સિત્ત પ્રાપ્તિવાળાને અનિવૃત્તિ-
કરણ વડે રામ્યસ્વમાં રહેવું, તથા 'નાશન' કર્મ પ્રદૃ-
તિનું સિત્ત મંત્રનન વડે એક પ્રદૃતિનું બીજી પ્રદૃતિમાં
સંકેતનું રાવું, 'વિનાશન' એટલેથી અવધનમાં સપૂર્ણાગી
કર્મના રાજાને કર્મને, 'અવધન' ઉપદાન એટલેથી કર્મનું
લેદનન ન કરવું, રાવન, તે અવધનના અવધન કર્મ વડે
રાવનને કર્મના રાજાને કર્મને, અવધન કર્મને, અવધન-
નાશનની રાજાને કર્મના રાજાને કર્મને, અવધન કર્મને,

‘ છેદન, ’ ઉત્તરોત્તર શુભ અધ્યવસાયમાં ચડવાથી સ્થિતિની ઓછાશ કરવી, ‘ ભેદન ’ તે બાહર સંપરાય અવસ્થામાં સંજવલનના લોભેના ખંડ ખંડ કરી નાંખવા, (ફેડળ) ત્તિ—ચોઠાણીઆ રસવાળી અશુભ પ્રકૃતિને ત્રણ રસવાળી વિગેરે બનાવવી. ‘ દહન, ’ તે કેવળિ સમુદ્ધાત રૂપ ધ્યાન અગ્નિ વડે વેદનીય કર્મનું રાખતુલ્ય બનાવવું, અને બાકીના કર્મનું બળેલા દોરડા માફક બનાવવું, ‘ ધાવન ’ તે શુભ અધ્યવસાયથી મિથ્યાત્વ યુદ્ધગ્યોનું સમ્યક્ત્વભાવે બનાવવું, આ બધી કર્મની અવસ્થાઓ પ્રાચે ઉપશમશ્રેણી ક્ષપકશ્રેણી કેવલિ સમુદ્ધાત શૈલેથી અવસ્થા પ્રકટ કરવાથી પ્રભૂત રીતે પ્રકટ થાય છે, (આત્મા નિર્મળ કરવા કરાય છે) એટલા માટે પ્રક્રમાય (આરંભાય) છે, તેમાં ઉપશમ શ્રેણીમાં પ્રથમજ અનંતાનુબંધીઓની ઉપશમના કહેવાય છે, અહીં અસંયત સમ્યગ્ દૃષ્ટિ દેશવિરતિ પ્રમત્ત અપ્રમત્તમાંથી કોઈ પણ બીજા યોગમાં જતાં આરંભક હોય છે, તેમાં દર્શન સમક એક વડે ઉપશમાય છે, તે કહે છે.

અનંતાનુબંધી ચોકડી, ઉપરની ત્રણ લેશ્યામાં વિશુદ્ધ હોવાથી સાકાર ઉપયોગવાળો અંતઃકોટી કોટી સ્થિતિની સત્તાવાળો પરિવર્તન થતી શુભ પ્રકૃતિઓનેજ બાંધતો પ્રતિ સમયે અશુભ પ્રકૃતિઓના અનુભાગને અનંતગુણ હાનિએ ઓછી કરતો શુભ પ્રકૃતિઓને અનંત ગુણ વૃદ્ધિએ અનુભાગ

(૨૩) માં વ્યવસ્થા કરતો પદ્યોપમના અસંગ્રહ ભાગ હીન ઉત્તરોત્તર સ્થિતિમાં ધરતો કરણકાલથી પણ પહેલાં અંત સુધીમાં વિશુદ્ધ માન ણનીને ત્રણ કરણ કરે છે, તે પ્રત્યેક અંતસુધીર્તના છે. તે કહે છે—(૧) યથા પ્રવૃત્ત (૨) અપૂર્વ (૩) અનિવૃત્તિકરણ છે—અથવા ચોથી ઉપશાંતથી થાય છે. તેમાં યથા પ્રવૃત્ત કરણમાં હરેક સમયે અનંત ગુણ વૃદ્ધિ વાળી વિશુદ્ધિને અનુભવે છે. તેમાં સ્થિતિ ધાત, રસધાત, ગુણ શ્રેણિ, ગુણ સંક્રમણ આમાંથી કોઈ પણ હોતું નથી તેજ પ્રમાણે ધીન અપૂર્વકરણમાં છે. તેનો પરમાર્થ કહે છે કે તેમાં અપૂર્વ અપૂર્વ ક્રિયાને મેળવે છે. તેથી અપૂર્વ કરણ છે. તેમાં પ્રથમ સમયેજ સ્થિતિ ધાત રસ ધાત ગુણશ્રેણિ ગુણ સંક્રમણ અને અન્ય સ્થિતિ ણધ એ પાંચ પણ અધિકાર સાથે પૂર્વે ન હોતા, અને હવે છે, તેથી અપૂર્વ કરણ છે. તે પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણમાં અન્ય અન્યને પરિવારો ઉદ્ભવતા નથી. માટે તે અનિવૃત્તિ કરણ છે. એનો સાદા ના છે કે પહેલે સમયે જે જીવોએ આ કરણ કરસ્યો તે જમાનાં નુસ્ય પરિવાર છે. એ પ્રમાણે ધીન સમયમાં પણ નહીં. સતીયા પણ પૂર્વે જ જતાવેલા વિવિધતાન વિરિને પાસે પણ અધિકાર સાથે રહે છે તેથીજ આ કરણ કરણકાલે ઉપજ પાવેલ, સમયે અનંતગુણથીના ઉપજવાને વિદ્યમાને છે.

ઉપશમનનું વર્ણન.

જેમ ધૂળ પાણીથી છાંટીને લોકડાનો થાળાવડે કુખો-
કરતાં ચોટી જવાથી વાયુ વિગેરેથી ઉડાડવા છતાં તે ધૂળ
ઉડતી નથી, તેમ કર્મ ધૂળ પણ વિશુદ્ધિ લાવરૂપ પાણીવડે
ભિન્નવી અનિવૃત્તિ કરણ થાળાવડે હણતાં કર્મરજ શાંત
થવાથી ઉદય ઉદ્ધરણ સંક્રમ નિધત્ત નિકાચનારૂપ કરણોને
અયોગ્ય થાય છે. (ચીકણો કર્મ બંધ ન થાય) તેમાં પણ
પ્રથમ સમયે કર્મદલિક થોડું ઉપશાંત થાય. અને બીજા
ત્રીજા વિગેરે સમયમાં અસંખ્યેય ગુણ વૃદ્ધિએ ઉપશમતાં
અંતરમુહુર્તમાં બંધુ શાંત થાય છે. આ પ્રમાણે એક મંતવડે
અનંતાનુબંધીનો ઉપશમે ગતાવ્યો.

બીજા આચાર્યોનો મતલેહ.

અનંતાનુબંધીની વિસંયોજના ગતાવે છે. તેમાં ક્ષાયો-
પશમિક સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવો ચાર ગતિમાં રહેલા છે. તેમાં
પણ અનંતાનુબંધીના વિસંયોજકો છે. તેમાં નારક અને
દેવ અવિરત સમ્યગ્ દષ્ટિઓ છે, તથા તિર્થંચો અવિરત
દેશવિરત છે. મનુષ્યો અવિરત દેશ વિરત પ્રમત્ત
અપ્રમત્ત છે.

જો બધા પણ ચથા સંલવ વિશેષિ વિવેક વડે પરિણત
શ્રયજ્ઞા અનંતાનુબંધીની વિસંયોજના માટે પૂર્વે કહેલ

કરણ ત્રણ કરે છે. તેમાં પણ અનંતાનુષંગીની સ્થિતિને અપવર્તન કરતો પદ્યોપમના અસંખ્યેય ભાગ માત્ર બનાવે છે. અને પદ્યોપમના અસંખ્યેય ભાગ જેટલી મોહ પ્રકૃતિઓ જે બાંધાય છે, તેને પ્રતિ સમયે સંક્રમાવે છે. તેમાં પણ પ્રથમ સમયે સ્તોક અને ત્યાર પછીના સમયોમાં અસંખ્યેય ગુણ સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણે છેલ્લા સમયમાં બાધા સંક્રમ વડે આવલિકા જેટલાને છોડી બાકીની સર્વે સંક્રમાવે છે. અને પછી આવલિકામાં રહેલ પણ સ્તિબુદ્ધ સંક્રમ વડે વેદાતી બીજી પ્રકૃતિઓમાં સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણે અનંતાનુષંગી કયાયો વિસંચોજિત થાય છે.

દર્શન ત્રિકોની ઉપશમના.

તેમાં મિથ્યાત્વનો ઉપશમક મિથ્યાદૃષ્ટિ છે અથવા વેદક સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે પણ સમ્યક્ત્વ કે સમ્યગ મિથ્યાત્વનો વેદક તેજ ઉપશમક છે.

તેમાં મિથ્યાત્વનો ઉપશમ કરતો તેનું અંતર કરીને પ્રથમ સ્થિતિને વિષાક વડે ભોગવીને મિથ્યાત્વનો ઉપશમ કરતો, ઉપશાંત મિથ્યાત્વી બને છે. અને ઉપશમ સમ્યગ દૃષ્ટિ થાય છે. રૂપે વેદક સમ્યક્ દૃષ્ટિ હવે ઉપશમ કરીને સ્વીકારતો અનંતાનુષંગીને વિશંગીજીને સમ્યક્માં રહેલો માત્ર વિધિયો દર્શનત્રિકને ઉપશમાવે છે તેમાં પણ પ્રવૃત્ત વિગેરે પદ્ધતિ બનાવેલ ગ્રામ કરણોને કરીને અંતર-

કરણ કરતો. વેદક સમ્યક્ત્વની પહેલી સ્થિતિને અંતર
 મૃદુર્તાની બનાવે છે. અને બાકીની આવલિકા માત્ર
 બનાવે છે. ત્યાર પછી થોડી ઓછી એવી મુદુર્તા માત્રની
 સ્થિતિ ખંડ ખંડ કરીને બધ્યમાન પ્રકૃતિઓને સ્થિતિ-
 બંધ માત્ર કાળ વડે તે કર્મના દળિયાને સમ્યક્ત્વની
 પ્રથમ સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપ કરતો આ પ્રક્રિયાવડે સમ્યક્ત્વના
 બંધના અભાવથી અંતર ક્રિયામાણ કરેલું થાય છે. મિથ્યાત્વ
 સમ્યક્ મિથ્યાત્વ પ્રથમ સ્થિતિ દલિકને આવલિકાના પરિ-
 માણ માત્ર સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિમાં સ્તિબુક સંક્રમવડે
 સંક્રમાવે છે. તેમાં પણ સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિ ક્ષીણ
 થતાં ઉપશાંત દર્શનત્રિકવાળો થાય છે. ત્યાર પછી ચારિત્ર.
 મોહનીયને ઉપશમાવતો પૂર્વ માફક ત્રણ કરણ કરે છે.
 એમાં વિશેષ આ છે. યથા પ્રવૃત્ત કરણ અપ્રમત્ત ગુણ-
 સ્થાનેજ થાય છે. અને બીજું અપૂર્વ કરણ તો આઠમુંજ ગુણ-
 સ્થાન છે. તેના પ્રથમ સમયેજ સ્થિતિ ઘાત રસઘાત ગુણ
 શ્રેણિ ગુણ સંક્રમ અપૂર્વ સ્થિતિ બંધ એ પાંચ અધિકાર
 સાથે પ્રવર્તે છે. તેમાં અપૂર્વ કરણના સંખ્યેય લાગ જતાં
 નિંદ્રા પ્રચક્ષાતા બંધનો વ્યવ છેદ થાય છે. તેમાં પણ ઘણાં
 હજાર સ્થિતિનાં કંડકો ગયે છતે છે. સમયમાં બીજા
 લવની નામ પ્રકૃતિની ત્રીસ પ્રકૃતિના બંધનો વ્યવછેદ કરે
 તે આ પ્રમાણે છે.

(૧) દેવગતિ (૨) અનુપૂર્વી (૩) પંચેન્દ્રિય જાતિ, (૪) વૈદિકિય (૫) આહારક શરીર અને તે (૧-૭) બંનેના અંગો-
 ખાંગ, (૮) તેજસ (૯) કાર્મણ શરીર (૧૦) સમયતુરત્ર
 સંસ્થાન (૧૧થી૧૪) વર્ણગંધ રસ સ્પર્શ (૧૫) અશુદ્ધિ
 (૧૬) ઉપધાત (૧૭) પરાધાત (૧૮) ઉચ્છવાસ (૧૯) પ્રશ-
 સ્ત વિદ્યુયોગતિ (૨૦) ત્રસ (૨૧) જાદર (૨૨) પયોસ
 (૨૩) પ્રત્યેક (૨૪) સ્થિર (૨૫) શુભ (૨૬) સુશય (૨૭)
 સુસ્વર (૨૮) આદેય (૨૯) નિર્માણ (૩૦) તીર્થંકર નામ
 તેમી અપૂર્વ કરણના છેલ્લા સમયમાં હાસ્ય નતિ ભય જુગ-
 ખાના ગંધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. અને હાસ્યાદિ
 પદકના ઉદયનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. ગંધા કર્મનો અપ્રશ-
 સ્તનો ઉપશમ નિદ્રા નિશ્ચયના કરવાનું વ્યવચ્છેદ થાય છે.
 (ટીકાના કાઉંમમાં લખ્યું છે કે દેશના ઉપશમનો વ્યવ-
 ચ્છેદ થાય છે) તેમી એ પ્રમાણે અસંયત સમયશૂ દૃષ્ટિ
 વિગેરેથી અપૂર્વ કરણના અંત સુધી સાત કર્મોનો ઉપ-
 શાંત મેળવાય છે. ત્યાર પછી અનિરુત્તિક્ષણ છે. અને
 તે નવમો શુભ (શુભ સ્થાન) તેમાં રહેલો જોઈતો
 મોડ પ્રક્રિયા અંતર કરીને નવું સક વેદને ઉપશમાય છે
 ત્યાર પછી ત્રી વેદ પછી હાસ્યાદિ પદક પછી પુરુષ વેદના
 ગંધ ઉદયનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. ત્યાર પછી એ આવ-
 શિક્ષામાં જોઈ સમય જોઈ પુ' વેદનો ઉપશમ થાય છે.

ત્યાર પછી બે કોધનો અને પછી સંજવલન કોધનો, પછી એજ પ્રમાણે માનત્રિક અને માયાત્રિકનો ઉપશમ કરે છે. ત્યાર પછી સંજવલન લોભના સૂક્ષ્મ ખંડો બનાવે છે. અને તે કરણના કાળના ચરમ સમયમાં વચલા બે લોભને ઉપશમાવે છે. આ પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણના અંતમાં સતાવીસ પ્રકૃતિ ઉપશાંત થાય છે, ત્યાર પછી સૂક્ષ્મ ખંડોને અનુલવતો સૂક્ષ્મસંપરાય વાળો થાય છે. (દશમું ગુણુ સ્થાન ફરસે છે.) તેના અંતમાં જ્ઞાન અંતરાય દશક દર્શનાવર્ણુ ચતુષ્ક યશક્રીતિ અને ઉંચ ગોત્ર એમ સોળ પ્રકૃતિના બંધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. એ પ્રમાણે મોહનીચ કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ સંજવલન લોભ ઉપશમાવતાં ઉપશાંત વીતરાગ થાય છે, (અગીયારમું ગુણુ સ્થાન ફરસે છે.)

અને તે જઘન્યથી એક સમય અને તે ઉત્કૃષ્ઠથી અંતમુંહુત છે. અને તે ગુણુસ્થાનેથી પડવાનું કારણ કાં તો મનુષ્ય ભવ સમાપ્ત થાય અથવા કાળ ક્ષય થાય. અને તે બેમ ચડેલો છે અને બંધાદિ વ્યવચ્છેદ કરે છે, તેજ પ્રમાણે પાંછો પડતાં કર્મ બંધ બાંધે છે. અને તેમાંથી કોઈ પડતાં મિથ્યાત્વ નામના પહેલા ગુણુસ્થાને પણ જાય છે.

અને જે ભવદાયથી પડે છે, તેને પહેલા સમયમાંજ બંધા કરણો પ્રવર્તે છે. કોઈ તો એક ભવમાં પણ બે વાર ઉપશમ શ્રેણિ કરે છે.

ક્ષપક શ્રેણીનું વર્ણન.

આ શ્રેણી કરનાર મનુષ્યજ આઠ વરસની ઉપરનો 'આરંભક' હોય છે. અને તે પ્રથમજ કરણ ત્રય પૂર્વક અનંતાનુગંધી કપાયોને વિસ્રંધોને છે. (દૂર કરે છે.) પછી કરણ ત્રણ પૂર્વકજ મિથ્યાત્વને અને તેમાં ણાદી રહેલ ભાગને સમ્યગ્ મિથ્યાત્વમાં નાંખતો ખપાવે છે. એ પ્રમાણે સમ્યગ્ મિથ્યાત્વને પણ ખપાવે પણ વિશેષ એટલું છે કે તેમાં ણાદી રહેલને સમ્યક્ત્વમાં નાંખે છે એજ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વને ખપાવે છે અને તેના છેલ્લા સમયમાં વેદક (ક્ષય ઉપશમ) સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થાય છે ત્યાર પછી ક્ષાયિક સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થાય છે. આ સત કર્મ પ્રવૃત્તિઓ અસંચય સમ્યગ્ દૃષ્ટિથી લઈને અપ્રમત્ત શુદ્ધ સ્વાત સુધી ખપાવે છે અને આ સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં જો આયુ બધાયું હોય તો મૈત્રિક રાજા માફક ત્યાંજ રહે છે. પણ જો આયુ ઘાંયું નથી અને યોગિક સમપ્તિ મેળવ્યું છે. તેવો કપાય અટકને અપાવવા કરણત્રય પૂર્વક આરંભે છે. ત્યાં યથા પ્રવૃત્ત મનુષ્ય અપ્રમત્તનેજ હોય છે અપૂર્વ કરણમાં તો સ્થિતિઘાત નિર્ગેદ પૂર્વની માફક નિમદ્ધિક અને દેવગતિ વિમેરે ત્રીસ તથા દ્વાસ્યદિ સનુકનો યથાક્રમ ગાંધ વ્યવરહેદ ઉપશમગ્રાન્તિના ક્રમ માફક કરેલો અને અનિવૃત્તિકરણમાં તો થીવુદ્ધિ ચિદ્દ નરક નિર્ચય ગતિ તેની અનુપૂર્વિં એકંદ્રિય આદિ ગ્રાન્

જાતિ આતપ ઉદ્યોત સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણ એ સોળ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે. પછી આઠ કષાયનો ક્ષય થાય છે.

ખીજા આચાર્યને મતે પ્રથમ કષાય અષ્ટકને ખપાવે છે. ત્યાર પછી ઉપર કહેલી સોળ પ્રકૃતિ ખપાવે છે. ત્યાર પછી નયુસક વેદ ત્યાર પછી હાસ્યાદિ ષટક પછી પુરુષ વેદ પછી સ્ત્રી વેદ ખપાવે છે. પછી અનુક્રમે ક્રોધધી માયા સુધી ત્રણ સંજ્વલન કષાયને ખપાવે છે. અને સંજ્વલન લોભના ખંડ ખંડ કરી તેમાંના બાદર ખંડોને ખપાવતો અનિવૃત્તિ બાદર ગુણ સ્થાન વાળો હોય છે. અને સૂક્ષ્મ ખંડોને ખપાવતો સૂક્ષ્મ સંપરાય હોય છે. તેના અંતમાં જ્ઞાનાવરણીયની દર્શનાવરણીની અંતરાયની તથા યશ-કીર્તિ ઉચ્ચ ગોત્ર મળી સોળ પ્રકૃતિનો ખંધ વ્યવચ્છેદ કરે છે. પછી ક્ષીણ મોહી જનીને અંતર્મુહુર્ત રહીને તેના અંતમાં છેલ્લા સમયના પહેલામાં બે નિદ્રાને ખપાવે છે. અંત સમયમાં જ્ઞાન આવરણ અને અંતરાય પંચક તથા દર્શન આવરણ ચતુષ્ક ખપાવીને આવરણ રહિત જ્ઞાન દર્શન વાળો કેવળી (સર્વજ્ઞ) બને છે. અને તે ક્ષણ એકજ સાતાવેદનીય કર્મને સયોગી ગુણસ્થાન સુધી બાધે છે. આ ગુણસ્થાને જઘન્યથી કેવળી અંતર્મુહુર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વ કોપીમાં થોડું બોધુ આયુ સુધી હોય છે. ત્યાર

આ કેવળી ભગવાનને માલમ પડે કે અંતર્મુદ્ધુત આયુ
જાણી છે. અને વેદનીય કર્મ ધણું વધારે છે તો જાનેની
સ્થિતિ સરખી કરવા કેવળી સમુદ્ધાત અનુકરમે કરે છે.

કેવળી સમુદ્ધાતનું વર્ણન.

આદ્યારિષ્ટ કાયના યોગ વાળો આ લોકના અંત સુધી
ઉંચે નીચે પહોંચે ત્યાં ગુપ્તા શરીરના પરીણાહ (અવ-
ગાહનાના) પ્રમાણનો પ્રથમ સમયમાં જાંડ આકાર ણનાવે
છે. જીવંત સમયમાં તીર્થી દિશામાં લોકાંત પુરવા માટે
કપાટ (કમાડ) માફક આદ્યારિષ્ટ કાર્મણુ શરીરના યોગમાં
ચલીને ણનાવે છે. જીવંત સમયમાં ખુણાળો પુરવા માટે
કાર્મણુ શરીર યોગમાં ચલીને મન્યાન (મથણી) માફક ણનાવે
છે અને તે મમ ડ્રેણિ પછી ડ્રેણિ લેવાથી લોકનો ધણો
ભગ્ન પ્રાપ્તે પુનઃય છે. અને ગોચા સમયમાં કાર્મણુ યોગ-
વરેજ મંદ્યાનના વચમાં રહેલા આંતના પુરવા માટે નિષ્કુટ
વડે પુરે છે તેજ પ્રમાણે ઉક્ત કરમે જીવંત ચાર સમયમાં
તે વ્યાપરને ચાંદેકના તે તે યોગવાળો ધાય છે. ફક્ત
પ્રભુ સમયમાં મંદ્યાનનો ઉપલક્ષર કરતાં આદ્યારિષ્ટ મિશ્ર-
ગોચી કાય છે. તે પ્રમાણે કેવળી ભગવાન સમુદ્ધાતને અંદ-
રની પછી દ્વચક વિગેરે પોતે જ અદ્યત્ત પાસે લીધું હોય તે
પણ ગોચીને ગોચનો નિશાચ કરે છે.

યોગ નિરોધનું વર્ણન.

પ્રથમ ખાદ્ય મન યોગને રોકે છે. પછી વચન યોગને અને કાય યોગ જે ખાદ્ય હોય તેને રોકે છે. પછી એજ ક્રમે સૂક્ષ્મ મનો યોગ રોકે છે. પછી સૂક્ષ્મ વચન યોગ રોકે છે. ત્યાર પછી સૂક્ષ્મ કાય યોગને રોકતો અપ્રતિપાતિ નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રાણ લેદને આરોહે છે અને સૂક્ષ્મ ક્રિયાને રોકતો ત્રિશેષે કરીને ક્રિયા રોકીને અનિવૃત્તિ નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ચોથા પાયાને આરોહે છે.

અને તેમાં આફઠ થયેલો અયોગી કંવળી લાવને પામેલો અંતર્મુહુર્ત જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટથો રહે છે. તેમાં જે જે કર્મનો ઉદય આવેલ નથી તે તે કર્મોને સ્થિતિના ક્ષય વડે ખપાવતો અને વેદાતિ પ્રકૃતિને ખીણ પ્રકૃતિમાં સંક્રમાવતો ખપાવતો ઉવટના પહેલા સમયમાં આવે છે. તે વખતે દેવ ગતિ સાથેની કર્મ પ્રકૃતિઓ ખપાવે છે.

દેવ ગતિ અનુપૂર્વી વૈક્રિય આહારક શરીર ખંનેનાં અંગો-પાંગ અને ગંધન અને સંઘાત તથા ખીણ પ્રકૃતિઓ ખપાવે છે. આદારિક તેજસ કાર્મણ એ ત્રણ શરીર તેનાં અંધન અને સંઘાતન છ સંસ્થાન છ સંઘયણ આદારિક શરીરનાં અંગોપાંગ વર્ણ ગંધ રસ ફરસ મનુષ્ય અનુપૂર્વી અશુદ્ધ લઘુ ઉપઘાત પરાઘાત ઉચ્છવાસ પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત વિહાયો-ગતિ તથા અપર્યાપ્તિ પ્રત્યેક સ્થિર અસ્થિર શુભ અશુભ

સુભગ દુર્ભંગ સુસ્વર-દુઃસ્વર અનાદેય, અચશ કીર્તિ નિર્માણ
નીચ ગોત્ર કોઈ પણ એક વેદનીય કર્મ જાપાવે છે.

અને છેલ્લા સમયમાં તો ૧ મનુષ્ય ગતિ ૨ પર્યોદ્રિય
જાતિ ૩ વ્રત ૪ ખાદર ૫ પર્યાસ ૬ સુભગ ૭ આદેય ૮
યશઃ કીર્તિ ૯ તીર્થંકર નામ ૧૦ કોઈ એક વેદનીય કર્મ
૧૧ આયુ ૧૨ ઉગ્ર ગોત્ર એ જાર પ્રકૃતિઓ તીર્થંકર જાપાવે
છે, અને કોઈ આચાર્યને મતે અનુપૂર્વી સંહિત તેર પ્રકૃ-
તિઓ જાપાવે છે, અને તીર્થંકર ન હોય, તે પ્રથમ જાના-
વેલી જાર અથવા અગ્યાર જાપાવે છે, સંપૂર્ણ કર્મ હવે
ક્યાં પછી તુર્તજ અરપર્શ ગતિઓ એકાંતિક આત્યંતિક
અનાખાધ લક્ષણ વાળા સુખને અનુભવતો સિદ્ધ સ્થાન જે
સૌકના અથ્ર સાગે છે, ત્યાં પહોંચે છે.

હવે ઉપસંહાર કરતાં તીર્થંકરના આ શ્રેયનથી જીજ્ઞા-
સુર્વાન પ્રદોશનના થાય, તે જતાવશ કહે છે.

एव तु समणु चत्त, वीरचरेणं महाणु भावेणं
जं अणुचरन्तु धारा, सावमचलं जन्ति निग्गाणं

॥ ૨૮૪ ॥

આ પ્રમાણે કહેલી વિધિઓ જ્ઞાનાદિ જાત ઉપમાન અથવા
તપને વીરવર્દનાન રાખીને ક્ષય આદર્યો છે, તો જીજ્ઞા-
યણુ મોક્ષાકિતાઓ આદર્યો (માથર્થ)

પ્રદાશ્ય અધ્યયનની નિર્ણયિત પ્રમાણ થઈ.

હવે સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારણું તે કહે છે—

અહાસુયં વેદસ્સામિ, જહા સે સમણે ભગવં ઉટ્ટાપ
સંત્વાપે તંસિ હેમંતે, અહુણો પવ્વહાપે રીઠ્ઠથા ॥૧॥

આર્થ સુધર્મી સ્વામીને પૂછવાથી જાણુસ્વામીને પોતે
કહે છે, યથાશ્રુત અથવા યથા સૂત્ર હું કહીશ, તે આ પ્રમાણે—

તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સગમી ઉદ્યત વિહાર સ્વી-
કારીને સર્વ અલંકાર (ભૂષણ) ત્યાગીને પાંચ મુઠી કૌચ
કરીને ઇંદ્રે આપેલા એક દેવ દૂધ્ય વસ્ત્ર ધારણ કરી સામા-
યિકની પ્રતિજ્ઞા ઉચ્ચરીને મન પર્યાવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલા
આઠ પ્રકારના કર્મ ક્ષય કરવા માટે અને તીર્થ પ્રવર્ત્તાવવા
માટે ઉદ્યત વિહારવાળા જનીને તત્વને જાણીને તે હેમંત
રૂતુમાં માગશર (ગુજરાતી કારતક) માસમાં વદ ૧૦ ના
રોજ પ્રાચીન ગામિની છાયા (આધમતો સૂર્ય) થતાં
દીક્ષા લઈને વિહાર કર્યો. અને કુંડ ગ્રામથી બે ઘડી દીક્ષ
ખાટી રહે કર્મીર ગામે આવ્યા અને ત્યાં ભગવાન આવ્યા
પછી અનેક પ્રકારના અભિશ્રદ્ધ ધારણ કરીને ઘોર પરીસહ
સહન કરતા મહાસત્ત્વપણે મંલેજીને પણ શાંતિ પમાડતા
ગાર વર્ષથી કાંઈક અધિક છદ્મસ્થ પણે મોનવ્રત લઈ તપ
આદર્યો અહીંયાં ભગવાને આમાયક ઉચ્ચર્યું, ત્યારપછી ઇંદ્રે
ભગવાન ઉપર દેવ દૂધ્ય વસ્ત્ર ખેલે મુકયું તેથી ભગવાને
પણ નિઃસંગ અભિપ્રાય વડેજ ધર્મોપકરણ વિના બીજા

સુમધુઓથી પણ ધર્મ ધવો અશક્ય છે. એ કારણની અપેક્ષાએ મધ્યસ્થ વૃત્તિએ તેજ પ્રમાણે ધારણ કર્યું; પણ તેના ઉપલોગની ઇચ્છા નથી, એમ બાણવું. તે બતાવવા કહે છે.

જો એવિમેણ વત્થેણ પિહિસ્સામિ તંસિ હેમંતે ।
 સે પારણ આવકહાણ, અયં રુ અણુધમ્મિયં તસ્સ ॥૨॥
 વત્તારિ સાહિણ મામે, વહવે પાણજાહ્યા આગમ્મ ।
 અભિરુજ્જ કામં વિહરિંસુ. આરુસિયા ણં તત્થ સિં-
 સિંસુ ॥ ૩ ॥

સંવત્સરં માદ્વિયં મામં જંન રિક્કાસિ વત્થગં મગર્વ ।
 અચંદા તઓ ચાદ તં વોસિજ્જ વત્થમણગારે ॥૪॥

બગવાન વિચારે છે કે મંદ્રે આપેલા આ વસ્ત્ર વટે આ માંગ શરીર આત્માને ટાંટીશ નહીં. અથવા હેમંત (શીયાળા) ની ઋતુમાં તે વસ્ત્ર વટે શરીરનું રક્ષણ કરીશ નહીં. માનવા લગ્ન માટે વસ્ત્ર ધારણ નહીં કરે. તે બગવાન દેવા છે તે બતાવે છે.

તે બગવાન પ્રતિજ્ઞાને પુરી કરે છે. અથવા પરીનાદેઃ સ્વયંવા ગંસામી ખર બલ્ય છે.

પ્ર—કેટલો કામ ! તે કહે છે. આખો છંદો પુરી

પ્ર—આ માટે આમ કહે છે.

ઉ:—તે વસ્ત્ર ધારણ કરવાથી જોમ બનાવ્યું કે પૂર્વના તીર્થ કરોએ તે પ્રમાણે વસ્ત્ર ધારણ કર્યું છે. (ખુ અવધારણના અર્થમાં છે. અને તે ભિન્ન ક્રમ બતાવે છે) બીજા તીર્થ કરોનું વસ્ત્ર ધારણ કરવું આગમ પાઠથી બતાવે છે.

“ સે એમિ જે ય અઈયા જે ય પહુપ્પન્ના જેય આગમેસ્સા અરહંતા ભગવન્તો જે ય પવ્વયન્તિ જે અ પવ્વહસ્સન્તિ સવ્વે તે સોવર્હા ધમ્મો દેસિઅવ્વોત્તિકટ્ટુ તિત્થધમ્મયાણે એસાણુધમ્મિગત્તિ એમં દેવદૂસમાયાણે પવ્વહંસુ વા પવ્વયંતિ વા પવ્વહસ્સન્તિ વ ” ત્તિ,

તે હું કહું છું. પૂર્વે જે અનંતા તીર્થ કરો થયા જેઓ હાલ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ભવિષ્યમાં થશે જેમણે દીક્ષા લીધી છે અને ભવિષ્યમાં લેશે. તેઓ બધાએ ઉપધિ વાળો ધર્મ શિષ્યો માટે બતાવવો જોમ વિચારી પોતે આ ધર્મનો મારગ છે જોમ જાણીને એક દેવ દૂપ્ય ઇંદ્ર પાસે દીક્ષામાં લીધું છે. વર્તમાનમાં લે છે અને ભવિષ્યમાં લેશે. વળી કહ્યું છે કે મરિચસ્ત્વાત્સચેલસ્ય, ધર્મસ્થાન્યૈસ્તથાગતૈઃ ।

શિષ્યસ્ય પ્રત્યયાચૈવ, વસ્ત્રં દપ્પે ન લલ્લયા ॥૧॥

વસ્ત્ર સહિત સાધુના ધર્મનું વિશેષ પણું હોવાથી બીજા તીર્થ કરોએ પણ શિષ્યના વિશ્વાસ માટે વસ્ત્ર ધારણ કર્યું.

મે. પણ લગ્નને માટે ધારણ કર્યું નથી. તથા ભગવાને દીક્ષા લીધા પછી જે દેવતા સંબધી સુગંધ પટ લાગેલ હતો (દેવતાએ સુગંધીનું વિલેપન કર્યું હતું) તેથી તેની સુગંધથી એંચાઈ આવેલા ભમરા વિગેરે ભગવાનના શરીરને દુઃખ આપતા હતા તે બતાવે છે. ચાર મઢીનાથી પણ વધારે ભણા પ્રાણીઓ ભમરા વિગેરે શરીરમાં ડાળ મારતા હતા અને માંસ લોહીના અર્ધા બનીને ઢરડીને આમતેમ દુઃખ દેતા હતા. (તે પ્રભુએ સમજાવે ચલું.)

પ્ર—ભગવાન પાસે ક્યાં સુધી તે દેવ કૃપ વચ્ચે રહ્યું.

ઉ—તે દંદ્રે આપેલું વચ્ચે એક વરગથી કાંઈક અધિક માત્ર સુધી રહ્યું ત્યાં સુધી ભગવાન કૃપમાં રહ્યા છે. માટે ત્યાંથી નહીં. ત્યાર પછી વચ્ચેને ત્યાગનારા થયા અર્થાત્ ભગવાન વચ્ચે ત્યાગીને અચેલ થયા, અને તે સુવર્ણ વાલુકા નદીના પૂરમાં આવેલા કાંટામાં ભરાયલું પ્રાણી લીધું, વળી

અદ્ પોરસિં તિરિયં મિત્તિં ચક્ષુમાસજ્જ અન્તસો

શાયદ્ ।

અહ ચક્ષુર્ભીયા મંહિયા ને હન્તા હન્તા વહેવ

કંદિંસુ ॥ ૫ ॥

સયનેહિં વિતિમિસ્મેહિં, દુત્તિઓ નન્યસે પરિત્રાય
સાગારિયં ન મેવેદ્ ય, ને સયં પવેસિયા આદ્, ॥૬॥

જે કે હમે અગારત્યા, માંસીભાવં પદ્માય સે દ્વાદ્વિ
 પુદ્ધોવિ નાભિમાસિંસુ, ગચ્છહ નાહવત્તહ અંજ ॥૭॥
 ગો સુકરમેયમેગોસિં નાભિમાસે ય અભિવાયમાણે,
 દ્વગ્ધુવે તત્થ દંદેહિં, લુસિયપુવે અપ્પ પુણ્ણેહિં ॥૮॥

પછી પુરુષ પ્રમાણ પોરસી આત્મ પ્રમાણ વીથી (મારગ)
 જગ્યા શોધતા વિહાર કરે છે. અર્થાત્ સાધુને આલતાં તેજ
 ધ્યાન છે કે પોતાની ઉંચાઈ જેટલી જગ્યા શોધીને આલવું :

પ્ર:—દેવી વીથી છે ?

ઉ:—તીર્થ સિત્તિ ગાડાની જુરસી પ્રમાણ મોઢા આગળ
 સાંકડી અને આમળ જતાં પહેાળી હોય છે તે પ્રમાણે સજન
 વાન જુએ છે.

પ્ર:—દેવી રીતે જુએ છે ?

ઉ:—આંખે બરોબર ધ્યાન રાખીને તેમાં જુએ છે. તેવી
 રીતે આલનારને જોઇને કોઈ વળત કોઈ બાળક હુમાર
 વિગેરે ખીડા કરે, તે બતાવે છે.

(આહીં અદ્ધુ શબ્દ દર્શનનો પર્ચાય છે. એટલે તેમના
 દર્શનથીજ ડરેલા એકલા ઘયલા ઘણા બાળક વિગેરે ધૂળની
 સુદી વિગેરેથી હણી હણીને આળા પાડવા લાગ્યા. અને
 બીજા બાળકોને જોલાવીને કહ્યું—જુઓ ! આ નાગો
 સુંડીયો છે. તથા આ કોણ છે ? ક્યાંથી, જગ્યા છે ? અને
 આ ઠોના સંબંધી છે ? આવી રીતે કોલાહલ કર્યો. (૫)

વળી જેનામાં સુવાય તે શયન તે રહેવાનું સ્થાન છે. તેમાં ઠોઠ નિમિત્તથી ભોગા મળેલા ગૃહસ્થ અથવા ખીજા દર્શન-વાળાઓથી ભોગા થતાં તેમને એકલા જોઈને ઠોઠ વખત સ્ત્રીઓ પ્રાર્થના કરે છે તેથી તેઓ શુભ માર્ગમાં ભુંગળા અમાન રૂ પરિણા વડે તેમને જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે ત્યાગતા મેથુનને સેવતા નથી. અને ત્યારે પોતે એકલા પશુ શૂન્ય ઘરમાં હોય ત્યારે ભાવ મથુન પણ સેવતા નથી. આ પ્રમાણે તે ભગવાન પોતાના આત્મા વડે ચૈરાગ્ય માર્ગે આત્માને દોરીને ધર્મ ધ્યાન અથવા શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાય છે. (૬)

તેજ પ્રમાણે ઠેટલાક ઘરમાં રહેનાર અગારસ્થ જે ગૃહસ્થો છે. તેઓ સાથે દારણ પડતાં એકમેક થતાં પણ દ્રવ્યથી અને ભાવથી મિશ્ર ભાવ દોરીને તે ભગવાન ધર્મ-ધ્યાન ધ્યાય છે. (તેમની સાથે ઠોઠ પણ જાતની વાત-ચીત કરતા નથી.

પ્ર:—આ માટે ભગવાન બોલાવ્યાથી અથવા ન બોલાવ્યાથી જોતના નથી ?

ઉ:—પોતાના કાર્ય માટેજ જાય છે. તેટલા માટે તેઓ જોડાયે તે પણ ભગવાન બોલ પધને અથવા પોતાના ધ્યાનને દોડતા નથી. દારણ દે પોતે સાંચમ અનુકાનમાં વર્તતા હોવાથી ગચ્છ (ગરજ) છે ॥ ૧ ॥ આ સંજોગમાં ભગવાનનીયા રહે છે.

પુટો વ સો અપુટો વ, જો અણુજ્ઞાહ પાવનં ભગવં ॥

કોઈ ગ્રહસ્થ પૂછે. અથવા ન પણ પૂછે, તો પણ ભગવાન પોતે પાપની સંમતિ આપતા નથી—

પ્ર:—હવે કહેવાતી વાત બીજાઓને સુકર નથી. (પણ દુષ્કર છે) તેથી અન્ય પ્રાકૃત પુરુષોથી પણ તેમ નથી, છતાં પણ ભગવાને શા માટે તે આચર્યું ? તે બતાવે છે— બોલાવનારા બોલાવે તો પણ પ્રસન્ન થઈને બોલતા નથી, અને જે નથી બોલાવતા, તેમના ઉપર ક્રોધતા નથી, તેમજ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ કરવાથી પણ ભગવાન તેના ઉપર વિશ્વ ભાવ કરતા નથી, તે બતાવે છે. ભગવાન જ્યારે અનાય (જંગલી) દેશ વિગેરેમાં વિચર્યા ત્યારે ભગવાનને તે અનાય પાપીઓએ પ્રથમ ઠંડા વડે માર્યા, તેજ પ્રમાણે દેશ વિગેરે જોઈ તોડીને દુઃખી કર્યા. વળી—

ફરુસાઈ દુર્તિર્તિસ્વાહ, અહઅચ્ચ મુળી પરકમ્મ-
માળે

આઘાચનટગીયાઈ, દંડજુઢાઈ મુટ્ટિજુઢાઈ ॥૧॥

પરૂપ (કર્કશ) વચનેથી બીજા પાપીઓ દુઃખ દેતાં, તેવા કઠોર તિરસ્કારને ભગવાને ન ગણતાં જગતના સ્વ-ભાવને બાળતા ભગવાન આશિષમાં પરાક્રમ બતાવી સહન કરતા તથા (કોઈનાં પ્રેમ ભાવનાં) ગાયેલાં ગીતો અને કરેલા નાચોથી પોતે કૈતુક માનતા નહોતા. તથા ઠંડ

યુદ્ધ તથા મુક્ષાખાણની કુસ્તી ધવાની સાંભળી આશ્ચર્ય
માનીને, ખીલેલા નેત્રવાળા તથા શેઘરાણ વિઠરાર વાળા
ઉત્સુક થતા ન હોતા.

ગઢિયે મિહુકહાસુ સમયમિ નાયલુગ વિમોગે

અદક્લુ ।

પવાહ મે ઝરાલાહં ગચ્છહ નાયયુત્તે અસરણવાપ ॥૧૦॥

અવિ સાહિયે દુવં વાસે સીઘ્રોદં અમુક્ષા નિકલન્ને ।

પમસગપ પિહિયથે સે અહિન્નાયવંસણ સન્તે ॥૧૧॥

એ પ્રમાણે કોઈ માંહોમાંહે કથા કરતા હોય. અથવા
કોઈ પોતાના મિત્રાંતમાં કદા ગ્રહી હોય. અથવા બે સ્ત્રીઓ
પોતાની કથામાં રજા હોય. તે સમયે જાગવાન મદદ વીર
અર્થે શોક છોડીને તે જાણી કથામાં મધ્યસ્થ રહીને જોના
રતા. અને એ તથા પીત્ત અનુક્રમ પ્રતિક્રમ પરિગ્રહ ઉપ-
સર્ગ ધનાં ઉદાર (અતિશય) ન સહન થાય તેવા દુઃખો
આયે તે પશુ પોતે ન ગણતાં સંયમ અનુષ્ઠાનમાં રહેલા
મે તથા જાત નામના બે સ્ત્રીઓ તેમના વંશમાં બે જન્મેલા
છે તે જાત પુત્ર મદ્ધાવીર ના દુઃખને સ્મરણમાં લાવવા
ગયી. (પશુ ગદિત નિર્મળ પાળે છે.)

અથવા શરણ તે પર છે. તે નથી માટે અચરણ છે.
અને તે અંયમ છે તે માટે પોતે ચલન કરે છે. તે પાતાં

છે. એમાં આશ્ચર્ય શું છે કે ભગવાન અતિશય ગળ પરા-
ક્રમ વાળા મહા વ્રત પાળવાની પ્રતિજ્ઞા રૂપ ચેર પવન
ચઢેલા પરાક્રમ કરે છે ? તે ભગવાન મહાવીરે જ્યારે દીક્ષા
નહોતી લીધી ત્યારે પણ નિર્દોષ કાસુ આહારથી નિર્વાહ
કરતા હતા તે સંબંધી કથા કહે છે. જ્યારે ભગવાન
મહાવીરના માતા પિતા દેવ લોકમાં ગયાં ત્યારે ભગવાન
મહાવીરે માતાનાં ગર્ભમાં જરા ન હાલવાથી માને અતિ-
શય દુઃખ થયું હતું અને જ્યારે પોતે હાલ્યા ત્યારેજ
માતાને ધીરજ થઈ હતી તેથી તે સમયે અવધિ જ્ઞાને
માતાનો અભિપ્રાય જાણનારા મહાવીર પ્રભુએ અભિગ્રહ કર્યો
હતો કે મારા વિયોગથી માતા પિતા કમોતે ન મરે, તે
હેતુને ધ્યાનમાં રાખી 'મારે માતા પિતા જીવતાં સુધી
દીક્ષા ન લેવી.' અને તે પ્રમાણે અઠાવીસ વરસની પોતાની
ઉંમર થતાં માતા પિતા દેવલોકમાં ગયાં. ત્યારે અભિગ્રહની
પ્રતિજ્ઞા પુરી થઈ એમ જાણીને દીક્ષા લેવાની તૈયારી કરી
તે સમયે નંદીવર્ધન નામના મોટાભાઈ તથા જ્ઞાતિ જાંધુઓએ
પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે હે પ્રભુ ! ઘા ઉપર આર છાંટવા
જેવું માતા પિતાના વિયોગના દુઃખમાં તમારો વિયોગ ન
કરો. ભગવાન મહાવીરે આ સાંભળીને અવધિજ્ઞાને જાણ્યું કે
મારા આ દીક્ષાના સમયમાં ઘણા મનુષ્યો વેલા થશે, અને
મરી જશે, એવું વિચારીને તેઓને કહ્યું કે મારે દેટલો

કાળ શેકાવું પડશે ? તેઓએ કહ્યું કે અમને જે વરસમાં
 ચોખ્ખું દૂર યશ. પ્રભુએ મહુ' કે ઠીક છે, પણ આહાર વિગેરે
 લેવું તે મારી ઇચ્છાએ થશે પણ તે ઇચ્છા તોડવા તમારે
 ન આવવું. તેઓએ વિચાર્યું કે કોઈ પણ રીતે ભગવાન
 રહો એમ મનીને તેમણે હા પાડી, ત્યાર પછી ભગવાન તે
 વચનને અનુસરે નિર્દોષ આહાર લઈને ગૃહસ્થપણમાં પણ
 સાધુ વૃત્તિએ હતા, પછી પોતાની દીક્ષાનો અવસર જાણીને
 સંસારની અસારતા વિશેષ પ્રકારે જાણીને તીર્થપ્રવર્તન માટે
 ઉદ્યમ કરે છે. તે જાતાવે છે. (૧૦) ભગવાન મહાવીર જે
 વરસથી કૌંઈક અધિક કાળ સુધી કાચું પાણી ત્યાગીને
 પગ ધોવા વિગેરે ક્રિયા પણ પ્રામુક જળ વડેજ કરતા જેવી
 રીતે પહેલું મન અવધ્યાનું પાળ્યું તેજ પ્રમાણે બીજાં મતો
 પણ પાળ્યાં. તેજ પ્રમાણે એકત્ર લાવના વડે લાવિત અંતઃ
 કરણવાળા મનીને અર્થારૂપ ક્રોધ જવાળાને જેવું અટકાવી
 છે. અથવા પિહિત અર્ગ્ય એટલે શરીરને શુભ રાખ્યું છે.
 (કે કોઈ પણ અવને પોતાની કાયાથી પીડા થવા દેતા નથી.)

તે ભગવાન મહાવીર દીક્ષા લીધા પછી છત્રમસ્ત્ર કાળમાં
 સમ્યક્ત્વ લાવના વડે લાવિત હતા. (તેમને ચર્મ હિપર
 નિર્માણ મદદ હતી) તથા દંદ્રિગે અને મન વડે પોતે
 શાંત હતા. (કર્માર્ગે જવા દેતા નહોતા) એવા ભગવાન
 ગૃહવાસમાં પણ હોવાના એ વરસમાં સાવધ આરંભના

ત્યાગી હતા તે પછી દીક્ષા લીધા પછી ચારિત્ર કાળમાં
શા માટે નિઃસ્પૃહ ન હોય ? તે બતાવે છે.

પુઢવિં ચ આડકાયં ચ નેડકાયં ચ વાડ કાયં ચ ।
પણગાઠં વીયહારયાઠં તસકાયં ચ સર્વસો નચ્ચા ॥૧૨॥
અયાઠં માન્તિ પડિલેહે, ચિત્તમન્નાહ સે અભિન્નાય ।
પરિવજ્ઞિય વિહરિત્યા હય મહ્વાય સે મહાવીરે ॥૧૩॥
અદુથાવરા ય તસત્તાણ તસા ય થાવરત્તાણ ॥
અદુવા સર્વજોણિયા સત્તા કમ્મુણા કપ્પિયા પુઢો
બાલા ॥ ૧૪ ॥

આ ભગવાન મહાવીર પૃથ્વીકાય અપકાય વાયુ કાય
વિગેરે છયોને સચિત્ત બાણીને તેનો આરંભ ત્યાગીને પોતે
વિચરે છે. તે બતાવે છે. પૃથ્વીકાય સૂક્ષ્મ અને બાહર બે
લેદે છે. તે સૂક્ષ્મ સર્વત્ર છે. અને બાહર પણ કોમળ અને
કઠણ એમ બે લેદે છે. તેમાં કોમળ માટી ધોળા વિગેરે
પાંચ રંગની છે. પણ કઠણ પૃથ્વી તો પૃથ્વી શર્કરા વાલુકાં
વિગેરેથી છત્રીસ લેદવાળી છે. તે પ્રથમ શસ્ત્ર પરિણા નામના
પહેલા ભાગમાં પાને છે ત્યાંથી સમજવું. અપકાય પણ
સૂક્ષ્મ બાહર બે લેદે છે. તેમાં સૂક્ષ્મ સર્વત્ર છે. પણ બાહર
અગ્નિ આંગારા વિગેરે પાંચ લેદે છે.

વાયુનું પણ તેમજ છે. દ્રુત બાહર વાયુ કાય ઉત્કાલિક

વિગેરે પાંચ ભેદ છે. વનસ્પતિ પણ સૂક્ષ્મ બાદર બે ભેદ છે. સૂક્ષ્મ સર્વંગ છે. અને બાદર અગ્ર મૂળ સ્કંધ પર્વ બીજ સંમૂર્છન એમ સામાન્યથી છ ભેદ છે.

વળી તે દરેક પ્રત્યેક અને સાધારણ એમ બે ભેદ છે. પ્રત્યેક વૃક્ષ શુદ્ધ વગેરે બાર ભેદ છે. અને સાધારણ તે અનેક પ્રકારે છે. તે અનેક ભેદ વાળો છતાં વનસ્પતિ કાય સૂક્ષ્મ સર્વંગત હોવાથી અને અર્તીદ્રિય હોવાથી તેને છાડીને કુદ્ધ ભેદોમાં બાદરવ. કાય લીધો છે તે બતાવે છે. પનક લેવાથી બીજ અંદુર ભાવ રહિત પનક વિગેરે ઉલ વિગેરે અનંત કાય લેવા અને બીજના અહણથી અગ્ર બીજ વિગેરે લેવાં હરિત કાષ્ઠથી બીજ ભેદ લેવાં (૧૨) આ પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે બૂનો છે. એમ જાણીને તથા તે ચેતનાવાળાં છે એમ જાણીને સમવાન મહાત્મા તેમનો આરંભ છાડીને વિચયાં પૃથ્વીકાય વિગેરે જનુના વ્રત આવર પાત્ર ભેદો બતાવીને હરે સોમનામાં પરસ્પર અનુગમન પણ છે, તે બતાવે છે. (૧) સ્થાવર તે પ્રથિવી ખણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ છે. તે વનસ્પતિ એ સ્વે સ્કંદ્રિય વિગેરે કર્મ વરાથી જાય છે. અને વ્રત છોડે કુદ્ધ વિગેરે પૃથ્વી વિગેરેમાં કર્મને લીધે જાય છે. તે પ્રમાણે યોગે પણ કહ્યું છે.

“ અવર્ણમં મન્તે ! જીવે પુદ્ગલિકાદયસાણ જાય
તમકાદયસાણ ઉચવર્ણપુન્ડ્રે !, કંતા મોયમા ! અ-

સહં અદુવાણંતં ચુત્તો જાવ - હવર્વણ પુર્વે " તિ

ગોતંભનો અંશ:—હિ લગવાન ! આ હવ પૃથ્વી કાય પશુથી લઈ ત્રસ કાય પશુ પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે ?

ઉ:—હા, અનેક વાર અનંત વાર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે, અથવા બધી યોનિઓ જે હવેનાં પ્રતિ સ્થાન છે, તે સર્વ યોનિક હવ છે, અને હવે બધી ગતિમાં જમારા છે, તે હવે (મંદ બુદ્ધિથી) ખાલ છે, અને ભાગ દ્વેષથી બ્યાસ થઈ ચીકણાં કર્મ-ખાંધી પોતાના કરેલાં કર્મમાં ક્ષણ ભૂદ્ધી ભૂદ્ધી રીતે સર્વ યોનિઓમાં ભોગવવા વડે કલિપત (વ્યવસ્થા કરાયલા) છે. કહ્યું છે કે:—

જાંથિ કિંરસો પાસો, લોણવાલગ કોંડિ મિત્તોડવિ
જમ્મણ મરણા વાહા અણેગસો જત્થણવિ પત્તા ॥ ૧ ॥

આ લોકમાં વાળના અગ્રભાગ જેટલો પ્રદેશ માત્ર પણ એવો નથી, કે જ્યાં આ હવે જન્મ મરણની બાધા અનેક વાર પ્રાપ્ત કરી નથી ! વળી

રંગભૂમિર્નસા કાણિ, ચ્છુલ્લા જગતિ વિચતે
વિચિત્ર કર્મ નેપથ્યૈ યંત્ર સતૈર્વર્ન નાદિતં ॥ ૨ ॥

તેવી શુદ્ધ રંગ ભૂમિ જગતમાં કોઈ વિદ્યમાન નથી, કે જ્યાં કર્મને નેપથ્ય (શણગાર) પહેરીને સર્વ સત્યોન્નાય્યા નથી ! વિગેરે છે. ॥૧૪॥ વળી—

ભગવં ચણ મન્નેમિં સોવહિણ હુ લુપ્પહ ચાલે;
કમ્મં ચ સન્વસો નચ્ચા, તં પડિયાહકલં પાવગં ભ-
ગવ ॥ ૧૬ ॥

દુવિહં સમિચ્ચ મેહાવિ, કિરિયમક્કવાયણેલિસં
નાળી;

આયાણસોયમહવાયસોયં, જોગં ચ મન્વસો ણ-
ચ્ચા ॥ ૧૭ ॥

ભગવાન મહાવારે તેમજ બીજી રીતે જાણ્યું કે ઉપધિ સહિત તે દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ઉપધિ સહિત જે વસ્તુ તે કર્મથી લેખાય, ખરી તે જાણ અજ્ઞ સાધુ દુઃખોને અનુભવે છે અથવા (તુને હેતુમાં અર્થ લઈએ તો) સોપધિક જાણ સાધુ કર્મથી લેખાય છે. તેથી જાણી રીતે કર્મ જાણતું જાણને ઉપધિનું કર્મ ત્યાગી રીધું. જોડયે અંદરથી અને બહારથી જે ઉપધિરૂપ પાપ કર્મનું અનુકૂળ હતું તે ભગવાને ત્યાગી રીધું. (જરૂર હોય ત્યાં સુધી શક્તિના અભાવમાં ઉપધિ સાધુને રાખવી, અને પાછળથી શક્તિમાન થતાં ત્યાગી દેવાનો માર્ગ ભગવાને જતાવ્યો) ॥ ૧૫ ॥ વળી બે પ્રકારના તે દ્વિવિધ કર્મ છે, યંત્રાં પ્રત્યય, અને નાંપ-રૂપિય છે, તે જાણેને પણ સર્વજ્ઞ પ્રભુએ જાણીને સંયમ અનુકૂળરૂપ જે કર્મ હોવાને માટે અન્યથ નથી, તેવી વ્યવસ્થા રાખી દિયા જતાવી.

પ્ર૦—ભગવાન કેવા હતા ?

ઉ૦—જ્ઞાની, (કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી તેમણે આ ક્રિયા બતાવી.)

પ્ર:—વળી તેમણે બીજું શું કહ્યું ?

ઉ:—જેના વડે નવાં કર્મ લેવાય તે આદાન બોલે. ધ્યાન છે, તથા ઇન્દ્રિયોના વિકાર સંબંધી તે સ્ત્રોત છે, માટે જે આદાન સ્ત્રોત છે, તેને જાણીને તથા જીવ હિંસા રૂપ તથા તેના લક્ષણથી મૃષાવાદ વિગેરે પાપોને તથા મન વચન કાયાના વ્યાપાર વાળું દુષ્કર્મ છે તે બધે પ્રકારે કર્મ બંધને માટે છે એમ જાણીને તેમણે સંયમ લક્ષણવાળી નિર્દોષ ક્રિયા બતાવી. વળી

અદ્વત્તિયં અણાર્ઘ્યં સયમત્રસિં અકરણયાણ;

જસિસત્થિઓ પરિત્રાયા, સઽવકમ્માવહા ઉ સ

અદક્ષુ ॥૧૭॥

આકુટી (હિંસા) ને ત્યાગવાથી અહિંસા છે, તે પાપથી અતિ કાત હોવાથી નિર્દોષ છે, તે મહારીર પ્રભુએ પોતેજ પ્રથમ અહિંસા સ્વીકારીને બીજાઓને પણ હિંસાની પ્રવૃત્તિથી દૂર રાખ્યા, તથા જેમને સ્ત્રીઓ સ્વરૂપથી તથા વિપાકથી કડવાં ફળ આપનારી છે, એવું જ્ઞાન છે, તે પરિજ્ઞાન ભગવાન છે, તથા તેજ સ્ત્રીઓ સર્વ કર્મ સમૂહો એટલે

અર્થ પાપોના ઉપાદાન ભૂત છે. તે પણ એમણે જોયું છે, તેથીજ તેઓ સંગ્રાસ્તું રૂપ જાણનારા થયા તેનો ભાવાર્થ એ છે કે:—સ્ત્રીના સ્વભાવના આવા પરિજ્ઞાનથી તથા તે જાણીને ત્યાગવાથીજ ભગવાન પરમાર્થ દર્શા થયા છે મૂળ ગુણો બનાવીને હવે ઉત્તર ગુણ પ્રકટ કરવા કહે છે:—

અહાકરં ન સે સેવે સર્વસો કમ્મ અદકમ્મ;
જં કિંચિ પાવગં ભગવં, તં અકુર્વં વિચર મુંજિત્યા
॥ ૧૮ ॥

કોઈ ગૃહસ્થે સાધુને પૃષ્ઠીને અથવા વિના પૃષ્ઠે (છાતું) આવા ઠમ્ઠાદિ ભોજન વિગેરે કર્યું હોય તો પાતે તે ક્ષેત્ર નથી.

પ્ર—આ માટે ?

ઉ—તેમણે જોયું કે, તે ક્ષેત્રથી બધી રીતે આદિ પ્રકારના કર્મનો બંધ થાય છે, તેણે દોષિત બીજું પણ સેવના નથી, તે કાં, છે. જે કોઈ પાપવાળું એટલે જેનાવડે ભવિષ્યમાં પાપનું કારણ થાય તેણે ભગવાને ન લીધું, પણ વિકટ (દાનુ નિદોષ) ભોજન વિગેરે લીધું. ॥ ૧૮ ॥ ચળી—

જો સેવક ય પરચત્યં, પર પાણી મે ન મુંજિત્યા;
પરિવાત્રિ યાણ હમાણ, ગચ્છક સંસારિં અસરણાયાણ

માઘણે અસળ પાળસસ, નાળુગિદ્દે રસેસુ અંપડિને;
અર્ચિછપિ નો પમજિજ્ઞા, નોવિ ચ કંઢૂયણ મુળી ગાર્ય
॥ ૨૦ ॥

પોતે પ્રધાન (પર) વસ્ત્ર લોગવતા નથી, તેમ કીમતી
પાત્રમાં ખાતા નથી, તથા પોતે અપમાન છોડીને આહાર-
રને માટે (જ્યાં આહાર રંધાય તેવી રસોડાની જગ્યા)
સંખંડીમાં ઢોઢતું પણ શરણુ (આલંબન) લીધા વિના
અદીન મનવાળા ‘ આ મારો કલ્પ ’ છે એમ જાણીને
પરીપહો ‘ જીતવા ’ માટે જાય છે. ॥ ૧૯ ॥

આહારની માત્રા (માપ) જાણે છે, માટે માત્રજ પ્રભુ
છે, પ્ર૦ કયો આહાર ? ઉ—ખવાય તે ભાત વિગેરેનું
ભોજન, પીવાય તે પાણી, દ્રાખનું ઘોવણુ વિગેરે—તેમાં પોતે
લોલૂપી નથી, તેમ રસ (છવિગધ) માં ગૃહસ્થપણામાં પણ
લોલૂપી નહોતા, તો પછી દીક્ષા લીધા પછીનું તો શું કહેવું
રસ લેવાથી એમ સૂચવ્યું, કે પોતે તેવાં પદાર્થમાં અભિ-
ગ્રહ ન ધારે કે આને સિંહ કેસરીયા લાડુજ ખાવા ! પણ
આવી પ્રતિજ્ઞા રાખે કે આને કુલમાસ અડદના બાકળા વિગેરે
ખાવા ! તથા આંખમાં રજ પડી હોય, તો તે દૂર કરવા માટે
પણ આંખ મસળે નહીં ! તથા જાણજ આવે તો લાકડાના
છાંડા વિગેરેથી પણ જાણે નહીં. ॥ ૨૦ ॥ વળી -
અપ્પં તિરિયં પેહાણ, અપ્પિ પિટ્ઠમો પેહાણ

અપ્પંચુઠ્ઠપડિ ભાળી, પંથપેહિં ચરે જયમાળે ॥૨૧॥
 સિસિરાંસિ અદ્ધપડિવન્ને, તં વોસિજ્જ વત્થમાળગારે ॥
 પસ્વારિત્તુ યાહું પરક્કમે, નો અવલં વિયાળ કંધંમિ ॥૨૨॥
 એસ વિહિ અણુક્કન્તો માહણેણ મહ્મયા ।
 વહુસો અપડિન્નેણ ભગવયા એવં રિયંતિ ॥ ૨૩ ॥
 ત્તિયોમિ ॥ ઉપધાનશ્રુનાધ્ધયનોદ્દેશઃ ૧ ॥ ૧ ॥ ૧ ॥

(અહ્ય શબ્દ અભાવના અર્થમાં છે.) ભગવાન મહા
 વીર વિહારમાં તીરછી દિશામાં જોતા નથી તેમ જાને
 જાણુએ જોતા નથી. તેમ માર્ગમાં આકત્તાં દોઢ પૂછે તે
 યાજુ બોલતા નથી. માનજ આલે છે તે જતાં છે કે
 જોતે રસ્તામાં આકત્તાં પગ નીચે જીવેને ખીણ ન થાય
 તેજ ચતના રાખતા હતા (૨૧)

વળી શિયાળામાં માર્ગમાં ખરી હંડમાં યાજુ દેવ દ્રવ્ય
 વસ્ત્ર જોડ્યા પછી જે આજુ કાંઈ કરીને આલે છે. યાજુ
 હંડથી ખીણતાં હાથને વોડા વાળી મહોવતા નથી. તેમ
 જોતાના ખાસ ઉપર પલ્લ હાથ રાખીને, ડોલા ચંડેતા નથી.
 હાથે રાખામ કન્કા કાંડ છે. (૨૨)

આ વિહારને વિધિ જનારો તે ભગવાન મહા વીર
 સ્વામી જેનો નવના નવજનાસ છે. અને કેટલે જાનનું
 નિયમનું કામ નથી. નય. વિદ્યાનું વિગેરે શુંગી યુગ્મ છે.

તેમણે પોતે આચર્યો છે. એજ પ્રમાણે બીજા મોક્ષાલિ-
લાષી સાધુઓ સંપૂર્ણ કર્મ ક્ષય કરવા માટે આચરે છે. આવું
સુધર્માત્મામિ કહે છે:—

ઉપધાન શ્રુત અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો પુરો થયો.

પહેલો કહીને બેડાબેડજ બીજા ઉદ્દેશાની સૂત્ર ગાથાની
વ્યાખ્યા ટીકાકાર કહે છે. તેમાં પ્રથમ સંબંધ કહે છે.
પહેલા ઉદ્દેશામાં ભગવાનની ગ્રાંથાં બતાવી. અને તેમાં
કોઈપણ શય્યા (વસતિ) માં રહેવું પડે, તેથી આ
બીજા ઉદ્દેશામાં તેનું વર્ણન આવશે. આ સંબંધે આવેલા
ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

બીજા ઉદ્દેશાની સૂત્ર ગાથાઓ.

ચરિયાસળાઈં સિજ્જાઓ એગઢયાઓ જાઓ વુઢયાઓ ।
આઢક્કલ તાઈં સયળાસળાઈં જાઈં સેવિત્થા સે
મહાવીરે ॥૧॥

આવેસળસભા પવાસુ પળિયસાલાસુ એગયા વાસો ।
અઢુવા પલિયઠાણેસુ પલારપુજ્જેસુ એગયા વાસો ॥૨॥
આગન્તારે આરામાગારે તહ ય નગરે વ એગયા વાસો ।
સુસાણે સુંણગારે વા સુક્કલમૂલે વ એગયા વાસો ॥૩॥
એહિં સુણી સયળેહિં સમણે આસિ પતેરસવાસે ।
રાઈં દિવંપિ જયમાણે અપમત્તે સમાહિણે જ્ઞાહ ॥૪॥

ચરિયા (ચર્યા) માં જે જે શય્યા આસન વિગેરે જરૂરનાં હોય તે શય્યા ફક્ત (પાટીયું) વિગેરે સુધમાં સ્વામિએ જંબુ સ્વામિના પૂછવાથી લગવાન મહાવીરે જે પ્રમાણે ઉપયોગમાં લીધેલ છે. તે જતાવેલ છે. (આ ટીકા-કાર લખે છે કે તેના પહેલાંની ટીકામાં આ ગાથાનો અધિકાર વર્ણવ્યો નથી, તેનું કારણ તે સુગમ છે કે સત્રમાં નથી તે સૂચન પુસ્તકમાં જણાતું નથી તેથી અમે પણ તેમનો અભિપ્રાય સમજતા નથી.) (૧)

જંબુસ્વામિના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે.

લગવાન મહાવીરને આહારના અભિગ્રહ માફક પ્રતિમા સિવાય પ્રાપ્ત શય્યાનો અભિગ્રહ નથી. ફક્ત ન્યાં છેલ્લો પહોર (ચરમ પોરથી) થાય ત્યાંજ માલીકની આજ્ઞા લઈને રહે તે જતાવે છે. સર્વથા ન્યાં રહેવાય તે આવેશન છે.

આવેશન-શુન્યગૃહ-નથા 'સલા'તે ગામ નગર વિગેરેમાં સ્થાના હોકાને મારે તથા આવેશ નવા માણુયાને સુવા મારે બીતોવાયું મકાન બનાવે છે (શુન્યગૃહમાં જેને ચારે કોણે છે) પ્રયાગાળી પાવતી જન્યા, (જેને ધરણ કહે છે) તે આવેશન, મન પ્રપા તેમાં જગવાને વાજા ઠવો, તમા પાવત્યાગ (દુકાન) નથા પલિય ગૃહસ્થ હોદ્દાર, શુન્યગૃહની નેત્રનીમાં તથા પલિયગૃહ કમલાનાં અવધા માંચે. (અરુ વરકાળે પંચ તેના નીચે રહે, અરુ તેના ઉપર ન બેસે કદાચ કે મોંઘે પેકળ તેમ છે) (૨)

વહી પ્રસંગે આવેલા અથવા આવીને ત્યાં બેસે તે સુસાદરખાનું કે ધર્મશાળા તે ગામમાં હોય અથવા ગામ બહાર હોય તથા આરામ તે ઘર આરામ તથા આગારમાં કોઈ વખત વાસ કરે, તથા મસાણામાં અથવા શૂન્ય ઘરમાં વાસ કરે, (આવેશન તથા શૂન્ય ઘરનો ભેદ એ છે કે પેલાની ભીંત મજબુત હોય પણ ખીજામાં તેમ નહીં કોઈ વખત ઝાડના મુળ નીચે વાસ કર્યો (૩)

ઉપર બતાવેલ શયન તે વસતિમાં ત્રણ જગતને જાણનારા ઋતુબદ્ધ કાળમાં અથવા ચોમાસામાં ભગવાન તપસ્યામાં ઉદ્યુક્ત બનીને અથવા ધ્યાન રાખનારા બનીને વાસ કર્યો.

પ્ર૦ કેટલો કાળ ! તે કહે છે. પ્રકર્ષથી તેરમા વરસ સુધી એટલે બાર વરસથી કંઈક અધિક સુદૃઢ સુધી આખી રાત અને દિવસ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં ઉદમવાળા બનીને અપ્રમત્ત એટલે નિદ્રા વિગેરે પ્રમાદ રહીત તથા વિચ્છાત સિકા રહીત ધર્મ ધ્યાન અથવા શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાય છે વળી—

णिहंपि नो पगामाए, सेवह भगवं उट्टाए ।

जग्गा वह य अप्पाणं इसिं साई य अपडिन्ने ॥५॥

संबुज्झमाणे पुणरवि आसिंसु भगवं उट्टाए ।

निक्खम्म एगया राओवहि चंकमिया मुहुत्तागं ॥६॥

સ્વયનેહિં તત્થુવસગ્ગા ભીમા આસી અણેગરૂવા ય ।
 સંમપ્પગા ય જે પાળા અદુવા જે પક્કિવળો ઉવચ
 રન્તિ ॥ ૭ ॥

अहु कुचरा उवचरन्ति गामरक्त्वा य सत्तिहत्था य ।
अहु गामिथा उवसरगा इत्थो एगह्वा पुरिसाय ॥८॥

લગવાન પોતે પ્રમાદ રહિત બનીને નિદ્રા પણ વધારે
લેતા નથી. અને તેજ પ્રમાણે બાર વરસમાં અસ્થિર
ગામમાં વ્યતરના ઉપસર્ગ પછી કાયોન્સર્ગમાં રહીને અંત
સુંદર મુધી રવાના દેખતાં મુધી એકવાર નિદ્રા કરી હતી
ત્યારપછી ઉઠીને આત્માને દુશળ અનુભવનાં પ્રવર્તાવે છે
અહીંયા પણ પોતે પ્રતિજ્ઞા રહિત છે. એટલે પોતે મનમાં
રહીને મૃતા નથી (૫)

વળી તે બીજા પ્રભુ જાણે છે કે આ પ્રમાદ સાંસાર
 પ્રમાણુ માટે છે. જેમ જાણીને સંયમ ઉત્થાન વડે ઉડીને
 વિગદે છે. એ જાહેર રહેતાં નિરા પ્રમાદ થાય તે ત્યાંથી
 નીકળીને વિચારવાની રાત વિગેદમાં ખુલી જાયમાં મુદ્દત
 નામ નિરા પ્રમાદ કદ જરૂર જ્ઞાનમાં ઉભા રહ્યા. (૬)
 વળી ત્યાં આગળ સિદ્ધકર્તે જ્ઞાનન વિગેદથી આશ્રય
 લેવાય તેજ સંજ્ઞામાં આવેલા તે રચાએ વડે તે જાગવાનને
 નામ સંજ્ઞામાં રહેલે જાનિત હંડ નામ વિગેદથી અધ્યક્ષ

અનુદ્વેષ પ્રતિકૂલ રૂપે પરિસહ ઉપસર્ગો થયા. તથા શૂન્ય
ઘર વિગેરેમાં અહિ નકુળ (સાપ નોળીયા) વિગેરે ભગવાનનું
માંસ વિગેરે ખાતા હતા, અથવા મસાણુ વિગેરેમાં ગીધ
વિગેરે પક્ષીઓ માંસ ખાતા હતા, (તો પણ ભગવાન
રાગદ્વેષ કરતા નહોતા.) (૭)

વળી કુચર તે ચોર પરદાર લંપટ વિગેરે કોઇ શૂન્ય
ઘર વિગેરેમાં ભગવાનને હુઃખ દેતા હતા તથા ગામ રક્ષા
કરનારા કોટવાળ વિગેરે ત્રિક ચોતરા વિગેરે ઉપર ઉભેલા
ભગવાનને જોઇને પૂછતાં જવાબ ન આપવાથી હાથમાં
શક્તિ કુંત (ભાલા) વિગેરે રાખનારા ભગવાનને ખીડાં
કરતા હતા. તથા ઇંદ્રિયોથી ઉન્મત્ત થયેલ સ્ત્રીઓ ભગવાન
પાસે એકાંતમાં ભોગની યાચના સુંદર રૂપ જોઇને કરતી હતી.
અથવા શરીર સુગંધી જોઇને અથવા પોતાનું તેવું સુંદર
શરીર બનાવવા ઇચ્છતા પુરૂષો ભગવાન પાસે ઉપાય પૂછતા
હતા. જવાબ ન મળવાથી ભગવાનને હુઃખ પણ દેતા હતા.

इहलोइयाहं परलोइयाहं भीमाहं अणोगरूवाहं ।
अवि सुविभ दुविभगन्धाहं सदाहं अणोगरूवाहं ॥९॥
अहियासए सया समिए फासहं विरूवरूवाहं ।
अरहं रहं अभिभूय रीयइ माहणे अबहुवाहं ॥१०॥
स जणेहिं तत्थ पुच्छिंसु एगचरावि एगया राओ ।

અવ્વાહિણ કસાઈત્યા પેહમાણે સમહિં અપાડિને । ૧૧ ।
 અયમંતરંસિ કો હત્ય ? અહમં સિત્તિ મિક્કલુ આહુદુ ।
 અયમુત્તમે સે ધમ્મે તુસિર્ણાણ કસાઈણ ઝાઈ ॥ ૧૨ ॥

આ લોકમાં જોટલે મનુષ્યે ઠરેલા દુઃખના સ્પર્શો તથા
 દેવતાએ ઠરેલા દિવ્ય સ્પર્શો તથા તિર્થંચાએ ઠરેલા ઉપ-
 સર્ગોનાં દુઃખો તથા પર લયે ઠરેલાં પાપોથી ઉદયમાં
 આવેલાં દુઃખોને પોતે સમતાથી સહે છે. અથવા આજ
 જનમમાં જે દંડના પ્રકાર વિગેરે દુઃખ દે છે. તથા તે
 શિવાયના પર લોક સંખ્યાથી ભીમ (ભયંકર) બુદ્ધા બુદ્ધા
 ઉપસર્ગો આવે છે. તે જનાવે છે. જોટલે સુખંધી વાળા તે
 ફુલની માળા તથા અંદન વિગેરે છે. અને કોહેલાં મુદ્દાં
 વિગેરે દુશ્મંધ વાળાં છે તેજ પ્રમાણે વીણા વેળુ મૃદંગ
 વિગેરેથી મંત્રુર અવાજ તથા કમેલક (ઉંટ) નું બરા-
 ઝુવું વિગેરે જાનમાં કહેતે અવાજ લાગે છે. તે બંનેનાં
 બચવાન સાર ક્ષેપ કરતા નથી. (૯)

તથા જ્યાં કાળ પાંચે સગિનિઓથી સુકત છે અને જે
 કંઈ દુઃખના સ્પર્શો આવે તે જનમમાં અરુનિ લાવતા
 નથી તેમ મુંદર ભોજનમા રુનિ લાવતા નથી એમ જાને
 પરિસરમાં સમતાય ધરૂંને સંયત અનુદાનમાં બને છે. ખાતે
 કોઈ પણ જીવને દુઃખ ન દેણું, સ્ત્રીવા માતાનું જાનેલા વરુર
 વરુર પાતાં કોઈ જે કાલર આજન વિગેરે છે. (૧૦)

તે ભગવાન મહાવીર સાડા બાર પદ્મ વધારે એવા
બાર વરસ (બાર વરસ અને સાડા બાર પાખવાડીયાં) સુધી
એકલા વિચરતા શૂન્યગૃહ વિગેરેમાં રહેતા લોકોથી પૂછતા
કે તમે કોણ છો ?

કેમ અહીં ઉભા છો અથવા ક્યાંથી આવ્યા છો. તે
સમયે પોતે મૌન રહેતા, તથા દુરાચારીઓ વિગેરે એકલા
બટકતા ત્યાં આવીને કોઈ વખત રાતમાં અથવા દિવસમાં
પૂછતા. પણ ભગવાને ઉત્તર ન આપવાથી ક્રોધમાં આવી
ભગવાનને મૌન દેખી તેઓ અજ્ઞાનથી દષ્ટિ છવાઈ જતાં હંડ
મુક્કી વિગેરેથી મારીને પોતાનું અનાય પાણું આચરતા હતા.
પણ ભગવાન તો સમાધિમાં રહી ધર્મ ધ્યાનમાં ચિત્ત
રાખીને સારી રીતે સહેતા હતા. પ્ર. ભગવાન કેવા હતા ?
ઉ. પ્રતિજ્ઞા રહિત એટલે તેનું વેર લેવું એવી ઇચ્છા
રાખતા નહોતા.

પ્ર. તે આવેલાઓ કેવી રીતે પૂછતા હતા ? ઉ. અત્રે
કોણ રહેલું છે ? એમ સંકેત કરીને દુરાચારીઓ અથવા
કામ કરનારાઓ પોતાના સાથીઓની સાહ નેહાં ભગવાનને
પૂછતા હતા. વળી હંમેશાં ત્યાં રહેલા દુષ્ટ ધ્યાનવાળા પૂછે
છે. પણ ભગવાન મૌન રહેલા હતા. પણ કોઈ વખત ઘણાજ
દોષ થતા હોય તો ટાળવાને માટે થોડું બોલતા પણ હતા.
પ્ર. કેવી રીતે ? ઉ. હું ભિક્ષુ છું, આમ બોલતાં ને તેઓ

સંમતિ આપે તો ત્યાં રહેતા, પણ તે આવેલા દુષ્ટોની
 ઇચ્છામાં વિઘ્ન થતું હોય, તો કોપાયમાન થઈને મોહાંધ
 યની વર્તમાન લાભ દેખનારા તુચ્છ બુદ્ધિથી કહે કે અમારા
 મુકામથી હુમણું નિકળ, તો ભગવાન આ અપ્રીતિનું સ્થાન
 છે, એમ વિચારી તુર્ત નીકળી જતા. અથવા ભગવાન પોતે
 પ્રથમથી ત્યાંના મુખ્ય ધાણીની આજ્ઞા લીધેલી હોવાથી
 નીકળતા નહોતા, અને આ મારું ધ્યાન ઉત્તમ ધર્મ છે.
 મારે આચાર છે, એમ વિચારી તે આવનાર ગૃહસ્થનાં
 કડવાં વચન વિગેરે સહન કરી માન રહી જે થવાનું હોય
 તે થાય, એમ માની દુઃખ સહન કરે, પણ ધ્યાનથી
 ચલાયમાન થતા નહોતા. વળી શું કરતા તે કહે છે.

જંસિપ્પેમે પવેયન્તિ સિસિરે મારુણ પવાયન્તે ।
 નંસિપ્પેમે અણગારા હિમવાણ નિવાયમેસન્તિ ॥૧૩॥
 સંઘાટીઓ પવેસિસ્મામો ગ્રહા ય સમાદહમાણા ।
 પિહિયા ય મક્કમામો અટ્ટહુક્કવે હિમગસંપાસા ॥૧૪॥
 નંસિ ભગવં અપટિલ્લે અહે વિગટે અહીયાસણ ।
 દવિણ નિકલ્લમ્મ ગમયા રાઓ ઠાહણ ભગવં સમિ-
 યાણ ॥ ૧૫ ॥

પણ યિહિ અણાન્નો માહુણેણ મર્દમયા ।
 વહુસો અપટિણેણ ભગવયા ણં રીયન્તિ ॥૧૬॥

તિથેમિ ॥ નવમસ્ય દ્વિતીય ઉદ્દેશકઃ ૧-૨ ॥

શિયાળાથી ઋતુમાં કેટલાક માણસો કપડાંના અભાવે
ઢાંત વીણા () વિગેરે યુક્ત કંપતા હતા. અથવા
ઠંડીના દુઃખનો અનુભવ કરી આત્મ ધ્યાનમાં પડતા હતા.
તેવા હિમ પડવાના સમયમાં ઠંડો વા વાતાં કેટલાક સાધુ
જેઓ પાસત્યા જેવા હતા, તેઓમાંના કેટલાક તેવી ઘણી
ઠંડ પડતાં દુઃખી થઈને ઠંડને દૂર કરવા માટે ભડકો કરતા
અથવા અંગારાની સગડી શોધતા તથા પ્રાવાર (કામળો)
વિગેરે ચાચતા અથવા અનગાર તે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના
તિર્થમાં રહેલા ગચ્છવાસી સાધુઓજ ઠંડથી પીડાઈને
જ્યાં વાધરો ન આવે, તેવી ઘંઘ () શાળા વિગેરે
ગંધ જગ્યા શોધતા હતા. (૧૩)

વળી (સંઘાટી શબ્દ વડે ઠંડ દૂર કરનારાં એ અથવા
ત્રણ વસ્ત્ર જાણવાં.) તે સંઘાટી શોધના માટે ઠંડથી પીડા-
ઓલાં વિચારતા કે અમે કયાંયથી માગી લવીએ. અને
અન્ય ધર્મીઓ તો એવા સમિધ બાળવાનાં લાકડાં શોધતા
હતા. કે જેને બાળીને ઠંડ દૂર કરવા શક્તિવાન થઈશું.
તથા સંઘાટી વડે એટલે કામળો વિગેરે ઓઢીને રહેતા.

પ્ર:—શા માટે એવું કરે છે ?

ઉ:—દારણ કે આ હિમનો ઠંડો પવન દુઃખે કરીને
સહન થાય છે.

(મુંગઈમાં ઓછી ઠંડ છે તેથી શુજરાતમાં જરા વધારે છે. પણ મોટી મારવારમાં તેથી વધારે છે. પણ દિલ્લી તરફ મહા માસમાં એટલી ઠંડી પડે છે કે સવારના દોઢ દલાક દિવસ ચઢતાં મુઠ્ઠી સાગ્યેજ ગહાર નીકળાય અને કદાચ નીકળવું પડે તો પગનું રક્ષણ હે'વુંજ જોઈએ. અને રાતના સગડી વિના ઉંઘ આવેજ નહીં. અને કાશ્મીર વિગેરેમાં તો તેથી પણ વધારે ઠંડ છે, આવી ઠંડની અપેક્ષાથી અન્ય દર્શની સાધુઓ લાકડાં ખાળી ઠંડ દૂર કરે. અને જોન સાધુઓ જાડા કામળા ઓટી સુકું ધાત્ર પાંચડી નિવાંડુ કરે છે.) ॥ ૧૪ ॥

આવી સખત ઠંડી યનુમાં કોઈ અન્ય તાપત્ર વિગેરે તાપત્ર તાપી ઠંડ દૂર કરતા, કોઈ આ જોન સાધુ કામળો ઓટી નિભાવતા, તેવે સમયે સગવાન ગું કરતા ? તે કહે છે—આવી દરેકની ઠંડી અને ઠંડા પવનમાં જાયા શરીરને પીડા દવા છતાં જગવાન જેઓ અન્વય આદિ શુભુ યુક્ત છે, તેઓ સગ જાતે ઠંડને (તાપત્ર કે કપડા વિના) સહી છે.

પ્ર—જગવાન કેવા છે ?

ક—પ્રતિજ્ઞા સ્થિત છે. એટલે તેઓ ક્યાં ઠંડી ન આવે તેવું જાણ કરવાનું વાળું મહાન સંદેશ વિગેરે માટે માનના નથી.

પ્ર—તેઓ કદં જગવાને ઠંડ સહી છે ?

ઉ:—બાબુની ભીંતો રહિત તથા ઉપરનું ઢાંકણ હોય કે નહીં, તેવા સ્થાનમાં રહેતા, તથા ફરી લગવાનના ગુણ કહે છે, રાગ દ્રેષ દૂર થવાથી શુદ્ધ આત્મા દ્રવ્ય વાળા અથવા કર્મ ગ્રંથિ દૂર થવાથી દ્રવ્ય સંયમ છે, તે દ્રવ્ય વાળા દ્રવિક (સંયમી) છે, તેમ મકાનમાં ઠંડી સહેતાં કઠાવ્ય ઘણી સખત ઠંડી ખીડે, તો તે ઢાંકેલા મકાનથી બહાર નીકળી કોઈ વાર રાત્રીમાં બે ઘડી સુધી ત્યાં રહી ઠંડી સહન કરી પાછા તેજ મકાનમાં આવીને સમતાથી અચ્ચરના દૃષ્ટાંતથી સહેવાને શક્તિવાન થતા.

અચ્ચરનું દ્રષ્ટાંત.

(સિંધ દેશમાં અચ્ચરો શક્તિવાળાં છતાં બુચ્ચાઈથી બોલે સહન કરતાં નહોતાં, તેમને સીધાં કરવા તેનો માત્રીક વધારેમાં વધારે બોલે નાંખતા, પછી વધારે થાકે ત્યારે બોલે બોલે કરતા, તેથી અચ્ચર ખુશ થઈને દોડતું, તેજ પ્રયાણે લગવાન મહાવીર પોતાના શરીર રૂપ અચ્ચર ઉપર વધારેમા વધારે ઠંડી સહન કરતા, જેથી સામાન્ય ઠંડી સહેલથી સહન થતી.) આ ઉદ્દેશાને સમાપ્ત કરવા કહે છે, કે આ વિધિ વિગેરે પૂર્વ માફક જાણવું એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

બીજે ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીલો ઉદ્દેશો કહે છે.

ત્રીલો ઉદ્દેશો કહીને કહે ત્રીલો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં ભગવાનની શર્યા (વસતિ) નું વર્ણન કર્યું. અને તે સ્થાનોમાં જે ઉપસર્ગો અને પરીપદો સહન કર્યા, તે યતાવયા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાની આ મુત્ર ગાથાઓ છે.

તળકાસે સીયકાસે ય નેત કામે ય દંસમસગે ય
અહિયામણ સયા સમિણ કાસાહં વિરૂવરૂવાહં ॥૧॥
અહ દુચ્ચરલાઢમચારી વજ્રભૂમિં ચ સુવ્રભભૂમિં ચ ।
પંતં સિજ્ઞં સેવિંસુ આસણગાણિ ચેવ પંતાણિ ॥૨॥
લાઢેહિં તસસુવમગા યહવે જાણવયા લુસિંસુ ।
અહ લહદેસિણ ભત્તે કુકુરાતત્ય હિંસિંસુ નિવહંસુ ॥૩॥
અપ્પે જગે નિવારેહ લમણણ સુણણ દસમાણે ।
હુચ્ચુકારિતિ આહંતુ સમણં કુકુરા દસંતુત્તિ ॥૪॥

કૃષ્ણ દર્શન વિરોધે ત્રીલો કહે છે, તથા કંડીના સ્વર્ગો તથા ત્રી મંદુરમાં ઉત્કર્ષ વિરોધેના તથા દુષ્ટાચારી અને અધર્મ સંગતનાં વાદનાં નેત્ર (અન્નિ) કાયજ દેના. તથા શ્રેયમ્-કર્તે વિરોધે દેના. તેવા તુલ્યી તુલ્યી વાનિના સ્વર્ગોને અધર્મના સંગતમાં અધર્મ સમિતિવડે સહન કરનારના

વળી દુઃખથી વિહાર થાય, તેવો-દુશ્વર દેશ લાઠ છે, તેમાં પણ પોતે વિચર્યા, તેના બે ભાગ છે, એક વજ્ર ભૂમિ તથા બીજી શુભ્ર ભૂમિ છે, તે બંને જગ્યાએ વિચર્યા છે, તથા પ્રાન્ત તે શૂન્ય ગ્રહ વિગેરે વસતિમાં રહીને અનેક ઉપદ્રવો ભગવાને સહન કર્યા, તથા ધૂળના ઢગલા, બાંધી રેતી વેકર (વેળુ) તથા માટીનાં ઢેકાં વિગેરેના પ્રાંત (તુચ્છ) આસનો, તથા લાકડા જેવાં તેવાં પેડેલાં, તેના ઉપર પોતે બેસના, ॥ ૧ ॥ તથા તે લાઠ દેશમાં જે બે વિભાગે ઉપર બતાવ્યા તેમાં પ્રાયે લોકોના આક્રોશ તથા ક્રૂરતાના કરડવા વિગેરેના ઘણા પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગો થયા, તે બતવે છે.

જનપદ્ધતે દેશ-અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા તે જનપદ્ધ માણસો છે, તે અનાય દેશ હોવાથી અનાયો છે, તેથી તે દુષ્ટોએ ઢાંતથી કરડવું, ભારે દાંડનો પ્રકાર વિગેરેથી દુઃખ દેવું; (અપિ ' શબ્દના અર્થમાં અથ શબ્દ છે, તેથી એમ જાણવું, કે) ત્યાં લોજન પણ લુણું અંતપ્રાંત આપતા, તથા અનાયપણથી સ્વભાવથીજ કોટી હતા અને રૂના અભાવે ઘાસ વડે શરીર ઢાંકતા, તેઓ ભગવાન ઉપર વિરૂપ આચરતા હતા, અને શીકારી ક્રૂતરાઓ ભગવાન ઉપર કરડવા આવતા ॥ ૩ ॥ અને તે દેશમાં ભાગ્યેજ હજારમાં એક દયાળુ જન હતો કે જે કરડવા આવેલા ક્રૂતરાને અટકાવે, ઉદાત્તા ભગવાનને લાકડી વિગેરેથી મારીને ક્રૂત-

રાને તેના ઉપર દોડાવવા સીત્કાર (છુછુ) કરતા કે કોઈ
 રીતે આ સાધુને તે કુતરાઓ કરડે ! આવા દુષ્ટ અને
 ભયંકર દેશમાં પણ ભગવાન છ માસ સુધી રહ્યા. વળી—
 एलिक्खए जणा भुज्जो बहवे वज्जभूमि फरुसासी
 लट्ठिं गहाय नालियं, समणा तत्थ य विहरिंसु ॥५॥
 एवं पित्तय विहरंता, पुट्ठपुव्वा अहेसिं सुणिएहिं
 संलुअमाणा सुणएहिं दुच्चराणि तत्थ लाढंहिं ॥६॥
 निहाय दंडं पाणेहिं तं कायं वोसज्जमणगारे
 अहं गाम કંટણ મગવંતે, અહિયાસણ અધિસમિ
 ચ્ચા ॥ ૭ ॥

નાગો સંગામસીમે વા પારણ, તત્થ સે મહાવીરે
 एवंપિ તત્થ લાઢંહિં અલહ્હપૂવ્વોવિ एगया गामो ॥८॥

ઉપર જતાવેલ કદ આપનાર જ્યાં ગાળુએ છે, તેવા
 દેશમાં ભગવાન વારંવાર વિચર્યાં, અને તે વચ્ચે બુદ્ધિમાં
 ઘણા માણસો લૂણું ખાનારા હોવાથી દેશી પક્ષા, અને
 નેથી સાધુને દેખાને કદ્યના કરે છે, તેથી બીજા સાધુઓ
 માત્ર વિગેરેના વત્તા; તેઓ શરીર પ્રમાણ અથવા તેથી
 ચાર વડામાં વધારે લાંબી નળી (કાદી) કુતરા દાદવા મારે
 આગમાં રાખીને વિચરતા હતા તથા

વળી વાદી વિગેરેની રાખથી રાખવાથી બુદ્ધ મનન

સાધુઓ વિચરી શકતા, અને તે પ્રમાણે કૃતરાઓથી કર-
ડાવાનો ડર તથા તેમને નિવારણ કરવાનું મુશ્કેલ હોવાથી
અનાય વ્યક્તિના લાઠ દેશમાં ગામ વિગેરેમાં વિચરવું મુશ્કેલ
હતું. ॥૬॥

પ્ર:—આવા કઠણ દેશમાં ભગવાન ત્યારે કેવી રીતે
વિચર્યા ? તે કહે છે....પ્રાણીઓ જેના વડે દંડાય તે દંડ
મન વચન કાયા સંબંધી છે, તે દંડને ભગવાને છોડી
દીધો, તેજ પ્રમાણે કાયાનો મોહ છોડીને તે અણગાર
(ભગવાને) ગામ કંટક તે ગામડાના નીચ લોકોનાં કઠોર
વાક્યો નિર્જરાતું કારણ માનીને સમતાથી સહન કર્યાં ॥૭॥

પ્ર:—કેવી રીતે સહન કર્યાં ? તે દૃષ્ટાંત બતાવીને
કહે છે.

જેમ હાથી સંગ્રામના મોખરે આગળ વધીને શત્રુના
લશ્કરને લેદીને તેની પાર જાય છે, તે પ્રમાણે ભગવાન
મહાવીર તે લાઠ દેશમાં પરીવહની સેનાને જીતીને તેનાથી
પાર ઉતર્યા, તથા તે લાઠ દેશમાં ગામો ઘોડાં હોવાથી
કોઈવાર કોઈ સ્થળે ગામ વળતે મળતું પણ નહોતું.
(જંગલમાં પણ પડી રહેતા.)

उवसंकमन्तमपडिन्नं, ग्रामंति यग्मि अप्पत्तं;
પહિનિક્વમિત્તુ લૂસિંસુ, પયાઓ પરં પલેહીત્તિ ॥૯॥

હયપુવ્વો તત્થ દંડેણ, અદ્ધવા સુટ્ટિણા અદ્ધ કુંત-
ફલેણ;

અદ્ધ લેલુણા કવાલેણ, હંતા હંતા ચહવે કંદિંસુ ॥૧૦॥

ગોચરી લેવા જતાં અથવા મકાનમાં રહેવા જતાં ભગવાન પ્રતિજ્ઞા રહિત હતા, એટલે ગામ પાસે આવેલું હોય, અથવા ગામ ન આવ્યું હોય, તે એમ નહોતા કરતા કે: હું અહીં હંમેશાં રહીશ, અથવા અહીં નહીં રહું, તથા ત્યાં અનાર્થ લોકો ભગવાનની પાસે આવીને પ્રથમ મારતા, અને કહેતા કે આ ગામથી દૂર જાઓ. ॥ ૯ ॥ તથા કદી ગામ બહાર રહેતા તે ત્યાં પણ અનાર્થ લોકો આવીને પ્રથમ હંડ (લાકડી) અથવા મુઠ્ઠીથી મારતા, અથવા ભાલાની અણીથી મારીના હંદ્રાથી અથવા ઘડના હોકરાથી મારી મારીને અનાર્થ લોકો બીજાને બોલતા કે આવો આવો ! તમે જુઓ તે બધા કે આ દેખો છે ? એ પ્રમાણે કલકલ કરતા હતા, ॥૧૦॥

મંસાણિ લિલ્લપુવ્વાણિ ઉટ્ટંભિયા પગગા-કાયં;

પરીમહાદં ત્વચિંસુ, અદ્ધવા પંસુણા ઉવકારિંસુ ॥૧૧॥

હતા લલ્લપુવ્વાણિ, અદ્ધવા પંસુણા ઉવકારિંસુ

યોમદ્ધકાયપવણામી દુક્કસમ્મહે ભગવં અપટિન્ને ॥૧૨॥

હોઈ વધત ને ભગવાન પાસે આવેને તેમના અર્ચરને જાતી રાખીને નેમથી નાંસ કરી કાઢતા, તથા બીજા ગણ દુષ્ટ દેવતા, પરીપરો આપતા, અથવા નળથી હેરાન કરતા ॥૧૨॥

વળી કોઈ વખત ભગવાનને ઉંચે ઉંચકીને નીચે પટકતા હતા, અથવા ગોદોહિક ઉત્કુટક - વીરાસન વિગેરેથી ધક્કો મારી પાડી દેતા, આવું દુઃખ થવા છતાં પણ ભગવાને તો કાચાનો મોહ મુકી દીધેલો હોવાથી પરિસહ સહન કરવામાં લીન હતા, અને મુશ્કેલીથી સહન થાય, તેવા પરિસહોના દુઃખને સહેતા, પણ તે દુઃખને દૂર કરવાની અથવા દવા કરવાની ઇચ્છા ન ધરાવવાથી અપ્રતિજ્ઞાવાળા હતા.

દુઃખ સહેનારા ભગવાન કેવી રીતે હતા તે દૃષ્ટાંતથી બતાવે છે.

સૂરો સંગામસીસે વા સંબુડે તત્થ સે મહાવીરે
પહિસેવમાણે ફરુસાઈ, અચલે ભગવં રીયિત્યા ।૧૩।
एस विही अणुक्कंतो, माहणेण मईमया
बहुसो अपडिन्नेण, भगवथा एवं रियंति ॥ १४ ॥

જેમ સંગ્રામના મોખરે શૂરવીર પુરૂષ શત્રુના ચૈત્યના ભાલા વિગેરેથી ભેદાવા છતાં પણ બખતર પહેરેલું હોવાથી પાછો હટતો નથી, તેજ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર પણ તે ભાલ વિગેરે દેશોમાં પરીસહ રૂપે શત્રુઓએ પીડા કરવા છતાં પણ કઠોર પરીસહોના દુઃખોને મેડ માફક નિષ્કંપ બનીને ધીરજ વડે સંવૃત અંગવાળા બનીને સહેતા જાન.

દર્શન આરિત્ર રૂપ મોક્ષ માર્ગમાં વિચરે છે. ॥૧૩॥ આજ
પ્રમાણે ગયા ઉદ્દેશમાં જતાવ્યા પ્રમાણે શુદ્ધિમાન લગવાન
મહાવીર દશાયહુવિના દુઃખો સહેતા વિચર્યા—

નવમા અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહીને હવે ચોથો કહે છે, તેનો આ
પ્રમાણે સંબંધ છે કે ત્રીજા ઉદ્દેશમાં લગવાને સહેલા ઉપ-
સર્ગ પરીસહોતું વર્ણન છે, અને આ ઉદ્દેશમાં પણ રોગ
આતંક પીડા આવતાં પણ તેની ચિકિત્સા (ઉપાય) છોડી
દઇને બચાકર રોગ ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ બરોણર સહેતા,
અને એકાંત તપ ચરણમાં ઉદ્યમ કરતા. તે જતાવશે. આ
સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.—

ઓમોચરિયં ચાગ્નઃ, અપુટેઽવિ ભગવં રોગેહિં;
પુટે વા અપુટે વા, નો મં સાદ્ઝર્જ નેદ્ઝ્છં ॥ ૧ ॥
સંસોદ્ધનં ચ વમણં ચ, ગાયન્નભંગણં ચ સિણાણં ચ
સં ષાદ્ધનં ચ ન મં કપ્પે દંતપક્ખાલણં ચ પરિજ્ઞાણં ॥ ૨ ॥

ઉપર જતાવેલા શ્રીતિપ્પુ નંદનશક્ર આજેના તાડના વિગેરે
પચિસાંમાં ચેટું દુઃખ રોગાશી સહેવા શક્ય પડતા, પણ
ઉદ્દેહી (નેપથું ખાતું) તે શક્ય ન હોતું, પણ જતાવાન

મહાવીર તો વાતાદિ દ્વેષના અભાવે રોગમાં સપડ્યા ન હોતા છતાં, પણ ઓછું ખાવાને શક્તિવાન થયા, એટલે લોકો તો રોગમાં સપડાયા હોય, ત્યારે તે રોગ દૂર કરવા ઓછું ખાતા હતા, પણ ભગવાન તો તે રોગના અભાવમાં પણ મમત્વ ઓછો કરવા ઓછું ખાતા, અથવા ખાંસી કે દમ વિગેરેના દ્રવ્ય રોગથી પીડાયા નહોતા, છતાં પણ ભવિષ્યમાં આવવાના ભાવરોગ રૂપ કર્મને દૂર કરવા માટે ઉનોદરી તપ કરતા હતા.

પ્ર૦—શું ભગવાનને તેવા ખાંસી દમ વિગેરેના રોગો થતા નહોતા ? કે ભાવ રોગો દૂર કરવાના કારણે ઉનોદરી તપ કર્યો ?

ઉઃ—કહે છે ભગવાનને ખાંસી વિગેરે રોગો સ્વભાવથીજ કાયા સાથે થતા હતા, અને નવા તો શસ્ત્રના ઘા વિગેરે લાગવાથી થતા, તે ખતાવે છે. તે ભગવાન મહાવીર કુતરાના કરડવાથી અથવા ખાંસી શ્વાસ વિગેરેના રોગથી પીડાય, છતાં પણ તે ચિકિત્સા (રોગના ઉપાય) ને કરતા નથી, અર્થાત્ તેઓ રોગની શાંતિ કરવા ઓષધ લેવાની ઇચ્છા કરતા નહોતા. ॥૧॥

તે ખતાવે છે, શરીરનું બરોબર રીતે શોધવું, તે નિઃસોત્ર (નસોતર) સુવર્ણ મુખી વિગેરેથી બુદ્ધાત્મ લેતા નહોતા, તથા મદન રૂળ (મીઠળ) વિગેરેથી ઉલટી (વમન)

કરતા નહોતા, તથા સહસ્ર પાક તેલ વિગેરેથી શરીરનું
અભ્યંગન (ચોળવું) કરતા નહોતા, તથા ઉદ્ધર્તન
() વિગેરેથી દ્વાન કરતા નહોતા. હાથ પગ વિગે-
રેનું સંભાળન (ઢળાવવું) કરાવતા નહોતા. તથા આખું
શરીર અશુચિ (ગંદકી) થી ભરેલું છે, એમ બાણીને ઠાતણ
વિગેરેથી ઘાંત સાફ કરતા નહોતા.

વિરળ ગામ ધમ્મોહિં, રીચદ્ માહણે અવહુવાઈ
સિસિરાંમિ પગયા ભગવં, છાયાળ દ્વાહ આસીય ॥૩॥
આયાવદ્ ય ગિમ્હાણં, અચ્છદ્ ઉક્કુલુપ્પ અભિત્તાવે
અંદુ જાવ દત્થ ત્થેણં, ઓચણં મંચુકુમ્માસેણં ॥૪॥

વળી પાંચે કંડિયોના વિષયોમાં ગણદ વિગેરેથી મોઢ ન-
પામતા સંયમ અનુકાનમાં તેને દોરે છે, તેથી તેઓ વિસ્ત
છે, તથા મારન (છયોના રક્ષક) પ્રભુ અળાડુ (ચોડું)
ઓળનાર છે, (એક વાર એકે તેથી અળાડુ ગણદ લીધો છે.
ગાદી તો અગતી છે એવું બોલાય) તથા દોષ વળત
ગેદિયર રત્ન (શ્રીયાળ)માં બગવાન ધર્મ 'યાન અથવા
શુદ્ધ ધ્યાનમાં ગિયર રત્ના. ॥ ૩ ॥

વળી (છટી નિષકલિને આતમીના અર્થમાં લેતાં) ત્રીજા
રત્નમાં જગપતિ (શુદ્ધ મેદાનમાં) આતમપના લેતા તે
ગતિને છે. ઉન્નુદ્ધ અર્થને બગવાન મર્ષના નરક મંચુઅ

એસંતા, અને ધર્મના આધારરૂપ દેહને લુખા એવા કોદરા
ભાતથી તથા ધોરકૂટ વિગેરેનો સાથવો, તિથી અડદ- (જે
ઉત્તર દિશામાં થાય છે) અથવા બાફેલા વાસી અડદ અથવા
સિદ્ધ માસા વિગેરેથી કાયાનો નિભાવ કરેતા. ૫૪ ॥

હવે તે કાળ અવધિ (મુદત)ના વિશેષણ વડે બતાવે છે.
અગ્નિ તિન્નિ પડિભેવે, અદ્દમાસે અ જાવયં ભગવં;
અપિહત્થ અગયા ભગવં અદ્દમાસં અદુવા માસંપિ । ૫૫
અવિ સાહિં દુવે માસે છપ્પિ માસે અદુવા વિહ-
રિત્થા;

રાઓવરાયં અપડિન્ને અન્નગિલાયમેગયામુંજે । ૫૬।

કદાચ કોઇને એવી શંકા થાય કે પ્રથમ બતાવેલા
ભાત મંથુ તથા અડદ સાથે મેળવી ખાતા હશે, તેથી તે
દુર કરવા કહે છે, કે તે ત્રણે જો સાથે મળે તો સાથે લેઇ
ખાતો, અને ત્રણેમાંથી કોઇ જુદું જુદું મળે તો તેમ લેતા
અથવા એકલું મળે તો તેમ લેતા, અર્થાત્ ત્રણમાંથી જે
મળે તે લેઇ નિર્વાહ કરતા.

પ્ર:—આ કેટલી મુદત સુધી આમ કરતા, તે કહે છે
(શ્રીયાળા ઉનાળાની આઠ માસની રૂતુને રૂતુખદ્ધ કાળ કહે
છે. તે) આઠે માસ સુધી લગવાને તેવા લુખા લોજનથી
નિર્વાહ કર્યો તથા તેજ પ્રમાણે પાણી પણ અડધો માસ
કે એક માસ લગવાને તેવું (સાદું) પીધું. ૫૫ ॥

તથા બે માસથી અધિક અથવા છ માસથી પણ
વધારે ભગવાને પાણી પણ પીધા વિના રાત દિવસ નિર્વાહ
કરી લીધો, હું પાણી 'પીધા' તેવી ઇચ્છા (પ્રતિજ્ઞા) પણ
ન કરી, તથા ડોઢવાર વાલી (ખવાય તેવું) મળ્યું હોય
તો ડોઢવાર ખાઈ પણ લેતા. ॥૬॥

ઋદ્ધેણ ઇગયા મુંઝે, અદ્ભુવા અદ્ભમેણ દસમેણ,
દ્વાલસમેણ ઇગયા મુંઝે, પેહમાણે સમાદિં અપદિ-
ન્ને ॥ ૭ ॥

ગદ્ધા ગં સે મહાવીરે નોઽવિય પાવગં સયમકાસી,
અન્ને હિંવાણ કારિત્યા, કીરંતંપિ નાણુ જાણિત્યા ।૮।

વળી ડોઢ વખત છકુનો તપ કરી પારણું કરે છે,
એટલે પ્રથમના દિવસે એક વખત ખાય, ત્યારપછી બે
દિવસ ઉપવાસ કરે, અને ચોથે દિવસે પાછું એકવાર ખાય,
એટલે પ્રથમનો એક વગલા ચાર અને ચોથા દિવસનો એક
ટુંક મળી છ વખત ન ખાવાથી છઠ ભગ્ન થાય છે,

એ પ્રમાણે બે બે ટુંક એકેક દિવસના વધારતાં આઠ
ભાગ ન્યાયવાસી આગમ અને તેવી રીતે દશમ તથા બાર
ભાગ મન્યજાણુ કર્યું. એટલે વચ્ચનાં પાંચ ઉપવાસ કરે
ગને પ્રથમના દિવસે તથા સાતમા દિવસે એક વાર ખાય.
આ બેમાં તપ પેલે શરીરમાં સમાધિ રાખીને કરતા પણ

મન મેલું કરતા નહોતા, તથા નિયાણું (પ્રતિજ્ઞા) કરતા નહોતા, ॥ ૭ ॥ તથા હેય ઉપાદેય વસ્તુ તત્વને મહાવીરે જાણીને તે મહાવીર પ્રભુએ કર્મની પ્રેરણા કરવામાં વીર જનીને પાપ કર્મ પોતે જાતે ન કર્યું, ન જીનું પાસે કરાવ્યું, અને અન્ય પાપ કરનારને પોતે પ્રશંસ્યા નહીં, ॥૮॥

ગામં પવિસે નગરં વા ઘાસમેસે કહં પરાઢુણ
સુવિસુદ્ધમેસિયા ભગવં, આયતજોગયાણ સેવિ-

ત્યા ॥ ૯ ॥

અદુ વાયસા દિગિંચ્છતા જે અન્ને રસેસિણો સત્તા;
ઘાસેસણાણ ચિંટંતિ, સયયં નિવહણય પેહાણ ॥૧૦॥

ભગવાન મહાવીર ગામ અથવા નગરમાં પેસીને ગોચરી શોધતા, પણ તે પર માટે બનાવેલું એટલે ઉદ્દગમ દોષ રહિત હોય તે લેતા, તથા સુવિશુદ્ધ એટલે ઉત્પાદ દોષ રહિત લેતા, આ પ્રમાણે એષણા (ગોચરી) ના દોષ ત્યાગીને ભગવાન આયત તે સંયમ અને મન વચન કાયાના યોગ (વ્યાપાર) વાળા જનીને જ્ઞાન ચતુષ્ટય વડે ત્રણે શુભિ પાળતા, આયત યોગવાળો ભાવ (તે આયત યોગતા) છે, તે વડે શુદ્ધ આહાર લાવી ગોચરી કરતાં પાંચ દોષ થાય, તે ટાળીને ગોચરી કરતા (અહીંયાં પણ ૪૨ દોષ ગોચરી લેતાં અને 'પ' ગોચરી કરતાં એમ ૪૭ દોષ ટાળવાનું જાણવું.) ॥૧૧॥

હવે ભગવાન ત્યારે ગોચરી નીકળતા, ત્યારે માર્ગમાં
 મૂખથી પીડાયેલા કાગડ તથા ઘીન્તં રસ (પાણી) ની
 ઇચ્છાવાળાં કપોત ખુબતર વિગેરે રત્નો (પ્રાણીઓ) તથા
 ખાવાનું શોધવા માટે જે પ્રાણીઓ રસ્તામાં બેઠેલાં હોય,
 તેમને જમીન ઉપર બરોણર જોઇને તેમને ખાવા પીવામાં
 અડચણ ન પડે તેવી રીતે હમેશાં પોતે ધીરે ધીરે ગોચરીને
 માટે ચાલે છે. ॥૧૦॥

અદ્ભુવા માહ્ણં ચ સમણં વા, ગામ પિણ્ડોલમં ચ
 અતિહિંવા;
 મોવાગમ્સિયારિંવા કુક્કુરં વાવિ વિટ્ટિયં પુરઓ
 ॥ ૧૧ ॥

વિત્તિચ્છેયં વજ્જન્તો નેસિમપ્પત્તિયં પરિહરન્તો;
 મદં પરક્કમે ભગવં અહિંસમાણો વ્રાસમેસિન્વા ।?૨।

અથવા પ્રાણીઓને કાળ માટે ઉભરેલા લાખીને તથા
 બોંદ્ર મનના સાધુ આહુવિક (ગોશાળાના મનના) સાધુ તથા
 સ્વિગ્ન તાપસ્ય અથવા પારશનાથના અનુયાયી જેન સાધુ-
 ગોષ્ઠી કેઈપણ હોય, અથવા જાનના બીખારીઓ જે લોચરી
 બરવા માટે બરફના હોય, અથવા કેઈ અનિધિ (પરોણા)
 નુસાફર હોય, તથા આગળ કે પાંદડી નહીં કે કેઈપણ
 પાણી મોટા આગળ ઉભરું હોય તે પ્રવેશ

તેમની વૃત્તિને છેદવા વિના અને મનમાંથી દુષ્ટ્યોન કાઢીને તેમને જરા પણ ત્રાસ આપ્યા વિના ભગવાન મંદ મંદ આવે છે, તથા પર એવા કુંથુવા વિગેરે નાના જંતુઓને દુઃખ દીધા વિના પોતે ગોચરીમાં ફરે છે. ॥૧૨॥

અવિ સૂદ્યં વા સુકં વા સીયં પિંડં પુરાણકુમ્માસં ।
અદુ શુક્લમ પુલાગ વા લઙ્ઘે પિંડે અલઙ્ઘે દવિષ ॥૧૩॥
અવિ ક્ષાહ સે મહાવીરે આસનત્યે અકુક્ષુણ ક્ષાણં
ઉઠ્ઠં અહૈતિરિયં ચ પેહમાણે સમાહિમપડિન્ને ॥૧૪॥

દહી' વિગેરેથી ભોજન ભીંજવેલું હોય, તેમજ વાલ-ચણા વિગેરે સુકું હોય, અથવા ઠંડું હોય. અથવા ઘણા દિવસના રાધેલા જીના કુલ્માપ () હોય અથવા બુદ્ધસ તે જીનું ધાન્ય કે ભાત વિગેરે હોય, અથવા જીનો સાથેના ખોરકુટ વિગેરે હોય, અથવા ઘણા દિવસનું ભરેલું જોરસ અને ઘઉંના મડક (ઢેળરાં) હોય, તથા જવના નિખાવ () વિગેરે પુલાક હોય, એ પ્રમાણે ઠંડો ઉનો સારો માઠો રસિક અરસિક ગમે તેવો પિંડ મળે તો પણ રાગદ્રેષ છોડીને વાપરતા દ્રવિક (સંયમવાળા) ભગવાન વિચરે છે. એટલે જો પુરી અથવા સારી ગોચરી મળી હોય તો અહંકારી થતા નથી, તથા ન મળતાં આછી મળતાં ખરાબ મળતાં પોતે પોતાની કે આપનાર ગૃહસ્થની નિંદા કરતા

નથી, ॥ ૧૩ ॥ પણ તેવો આહાર મળતાં ખાઈને અને ન મળતાં જૂજ્યા રહીને પણ સાફ ધ્યાન મહાવીર પ્રભુ કરે છે, કેવી અવસ્થામાં રહીને ધ્યાન કરે છે, તે જાતાવે છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગોદોહિક વીરાસન વિગેરે આસન ધારીને મુખ વિગેરેની અંચળ ચેષ્ટાને છોડીને ધર્મ ધ્યાન કે શુક્લ ધ્યાન ધ્યાવે છે.

પ્ર:—ત્યાં શું ધ્યેયને ભગવાન ધારે છે ? તે કહે છે. ઉંચે, નીચે તથા તીરજા હોકમાં જે પરમાણુ તથા છવ વિગેરે વિદ્યમાન છે, તેને દ્રવ્ય પર્યાય નિત્ય અનિત્ય વિગેરે રૂપપણે ધ્યાવે છે. તથા અંતઃકરણની પવિત્ર સમાધિને દેખતા પ્રતિજ્ઞા રહિત જનીને ધ્યાન કરે છે. ॥૧૪॥

अकसारं विगम्यगोही य सदस्त्वेषु अमुच्छिष्टं छाई
छउमत्योऽवि परकममाणो, न पमायं महंपि
कवित्या ॥ १५ ॥

સયમેવ અભિસમાગમ્, આયત્તજીગમાયસોહીત્
અભિનિવ્વુદે અમાદ્દે, આવકહં ભગવં સમિયામી
॥ ૧૬ ॥

एसविहि अणुक्तो, माहणेण मईमयाः

यद्भूमो अपटिलेण, भगवया एवं रिपंति ॥ १७ ॥

નિયેમિ ૧-૪ વ્રજ્જર્જશ્રવસ્કંધે નવમાધ્યયને
વતુર્ય ઉદ્દેશકઃ

કષાય રહિત (ક્રોધ વિગેરેથી લાંપણ વિગેરે ચડાવ્યા વિના) તથા ગૃહ પણું દુર કરીને તથા શબ્દ વિગેરેમાં મૂર્છા રાખ્યા વિના ધ્યાન કરે છે, મનને અનુકૂલમાં રાગ નથી તેમ પ્રતિકૂલમાં દ્વેષ નથી, તથા જ્ઞાન આવરણ દર્શનાવરણ મોહનીય અંતરાય એ ચાર કર્મ વિદ્યમાન હોવાથી છદ્મસ્થ હતા, તે પણુ તેમણે વિવિધ સંયમના અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ બતાવીને કષાય-વિગેરે પ્રમાદને એકવાર પણુ ન કર્યો, ॥૧૫॥ તથા પોતે પોતાના આત્માથી તત્ત્વને જાણીને સંસાર સ્વભાવ જાણનારા ભગવાન સ્વયં બુદ્ધ બની તીર્થ પ્રવર્તન કરવા ઉદ્યમ કર્યો, કહ્યું છે કે.

આદિત્યાદિર્વિબુધવિસરઃ સારમસ્યાં ત્રિલોકયા,
માસ્કન્દન્તં પદમનુપમં યચ્છિવં ત્વામુવાચઃ
તીર્થ નાથો લઘુભવમયચ્છેદિ તૂર્ણ વિધત્સ્વે,
ત્યેતદ્વાક્યં ત્વદધિગતયે નો કિમુ સ્યાન્નિયોગઃ ॥૧॥

આદિત્ય વિગેરે વિબુધોના સમૂહ (નવ લોકાંકિત દેવો) છે, તેમણે તમને કહ્યું કે હે નાથ ! આ ત્રણ લોકમાં સાર રૂપ અનુપમ જે શીઘ્ર ભવોના ભય છેદનાર અને શિવપદ આપનાર તીર્થ (જેન શાસન) છે. તેમને શીઘ્ર સ્થાપન કરે ! આ પ્રમાણે આવું વાક્ય તમારી સ્મૃતિ માટે કાને ન પડ્યું હોત, તે આ નિયોગ કેવી રીતે થાત ! તથા

તીર્થ પ્રવર્તન માટે કેવી રીતે લગવાને ઉદ્યમ કર્યો તે બતાવે છે.

આત્મ શુદ્ધિ વડે જોઈલે પોતાનાં કર્મોનો ક્ષય ઉપશમ તથા ક્ષય કરવા વડે સુપ્રશિષ્ટ હિત મન વચન કાર્યાના યોગો ને આયત યોગ છે, તેમને નિર્માળ કરી તથા વિષય ક્રપાઓ વિગેરેને ઉપશમ વિગેરેથી દૂર કરવાથી ઠંડી શુભ પ્રાપ્ત કરેલા (શાંત) લગવાન છે. તથા માયા રહિત તેજ પ્રમાણે ક્રોધ માન લોભ રહિત બની જીવતાં સુધી પાંચ સમિતિએ સમિત (ઉપયોગ રાખી વર્તન કરનારા) તથા ત્રણ શુભિથી શુભ બનીને રજા હતા. ૥૧૬૥

ઉંચો સમાપ્ત કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં બતાવેલી વિધિએ શ્રી વર્દમાન સ્વામી જેઓ આર જ્ઞાન સુખ છે, તેમણે અનેક પ્રકારે નિયામ કાર્યો વિના આવર્યો, દરજી કે તે પ્રમાણે બીજો મુમુક્ષુ પણ બગવાનના દાગડાથી મોટા આપનાર માર્ગ વડે આત્મ ચિત્તને આવર્યો વિચરે, ત્યાં પ્રમાણે મુખમાંસ્વામી જગદવાનીને કહે છે, તે હું કહું છું. તે વીર પ્રભુના ચન્દ્રની મેલા કરતાં મેં અંબાજી છે.

૨. પ્રમાણે સ્વામીશ્રી તથા સ્વયં જાપક નિષ્પત્ત નિર્વાપ સ્વયં સ્વયં નિર્વાપ સમિત વર્ણવ્યો છે. હવે તમેનું વર્ણન કરું છે.

નૈરમ સમિત વ્યવસ્થા જગદુનય શબ્દ સમિતિરૂ

એવંભૂત એ પ્રમાણે સામાન્યથી ૭ નય છે. તે સંમતિ તર્ક વિગેરેમાં લક્ષણથી અને વિધાનથી વિસ્તારથી કહ્યા છે, માટે અહીંયા તેજ નયોને જ્ઞાન ક્રિયા એ બંને નયોમાં સમાવીને સમાસથી કહીએ છીએ.

આ આચારંગ સૂત્રના અધિકારમાં જ્ઞાન ક્રિયા એમ એ નયોનો સમાવેશ થાય છે, તેથી તથા તે જ્ઞાન ક્રિયાને આધીન મોક્ષ હોવાથી, અને મોક્ષ માટે શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ છે, એમ જાણવું, અને અહીંયાં જ્ઞાન તથા ક્રિયા પરસ્પર સંબંધ રાખીનેજ વિવક્ષિત કાર્ય સિદ્ધિમાં સમર્થ છે, પણ એકલું જ્ઞાન કે એકલી ક્રિયા સમર્થ નથી, માટે અહીં તે એ જ્ઞાન ક્રિયા નયને સમજાવીએ છીએ.

જ્ઞાન નયવાળાનો અભિપ્રાય.

જ્ઞાન પ્રધાન છે, પણ ક્રિયા નહીં, કારણકે સમસ્ત (બધા) હેય પદાર્થને ત્યાગવા, ઉપાદેયને સ્વીકારવા, એ પ્રવૃત્તિ જ્ઞાનને આધીન છે. તેજ બતાવે છે, કે સારી રીતે નિશ્ચય કરેલા સમ્યગ્ જ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિન કરનારો અર્થ ક્રિયાનો અર્થી પોતાનું કાર્ય બગાડતો નથી. કહ્યું છે કે.—

વિજ્ઞસિઃ ફરુદા પુંસાં, ન ક્રિયા ફલદામતા ।

મિથ્યા જ્ઞાનાત્ પ્રવર્તસ્ય ફલાસંવાદદર્શનાત્ ॥૧॥

પુરૂષોને જે જ્ઞાન છે, તે ફળ દેનારું છે, પણ ક્રિયા ફળદાયી નથી, કારણ કે મિથ્યા જ્ઞાનવાળો ક્રિયા કરવા જાય તો તેનું અયોગ્ય ફળ સાક્ષાત્ દેખાય છે, અને સમ્યગ્

તીર્થ પ્રવર્તન માટે કેવી રીતે લગવાને ઉદ્યમ કર્યો તે જાતાવે છે.

આત્મ શુદ્ધિ વડે જોડાયે પોતાનાં કર્મોનો ક્ષય ઉપશમ તથા ક્ષય કરવા વડે સુપ્રણિ હિત મન વચન કાયાના યોગો જે આયત યોગ છે, તેમને નિર્મળ કરી તથા વિષય ક્ષાયો વિગેરેને ઉપશમ વિગેરેથી દૂર કરવાથી હંડી ગુણ પ્રાપ્ત કરેલા (શાંત) લગવાન છે. તથા માયા રહિત તેજ પ્રમાણે કાંઈ માન લોભ રહિત જાની જીવતાં સુધી પાંચ સમિતિએ સમિત (ઉપયોગ રાખી વર્તન કરનારા) તથા ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત જાનીને રહ્યા હતા. ૥૧૬૥

ઉંચો સમાપ્ત કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં જતાવેલી વિધિએ શ્રી વર્દમાન સ્વામી જેઓ ચાર માન હુજ છે, તેમણે અનેક પ્રકારે નિયાણું કર્યા વિના આચર્યો, આજુ કે તે પ્રમાણે જીજ્ઞે સુમુહુ પણ લગવાનના દાખલાથી મોટા આપનાર માર્ગ વડે આત્મ દિનને આચરનો વિચરે, આ પ્રમાણે સુધર્મસ્વામી જંગુસ્વામીને કહે છે, તે હું કહું નહીં, જે વીર પ્રણા નરણની મેનો કરતાં મેં આંખજીયું છે.

જે પ્રમાણે અશ્વમુગમ તથા મત્રાસપદ નિષ્પત્તિ નિર્દેષ મત્ર સર્વશક્તિ નિર્મળિ સદિત વર્ત્યો છે. તથા તથોતુ વર્તન કરે છે.

નિર્મળ સંતોષ અવસ્થા અશુભ શબ્દ સમજિતું

એવંભૂત એ પ્રમાણે સામાન્યથી ૭ નય છે. તે સંમતિ તક વિગેરેમાં લક્ષણથી અને વિધાનથી વિસ્તારથી કહ્યા છે, માટે અહીંયા તેજ નયોને જ્ઞાન ક્રિયા એ જાને નયોમાં સમાવીને સમાસથી કહીએ છીએ.

આ આચારંગ સૂત્રના અધિકારમાં જ્ઞાન ક્રિયા એમ એ નયોનો સમાવેશ થાય છે, તેથી તથા તે જ્ઞાન ક્રિયાને આધીન મોક્ષ હોવાથી, અને મોક્ષ માટે શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ છે, એમ જાણવું, અને અહીંયા જ્ઞાન તથા ક્રિયા પરસ્પર સંબંધ રાખીનેજ વિવક્ષિત કાર્ય સિદ્ધિમાં સમર્થ છે, પણ એકલું જ્ઞાન કે એકલી ક્રિયા સમર્થ નથી, માટે અહીં તે એ જ્ઞાન ક્રિયા નયને સમજાવીએ છીએ.

જ્ઞાન નયવાળાનો અભિપ્રાય.

જ્ઞાન પ્રધાન છે, પણ ક્રિયા નહીં, કારણકે સમસ્તે (બધા) હેય પદાર્થને ત્યાગવા, ઉપાદેયને સ્વીકારવા, એ પ્રવૃત્તિ જ્ઞાનને આધીન છે. તેજ જતાવે છે, કે સારી રીતે નિશ્ચય કરેલા સમ્યગ્ જ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિન કરનારો અર્થ ક્રિયાનો અર્થ પોતાનું કાર્ય જગાડતો નથી. કહ્યું છે કે.—

ચિજ્ઞસિઃ ફરદા પુંસાં, ન ક્રિયા ફલદામતા ।

મિથ્યા જ્ઞાનાત્ પ્રવર્ત્તસ્ય ફળાસંવાદદર્શનાત્ ॥૧॥

પુરુષોને જે જ્ઞાન છે, તે ક્ષણ દેનારું છે, પણ ક્રિયા ક્ષણદાયી નથી, કારણ કે મિથ્યા જ્ઞાનવાળો ક્રિયા કરવા જાય તો તેનું અયોગ્ય ક્ષણ સાક્ષાત્ દેખાય છે, અને સમ્યગ્

પ્રકારે જ્ઞાનથીજ પાર પહોંચાય છે, તથા વિષય વ્યવસ્થિતિનું સમાધાન જ્ઞાન પૂર્વક થાય છે, તથા બધા દુઃખોનો નાશ જ્ઞાનથીજ થાય છે, અને જ્ઞાનનુંજ અન્વયવ્યતિરેકપણું છે. એટલે જ્ઞાન હોય તો કૃષ્ણની સિદ્ધિ અને જ્ઞાન ન હોય તો કૃષ્ણની અસિદ્ધિ છે; માટે હરેક રીતે જ્ઞાનનું પ્રધાનપણું છે, તે જતાવે છે. જ્ઞાનના અભાવે અનર્થ દૂર કરવા માટે તૈયારી કરે તો પણ કરવા જતાં અજ્ઞાનતાથી પતંગીયા માફક અનર્થમાં ઝીપલાઈ જાય છે, અને જ્ઞાનના સદ્ભાવે બધા અર્થોને અને અનર્થના સંશયોને વિચારીને યથા શક્તિ વિનોતે દૂર કરે છે, તેમજ આગમ પણ કહે છે, “ પદમં નાણં તસ્યો દયા ” સૂત્ર છે. આ બધું દ્વાયોપશમિક્ષ જ્ઞાન આશ્રયી કહ્યું, અને દ્વાયિકને આશ્રયી પણ તેજ પ્રધાન છે, કારણ કે નમેલા મુર અમુર દેવતાના મુદુટોના અમુદાયોની વેદિ દામાં લેમના ચરણ યુગલની પીઠ છે, તથા ભવ મમુદના નટે પહોંચ્યા છે.

તથા દીપ્તા લીધી છે, તણુ દોહના બાધુ છે, તથા આદિત્ર સારી રીતે આદરવા છતાં પણ ત્યાં સુધી હવ અહવ વિગેરે બધા પદાર્થોનું પરિચેદ કરનાર વન શાનિ કનં સમૂહ દય થવારૂપ દેવતા જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તે ભગવાનને માફ પ્રાપ્તિ મળી નથી, માટે જ્ઞાનજ યુક્તિએ યુક્ત આ દોહ પરદોહ કૃષ્ણની ઇન્દિત્ર પ્રાપ્તિ કરનાર સિદ્ધ થાય છે,

ક્રિયા વાદીનો નય (અભિપ્રાય.)

ક્રિયાજ્ઞ આલોક પરલોકનું ઈચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિનું કારણ છે. કારણ કે તે યુક્તિએ યુક્ત છે. જો તેમ ન હોય તો જ્ઞાન વડે દેખવા છતાં પણ અર્થ ક્રિયાના સમર્થન અર્થમાં પ્રમાતા પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છતાં પણ જો છોડવા લેવા રૂપ પ્રવૃત્તિ ક્રિયા ન કરે તો તેનું જ્ઞાન પણ નિષ્ફળ જાય છે, કારણ કે તે જ્ઞાનનું અર્થપણું ક્રિયા સાથે છે, કારણ કે જેની જે અર્થ માટે પ્રવૃત્તિ હોય, તેનું તેમાં પ્રધાનપણું છે, અને તે સિવાયનું અપ્રધાન (ગૌણ) છે, એ ન્યાય છે. સંવિદ્ વડે વિષય વ્યવસ્થાનનું પણ અર્થ ક્રિયાપણાથી અર્થપણું ક્રિયાનું પ્રધાનપણું બતાવે છે, અન્વય વ્યતિરેકો પણ ક્રિયામાં સિદ્ધ થાય છે, કારણ કે સમ્યક્ ચિકિત્સાની વિધિ જાણનારો યથાર્થ ઔષધની પ્રાપ્તિ કરે, તોપણ ઉપ-યોગ ક્રિયા રહિત હોય તો તે વૈદ રોગને દૂર કરી શકતો નથી. તેજ કહ્યું છે. કે-

શાસ્ત્રાણ્ય ધીત્યાપિ ભવંતિ મૂર્ખા;

યસ્તુ ક્રિયાવાન્ પુરુષઃ સ વિદ્વાન્

સંચિન્ત્ય તામૌષધમાતુરં હિ

કિં જ્ઞાન માત્રેણ કરોત્યરોગમ્ ॥૧॥

શાસ્ત્રાને ભણીને પણ કેટલાક ક્રિયા ન કરનારા મૂર્ખા હોય છે, પણ જે થોડું ભણેલો હોય પણ ક્રિયા કરનારો

હોય તે વિહાન છે. કારણ કે આપધ ચિંતવો, પણ તે
ચિંતવેલું આપધ વિના ક્રિયા કરે શું રોગીને નિરોગી
બનાવી શકશે કે ? વળી—

ક્રિયૈવ ફલદા પુંસાં, ન જ્ઞાનં ફલદં મતં;
યતઃ સ્ત્રી ભક્ષ્ય ભોગજ્ઞો, ન જ્ઞાનાત્ સુખિતો ભવેત્
॥૧॥

યુદ્ધોને ક્રિયાજ્ઞ ફલદાયી છે. પણ જ્ઞાન ફલદાયી નથી
કારણ કે સ્ત્રી આવાના પદાર્થ તથા ભોગવવાની વસ્તુ-
ઓનો જાણનાર એકલા જ્ઞાનથી સુખીઓ થતો નથી ! પણ
તે ક્રિયાથી યુક્ત હોય તે માણસ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે
અર્થ મેળવનારો થાય છે.

જો પૂછતા હો કે કેવી રીતે ! તો કહું છું. કે “નિશ્ચ-
યથી દેખેલામાં ન ઉભરત થએલું નથી,” અને ન્યાં સકલ
(બધા) કોટમાં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ અર્થ હોય ન્યાં બીજું પ્રમાણ
માર્ગી શકાય નહીં ! તથા પચ્છોકનું મૂળ વાંચતા હોય,
તેમણે પણ તપ ગાંધિની ક્રિયાજ્ઞ કરવી, જિનેન્દ્રનું
વનન પણ તેજ કહે છે.

चैद्य कूल गण संवे, आग्रियाणं च पवणय मुणय
मन्वेमुजि तेण कयं. तव संजम मुज्जमन्तेणं ॥१॥

જેવું કુલ ગણ સંવે, આગ્રિયાણં ચ પવણય મુણય
મન્વેમુજિ તેણ કયં. તવ સંજમ મુજ્જમન્તેણં ॥૧॥
જેવું કુલ ગણ સંવે અગ્રિયાણં પ્રવણય મુણ, એ ગાંધીમાં
જે તેણે તપ અને સંયમમાં સ્વભ દેશવાળી કથું જાણવું,
એ તે માં ક્રિયાજ્ઞ રવીકાન્તી, કારણ કે તીર્થ કરે વિગેરેએ
ન : ક્રિયા સંજિત જાનને પણ અરજ્ય કહાઉં, વળી કહું છે કે—

સુવહુંપિ સુઅમ ધીતં, કિં કાહિ ચરણ વિષ્ણુ હૂણ
(મુક્તે) સ્સ ?

અંધસ્સ જહ પલિત્તા, દીવ સત સહસ્સ કોઢિવિ ॥૧॥

ધણાએ સિદ્ધાંત લાણ્યો હોય, પણ જો ચારિત્ર રહિત હોય તો તે શું કરી શકે ? જેમકે ઘરમાં લાળો કરોડો દીવાં કર્યા હોય તો પણ અધો કેવી રીતે કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે ? ; અર્થાત્ દેખવાની ક્રિયામાં વિફલ હોવાથી તેને દીવા નકામા છે. વળી ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનથી ક્રિયા પ્રધાન છે, જેમ નહિ, પણ ક્ષાયિક જ્ઞાનથી પણ ક્રિયા પ્રધાન છે, જેમકે જીવ અજીવ વિગેરે સંપૂર્ણ વસ્તુ પરિચ્છેદક કેવળ-જ્ઞાન વિદ્યમાન હોય, પણ જ્યાં સુધી ક્રિયા સમાપ્ત કરનારું અયોગી ગુણસ્થાનનું ધ્યાનરૂપ ક્રિયાપણું ન દ્રસે, ત્યાં ત્યાં સુધી ભવ ધારણીય કર્મનો ઉચ્છેદ થાય નહીં, અને તેનો ઉચ્છેદ ન થવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ પણ ન થાય, માટે જ્ઞાન પ્રધાન નથી, પણ ચરણની ક્રિયામાં આક્રોધ અને પરલોકના ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ છે, માટે તે ક્રિયાજ પ્રધાન ફળને અનુભવે છે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાન વિના સમ્યક્ ક્રિયાનો અભાવ છે. અને તે ક્રિયાના અભાવથી અર્થ સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનનું વૈફલ્ય છે, આ પ્રમાણે જાને નયવાળે પોતાના નયની સિદ્ધિ કરી તેથી સામાન્ય બુદ્ધિવાળો શિષ્ય વ્યાકુલ મતિવાળો જાનીને ગુરૂને પૂછે છે કે આમાં સત્ય તત્ત્વ શું છે ?

આચાર્યનો ઉત્તર—હે દેવોને પ્રિય ભાઈ ! અમે તો કહ્યું છેજ ! પણ તું ભૂલી ગયો ! કારણ કે જ્ઞાન તથા ક્રિયાના અભિપ્રાયો બંને એક બીજાને આધારેજ બધા કર્મ ઠંઠના ઉચ્છેદ રૂપ મોક્ષનાં કારણો છે તેનું દર્શાવે.

આખું નગર બ્યારે બળ્યું, ત્યારે અંદર રહેલા આંધળો પાંગળો બંને મળી જવાથી મુખેથી બહાર નીકળ્યા, તેજ કહ્યું છે.

સંજોય સિદ્ધીએ ફલં વદન્તીતિ. કારણકે એક પેદાથી રથ ચાલતો નથી, બંનેનો સંયોગ થતાં કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, પણ સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિમાં તો વિવશિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, એ પ્રસિદ્ધજ છે. વળી ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન હણાયું છે, આગમમાં પણ સર્વ નયોના ઉપસંહારના દાર વડે આજ વિષય કહ્યો છે, જેમકે—

સન્વેસિપિ ણયાણં ઘટ્ટુ વિહ વત્તવયં ણિસામેત્તા
તં સન્વણય વિસુહં જં ચરણ ગુણટ્ટિઓ સાટ્ટુ ॥૧॥

બધા નયોનું ઘણું પ્રકારનું વક્તવ્ય સાંભળીને બધા નયની વિશુદ્ધ મંતવ્યને ચરણ ગુણમાં નિયત સાધુ હોય તે માને, તેથી આ આચારાણ સૂત્ર જ્ઞાન ક્રિયા રૂપ છે, તેને વહેણે સમ્યક્ માર્ગવાળા સાધુઓ જેમણે કુશુલ નદી કપાય માછલાંના કુળથી આકુળ મનેસ તથા પ્રિયનો વિયોગ અપ્રિયનો સંયોગ વિગેરે અનેક દુઃખથી મળેલ મદા અવસ્થાવાળું મિત્રાત્વ પવનની પ્રેક્ષાની ઉપસ્થાપિત બય એક નક્કર દિન વરુનિ વિગેરે તરંગવાળું વિદ્યતા પેદાથી ગિત પહેલું કંઈકે આપિ મગસના સમુદના ગેદવાસ

વાળું મહા ગંભીર લય આપનાર ત્રાસ ઉત્પાદક મહા સંસાર
અર્ણવ (સમુદ્ર) ને સાક્ષાત્ દેખેલો છે, તેવા સાધુઓ તે
સંસાર સમુદ્રથી પાર જવા ઇચ્છતા હોય તેમને આ
આચારાંગ સૂત્રમાં બતાવેલું જ્ઞાન તથા ક્રિયા અવ્યાહત
(નિર્વિઘ્ન) યાન પાત્ર (વહાણ) છે, એટલા માટે મુમુ-
ક્ષુએ આત્યંતિક એકાંતિક અનાબાધ શાશ્વત અનંત અજર
અમર અક્ષય અવ્યાબાધ તથા સમસ્ત રાગદ્વેષ વિગેરે દ્વંદ્વ
રહિત સમ્યગ્-દર્શન જ્ઞાન પ્રત ચરણ ક્રિયા કલાપથી યુક્ત
પરમાર્થ શ્રેષ્ઠ કાર્ય જે સર્વોત્તમ મોક્ષ સ્થાન છે, તેની
ઇચ્છાવાળા બનીને તે આચારાંગ સૂત્રનો આધાર લેવો,
તેજ બ્રહ્મચર્ય નામના શ્રુત સ્કંધની નિવૃત્તિ કુલવાળા શ્રી
શીલ આચાર્યે “ તત્ત્વાદીત્યા ” નામની બહારિ સાધુના
સહાયથી આ ટીકા સમાપ્ત કરી છે, (શ્લોક ગ્રંથમાન ૯૭૬) છે.

દ્વાસપ્તયધિકેષુ હિ શતેષુ સપ્ત સુગતેષુ ગુપ્તાનાં
સંવત્સરેષુ માસિ ચ ભાદ્રપદે શુક્લ પંચમ્યામ્ ॥૧॥

૭૭૨ વર્ષ ગુપ્ત વંશવાળા રાજાઓના સંવત્સરનાં ગયે
થકે ભાદ્રવા મહિનાની શુક્લ પંચમીએ.

શીલા ચાર્યેણ કૃતા ગમ્ભૂતાયાં સ્થિતેન ટીકૈષા
સમ્ય ગુપ યુજ્ય શોધ્યં, માત્સર્ય વિના કૃતૈ રાર્યેઃ ૨।

શીલાચાર્યે ગંભૂતા (ગાંભુ)માં રહીને આ ટીકા બનાવી છે,
તેને માત્સર્ય (અદેખાઈ) કર્યા વિના ઉત્તમ સાધુઓએ શોધવી.

કૃત્વાઽચારસ્ય મયા ટીકાં ચત્કિમપિ સંચિતં પુણ્યં
તેનાપ્નુયાજ્જગદિદં નિવૃત્તિમતુલાં સદાચારમ્ ॥૩॥

અને મેં આ આચારાંગની ટીકા બનાવીને તેથી જે કંઈ
પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હોય, તેનાથી આ જગત્ના જીવો
અતુલ મોક્ષ તથા સદાચાર પ્રાપ્ત કરે.

वर्णः पदमथ वाक्यं पद्यादि च यन्मया परित्यक्तम्
तच्छोधनीय मत्र चव्यामोहः कस्यनो भवति ॥४॥

વર્ણ (અક્ષર) પદ વાક્ય પદ્ય વિગેરે જે મારાથી
પૂર્વની ટીકા કે સૂત્રમાથી છુટી ગયું હોય, તો તે વિદ્વાને
સુધારી લેવું. કારણ કે વ્યામોહ (ભૂલ) કેની નથી થતી ?

તત્વાદિત્યા જેનું બીજું નામ છે એવી આ આચારાંગ
સૂત્રની વૃત્તિ પ્રહાર્ય શ્રુત સ્કંધની છે તે સમાપ્ત થઈ.

આ પ્રમાણે શ્રી ભદ્રનાભ સ્વામીએ રચેલ નિયુક્તિ
સહિત આચારાંગ સત્ર પ્રથમ સ્કંધની શ્રી વાલ્મીકિ ગણિએ
કરેલ મહાયથી શ્રી શ્રીકાંક આચાર્યે તત્વાદિત્યા એના
બીજા નામવાળી રચેલી આવૃત્તિ સંપૂર્ણ થઈ.

आर्दजन (अडाजण) ग्राम स्थितौ

मया कृतं भाषांतरं पूर्णं

पुण्यैर्यत् पठनीयं

आचारांग प्रथम स्कंधं

विहाय मोहं पठचित् सुबंधो ।

सौम्यं तु ये नात्र परत्र पूर्णं

नान्दान्मुयं विश्वमेर पि किंचित्

माणिक्य चित्तसु दिनश्चिनं तत् ॥

